

Talmud Yerushalmi

רב אמר צדיק לאמר ארור המן ארודים בניו.
אמ' ד' פינקס צדיק לזמר חרבונה זכור לטוב. (מגילה פ"ג ה"ו)

Rav a dit : « On est tenu de dire : "Maudit soit Haman, maudits soient ses fils." »

Rav Pin'has a dit : « On est tenu de dire : "que le souvenir de 'Harvona soit une bénédiction." »

(Méguila 3:7)

Table des matières

Commentaire du Or Sim'ha

16 Halakhot et Minhaguim

étudiés/extraits/ de ces 16 mots

38 sujets abordés dans le Maftéa'h (Index)

Des centaines d'ouvrages avec des points innovateurs inclus dans le Otsar Mefarchim (bibliothèque de commentateurs)

Publié à titre de cadeau en l'honneur de
Pourim 5779
pour célébrer la Mitsva de la joie de Pourim

לְהוֹדִים הַיְתֵה אֹרֶה וְשִׁמְחָה וְשֵׁשׁ וְיָקָר: (אסתר ח, טז) אֹרֶה זֶה תּוֹרָה (מגילה טז ב) "וְהָיָה לְעֵת עֶרֶב יִהְיֶה אֹר" (זכריה יד, ז). "וְהָאֹרֶז זֶה הַתְּלִמּוּד יְרוּשְׁלַמִּי דְנַהֲרֵי נְהוּרָא דְאוּרִייתָא" (זוהר חדש כ"ב איכה נ, ב).

« Pour les Juifs, ce n'était que joie rayonnante, contentement, allégresse et marques d'honneur. » (Méguilat Esther 8 : 16). « La lumière, c'est la Torah » (Méguila 16 : 2). « et c'est au moment du soir que paraîtra la lumière » (Zékharïa 14: 7). « Et la lumière, c'est le Talmud Yérouchalmi qui rayonne de l'éclat de la Torah » (Zohar 'Hadach 22, Ekha 56 : 2)

Le Talmud Yérouchalmi à portée de tous

Il y a quarante ans, le Rebbe de Bohush, que son mérite nous protège, déclarait : « Les Cieux ont décrété que le moment était venu d'honorer le Talmud Yérouchalmi ! »

A cette époque, le Talmud de Jérusalem était la Torah d'un groupe privilégié de vaillants Talmidé 'Hakhamim, la réussite de pionniers intrépides ayant osé pénétrer une sphère d'étude fréquentée par peu de monde. Aujourd'hui, elle est devenue la Torah du Klal Israël : des milliers et des milliers de Juifs étudient ses pages sacrées chaque jour !

Des dizaines de communautés, de Kollélim et de Yéchivot dans le monde entier ont rejoint le cercle de fidèles étudiants en Torah qui incluent désormais l'étude du Talmud de Jérusalem dans leur programme quotidien. Des Kollélim d'Avrékhim et de Baalé Batim prolifèrent et sont profondément satisfaits de cette étude. Partout dans le monde, on trouve des Kollélim et des cours, des enseignants et Rabbanim qui capturent les cœurs du Klal Israël par les termes lumineux et captivants du Talmud de Jérusalem. Même les lignes de cours Kol Halashon et Kol Hadaf lui accordent une place d'honneur parmi ses cours, avec des conférences quotidiennes diffusées en 3 langues.

Traité Méguila Volumes 3 & 4

Nous sommes profondément reconnaissants envers notre estimé mécène, **Morénou Rav 'Haïm Yéhouda Its'hak Lefkowitz chlita**, dont le soutien généreux nous permet, à l'institut Darké Sim'ha d'étudier, de consigner des commentaires et de compiler les enseignements des Richonim et A'haronim sur ces Guémarot afin d'en faire bénéficier les étudiants en Torah du monde entier.

Dans l'attente de Pourim 5779, Darké Sim'ha est fier d'extraire deux passages de la Massékhet Méguila Yérouchalmi, de l'édition Or Saméa'h. Au côté de ces passages, nous présentons un recueil fascinant de commentaires et explications pour illuminer les sujets aux étudiants.

La richesse et l'abondance spirituelle des ouvrages publiés par l'institut Darké Sim'ha peut être comparée à une autoroute qui finira par conduire des centaines de milliers d'étudiants vers la réalisation de leur but : acquérir la connaissance de la Torah, même si à ce stade, seuls quelques-uns l'utilisent.

A Darké Sim'ha, nous préparons le Talmud de Jérusalem de demain, pour le jour où le Klal Israël dans son ensemble étudiera avidement ses pages. Notre objectif est de mettre le Talmud Yérouchalmi à disposition de tout Juif, des Baalé Batim qui consacrent des heures fixes de leur journée à étudier la Torah jusqu'aux Avrékhim de Kollé qui ont l'occasion de l'étudier plus en profondeur.

Nos efforts constants pour sonder les profondeurs de la Torah d'Erets Israël et de l'illuminer au profit du Klal Israël fortifient nos prières et l'anticipation du jour où « Nos yeux assisteront au retour de Hachem à Tzion avec miséricorde », rapidement et de nos jours !

Institut Darké Sim'ha, Arad

Israël Thisinsky

Directeur & rédacteur en chef

Yéhouda Israël

Directeur des Chiouré Torah

מסכת מגילה

רב אמר צריך לאמר ארזרזר המון ארזרזים בניו.
אמ' ד' פ'תקס צריך לומר חרבונה זכור לטוב. (מגילה פ"ג ה"ו)

Rav a dit : « On est tenu de dire : "Maudit soit Haman, maudits soient ses fils." »

Rav Pin'has a dit : « On est tenu de dire : "que le souvenir de 'Harvona soit une bénédiction." »

(Méguila 3:7)

Table des matières

Commentaire du Or Sim'ha

16 Halakhot et Minhaguim

étudiés/extraits/ de ces 16 mots

38 sujets abordés dans le Maftéa'h (Index)

Des centaines d'ouvrages avec des points innovateurs inclus dans le Otsar Méfarchim (bibliothèque de commentateurs)

**Publié à titre de cadeau en l'honneur de
Pourim 5779
pour célébrer la Mitsva de la joie de Pourim**

CAESAREA

syntaxique

אלפי דאשונים ואחדונים

2,392

שמותיהם
בסוף הכרך

**בונים יחד, את ההיקף העצום והאיכות המיוחדת
בתלמוד הידושלמי מהדורת 'דרכי שמחה'**

מעלות המדורים החדשים שבמהדורה

**השוואות
הכבלי וידושלמי**
תמצית החילוקים
בין שני התלמודים

ספר המפתח
אלפי ציונים
לדברי גדולי ישראל
הדנים בסוגיא
במהדורת 'ידושלים וטבריה'

אוד שמחה
פירוש בהבנה ברורה
'שוות לכל נפש'
לכור של מורש קמח לימוד
הירושלמי. כיק מין האסורי בעל
הילכ שמחה זנקיל

**הלכות
שמקודם
בידושלמי**
מתוך השולחן ערוך,
הרמב"ם, וספרי הפוסקים

תוספות דאשונים
פנינים קצרים ומאירים
שנדלו מתוך לשון הזהב של
דברי הראשונים
וביחם בשלימותם וסא באצ"ר

**אוצר
מפרשי הידושלמי**
ציטוט מורחב של אוצרות
דברי גדולי ישראל המצוינים
בספר המפתח
במהדורת 'ירושלים'

**נוסחת
הידושלמי**
דפוס פיעטרקוב - וילנא.
שיבושים ודאיים המומחים
ע"ס כתב יד לידן שממנו
נדפס הידושלמי, והדפוסים
המוקדמים, תוקנו.

שקלא וטריא
סיכום תמציתי ומקיף של
בגיות הנמרא, להקל על הלומד
בשעת הלימוד ובשינון הדברים

**מפרשי הידושלמי
הקדמונים**
סדר באותיות חדשות
ובירורות, בפיסק מלא,
ובהדגשת דיבור המתחיל:
'מה מלא, 'מה יהשע, 'ירוש
הקטן, 'קרב העדה, 'שי משה,
במהדורת 'ירושלים'

פטרון
הכרך

הרבני הנגיד

מוה"ד

חיים יודא יצחק

לעפקאזויטש

הי"ו

עין משפּט
נר מצוה

א א טוֹרֵי אֵיזֵר אֵיזֵר מִן מִן
קִשְׁיָהּ טוֹ:

**Halakhot
provenant
du Yeroushalmi**

1] Rav a dit, il faut dire : « Maudit soit Haman, maudits soient ses enfants. Rabbi Pin'has a dit, il faut dire « Harbona, rappelé en bien. On apprend de là qu'il faut déclarer après la lecture de la Meguila :

« Maudit soit Haman, Béni soit Mordekhaï, maudite soit Zeresh, Bénie soit Esther, Maudits soient tous les méchants, bénis soient tous les justes, et 'Harbona, rappelé en bien. » (Tour O'H 690 par.16), Shoul'han 'Aroukh (idem), (telle est la version du Yeroushalmi)

Ainsi, même le matin il faut réciter Shoshanat Ya'akov. (Aroukh Hashoul'han O'H 692 par.5)

La coutume en France est de dire Maudits soient ses enfants, conformément à la version du Yeroushalmi. (Sefer Hamanhighe, lois de la Meguila chap. 17)

Le fait que cette règle soit rapportée dans les lois de la Meguila, et avant les règles de la bénédiction, montre qu'il faut le dire juste après la lecture, avant la bénédiction. (Réponses Mishné Sakhir partie 2 O'H 228 et 229, à l'inverse de notre coutume qui consiste à le dire après la bénédiction. Il veut prouver que c'est vrai même d'après le Tour et le Shoul'han 'Aroukh du fait que c'est rapporté dans le chapitre 690, et non dans le chapitre 692, qui porte sur les bénédictions.)

Quand ils citaient Mordekhaï, ils disaient « Béni ! », et quand ils rappelaient Haman, ils disaient « Maudit ! ». (Nimoukai Yossef 7b, s.v. Bein)

Il faut dire au moment du premier Mordekhaï de la Meguila « Baroukh Mordekhaï » (« Béni soit Mordekhaï »), et au premier Haman

Rav a dit : Il faut dire : « Maudit soit Haman, maudits soient ses enfants. ». Après la lecture de la Meguila, où est rappelée la chute de Haman et de ses enfants¹. Parce que l'on rappelle le nom des Méchants, il faut les maudire, comme il est dit (Proverbes 10, 7) : « ... Et le nom des méchants pourrira². » Rav Pin'has a dit : Il faut dire « Et aussi 'Harbona rappelé

רב אמר צריך לאמר ארור המן ארורים בניו¹. אמר ר' פינחס צריך לומר חרבונה ובור לטובו².

en bien ». Car de son fait Haman a été pendu, comme il est dit (Esther 7, 9) : Et

'Harbona, l'un des eunuques devant le roi dit : Voici aussi l'arbre qu'à préparé Haman pour Mordekhaï, qui avait parlé pour le bien du Roi, qui se tient dans la maison de Haman à une hauteur de cinquante coudées. Et le roi dit : Qu'on l'y pend.

ביאורים

1 C'est la version de la majorité des commentateurs. Et certains ont expliqué qu'il faut le dire chaque fois que l'on mentionne Haman dans la Meguila, [comme le laisse entendre le Midrash (rapporté plus bas) « Quand Rav arrivait à Haman pendant Pourim »]. Ils ont aussi expliqué pourquoi ce n'est pas une interruption. [Selon leur avis, on doit aussi dire « zakhour letov » en entendant 'Harbona pendant la lecture de la Meguila.]

D'autres pensent qu'il faut le dire pendant Pourim, mais pas nécessairement pendant la lecture de la Meguila. Voir plus de détails dans l'index.

2 Voir le Midrash (Beréshit Rabba 49, 1) : Rabbi Its'hak prit la parole : « Le souvenir du juste est une bénédiction, et le nom des méchants pourrira. » (Proverbes 10, 7), Rabbi Its'hak a dit : Celui qui rappelle un juste, et qui ne le bénit pas, transgresse un commandement positif. Pour quelle raison ? « Le souvenir du juste est une bénédiction. » Et celui qui rappelle le méchant et ne le maudit pas transgresse un commandement positif. Quelle est sa raison ? « ... et le souvenir du méchant pourrira. » Quand Rav arrivait à Haman pendant Pourim, il disait « Maudit soit Haman, maudits soient ses enfants. » Pour appliquer ce qui est dit « et le nom des méchants pourrira. » Rabbi Pin'has a dit : 'Harbona rappelé en bien (zakhour letov). Le fait que les deux enseignements soient suivis, indique que la mention de 'Harbona zakhour letov est déduite du même verset : « Le souvenir du juste est une bénédiction, et le nom des méchants pourrira. » duquel on déduit le fait de rappeler les actions de bien. C'est aussi ce qu'écrivit le Abouardham (Pourim s.v. veamiran bitroushalmi)

//Voir l'index : certains ont objecté que 'Harbona aussi était mauvais. La Guemara explique (Meguila 16a) qu'il a pris part au plan de Haman. C'est pourquoi il avait connaissance de la préparation de la potence, et qu'il savait qu'elle était haute de cinquante coudées. Seulement, quand il a vu le début de la chute de Haman, il a pris peur d'être pris avec lui. Il s'est alors mis à témoigner à sa charge (Maharsha, 'Hidoushet Agadot

ad loc). Alors, pourquoi le rappeler en bien ?

Certains ont répondu qu'après tout, c'est par son intermédiaire que le Saint béni soit-Il a entraîné la chute de Haman, et par là même un très grand secours au peuple d'Israel. On a donc le devoir de le rappeler en bien.

D'autres estiment que Rav Pin'has n'accepte pas l'interprétation des sages dans le traité Meguila. Il pense qu'il n'a pas pris part à son plan, et qu'il n'était pas mauvais.

D'autres répondent en se fondant sur ce qu'ont dit les sages z"l (Esther Rabba 10, 9) Qu'Eliahou est apparu à A'hashverosh en prenant l'apparence de 'Harbona. Du fait qu'Eliahou a pris son apparence, il faut lui rendre honneur. Ainsi, Rabbi 'Hiya a fait honneur à Rabbi, parce qu'Eliahou avait pris son apparence.

Suivant cette interprétation, certains vont même jusqu'à dire que par la mention de 'Harbona zakhour letov », on pense à Eliahou lui-même. En effet, les sages utilisent souvent ce terme à propos du prophète Eliahou (voir Mishna à la fin du traité Sota, Berakhot 3a, Yeroushalmi Teroumot, chapitre 1 halakha 4, et chapitre 8 halakha 4, Shekalim, chapitre 3 halakha 3, et d'autres encore)

Voir aussi d'autres explications de ce passage selon la Kabbala.

//Certains ont fait remarquer qu'on dit « appelé en bien », et non « qu'il soit béni » par exemple. En fait on indique uniquement ce qui est **rappelé** explicitement dans la Meguila, i. e. la dénonciation de Haman. Le fait qu'il ait été un partisan de Haman, n'est pas mentionné dans le texte. Ce n'est qu'une tradition de nos sages z"l. D'autres pensent que c'est justement parce qu'il était mauvais, partisan de Haman, et qu'il n'a jamais eu l'intention de sauver Israel, que l'on ne le bénit pas. On ne fait que rappeler ce qu'il a pu faire de bénéfique. On ne dit pas non plus « Yizakher letov », « qu'il soit rappelé en bien » au futur. Voir aussi à ce sujet 'Hatam Sofer, Meguila 7b.

Etude comparée avec le Babli

Il faut dire « Maudit soit Haman, maudits soient ses enfants. » Dans le Babli (7b): Rava a dit : L'homme a l'obligation de saouler à Pourim, au point de ne pas faire la différence entre « Maudit soit Haman, » et « Béni soit Mordekhaï. » Dans Tossefot (s.v. Dela) : [Dans le Yeroushalmi] « Maudite soit Zeresh, bénie soit Esther, maudits soient tous les méchants, bénis soient tous les juifs. » On peut expliquer que les

Tossefot veulent dire que selon le Yeroushalmi, le texte est plus long. La boisson l'amène donc plus facilement à la confusion. (Voir 'Alei Tamar, mais aussi Shita sur le traité Meguila, et la note 30)

R. Pin'has a dit : Il faut dire : « Et aussi 'Harbona, rappelé en bien. »

Dans le Babli (16a) : Rabbi El'azar a dit : 'Harbona aussi était mauvais. Il était complice. Quand il a vu que le plan a échoué,

מסורת
הש"ס

(ב) מסכת סופרים פרק ד הלכה ז, כדאשת רבא פ' מעט א האמר רבא פ' י ט מדקדק שמואל פ' א נ ילקוט שמעוני ור"ז רמז פנ ד"ה ומתא שרה ילקוט שמעוני שג"ל רמז תקתפו ד"ה וכו' דניק לנרסה ועי' מגילה ז נ

Sources

Ravselon Beréshit Rabba 49:1

**Halakhot
provenant
du Yeroushalmi**

« Arour Haman » (« Maudit soit Haman ») selon sa version du Yeroushalmi. (Ye'arot Devash partie 1, discours 17 selon sa version du Yeroushalmi)

C'est la source du Levoush (O'H 690, par. 17) : Quand on lit Haman dans la Meguila, il faut dire « Shem resha'im yirkav » (« Le nom des méchants pourrira »).

Pour ceux qui ont l'habitude de le dire au moment de la lecture, seul le public le dira, mais pas le lecteur. (Midrash Eliahou, explications sur le Yeroushalmi, à la fin du livr.)

Il ne faut pas le dire au moment de la lecture, parce que cela trouble la concentration du public, mais ceux qui ont l'habitude de lire les noms de dix fils de Haman avec le lecteur, pourront dire à ce moment « Arour Haman, Arour Haman, Arour Banav » (« Maudit soit Haman, maudits soient ses enfants »). (Or David, de Rav David Meisels, Esther 2, 6)

C'est l'origine de la coutume de frapper en entendant Haman, pour les enfants qui ne savent pas dire « Shem resha'im yirkav ». (Otsar kol Minhagvei Yeshouroun, chap. 50, lettre guimel.)
On le dit au moment du repas. (Hemdai Arié. Chap. 690)

2] Et aussi 'Harbona, rappelé en bien. C'est une source au Eliahou Rabba (691), qui recommande d'écrire

Etude comparée avec le Babli

**Halakhot
provenant
du Yeroushalmi**

le deuxième 'Harbona de la Meguila avec un Hé. (klalei Torah Meguilat Esther).

Ainsi quand on rappelle un méchant qui a rendu service à tout le peuple d'Israel, on le béni. (Bigdei Yom Tov, O"V chap. 29).

Du Yeroushalmi on déduit qu'on peut rappeler un non-juif en bien. On peut donc poser une plaque dans un synagogue en souvenir d'un soldat druze. (Réponses du 'Ateret Paz, première partie, volume

il a pris immédiatement la fuite. Et dans Esther Rabba (10, 9): Eliahou rappelé en bien a pris l'apparence de 'Harbona, et lui a dit « Voici aussi l'arbre qu'à préparé Haman pour Mordekhaï etc..., car R. Pin'has a dit il faut dire « 'Harbona, rappelé en bien. » La position de R. Pin'has dans le Yeroushalmi est conforme à ses paroles du Midrash, dans le sens où Eliahou a pris l'apparence de 'Harbona, c'est pourquoi il faut dire

« 'Harbona *zakhour letov*, (rappelé en bien) » tandis que pour le Babli, c'est 'Harbona lui-même qui a parlé à A'hashverosh de l'arbre, et il ne l'a pas fait pour sauver Mordekhaï, mais pour éviter d'être puni d'avoir conseillé à Haman de fabriquer la potence. C'est pourquoi on ne devrait pas dire « *zakhour letov* ». (Rosh Yossef, 690 s.v. *tsarikh sheyomar*, voir aussi dans *Otsar Mefarshei Hayeroushalmi*).

pour son père et sa mère qui l'ont mis au monde. (Réponses *Ye'havé Da'at*, sixième partie, chapitre 60, s.v. *vekhen*)

**Halakhot
provenant
du Yeroushalmi**

3, *Even Ha'ezer*, chap. 5)

On peut donc réciter le kaddish pour une non-juive qui a sauvé des vies juives. (Réponses *Mima'amakim*, partie 3, chap. 8, s.v. *oulfi*)

Un converti doit donc réciter le kaddish

Rav affirme : « Il faut dire : Maudit soit Haman ! »

1. Existent différentes versions dans le *Yérouchalmi* et comparaisons avec les explications que l'on trouve dans le traité *Sofrim* (14:6) et le Midrach (*Béréchit Rabba* 49:1) ainsi que la version que nous récitons de nos jours après la lecture de la *Méguila*.
2. Les commentateurs sont partagés quant au moment où s'impose l'obligation de dire : "Maudit soit Haman !" (*Arour Haman*) Faut-il le faire à chaque fois que l'on évoque le nom d'Haman (cf. *Béréchit Rabba* 49:1) ou bien pendant la lecture de la *Méguila*, dans les versets où il est mentionné après sa mort – de même que Névoukhadnétsar n'a été maudit que quand il a été mentionné après sa mort –, ou encore après la lecture de la *Méguila* (comme il ressort du traité *Sofrim* 14:6), sachant qu'il existe d'autres commentaires et débats là-dessus ? Et cette phrase constitue-t-elle un *Hefsék*, une interruption lors de la lecture de la *Méguila* ?
3. D'après l'opinion selon laquelle on doit dire « Maudit soit Haman ! » durant la lecture de la *Méguila*, certains avancent que seuls ceux qui l'écoutent le disent, et non le lecteur.
4. Suivant l'opinion selon laquelle on dit « Maudit soit Haman ! » après la lecture de la *Méguila*, certains soulèvent la question suivante : pourquoi le dit-on après la *Brakha* « *Harav et Rivénou* », alors que cela devrait s'enchaîner après la lecture ?
5. Comparaison entre les propos du *Yérouchalmi* et du *Bavli* (7b) : « L'homme a l'obligation de s'enivrer à Pourim, jusqu'à ne plus distinguer "Arour Haman" (Maudit soit Haman !) de "Baroukh Mordékhaï" (Béni soit Mordékhaï !). » Est-ce que l'intention est jusqu'à ce qu'il ne soit plus capable de dire ce qui est évoqué dans le *Yérouchalmi* ? Voir l'explication des Tosséfot (*Dibour Hamat'hil "Délo"*) qui rapportent sur la Guémara précitée ces paroles du *Yérouchalmi*.
6. D'après la version des *Richonim* évoquée précédemment, « Maudits soient tous les *Réchaïm* (...) », il est indiqué qu'il s'agit d'une prière et non d'une répétition de l'histoire de la *Méguila*.
7. La raison pour laquelle il faut dire ainsi se base sur le Midrach (*Béréchit, Paracha* 49) qui indique que quiconque évoque un impie (*racha*) sans le maudire transgresse une *Mitsva* positive.
8. D'après certains, du fait qu'Haman agit à la manière d'un serpent, on dit sur lui « Arour », qui est aussi le terme par lequel le serpent a été maudit.
9. On tire une preuve de ce passage du *Yérouchalmi* concernant le fait qu'il n'y a pas lieu de le dire trois fois, contrairement à l'opinion du *Hemdat Hayamim* (*Halevi*, vol. 2, chap. 3, Lecture de la *Méguila*, paragraphe 82).
10. Il existe une opinion qui déduit du mot *tsarikh* (« il faut ») employé par le *Yérouchalmi* que c'est une obligation de dire cela, tandis que d'après les mots du *Bavli* (7b), l'homme a le devoir de s'enivrer jusqu'à ne plus distinguer, ce qui prouve que ce n'est pas une obligation mais une coutume.
11. La raison pour laquelle le fait de dire « Maudit soit Haman ! » a été institué contrairement à 'Hanouka.
12. Explication du sens des paroles « Maudit soit Haman ! » alors qu'il est déjà mort.
13. Il existe une opinion selon laquelle le Talmud *Bavli* ne mentionne pas la récitation de « Maudit soit Haman ! » du fait que c'était dit communément sans qu'il fût besoin de le spécifier par écrit.
14. Il ne s'agit pas d'une loi invalidante.

15. La raison pour laquelle on mentionne « Maudit soit Haman ! » avant « Béni soit Mordékhaï ! »
16. C'est là la source de la coutume consistant à taper au moment où l'on mentionne Haman dans la lecture de la *Méguila*.
17. Pour accomplir les paroles du *Yérouchalmi*, on a coutume de réciter « *Chochanat Yaakov* », bien que l'on ne récite pas « *Acher Heini* ».
18. Explications basées sur le *Drach* à propos de ce que l'on dit : « Maudit soit Haman ! Béni soit Mordékhaï ! »

Maudits soient ses fils !

19. Certains expliquent que le fait que l'on n'ait pas coutume de nos jours de dire « Maudits soient ses fils » est lié aux paroles du Talmud *Bavli* (*Guittin* 57b) selon lesquelles certains de ses descendants ont étudié la Torah à Bné Brak. La raison pour laquelle Rav ne tint pas compte de cela et d'autres raisons et discussions sont rapportées à ce sujet.
 20. Pourquoi maudit-on Haman (même selon les avis d'après lesquels on ne dit pas « maudits soient ses fils »), alors que certains de ses descendants ont étudié la Torah à Bné Brak et que le mot « Arour » s'applique aussi aux descendants, comme on le voit concernant Canaan qui a été maudit par le terme de Arour ?
 21. Certains comprennent les mots « et maudits soient ses fils » en expliquant qu'il s'agit d'une seule longue phrase récitée quand le nom d'Haman est mentionné dans la *Méguila* après la pendaison de ses fils.
 22. On maudit également ses enfants pour évoquer le fait que chaque *racha* (impie) a sa propre approche dans le mal.
- Rav Pin'has a dit : « Il faut dire : "Harvona évoqué pour le bien." »**
23. Certaines versions dans le *Yérouchalmi* citent Rav Pin'has avant Rav.
 24. Certains ont fait remarquer que le nom 'Harvona a la même Guématria que les noms Pin'has et Eliahou avec le *collel* (méthode de calcul), allusion à l'*Amora* Rabbi Pin'has, qui fit la louange de 'Harvona.
 25. Il existe une opinion selon laquelle on le dit quand les mots « Vayomer 'Harvona » (« Et 'Harvona dit ») sont lus dans la *Méguila* (voir plus haut).
 26. Explication du terme *gam* (« également »), employé concernant 'Harvona (« et également 'Harvona, évoqué pour le bien »).
 27. Pourquoi le mentionne-t-on pour le bien alors qu'il était un des chambellans du roi et complice de Haman – comme l'explique le *Bavli* (16a), il ne visait pas le bien des Juifs mais son intérêt personnel ?
 28. Selon certains, le 'Harvona à propos duquel on dit « *Zakhour Latov* » a un nom se terminant par un *hé* et il s'agit d'après le Midrach d'Eliahou Hanavi, et non pas du 'Harvona évoqué dans le *Bavli*, dont le nom se termine par un *aleph*, et qui était complice de Haman.
 29. D'après certains, on évoque 'Harvona pour le bien, du fait que la délivrance devait nécessairement surgir par le biais d'un *racha* afin de rendre le miracle flagrant. Et c'est pourquoi la *Yéchoua* est survenue par son truchement.
 30. La raison pour laquelle on ne dit sur 'Harvona que « *Zakhour Latov* », et non pas « *Baroukh 'Harvona* » (« béni soit 'Harvona ») comme on dit concernant Mordékhaï.

31. Certains expliquent que l'on évoque pour le bien 'Harvona du fait qu'il s'agissait d'Eliahou Hanavi *Zakhour Latov* (comme l'indique le Midrach *Esther Rabba* 10:9). D'autres soutiennent que nous louons 'Harvona lui-même du fait qu'Eliahou est apparu sous son apparence.
32. La raison pour laquelle on dit qu'il « est évoqué pour le bien » au passé et non au futur « sera évoqué pour le bien ».
33. On en déduit qu'il est permis de faire la louange de non-juifs qui ont fait du bien à notre peuple et même de dire *Kaddich* pour une telle personne.
34. Nous en déduisons qu'il faut louer même celui qui a agi dans son intérêt personnel.
35. Nous en déduisons que lorsqu'il sort du bien d'un acte d'un Juif même si telles n'étaient pas ses intentions, il est certainement *Zakhour Latov*, « mentionné pour le bien ».
36. Certains ont écrit que l'on s'exprime ainsi pour souligner que la joie n'est pas complète du fait que même 'Harvona qui était un *racha* a pris part à la *Yéchoua*.
37. La raison pour laquelle 'Harvona se termine par un *hé* à la fin de la *Méguila* et un *aleph* au début de la *Méguila* (cf. *Bavli* 16a).
38. Lorsqu'on fait la louange d'un *Tsaddik*, on dit « *Zakhour Latov* » (évoqué pour le bien), comme nous le voyons concernant 'Harvona. Par contre, lorsque l'on mentionne une parole de *Halakha*, il n'est pas nécessaire de dire « *Zakhour Latov* » puisqu'il est évoqué pour le bien par le fait que l'on rapporte une *Halakha* en son nom.

*Je n'ai
même pas
fni d'étudier
le Talmud Bavli!*

Etudiez le Talmud Bavli et Yérouchalmi

« L'étude du Talmud de Jérusalem ajoute des aspects significatifs et permet de mieux comprendre le Talmud de Bavel, par l'ajout des propos des Tanaïm et Amoraïm qui débattent de la Souguia, le thème (voir Etude comparée avec le Babli). On est tenu d'étudier toutes les opinions, tout comme l'on étudie les opinions de Beth Chamaï et Beth Hillel, de Rabbi Méïr et Rabbi Yéhoua. » (Hagaon Rav 'Haïm Kanievsky chlita, en discussion avec les Rabbanim de Darké Sim'ha).

Lettre historique

C'est une obligation sacrée pour chaque personne qui étudie la Torah d'étudier aussi le Talmud Yérouchalmi. Il est promis à toute personne qui étudie le Talmud de Jérusalem de grands bénéfices dans son étude.

Un individu qui mérite de combiner son étude du Talmud de Jérusalem à celui de Bavel et celui qui en encourage d'autres à étudier le Talmud Yérouchalmi auront droit à une bénédiction particulière, à de grandes délivrances et à la réussite.

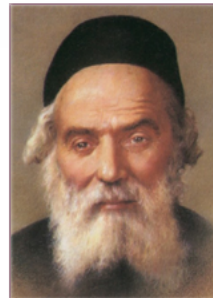
י"א י"א

Le Talmud Yérouchalmi dans l'histoire

La vaste majorité des ouvrages composés par les Richonim et les A'haronim abondent de citations extraites du Talmud Yérouchalmi (voir Séfer Mafté'a'h).

Le Talmud de Jérusalem a longtemps été considéré comme la Torah des grands maîtres du judaïsme, bien qu'au cours de l'histoire, de nombreux luminaires en Torah aient tenté d'introduire et d'ancrer l'étude du Talmud Yérouchalmi dans tout le Klal Israël - aussi bien parmi les Talmidé 'Hakhamim que le peuple. Leurs efforts n'ont pas été vains, mais il reste beaucoup à faire sur ce front. On sait en particulier que le 'Hafets 'Haïm aspirait à écrire un commentaire sur le Talmud de Jérusalem pour mettre son étude à la disposition de ceux qui étudient la Torah (Hé'hafets 'Haïm - 'Hayav Oupoalo, vol. 1, p. 203)

Avantages du Talmud Yérouchalmi

**Hagaon Harav Chemouel Halévi Wosner,
Zatsal, auteur du Chévet Halévi :**

« J'assume l'entière responsabilité lorsque j'affirme que des parties substantielles de notre sainte Torah, de la Torah orale, ne se trouvent que dans le Talmud Yérouchalmi et nulle part ailleurs, y compris dans le Talmud Bavli. » (Ner Maaravi, chap. 8)

Etude combinée = étude complète

Nous ne
tranchons
pas comme le
Talmud
Yérouchalmi

Renaissance
du Talmud de
Jérusalem dans
notre génération

Faux ! Il est vrai que lorsque le Talmud Bavli et le Yérouchalmi divergent, le Klal Israël tranche en fonction du Talmud de Bavel, celui-ci étant la dernière version écrite de la Torah Orale, et la Halakha suit toujours la dernière autorité (Rif et Roch, fin d'Erouvin). Mais dans de très nombreux domaines, les deux Guémarot sont du même avis. Si l'on plonge dans les racines des débats halakhiques entre le Talmud de Bavel et de Jérusalem, on découvre que celles-ci se limitent uniquement à 10 % de la Guémara ! En pratique, la vaste majorité des Halakhot et coutumes telles qu'elles sont édictées dans le Choul'han Aroukh, les Richonim, les A'haronim et les décisionnaires au fil du temps, trouvent leur source dans le Talmud Yérouchalmi (Voir Halakhot provenant du Yeroushalmi).

Renaissance d'un monde de Torah en Erets Israël

Le Talmud de Bavel n'inclut pas la Guémara sur le Séder Zéraïm, et la source principale de toutes les Halakhot liées au premier Séder des six Sidré Michna est le Talmud de Jérusalem - la Torah d'Erets Israël. Le renouveau et la remarquable expansion du monde respectueux de la Torah en Erets Israël au fil des 150 dernières années a été un facteur déterminant du renouvellement de l'étude du Séder Zéraïm du Talmud Yérouchalmi, qui clarifie les Halakhot des Mitsvot Hatlouyot Baarets, essentielles à la vie quotidienne en terre sainte.

Profusion de commentaires lumineux

Dans le passé, de nombreuses personnes aspiraient à étudier cette sphère ésotérique de la Torah, mais ont fini par baisser les bras par manque d'explications et de commentaires clairs et détaillés pour éclaircir la matière. Aujourd'hui, grâce à l'ajout d'un grand nombre de nouveaux commentaires qui élucident et étoffent le texte concis du Talmud Yérouchalmi, il est plus aisément accessible à toute personne qui étudie.

Décision des Guédolé Israël

Au mois de Tévet de l'an 5740, des multitudes de Juifs se sont rassemblées pour la sixième grande assemblée de l'Agoudat Israël. Lors de cette occasion mémorable, la Moétset Guédolé Hatorah (l'Assemblée des Sages de la Torah) a tenu compte de la proposition du Lev Sim'ha de Gour, zatsal, et s'est engagée à consacrer du temps à l'étude du Talmud de Jérusalem. Simultanément, ils ont créé un cycle de Daf Yomi sur le Talmud Yérouchalmi.

Le Rebbe de Bohush chlita se remémore que le jour du jeûne de Guédalia de l'an 5740, son grand-père, le saint Rebbe Rav Its'hak de Bohush, zatsal, l'a convoqué et lui a déclaré : « **Chaque jour, à Roch Hachana, le Ciel proclame de nouvelles idées de Torah qui descendront sur le monde cette année-là. Cette année, ils ont proclamé des idées éclaircissant l'étude du Talmud de Jérusalem.** » Le Rebbe lui a prescrit ensuite d'acheter une série du Talmud Yérouchalmi et il se mit immédiatement à l'étudier avec lui.

La Guéoula approche

Les illustres maîtres en Torah décédés ainsi que les grands Rabbanim actuels attestent que l'étude du Talmud de Jérusalem accélère la venue de la Rédemption finale.

Le Rav Yossef 'Haïm Zonnenfeld, zatsal, le légendaire Rav de Yérouchalaïm, tirait la leçon suivante de la Guématría (valeur numérique) du verset : « Tsiyon Bémichpat Tipadé Véchavé'ha Bitsédaka - Sion sera sauvée par la justice, et ses pénitents par la vertu. » (Yéchayahou 1:27).

'ציון במשפט תפדה' - 1076 = 'תלמוד ירושלמי', 'ושביה בצדקה' - 524 = 'תלמוד בבלי'. Il ajoutait que cette leçon de Guématría fait allusion au fait que lorsque l'étude de ces deux Guémarot est répandue parmi le Klal Israël, alors Hachem enverra la Guéoula finale ! De même, lorsque le Rav de Brisk zatsal, entendit cette Guématría, il déclara : « Ceci a été dit avec esprit prophétique ! »

« Il n'y a pas
de paix pour
celui qui passe de
Chass en Chass »
(Haguïga 10a)

Deux ne forment qu'un

Rachi (ibid) explique que Rabbi Yo'hanan se réfère à un homme abandonnant le Talmud de Jérusalem pour étudier celui de Bavel, car le Talmud Yérouchalmi semble plus simple a priori, et celui de Bavel, plus profond. Or aujourd'hui, lorsqu'on étudie d'abord le Talmud Bavli, il n'y a aucune raison de s'abstenir d'étudier le Talmud Yérouchalmi après celui de Bavel.

D'après Tossefot (ibid), on ne déconseille de changer de Guémarot que si on n'a pas compris le Talmud Bavli. Or, lorsque celui qui l'étudie a compris le Talmud de Bavel, il peut certainement passer au Talmud Yérouchalmi.

« Pourtant des
Amoraïm ont jeûné
pour oublier l'étude
du Talmud de Bavel
avant d'étudier la Torah
d'Erets Israël » (Baba Métsia 85a).

« J'ai commencé
le Talmud
Yérouchalmi
et je n'y
suis pas arrivé ! »

Nous trouvons une réponse à cette affirmation dans Chéélot Outéchouvot HaRambam (chap. 437):

« Cela n'a pas été le cas de génération en génération, mais seulement à l'époque de Raba, de Rav Yossef et Abayé et Rava qui ont souffert de persécutions religieuses en Bavel. Mais par la suite, la Torah s'est renforcée à Bavel. » Il ajoute l'enseignement de Rav Yirmiya sur le verset « "Bémé'hachakhim Hochivani Kémété 'Olam - Il m'a relégué dans des régions ténébreuses comme les morts, endormis pour toujours." C'est le Talmud de Bavel » (Sanhédrin 24a), une référence aux périodes de persécution religieuse à Bavel.

C'est une phrase que vous n'entendez pas dans la bouche d'un homme qui étudie le Talmud Yérouchalmi dans les nouvelles éditions lumineuses !

Un élève en Torah habitué à étudier le Talmud de Bavel et qui commence à étudier le Talmud Yérouchalmi ne devrait pas rencontrer de difficultés à comprendre la grande majorité du texte. On sait que le Talmud de Jérusalem a été écrit en Lachon Klila, un langage abrégé, et que l'araméen parlé en Erets Israël diffèrait légèrement de celui pratiqué à Bavel, mais la majorité des différences de dialecte sont rapidement assimilées après l'étude d'un ou deux chapitres.

Le défi principal pour maîtriser le Talmud Yérouchalmi se trouve dans la compréhension de ses Souguiot. De surcroît, lorsqu'on étudie le Talmud de Bavel, il est rare de devoir changer de version, mais il existe différentes versions du Talmud Yérouchalmi.

Aujourd'hui, avec les éditions nouvellement publiées, il est devenu infiniment plus facile d'étudier et de comprendre le Talmud de Jérusalem. De plus, le Talmud Yérouchalmi est à la fois plus facile à comprendre et à étudier par cœur puisqu'il est rédigé par Piskaot (paragaphes), contrairement au Talmud de Bavel qui contient de nombreuses Souguiyot longues et diversifiées.

En réalité, l'expérience prouve qu'une fois l'étudiant habitué au texte et à sa structure, l'étude du Talmud de Jérusalem avec un commentaire clair et détaillé est plus facile que l'étude du Talmud Bavli !

Etude combinée du Talmud de Bavel et de Jérusalem

Apprentissage complet

Le concept de l'étude combinée du Talmud Bavli et Yérouchalmi est approprié à toutes les catégories d'âge et à tous les styles d'étude, en particulier pour les élèves de Yéchiva, les Avrèkhim des Kollélim, ceux qui étudient le Daf Hayomi et les 'Habourot (groupes d'étude).

Tout en étudiant le Bavli, il est facile d'étudier le Yérouchalmi sur la Souguia, le thème parallèle. L'étude du Talmud Yérouchalmi contribue grandement à une assimilation facile du Talmud Bavli, étant donné que les deux Guémarot se complètent mutuellement. Il existe également d'innombrables 'Hidouchim et concepts dans la sphère de la Halakha, des Minhaguim, du Pilpoul et de la Agada que l'on trouve exclusivement dans le Yérouchalmi.

Le Pné Yéhochoua s'exprime sur les bénéfices d'une étude combinée des Guémarot (dans son approbation au commentaire Korban Haéda) :

« Tous ceux qui étudient notre sainte Torah doivent savoir que l'essence de l'étude de la Torah orale est le Talmud de Bavel et de Jérusalem, et non la division en deux Torahs, que D.ieu préserve. Ensemble, elles forment un livre sacré et complet : lorsque l'une commence, l'autre finit, comme il en ressort des décisions des Guéonim et des Kadmonim. »

Le Talmud Bavli comprend 2711 Daf (pages) contrairement à celui de Jérusalem qui en a 1533. Le ratio moyen est donc légèrement plus qu'un Amoud de Yérouchalmi par Daf de Bavli. Le Yérouchalmi a été rédigé de façon abrégée, et dans de nombreux cas, l'étude du Yérouchalmi offre à celui qui l'étudie un bref résumé des points mentionnés dans le Bavli.

Le but du calendrier combiné

Le but de ce calendrier est de faciliter le processus d'une étude combinée et d'assurer une expérience d'étude tout en douceur de la Guémara, sans en omettre aucune partie.

La formule de base du calendrier suit l'étude de la Michna dans son intégralité, du début à la fin, en utilisant les deux Guémarot simultanément.

Toute personne qui étudie et a tenté cette formule a découvert que l'étude des deux Guémarot approfondit également les connaissances et la compréhension du Bavli !

Utiliser le calendrier

*Les pages du Yérouchalmi présentent le Daf d'origine publié par l'édition Pietrekov-Vilna dans le but de faciliter l'étude et un accès aisé aux futures éditions qui seront éditées sur le Yérouchalmi.

* Les sources se réfèrent au début du programme d'étude de la journée. La fin est située là où le programme du lendemain commence.

CALENDRIER COMBINÉ BAVLI ET YÉROUCHALMI

Texte initial dans le Yérouchalmi	Yérouchalmi Schottenstein (anglais)	Yérouchalmi Schottenstein (hébreu)	Yérouchalmi Berkovitch	Yérouchalmi Vilna	Daf dans le Bavli
פרק א ה"א	1a ¹	א.	א	א.	Brakhot 2
כמה כוכבים	1b ³	ב:	2	א:	Brakhot 3
איזהו בין	3a ²	ג:1	ב	ג.	Brakhot 4
זהו שעומד	4a ²	ה.1	ג	ד.	Brakhot 5
תני עץ חיים	4b ⁴	ו.1	ד	ד:	Brakhot 6
פיסקא וחכמים	5b ²	ז.1	10	ה:	Brakhot 7
פיסקא מעשה	6b ¹	ח:1	12	ו:	Brakhot 8
הלכה ב	7a ³	ט:2	14	ז.	Brakhot 9
הלכה ג	8b ²	יא:1	ט	ח:	Brakhot 10
הלכה ה	9a ²	יב.3	י	ט.	Brakhot 11
אלו ברכות	10a ¹	יד.1	יב	י.	Brakhot 12
פרק ב ה"א	12a	יז:3	28	יב.	Brakhot 13
הלכה ב	13b	יח:1	יז	יג:	Brakhot 14
הלכה ד	15b	כג:1	38	טו:	Brakhot 15
הלכה ה	18a	כו.2	44	יח.	Brakhot 16
הלכה ז	19a	כח:1	כד	יט.	Brakhot 17
פרק ג ה"א	21a	לא:3	כז	כא.	Brakhot 18
תני עשרה	23a	לד.1	כט	כג.	Brakhot 19
הלכה ג	25a	לו:	לא	כה.	Brakhot 20
הלכה ד	26a	לה.1	לב	כו.	Brakhot 21
תני זבין	26b	לט.1	לג	כו:	Brakhot 22
הלכה ה	27a	לט:1	66	כו.	Brakhot 23
תני קטן	27b	מ.2	לד	כו:	Brakhot 24
תנא ד' חלפתא	28a	מא.2	לה	כח.	Brakhot 25
פרק ד ה"א	29a	מב:3	לו	כט.	Brakhot 26
ד' חייא בשם	30a	מד.2	לח	ל.	Brakhot 27
במה קורין	31b	מו.2	78	לא:	Brakhot 28
הלכה ג	33a	מח.2	מב	לג.	Brakhot 29
ד' אבא רבי	35a	נ:1	מד	לה.	Brakhot 30
פרק ה ה"א	36b	כ"ב, נב:1	92	לו:	Brakhot 31

אדרה"ב:

Shirah Seforim Distributers

4116 16th Avenue | Brooklyn, NY 11204

T. 718-871-8652 | F. 718-871-8412 | E. shirah@thjnet.com

אירופה:

Unit E, Viking Business Park, Rolling Mill Road

JARROW, TYNE & WEAR, NE32 3DP ENGLAND

T. +44(0)-191-430-0333 | F. +44(0)-191-430-0555

E. info@lehmanns.co.uk

LEHMANNS

פרטי הפצה בהרחבה

בית לומדי הירושלמי

מכון דרכי שמחה

ע"ר מס. 580140143

DARKEI SIMCHA

MIF'AL HATALMUD HAYERUSHALMI

רח' בן יאיר 58/17, ערד

ת.ד. 334 ערד, ישראל

P.O.B. 334 Arad Israel

Email: darsim@zahav.net.il

משרד בארה"ק:

טל: 08-9952460

פקס: 077-7952905

Email: ds1@partner.net.il

USA, Tel: (718) 337-8529

Email: 3739014@gmail.com

UK, Tel: 08-9972460

Email: H9972460@gmail.com

הפצה ושיווק

בארה"ק:

אור שמחה, בערקאוויטש,
מגוון פירושים

טל: 05276-88939

פקס: 1538-9972460

Email: ds1@partner.net.il

בארה"ב:

אור שמחה, בערקאוויטש
שירה - מישור

Tel: 718 871 8652

Fax: 718 871 8412

Email: shirah@thjnet.com

באירופה:

בערקאוויטש

ליהמנ'ס

Tel: 44 (0) 191 430 0333

Fax: 44 (0) 191 430 0555

Email: info@lehmanns.co.uk

6 מבחנים
7 תכניות לימודים

3 תוכן

4 שיווק והפצה

5 שירות לקהילות ומוסדות

שלוחות:

1 משרד

2 צוות

קול הירושלמי

קו מידע ושירות

08-9952460

David Hamélekh a demandé :
**« Je voudrais séjourner à
jamais sous Ta tente »**

(Téhilim 61)

**Rabbi Yéhoua demande au nom de Rav
(Yévamot 96b) : « Un homme peut-il vivre
à la fois dans deux mondes ? »**

« Maître du monde, implora en quelque sorte David Hamélekh, puissent mes paroles être citées dans ce monde, de sorte que même quand je serai dans le Monde de Vérité, j'aurai le mérite d'être évoqué sur terre. J'aurais ainsi le privilège de jouir des deux mondes. »

Dans notre génération, le cercle des amateurs et supporters de la Torah a un privilège comparable : même si ce ne sont pas leurs propres paroles de Torah qui seront répétées, leur contribution sera encore évoquée à l'avenir dans des milliers de centres d'étude et dans le monde entier par des dizaines de milliers d'étudiants en Torah, comme si, par leur mérite, la Torah des Tanaïm et des Amoraïm cités dans le Talmud de Jérusalem devenait claire et abordable.

**Combien sont justes et appropriés,
à cet égard, ces propos du Pélé Yoëts :**

« Il est bon que les hommes fortunés appartenant au peuple du D.ieu d'Avraham se montrent généreux à l'égard de ceux qui éditent des livres. Ils auront par là le mérite de jouir d'une part commune avec le Sage, car "ainsi on est sous la protection de la sagesse et sous la protection de l'argent".

« Presque aucun don financier ne sera considéré comme une mitsva aussi grande. Car chaque dépense faite pour une mitsva a un rôle ponctuel, du début à la fin de la mitsva. Tandis que celui qui donne pour l'impression d'ouvrages saints, son mérite est éternel. Il rend méritant le plus grand nombre et le mérite du public lui est attribué ; il acquiert un bon renom, il acquiert les paroles de Torah, il acquiert la vie du Monde futur ainsi que ce monde. »

Rabbi 'Haïm Palaggi *zatsal* :

« Celui qui fait imprimer des livres de ses deniers a le mérite de résider aux côtés de leur auteur dans le *Gan Éden*. »

Celui qui finance l'édition de livres pour répandre la Torah, a le privilège de jouir de la proximité du *Talmid Hakham*. En effet, grâce à lui la sagesse se répand et s'accroît à chaque instant – car l'étude de ce livre n'aurait pu se développer sans son intervention.

Nos Sages de mémoire bénie affirment que lorsque les enseignements du *Talmid Hakham* sont cités ici-bas, ses lèvres remuent dans la tombe. De ce fait, celui qui permet en quelque sorte au *Tsaddik* de vivre après sa mort jouit de sa proximité, car celui-ci lui doit cette vitalité.

Nul doute que, lorsque l'homme qui l'a soutenu fait son entrée dans le Monde futur, le Sage lui-même vient à sa rencontre.

Tel est le message transmis par notre pair dans la Torah, le Rav Istrolsa, qu'il ait longue vie, dans le *Ben Avraham*, dans le chapitre sur *Vayichlah*, p. 23b :

J'ai eu vent de l'anecdote suivante : quelqu'un vit en rêve un homme de sa connaissance assis à côté d'un *Gadol* décédé quelques années auparavant. Le rêveur était stupéfait : qu'est-ce qui avait valu à cet homme simple et dénué d'érudition le privilège de se trouver si proche d'un grand homme ? Ce que notre rêveur ignorait, c'est que la personne en question avait financé l'édition d'un des saints livres du Sage...

D'après ce qu'a écrit le Tour au nom du Roch, « à présent, à notre époque, les écrits sur le Talmud et les décisionnaires s'apparentent à la *mitsva* positive d'écrire un *séfer Torah* ». Dans ce cas, celui qui finance l'édition d'un livre bénéficie de la *mitsva* de **P'écriture d'un *séfer Torah*.**

C'est ce que j'ai lu dans l'introduction du *Bérakh Its'hak (Brakha)*. Et j'invite à consulter à cet égard l'introduction de mon œuvre le *Smikha Lé'haïm*, où sont énumérés les dix avantages dont jouit celui qui a le mérite d'imprimer un livre de ses deniers.

(Siman 217, entrée : Sefarim)

A decorative, ornate frame with a scalloped, diamond-like shape, featuring intricate scrollwork and floral patterns in a gold-brown color. The frame is centered on the page and contains text.

Pour vous associer au mérite
de l'étude de la Torah des Amoraïm
d'Erets Israël, veuillez vous adresser à
darsim@zahav.net.il

Cell Usa: 718-213-5450 | 718-308-7139 (available while in the states)
Cell Israel: +972-5331-70750 | 718-362-8259 | **Mobile Europe:** +32-492-54-33-82
Fax: 718-337-8512 | **E-mail** darsim@zahav.net.il

תלמוד ירושלמי

דב אַמַר צְרִיךְ לְאִמַר אֲרוּר הַמֶּן אֲרוּרִים בְּנֵיו.
אָמַר ד' פִּינְחָס צְרִיךְ לְזַמֵּר חֲדָבוֹנָה זְכוּר לְטוֹב.
(מגילה פ"ג ה"ז)

תוכן העניינים:

פירוש 'אור שמחה'

'השוואות הבבלי והירושלמי'

16 'הלכות ומנהגים' שנלמדו מ- 16 תיבות אלו

38 עניינים שנדונים בספר ה'מפתח'

מאות חידושים מראשונים ואחרונים
ב'אוצר מפרשי הירושלמי'

ניתן לכבוד חג הפורים שנת תשע"ט
לקיום מצוות שמחת פורים בהידור

לְיִהוּדִים הָיְתָה אֹרְחָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיִקְרָ: (אסתר ה, טז)

אֹרְחָה זוֹ תוֹרָה (מגילה טז ב)

”וְהָיְתָה לְעַת עֶרֶב יִהְיֶה אֹרֶךְ” (זכריה יד, ז).

”וְהָאֹזֶר זֶה הַתְּלִמּוּד יְרוּשָׁלַיִם דְּנֶהִיד נְהוּרָא דְאֹרְחֵי תַא” (זוהר חדש כ”ב איכה נג, ב).

הירושלמי הפך לנחלת הכלל

לפני 40 שנה, כשפסקו בשמים שהגיעה עת גאולתו של התלמוד הירושלמי (כדברי האדמו”ר מבוהוש זצוק”ל) למדו אותו רק כמה עשרות בודדות, ואילו כיום אלפי לומדים פותחים מדי יום את הירושלמי והוגים בו. זכה דורינו!

קהילות ועדות מצטרפות למעגל הלומדים הגדול. ישיבות וכוללים לומדים את הירושלמי בסדר היום שלהם, תלמידי חכמים מופלגים ובעלי בתים ואנשי עמל לומדים אמרוניו. על פני העולם כולו נפתחים שיעורים, ומגידים ורבנים כובשים את לב הקהל בדבריו, ”קול הלשון” ו”קול הדף” מייחדים לו מקום, והשיעורים מושמעים ב-3 לשונות.

מסכת מגילה כרך ג’ ד’

הודות לטוב ליבו ולנדבת רוחו של ידיד המכון מזה”ר חיים יודא יצחק לעפקאזויטש שליט”א, כותבים במכון פירושים ומלקטים ראשונים ואחרונים לגמרות אלו, לתועלת לומדי התורה.

לכבוד חג הפורים מוציא המכון 2 מימדות מתוך ירושלמי מגילה מהדורת ’אור שמחה’, מימדות אלו כוללים הרבה מדורים ללומדים ולמעיינים.

את השפע והעושר התורני של ספרי המכון ניתן לדמות לדרך מהירה המיועדת למעבר מאות אלפים שיעברו בה בעתיד, גם אם עכשיו משתמשים בה רק אלפים. במכון מכינים את הירושלמי לימים שיבואו, דואגים למאות האלפים שייצטרפו בהמשך ללימוד, וגם עבורם בונים ומשכללים את הירושלמי העתידי. בספרים אלו ילמדו רבים, קובעי עיתים לתורה ימצאו בהם כדי צורךם, תלמידי חכמים יוכלו לעיין ולהעמיק.

העיסוק בתורת ארץ ישראל מחזק את התפלה ואת הציפייה שתתגשם
בנו הבקשה ”ותחזינה עינינו בשובך לציון בדחמים” במהרה בימינו אמן.

מכון דרכי שמחה, ערך

יהודה איזדאעל
ראש מערכת שיעורי תורה

ישראל צישינסקי
מנהל ועורך אחראי

מסכת מגילה

דב אמר צדיק לאמר ארוד המן ארודים בניו.
אמי ד' פינהס צדיק לומר הרבונה זכור לטוב.
(מגילה פ"ג ה"ז)

תוכן העניינים:

פירוש 'אור שמחה'

'השוואות הבבלי והירושלמי'

16 'הלכות ומנהגים' שנלמדו מ- 16 תיבות אלו

38 עניינים שנדונים בספר ה'מפתח'

מאות חידושים מראשונים ואחרונים
ב'אוצר מפרשי הירושלמי'

ניתן לכבוד חג הפורים שנת תשע"ט
לקיום מצוות שמחת פורים בהידוד

לשון הקודש

אלפי דאשונים ואחרונים

2,392
שמותיהם
במוף הכרך

**בונים יחד, את ההיקף העצום והאיכות המיוחדת
בתלמוד הירושלמי מהדורת 'דרכי שמחה'**

מעלות המדורים החדשים שבמהדורה

השוואות הכבלי וירושלמי

המצית החילוקים
בין שני התלמודים

ספר המפתח

אלפי ציונים
לדברי גדולי ישראל
הרנים בסוגיא
במהדורת 'ירושלים' ומבדיל

אוד שמחה

פירוש ביבנה ביורה
'שווה לכל נפש'
לכרו של מחנך עמית לימוד
הירושלמי. כיק מין האמירי בעל
היכל שמתחיל ונרקל

הלכות שמקורם בירושלמי

מתוך השולחן ערוך,
הרמב"ם, ומסרי הפוסקים

תוספות ראשונים

פנינים קצרים ומאירים
שנרכלו מתוך לשון הזהב של
דברי הראשונים
דברים בשליחותם הוכא באוצר

אוצר מפרשי הירושלמי

ציטוט מורחב של אצרות
דברי גדולי ישראל המצוינים
במפר המפתח
במהדורת 'ירושלים'

נוסחת הירושלמי

דפוס פיעטרקוב - וילנא.
שיבושים ודאיים המוכחים
ע"פ כתב יד לידן שממנו
נרפס הירושלמי, והדפוסים
המוקדמים, תוקנו.

שקלא וטריא

סיכום תמציתי ומקף של
סוגיות הנמרא, להקל על הלומד
בשעת הלימוד ובשינון הדברים

מפרשי הירושלמי הקדמונים

סדרר באותיות חדשות
וברורות, במסוק מלא,
ובהדגשת דיבור המתחיל.
יש מאיה, שרה יושע, ירוש
הקני' קרבו היתה, ישן ששה.
במהדורת 'ירושלים'

פטרון
הכרד

הרבני הנגיד

מוה"ר

חיים יודא יצחק

לעפקאוויטש

הי"ו

וזאת הברכה

גדולי ומאודי ישראל מכל החוגים והעדות שלהו את ברכתם

להוגים בתלמוד הידושלמי, לעושים במלאכת המחשבת, ולכל אשר נדבו ליבו למלאכה, להלן לקט חלקי

פנשה הקסן

אברקא אנוואר ורס ריסת' בית סקסס'
בזקל, גי.

ח' כסלו לסדר מלאכי אנלקים עולים
התשס"ב בני יצוא
מע"כ ידידי חיקר מאד נעלה הרה"ג ור"ח פה"מ
כש"ת מוה"ר ישראל יצחק צישנסקי שליט"א עורך
אחראי במכון דרכי שמחה על ירושלמי.

אחדשכ"ת בידיות

נתמלא הבית אורה נר מצוה ואור תורה בהתקבלי ג'
מסכת' מהירושלמי (ומא סוכה וסנהדרין) עם פי'
אור שמחה, עם מקורות וצינונים ומפתחות באותיות
נהדרות על נייר מהודר ויפה כלי כלי יאה ממש
בכתר מלכות מאן מלאכא רבנן וי"ד שתוכו להוציא
לאור על כל הירושלמי ולהרבות תורה בישראל
בלימוד תלמוד הידושלמי אשר הי' מונח כמעט
כאבן שאין לו הופכין ואשריכם שוכיתם להיות
חלק מהמסדרים ומהמפעל הגדול הזה ואשרי לו
לדור שהגה"ק הלב שמחה זצוק"ל הי' שריו בתוכו
שגילה לו רעיון זה ללמוד ירושלמי יומית ופעל
למעשה להפיץ הרעיון ואחריו מח' הגה"ק הפני
מנחם זצוק"ל ובי"ה עכשיו להבחיל"ח כ"ק אדמו"ר
שליט"א עבגצ"א.

ובדר בקשתו להביע אומר ולחיות דעתו האין
ובמה אפשר לשפר מפעל הענקי זה למען יהא דבר
שלם ומתוקן, אמת כי כל מפעל גדול כזה ישתפר
מירי הוצאה להוצאה, ורש"י הקדוש עשה ב' או ג'
מהדרות ואין וחקר ותיקן מסהודורא למהדרת,
הבא נמי ודאי שיהיו תיקונים ושפורים א"ה חוץ
מטעות הדפוס.

ונהג דברתי פה עם ת"ח שנכולו שלנו והראתי
להם הגמ' וכולם התפעלו ממש מכוללת יופי בכל
המובנים.

אלו דברי ידידי אשר הספקתי מתוך המדרות לציין
כמה העדות והחכם יוסף לקח וי"ד שיזכה לברך על
המוגמר וזכות גדול הוא שנפל בגורלו להיות אחראי
על מפעל קדוש גדול כזה השם יצילח דרכי מעתה
ועד עולם המעתיב בעדו ומברכו להצלחה בתוכו
ונפש.

Handwritten signature of Penasha Katsen.

אלחנן בריד ודו היילמין
מרוסיה לאקסטי
רב ורס בלונדון גה.
חבר רבנות והתאחדות קהלות הורדים

בה"ה

יום ב' פ' אח"ק, ח"י למטמונים, תשס"ב לפ"ק
מע"כ הרבנים הגאונים, מאורי אור שמחה, אנשי
מפעל התלמוד הידושלמי, ובראשם הגה"ח וכי'
מוה"ר נ' רוטשטיין שליט"א ראש ישיבת נור
התורה

אחדשכ"ה"ר הנני מאשר בזה קבלת הג' מסכתות
יומא-סוכה-סנהדרין, שיצאו לאור על ידי מעבכתה"ר
ביוב פאר והדר מכל הבחינות, דבר גדול ונשגב עלה
ביד מפעלכם, לזכות עולם התורה, ולומדיה.

תלכו מחיל אל חיל לברך על המוגמר בעזרת ה'
בגבורים, בגבורתם של תורה.

וה' הטוב יוכנו ללמוד ולהגות בתורה, וציין במשפט
תפדה ושבי' בצדקה, כרמזה מפי גדולים על שני
התלמודים הבבלי והירושלמי, ותחינה ענינו כשגב
ה' לציון ברחמים.

הח"ח ביקרא דאורייתא

Handwritten signature of Alchanan Brud.

נפתי צבי לברשטאם

אבר"ק באבוב

בה"ה, יום שנכפל בו כי טוב לס' וירא י"ג מרשחון
תשס"ב לפ"ק

רבות נפלאתי ונהייתי לחזות בנועם לחזות בנועם
עבודת הקודש של הדפסת שלש מסכתות מתלמוד
ירושלמי בעריכה נאה ומהודרת, מעוטרת עם פי' אור
שמחה המאיר עינים ומשמח לב בהבנת הדברים
כפשוטן, ועם ילקוט תוספות הראשונים על האמור
בירושלמי, ומחובר לטהור אוסף מפרשים ומפתח
המעיד ומראה מקום לאלפי ספרים דשקלי זטרי
דברי חכמי ירושלים ז"ל, אשרי חלקם של העוסקים
במצוה זו שנתגלגלה זכות כבירה על ידיהם לעשות
אזנים לדברי התורה הזאת בטוב טעם ודעת למען
להקל להצאמתם לדבר ד' מירושלים לגשת לשולחן
הערוך ומוכן לאכול מפריה ולשבוע מטובה.

ישר חילם לאורייתא, ועליהם אמר הכתוב ומצדיקי
הרבים כמכובים לעולם ועד, בדודאי יתברו הקובעים
עתים בלימוד הידושלמי הוות למפעלם הטוב.

ויהי רצון שזכות כל התנאים והאמוראים יעמוד
בעדם להצילח להמשיך במלאכת שמים לזכות את
ישראל בעוד מסכתות בדרך הגיל, עד שיזכה לברך
על גמרה של תורת הידושלמי, ויאותר רבים לאורה
ומלאה הארץ דעה בינה והשכל.

הכ"ח לכבוד התורה ולומדי' ומפיצי' ומרביצי'

Handwritten signature of Nefeti Tsvi.

פינחם מנחם אלטר

ברדיק טנר וגללה
ירושלים, טפת אמת 3 תר. 124

בה"ה,

ר"ח, עש"ק לסדר ולפרט "אשר ברכו ה'" לפ"ק
נהייתי לראות את דפי המהדורא הנאה של הידושלמי
עמ"ס סוכה - הנלמד כעת בדרך יומי - ע"פ אור
שמחה, וזכות מייסד דף יומי ירושלמי, כ"ק אחי
אדמו"ר זצ"ל בעל לב שמחה תגן על העורכים שי'
אשר טרחו לעשות מלאכה נאה לזכרו.

Handwritten signature of Pinchas Menachem Alt.

יצחק טובי' ווייס

ד"ר ווייצ' דיק מוזיקי תת
אנטווערפן

בס"ד אור ליום ד' לס' יושלח תשס"ב

כבוד הרבנים הגאונים שליט"א חב"י מוכן דרכי שמחה
בראשות הרב הגאון מוה"ר נחום רוטשטיין שליט"א
אחדש"ט בכבוד ובחוקרה.

בתורה ובשמחה קבלתי מכם הספרים הקדושים תלמוד
ירושלמי מסכתות סוכה יומא וסנהדרין, נתמלא הבית
אורה בראותי עבודתכם הגדולה בהוצאתכם לאור
תלמוד ירושלמי עם פירוש אור שמחה שהוא תמצית
פירושי רבותינו מפרשי הידושלמי ומוכן לכל לומדי
הירושלמי, שבי"ה נתרבו בדורינו ע"י התעוררות כ"ק
אדמו"ר הלב שמחה זצוק"ללה"ה.

אין ספק שרבים יברכו אתכם על הביאכם לכלל
ישראל אוצר נחמד זו הקיימתם מה שכתב רש"י הק'
ר"פ משפטים אשר תשים לפניהם כשלחן ערוך ומוכן
לאכול לפני האדם, תבא עליכם ברכה, ותזכו כולכם
יחד לברך על המוגמר בביאור כל תלמוד הידושלמי
ותזכו בזה את כלל ישראל.

ואחתום בברכה מרובה ובכבוד רב

Handwritten signature of Yitzhak Tobi.

מכתב תמיכה משר התורה הגאון

רבי חיים קניבסקי שליט"א

בס"ד תמוז תשע"ה

לכבוד הרה"ח ר' שליט"א

נהג מוכן דרכי שמחה עושה גדולות ונצורות
במהדורה חדשה ומהודרת מאד את תלמוד
הירושלמי אשר הוא כידוע כספר החתום, והם עשו
עבודה נפלאה וחשוב ביותר לחמוך בהם ביד רחבה
ולרומם את קרב תורת א"י.

ובזכות זה תזכו לאריכות ימים ושנים טובות והצלחה
ונחת מכל יצו"ה.

Handwritten signature of Rabbi Chaim Kanievsky.

הקורא עומד פרק שלישי מגילה

[בולטא דף כז.]

לְאָמַר רַבּוּנוֹתָא לְכוּרֵי לְטוֹב.
לפי שמחמתו נתלה המן, כפי
שנאמר (אסתר ז' ט) וַיֵּאמֶר
תְּרַבּוּנָה אֶתְדַם מִן הַסִּרְיָסִים
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְגַם הֵנָּה הֶעֱזָר אֲשֶׁר

**(א) רב אמר צריך לאמר ארור המן ארורים
בניויו'. אמר ר' פינחס צריך לומר הרבונה
זכור לטובה].**

עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמוד בבית
המן גבה תמשיך אמה ויאמר המלך תלךו עליו:

**רַב אָמַר, צָרִיךְ לְאָמַר אַרְרוּר
הָמָן וְאָרְוּרִים בְּנָיו. לְאָחוּר
קְרִיאת הַמְּגִלָּה שֶׁנִּזְכָּר בָּהּ
מַפְלַת הָמָן וּבְנָיו, צָרִיךְ
לִזְמַר אַרְרוּר הָמָן אַרְרוּרִים בְּנָיו.**

**מסורת
הש"ס**

6) מסכת סופרים פ"ק ד
הלכות ג'
ג' הלכות רבה פ' ט ע"ב
אמר רבה פ' ט'
מדה שמואל פ' ג' ב'
לקות שמעתי הלא רמו פ'ג
ד"ה ופתח מה
לקות שמעתי משל רמו
מתקמו ד"ה זכר לזיק
לרביה
והי' מגלה ג' 1

ביאורים

א כך היא הסכמת רוב המפרשים [בספתח 5-6].
יש שפירשו שצריך לומר כך בכל פעם שמזכירים המן בקריאת
המגילה [וכפי משמעו מלשון המדרש (הובא לקמן): 'רב כי הוי
מטי להמן בפורים!]. ובארו למא אין בכך משום הפסק.
[ולרביהם גם בהזכרת הרבונה בקריאת המגילה צריך לומר
'זכור לטוב'] [באוצר 12-1].
יש שפירשו שצריך לומר כך ביום הפורים ולא דווקא בקריאת
המגילה. וראה בהרחבה בספר המפתח.

ב ראה לשרון המדרש (בראשית רבה מט א'): 'יצחק פתח. זכר צדיק
לברכה ושר רשעים ירקב' (משלי י ז). אמר רבי יצחק כל מי
שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מה טעמיה
זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו
עובר בעשה. מה טעמיה ושר רשעים ירקב וכו'. רב כי הוי מטי
להמן בפורים אמר ארו המן ארורים בניו, לקיים מה שנאמר
להמן רשעים ירקב. אמר ר' פנחס חרונה זכור לטוב.
מטאיות המימות נראה שגם אמירת 'חרבונה זכור לטוב'
נדרשת מאותו פסוק שהזכר שם 'זכר צדיק לברכה ושר רשעים
'ירקב', משום למדים עניני הזכרת מעשה צדקות. וכן כתיב
אבדרהם (פרים ד"ה ואמרין בירושלמי) [באוצר 9-2].

ג ראה פ"ה במגילת המגילה ט"א [7-4] שיש שהקשו שהרי חרונה רשע
היה, ובמבוא הרמב"מ [מגילה ט"א] שאף הוא היה באותה עצה וע
המן ומשום כך ידע מעשיית הענין וידע שגובהו חמישים אמה,
ורק כשראה את תחילת מפלת המן ופחד שייתפס עמו הנפך
להנדיך נגדו (מדרשא ח"א שם), אם כן למה צריך להזכירו לטוב.
יש שפירשו שמכל מקום מאחר שעל ידו גלגל הקב"ה את מפלת
המן ועל ידי כך הייתה הצלה גדולה של כל כלי ישראל,
מוחיבים אמתו לזכור לטוב [באוצר 32-2].

ד יש שפירשו שר' פינחס נחלק על דרשת חז"ל במסכת מגילה,
וכבר שלא היה באותה עצה עם המן ולא היה רשע [באוצר 35-2].
יש שפירשו ש פי מאמר חז"ל [אסתר רבה י ט] שאליהו הנביא
נראה לאחשוורוש בדמות חרבונה, וכיון שאליהו נראה בדמותו
צריך לחקות לו כבוד, וכענין מה שמואב בגמרא (ירושלמי פ'לאים
פ"ט ה"ג) אצל רבי חייה שחלק לו רבי כבוד כיוון שאליהו נראה
בדמותו [באוצר 31-2].

ו לפי זה מוכן מפני מה מזכירים לטובה את חרבונה ולא את
לאחשוורוש שהוא ציונה לתלות את המן ולהרוג את שונאי
היהודים.

ז ובאירו לפי זה הלשון שאנו אומרים 'גם חרבונה' (יש מהראשונים
שהתייחסו כך בשם הירושלמי). היונו גם חרבונה עצמו. מלבד אליהו
שנראה בדמותו [וראה עוד ספר המפתח בזה, ובשאר השינויים
שבין מהגאונים למשה שנתכן כאן בירושלמי].

ח [ובינה מראה פמה שזכור את חרבונה אסתרו בפורים שזיכורים
לטובה, אלא אפילו את חרבונה צריך להזכיר לטובה] [באוצר 36-2].
יש מי שהתקו, שאפילו חרבונה שלא התחנן להציל את ישראל
אלא שיהרג המן, גם כן צריך להזכירו לטובה.]

הלכות שמקורן בירושלמי

ט"ו (ז) ששכסוראים
המן במגילה יש לומר
שם רשעים ירקב.
וכמ"א מימא מדרשו,
ובכפר בקריאת שמו הסמך
להם גם דברי הירושלמי
[באוצר 17-1].

ט"ז. מלונגן ואומרים
בשעת קריאת
המגילה יאמרו קר
השומעים ולא העל
קורא. (מדרש אליהו
בבאירו הירושלמי בסוף
הספרי) [באוצר 11-2].

ט"ט. אין לומר זאת
בשעת קריאת
המגילה משום
שמבלבל דעת
השומעים, אולם
לא לה שנתגמל לומר
עשרת בני המן קהל
וחון, ואמר ארו
המן וארורים בניו.
(אחר דוד ל"ה לוד מיל"ג
באוצר 11-2) [באוצר 11-2].

י. מכאן מקור המנהג
להכות בשמכזירים
שם המן, בשביל
התיקנות שלא
יודעים לומר שר'י.
(ג' כמנ"ב משה' שיחיון סימן
א' תת"א.) [באוצר 26-1].

יא. באומרים זאת
בשעת הסעודה.
(המדת אר"י סי' תר"ז)
[באוצר 11-2].

י"ג. גם חרבונה זכור
לטוב. מכאן מקור
לדברי האחרונים רבא
והח"ה (תר"מ) כמבוא
חרבונה השיב לטובה
(ככלל תורה מגילת
אסתר.) [באוצר 41-1].

י"ד. מכאן
ששכסזכירים
רשע שעשה טובה לכל
ישראל מברכים אותו.
(ראה בגי' ד"ט א"ח סימן
כ"ט.) [באוצר 31-3].

י"ז. מדברי הירושלמי
מבואר שמתוך
להזכיר גוי לטובה,
ולכן אפשר להניח
בשכח"ס של הלכות
דרורי' (שרת עשהו פז
ח"א כ"ד ג' א"ח סי' פ"ה)
[באוצר 38-1].

ט"ו. מכאן שמותר
לומר קדיש אחרי
גברות שאחריה
נשות ישראל.
(שרת ממספ"ס - ח"ו סי'
ד"ה ופ"ה) [באוצר 40-1].

ט"ז. מכאן שראוי לגר
לומר קדיש על אביו
ואמו שבהיותו
אומ"ד (שרת ויחזקת
ח"ו סי' פ"ה וכו') [באוצר
40-1].

אמנם יש שהקשו שאין הנידון דומה לרביה, שהרי רבי חייה
היה אדם גדול ואף כלא שהיה אליהו נראה בדמותו היה רבי
החלק לו כבוד. ועוד, הרי כאן היה מוכרח אליהו לבוא בדמות
אחד מסריס המלך כדי שישמעו דבריו למלך, ואין זה מורה
על מעלתו של חרבונה.
יש שפירשו לדרך זו, שבאומרו 'חרבונה זכור לטוב' כוונתו
על אליהו עצמו [באוצר 36-2].

וכפירושם משמע קצת מלשון המדרש (אסתר רבה י ט): והמלך
קם בחמתו ממשנתו היין אל גינת הביתן, מה עשה מיכאל
המלאך התחיל מקצץ את הנוטיות לפניו והוסיף חמה על חמתו,
ושב אל משתה היין והמן עמד לבקת על נפשו, מה עשה מיכאל
דחפו על אסתו ודויתה מצעקת אדוני המלך הרי גובהה כשני
לפניך, ויאמר המלך הגם לכבש את המלכה עמי בבית, ושמע
המן הדבר הזה ונפלו פניו, מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה
לחרבונה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העני אשר עשה הנמן
למרדכי וגו', דאמר ר' פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב.
יש שהוסיפו שלפי זה מודוקדק הלשון 'זכור לטוב' דווקא, משום
לשון שיש וז שכיחה בחז"ל על אליהו הנביא (ראה במשנה סוף מסכת
סוטה, ברכות ג' א. ירושלמי תמונת פ"א ה"ד פ"ד ה"ד ושקלים פ"ב ה"ב וכו').

ובאירו לפי זה הלשון שאנו אומרים 'וגם', היינו וגם אותו חרבונה
שהוא זכור במגילה, הוא 'זכור לטוב', כלומר הוא אליהו שכיניו
הוא 'זכור לטוב' [באוצר 32-2].

ונפקא מינא לדינאי בין התינוצים, האם כשמוזכרים טובה גדולה
שעשה גוי לישראל צריך להזכיר זכרונו לטובה.
ומלשון ספר חסידים [באוצר 39-3] נראה שנאמרו שחרבונה חזר
ברגע האחרון והציל את ישראל, נעשה כצדיק בכך ומשום
כך שמוזכרים את פעולו הטוב ומסופים לומר 'זכור לטוב', והז
לטוב (סימן תשמו): ואשר אמרו על חרבונה זכור לטוב, לפי שאם

אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גוים, כגון אותו פלוני
עשה לישראל אותה טובה, יאמר זכרונו לברכה. [ולדברי ספר
חסידים עולה, שמדברי הירושלמי כאן מקור לאותם שנהגו לומר
זכור לטוב וכו' וזו ההכרזת שמו גדולי ישראל אם כשהם עדיין חיים
ואם שרית חיות יאיר סי' צ"א ומתשיבא ח"א קדושין לא ב' ד"ה מכאן ואילך].
וכן שהחיוב להזכיר זכרונם לטובה הוא רק כשמדברים בשבחים
וראה עוד ביאורים נוספים באמרינו ו על פי בקלה [באוצר 44-3].
// יש מי שביאר בלשון 'זכור לטוב' ולא 'ברוך יהיה' וכדומה,
שהכוונה למה שנוצר במגילה, והיינו מה שהשליש על
המן. אבל מה שהיה מתחילתו בעצתו של המן ורשעותו, דבר
זה לא נזכר בפירוש אלא קבלת חז"ל היא [באוצר 36-1]. ויש
שפירשו שמשום שהיה רשע והיה בעצה אחת עם המן ורק
בלכסוף לא התחנן להציל את ישראל והתחנן הכבלי שחרבונה
בעצמו סיפר לאחשוורוש על הענין שהכין למרדכי, ולא
עשה זאת מפני שרצה להציל את מרדכי, אלא כדי להציל
את עצמו מעונש על מה שיעץ להמן לעשות את הענין,
ולפי' אין לומר ר' זכור לטוב. (ראה יוסף סי' תרצ ד"ה

צריך שיאמר, ערו באוצר מפרשי הירושלמי [155-1].)

השוואות הכבלי

**צָרִיךְ לְאָמַר אַרְרוּר הָמָן אַרְרוּרִים בְּנָיו. בכבלי (ג': 1) 'אמר
רבא מייחיב איניש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע
בין אורו המן לברוך מרדכי'. ובתוספות (ד"ה דלא),
כתבו 'הירושלמי אמרוה זרש ברוכה אסתרו ארורים
שכוונתם לומר דלשית הירושלמי שהנוסח ארוך, מוכן
ויתר אך יגיע ליעד דלא ידע' ויתבלבל. (עיי' עליו תמר [באוצר
10-1], אך ראה שיטה למס' מגילה ובהער' 30 [באוצר 17-2]).**

**אמר ר' פינחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב. בכבלי
(טו): 'ויאמר חרבונה וגו', אמר רבי אלעזר אף
חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה**

ה. שחיתו מזכירין
מרדכי היו אומרים
ברוך ושכחו מזכירין
המן היו אומרים
ארור. (מנחם סוף ז' ב' ד"ה
בין) [באוצר 11-1].

ה. שחיתו מזכירין
מרדכי היו אומרים
ברוך ושכחו מזכירין
המן היו אומרים
ארור. (מנחם סוף ז' ב' ד"ה
בין) [באוצר 11-1].

ה. שחיתו מזכירין
מרדכי היו אומרים
ברוך ושכחו מזכירין
המן היו אומרים
ארור. (מנחם סוף ז' ב' ד"ה
בין) [באוצר 11-1].

פרק שלישי הלכה ז, דף א, א [כו.].

רב אמר, צריך לאמר ארור המן וכו'.

- בבבלי (גיטין זז): שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, ובטעם הדבר שרב לא חשש לזה, וטעמים נוספים ומו"מ בזה. מפתח 6-3 / אוצר 27-1
20. מדוע מקללים את המן [גם לדעות שאין אומרים 'ארורים בניו'], הרי מבני בניו למדו תורה בבני ברק, ומילת 'ארור' נסובה גם על בניו כמו שמצינו ב'ארור כנען'. מפתח 6-3 / אוצר 28-1
21. יש שגרס 'ארורים בניו', וביאר שהכוונה שזה משפט אחד ארוך שהיה אומר אותו כשהגיע להמן במגילה לאחר שנתלו בניו. מפתח 6-3 / אוצר 28-1
22. מקללים גם את בניו, לרמז שלכל אחד מהרשעים יש דרך רשע בפני עצמה. מפתח 6-3 / אוצר 28-1
- א"ר פנחס, צריך לומר חרבונו זכור לטוב.**
23. יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב. מפתח 6-3 / אוצר 28-2
24. יש שכתב רמז במה שהאמורא ששמו רב פנחס דרש בזכות חרבונו, ש'חרבונו' בגימטריה 'פנחס אליהו' עם הכולל. מפתח 6-3 / אוצר 28-2
25. יש שפירש שצריך לומר זאת כשמגיעים למילים 'זימור חרבונו' במגילה [וראה לעיל (ד"ה נחלקו) לענין אמירת 'ארור המן']. מפתח 7-1 / אוצר 28-3
26. לפי הגרסא 'גם חרבונו זכור לטוב', ביאור הטעם שאומרים 'גם'. מפתח 7-1 / אוצר 28-3
27. מדוע מזכירים אותו טובה הרי היה אחד מסריסי המלך, והיה באותה עצה, ולא נתכוון לטובת היהודים אלא לטובת עצמו, כמבואר בבבלי (טז). מפתח 7-1 / אוצר 31-2
28. יש שכתב שחרבונו שאומרים עליו זכור לטוב שמו מסיימים בה"א, ועליו אמרו במדרש שהוא אליהו הנביא, ואינו חרבונו שהיה באותה עצה הנזכר בבבלי ששמו מסתיים באל"ף. מפתח 7-2 / אוצר 35-2
29. יש שכתב שהזכירו את חרבונו טובה, מחמת הישועה חייבת לבוא מתוך הרשע כדי שיהיה ניכר הנס, ולכן הישועה הגיעה דרכו. מפתח 7-2 / אוצר 35-2
30. טעם שאין אומרים על חרבונו אלא 'זכור לטוב', ולא אומרים 'ברוך חרבונו' כשם שאומרים 'ברוך מרדכי'. מפתח 7-3 / אוצר 35-3
31. יש שפירשו שמזכירים את חרבונו טובה מחמת שזה היה אליהו זכור לטוב [כמבואר במדרש (אסת"ר י ט)] ומזכירים לטובה את אליהו, ויש שפירשו שמזכירים את חרבונו עצמו לטובה מחמת שאלהו נראה בדמותו. מפתח 7-3 / אוצר 36-2
32. טעם שאומרים 'זכור לטוב' בלשון עבר, ולא אומרים 'זכור לטוב' בלשון עתיד. מפתח 8-1 / אוצר 39-2
33. מכאן סמך שמותר להזכיר לטובה גויים שעשו טובה לישראל, וכן שמותר לומר קדיש על גוי שעשה טובה לישראל. מפתח 8-1 / אוצר 39-2
34. מכאן שיש להזכיר לטובה אפילו מישהו שעשה דבר לצורך עצמו. מפתח 8-2 / אוצר 39-2
35. לימוד מכאן שיהודי שיצא ממנו דבר טוב אפילו אם לא נתכוון לטובה ודאי 'זכור לטוב'. מפתח 8-2 / אוצר 40-2
36. יש שכתב שאומרים כן כדי להדגיש שאין השמחה שלימה מאחר שגם לחרבונו שהיה רשע, היה חלק בישועה. מפתח 8-2 / אוצר 40-3
37. טעם הדבר שכאן נכתב 'חרבונו' עם אות ה"א בסוף, ובתחילת המגילה [וכן בבבלי (טז)] עם אל"ף בסוף. מפתח 8-2 / אוצר 40-3
38. כשמדברים בשבחו של צדיק אומרים 'זכור לטוב' וכמו שנלמד מחרבונו, אבל כשאומרים דבר הלכה אין צריך לומר 'זכור לטוב' כי הוא מוזכר לטובה בדבר ההלכה שאומרים בשמו. מפתח 8-3 / אוצר 41-3

1. גירסאות בדברי הירושלמי, והשוואת הדברים למבואר במסכת סופרים (פ"ד ה"ו) ובמדרש (בראשית רבה מט א) ולנוסח שאנו אומרים היום לאחר קריאת המגילה. מפתח 5-1 / אוצר 9-1
2. נחלקו המפרשים מתי לומר ארור המן וכו', האם כל פעם שמזכיר שמו של המן [וכדמשמע במדרש (בראשית רבה מט א)], או בקריאת המגילה בפעם הראשונה שמזכיר את שמו, או בפסוקים שנזכר שמו לאחר מותו, וכמבואר בסמוך לענין נבוכדנצר שרק כשהזכירו לאחר מיתנו קיללו, או לאחר קריאת המגילה [וכמשמעות הדברים במסכת סופרים (פ"ד ה"ו)], וביאורים נוספים ומו"מ בזה, והאם נחשב להפסק לאומרו בקריאת המגילה. מפתח 5-1 / אוצר 40-3
3. לפי הדעה שיש לומר 'ארור המן' בתוך קריאת המגילה, יש מי שכתב שרק השומעים אומרים זאת ולא הקורא. מפתח 5-1 / אוצר 47-2
4. לפי הדעה שאומרים 'ארור המן' אחר קריאת המגילה, יש שהקשו מדוע אומרים זאת אחר הברכה של 'הרב את ריבנו' הרי יש להסמיכו לקריאת המגילה. מפתח 5-3 / אוצר 47-2
5. השוואת דברי הירושלמי לדברי הבבלי (ז): 'מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', והאם הכוונה עד שלא ידע לומר את המוזכר בירושלמי כאן, וביאור דברי התוספות (שם ד"ה דלא) שהביאו על הגמרא הנ"ל את דברי הירושלמי הללו. מפתח 5-3 / אוצר 47-2
6. מגירסת הראשונים הנ"ל 'ארורים כל הרשעים' וכו', מבואר שזה תפילה, ואינו חזרה על סיפור המגילה. מפתח 6-1 / אוצר 20-3
7. הטעם שצריך לומר כן, הוא על פי המדרש (בראשית פרשה מט) שכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה. מפתח 6-1 / אוצר 20-3
8. יש שכתב שבגלל שהמן עשה מעשה נחש, לכן אומרים עליו לשון 'ארור' שהוא לשון הקללה שהתקלל בה הנחש. מפתח 6-1 / אוצר 20-3
9. הוכחה מדברי הירושלמי כאן שאין ענין לאומרו ג' פעמים ושלא כדברי חמדת ימים (הלוי, ח"ב פ"ג קריאת המגילה אות פב). מפתח 6-1 / אוצר 20-3
10. יש מי שדייק מלשון הירושלמי 'צריך' שיש חיוב לומר כן, ומדברי הבבלי (ז): שחייב להשתכר עד דלא ידע, הוכיח שאינו חיוב אלא מנהג. מפתח 6-1 / אוצר 21-1
11. טעם שתיקנו לומר 'ארור המן' בשונה מחנוכה. מפתח 6-1 / אוצר 21-1
12. ביאור המשמעות במה שאומרים 'ארור המן' אף שהוא כבר מת. מפתח 6-1 / אוצר 21-2
13. יש שכתב שהטעם שהבבלי לא הזכיר אמירת ארור המן, מחמת שזה היה שגור בפהם, ולא היה צריך לכתבו. מפתח 6-2 / אוצר 23-1
14. דין זה אינו לעיכובא. מפתח 6-2 / אוצר 23-1
15. טעם שמקדימים ארור המן לברוך מרדכי. מפתח 6-2 / אוצר 23-2
16. מכאן מקור למנהג ההכאה בשעה שמזכירים המן במגילה. מפתח 6-2 / אוצר 25-3
17. לקיים את דברי הירושלמי, נוהגים לומר אחר קריאת המגילה בבוקר ושושנת יעקב, אף שאין אומרים אשר הנאי. מפתח 6-2 / אוצר 26-1
18. ביאורים ע"פ דרוש במה שאומרים 'ארור המן ברוך מרדכי'. מפתח 6-2 / אוצר 26-1
19. יש שפירשו טעם הדבר שלא נוהגים היום לומר 'ארורים בניו', מפני שמבואר

ארורים בניו.

ספר המפתח

קיסריה

לשון הקודש

מקרא ל'ספר המפתח'

<p>פסחים פ"א ה"א / דף א, א (כילנא דף א.)</p>	<p>בראש הדרך גרשם פרק, הלכה, הדרך צוין לפי מהדורתנו, אותה אוחז המשתמש בידי (בסוגריים מרובעות, צוין הדרך לפי מהדורת וילנא) לתועלת המשתמשים ממהדורות אחרות</p>
<p>מתני': בודקין את החמין. מדברי הפני משה מבואר שמה שאמרו בבבלי (ו:): בטעם הביטול "שמא ימצא גלוסקא יפה"</p>	<p>ציטוט - נוסח הגמרא בסוג אות בולט ומוגדל כותרת - הנושא עליו דנים בספרים המובאים הכתורות סודרו כדלהלן: ביאורי הסוגיא והסובב לה, נושאים הקשורים ישירות לדברי הירושלמי, קושיות מהבבלי והשוואות בין התלמודים, כותרות נוספות כפי הסדר הנראה לעורך</p>
<p>הובא בראשונים. ראבי"ה - ח"ב סי' תל</p>	<p>ראשונים שהביאו את דברי הירושלמי, אך העורך לא מצא בהם דבר חידוש. הציון מיועד כדי שיהיה ניתן לראות את דברי הראשונים במקורם, ויתכן שימצא בהם דבר חידוש.</p>
<p>עלי תמר - ד"ה אף [59-2].</p>	<p>ציון העמוד והטור ב'אוצר מפרשי הירושלמי'. בדוגמה זו: עמוד 59, טור 2. האוצר הודפס בפורמט ירושלים, המורחב</p>
<p>בנין שלמה - ח"ב עניינים שונים סי' כה אות ח >הובא לעיל על הירושלמי זכ' ד"ה השוואת<</p>	<p>כאשר הקטע שהובא ב'אוצר' דן בכמה נושאים, הובאו הדברים במקום אחד לפי שיקולי עורכי האוצר. ובשאר הנושאים הובא רק שם הספר, ולאחריו צוין >הובא לעיל / לקמן...<. 'הירושלמי' מציין לציטוט נוסח הגמרא. בדרך כלל הציטוט סומן בגרש לפניו ולאחריו. "ד"ה' מציין לכותרת</p>
<p>דבר הלכה - הל' פסחים אות א >הובא לקמן ד"ה</p>	<p>לא צוין ציטוט הירושלמי, רק כותרת, משום שכותרת זו מופיעה תחת הציטוט הנוכחי</p>
<p>וראה עוד לעיל ה"ז על הירושלמי תיפתר ד"ה</p>	<p>לאחר הבאת רשימת ספרים, צויין לפעמים 'וראה עוד לעיל / לקמן'. מטרת הציון בדרך כלל להפנות לספרים שהובאו במקום אחר וקשורים לנושא זה</p>
<p>שונה הלכות (שלם) - על הגר"ז סי' יא >הובא</p>	<p>שם הספר באותיות מודגשות (כשיש לספר שני שמות נוסף מקף ביניהם), מחבר / הוצאה לאור וכדו' באותיות רגילות. כאשר כל אלו כתובים לפני המקף</p>
<p>דרשות חתם סופר - ח"ג דרוש לטבת הגדול עמ' סה ד"ה בירושלמי (גדי גם בחת"ס פסחים ה' ניכון חתם סופר ב א (עמ' ג), וינא פא</p>	<p>לאחר המקף, מראה מקום בתוך הספר, תוך השתדלות לפרט כמידת האפשר, בכדי להקל על הלומד את מציאת מקור הדברים</p>
<p>ביאור הגר"א - א"ח סי' תלג סי"א >הובא לקמן על הירושלמי אוף הכא שלא ד"ה סאנא המקור< [103-1]. (ועי' דמשק אליעזר (לאנדא) - שם אות כ</p>	<p>מראה מקום זה, זהה לספרים קודמים בדוגמה. גם בספר דמשק אליעזר המראה מקום זהה לביאור הגר"א, והוא ב'או"ח סי' תלג'</p>
<p>אור חדש - הני"ל [370-3].</p>	<p>הספר הזה ודבריו בנושא זה, הובאו לעיל בסמוך. וכך גם אם נכתב דלהלן / דלקמן הדברים הובאו בסמוך</p>
<p>תוספות הרשב"א - יד ב ד"ה ולד טומאה [371-3]. קרבן העדה.</p>	<p>בספר שהנדפס בו מופיע על סדר הירושלמי, לא צוין לו מראה מקום (בדרך כלל), וניתן למוצאו בספר, לפי ציטוט לשון הירושלמי, המופיע ב'מפתח' לפני הכותרות. סדר הבאת הספרים (בדרך כלל), לפי סדר הדורות של המחברים</p>
<p>שערי טהר - ח"ד עמ' רנז-ג ד"ה ולפענ"ד <-></p>	<p>יש ספרים שלא הבאנו את לשונם, מהטעמים דלהלן: דבריו הובאו בכותרת / ספר קודם כתב את הדברים / אריכות / וטעמים נוספים. במקרים אלו נוסף לאחר הספר הסימון <->. כשהספר דן בנושא באריכות, לעתים לא הובאו דבריו, וצוין <לא הובא מפאת האריכות- וכי"ב</p>
<p>עלי תמר - ד"ה אף [59-2]. ועי' מאירי - יב ב [159-2]. פני משה - ד"ה בראשון.</p>	<p>במקום שיש ספרים שדנים בעניין כנושא מרכזי, וישנם ספרים שדנים בעניין בדרך אגב או שאינם דנים ישירות בדברי הירושלמי כאן וכדו', צויין לפניהם ועי'. בכל מקום שצוין ועי'. כל הספרים המצוינים בהמשך, הם תחת אותה קטגוריה, גם רשימה זו מסודרת לפני עצמה לפי סדר הדורות</p>
<p>ועי' ח"י רמב"ל שניין כלים סכ"ד מ"י ד"ה ועמ"ו</p>	<p>כאשר צוין ועי' בתוך סוגריים עגולות, הספרים הנמצאים בסוגריים מתייחסים לנאמר בספר הנזכר לפניהם</p>

* כללים בעריכת ספר המפתח, הובאו בסוף הספר. ** כללים נוספים וייחודיים להתמצאות ב'אוצר' הובאו בתחילת האוצר.

פרק שלישי

ה'לכה ז

דף א, א [בויולנד דף כז.]

רב אמר, צריך לאמר ארור המן וכו'.

גראסת ברברי הירושלמי, והשוואת הרברים למבואר במסכת סופרים (פ"ד ה"ז) ובמדרש (בראשית רבה מט א) ולנוסח שאנו אומרים היום לאחר קריאת המגילה.

תוספות - ז ב ד"ה דלא (9-1).

(ועי' רש"י - שם ד"ה דלא (9-1).

ומהר"צ חיות - בתוס' שם (9-1).

אשכול - הל' חנוכה ופורים ס"ט (9-1).

(ועי' נחל אשכול - שם אות יז (9-1).

עיטור - ח"ב הל' מגילה סוד"ה במה (עמ' 226) (9-1).

ראב"ה (מהדו' דבליצקי) - ח"ב ס' תקסד (9-2).

רבינו יהודה אלמנדרי - שם (9-2).

מאירי - שם ד"ה חייב >הובא להלן ד"ה השוואת< (17-2).

רא"ש - פ"א ס' ח (9-2).

תוס' הרא"ש - שם ד"ה בין >כענין דבריו ברא"ש<. תניא רבתי - ענין מגילה ד"ה בפורים וד"ה ירושלמי (9-2).

רבינו ירוחם - תולדות אדם נתיב י ח"ג (9-2).

טור - או"ח ס' תרצ (9-2).

אבודרהם - סדר תפלת פורים ד"ה ואמרינן (ג) (9-2).

ר"ן - ג ב ד"ה מיחייב (9-2) (וכענין שם ד ב ד"ה גרסי' (ב) <->, ובחודשי הר"ן טז ב ד"ה ירושלמי <->).

נמוקי יוסף - דלהלן.

שיטה למסכת מגילה - שם ז ב ד"ה עד >הובא להלן שם< (17-2).

מנורת המאור (אלנקאה) - עמ' 215 ד"ה וחייב (9-3).

כסא רחמים (חיד"א) - עמ"ס סופרים שם (9-3).

מאורי אור - ח"ז עמ' קפא-א (9-3).

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם אות ג (9-3).

המאיר לארץ (סלובייצקי) - ס' תרצ סט"ז (9-3).

כתר שם טוב (גאגין) - ח"א טעמי המנהגים אות תרכו (10-1).

שפתי חכמים - מגילה ז ב בתוס' ד"ה דלא (10-1).

בית לוי - מגילה ז ב >הובא להלן שם< (18-2).

עלי תמר - ד"ה רב (ב) (10-1).

נחלקו המפרשים מתי לומר ארור המן וכו', האם כל פעם שמוזכר שמו של המן (וכדמשמע במדרש

(בראשית רבה מט א)), או בקריאת המגילה בפעם הראשונה שמוזכר את שמו, או בפסוקים שנוכר שמו לאחר מותו, וכמבואר בסמוך לענין נבוכדנצר שרק כשהוכירו לאחר מיתתו קיללו, או לאחר קריאת המגילה (וכמשמעות הדברים במסכת סופרים (פ"ד ה"ז)), וביאורים נוספים וכו"מ בזה, והאם נחשב להפסק לאומרו בקריאת המגילה.

פסקי תוספות - אות יט (10-3).

(ועי' תוספות - הנ"ל.

יפה ללב - המובא לקמן).

אשכול - הנ"ל.

מנהיג - הל' מגילה ס' יח (10-3).

פירוש ר"י אלמנדרי - הנ"ל.

מאירי - >הובא להלן ד"ה השוואת< (17-2).

רא"ש - הנ"ל (וכן הוא בתוס' רא"ש הנ"ל).

אבודרהם - הנ"ל.

רבינו ירוחם - הנ"ל.

נמוקי יוסף - ז ב ד"ה בין (11-1).

יפה מראה - ד"ה צריך, וד"ה ארור (11-1).

ובספרו יפה תואר (מדרש) - שם ד"ה כי (11-1), וד"ה וארוים (11-1).

ידי משה (מדרש) - שם (11-1).

יערות דבש - דרוש יז ד"ה אבל הענין >הובא גם בישועה גדולה אסתר ט יז< >הובא להלן שם< (20-2).

קרבן העדה (11-1).

שירי קרבן (11-1).

שמחת יהודה (מס' סופרים) - פ"ד אות יג ד"ה ורב (11-2).

מדרש אליהו - בביאורי הירושלמי שבסוף הספר (פא א, במהדו' וורשא הובא גם במגילת אליהו) (11-2).

חמדת אריה - שם סק"ג (11-2).

מהר"ז (מדרש) - שם ד"ה בפורים (11-3).

עץ יוסף (מדרש) - שם (11-3).

חכמת שלמה - או"ח ס' תרצ ס"ז >הובא להלן ד"ה מכאן< (25-3).

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם ה"ז אות א (12-3).

בית לוי - מגילה ז ב >הובא להלן ד"ה השוואת< (11-3).

חתן סופר - ס' עה ד"ה ולשמחך (12-1).

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ אות ו (12-1).

יוצבר יוסף - ס' עא אות ג >הובא להלן שם< (19-3).

ערוך השולחן - או"ח ס' תרצ סכ"ב (12-2).

אור דוד - אסתר ב ו (12-3).

שו"ת משנה שכי - או"ח ס' רכח (במהדו' תשמז,

ובמהדו' תשעד ח"ב ס' שלו) (13-2), וס' רכח (במהדו' תשמז, ובמהדו' תשעד ח"ב ס' שלו) (13-3).

שו"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריט (14-3).

החוט המשולש - בקוראי שמו - ס' ח אות ה (15-3).

עלי תמר - ד"ה רב אמר (א) (16-2).

שו"ת אגרות משה - ח"א או"ח ס' קצב (16-3).

ועי' מגן אברהם - ס' תרצ שם סקכ"א (17-1).

(וראה מחצית השקל - שם (17-1).

ואור דוד - הנ"ל).

לפי הרעה שיש לומר 'ארור המן' בתוך קריאת המגילה, יש מי שכתב שרק השומעים אומרים זאת ולא הקורא.

מדרש אליהו - בביאורי הירושלמי שבסוף הספר (פא א, הובא גם במגילת אליהו) >הובא לעיל ד"ה נחלקו< (11-2).

לפי הרעה שאומרים 'ארור המן' אחר קריאת המגילה, יש שהקשו מרדכי אומרים זאת אחר הברכה של 'הרב את ריבנו' הרי יש להסמיכו לקריאת המגילה.

שו"ת משנה שכי - ח"ב או"ח ס' רכח (במהדו' תשמז, ובמהדו' תשעד ח"ב ס' שלו) >הובא לעיל ד"ה נחלקו< (13-2).

שו"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריט >הובא לעיל ד"ה נחלקו< (14-2).

השוואת ברבי הירושלמי לרברי הנבלי (ז: 'מיחייב איניש לכסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', והאם הכוונה עד שלא ידע לומר את המוזכר בירושלמי כאן, וביאור דברי התוספות (שם ד"ה דלא) שהביאו על הנמרא הנ"ל את דברי הירושלמי הללו.

מנהיג - הל' מגילה ס' יח >הובא לעיל ד"ה נחלקו< (10-3).

מאירי - שם ד"ה חייב (17-2).

נמוקי יוסף - שם ד"ה בין >הובא לעיל שם<.

שיטה למסכת מגילה - שם ד"ה עד (17-2).

(ועי' בהערות המהדיר - שם הע' 30 (17-2)).

זרע ישראל - שם ד"ה אמר רבא (17-3).

זימורן כבוד - מגילה שם ד"ה אמר רבא (18-1).

בית לוי - שם (18-2).

משחת אהרן - בתוס' שם (18-3).

ברית יעקב (טולידאנו) - בתוס' שם (18-3).

שריבט הזהב - בתוס' שם (18-3).

אדמת יהודה - בתוס' שם (18-3).

מאורי אור - ח"ה מגילה שם (19-1).

פקודת אלעזר - ח"ג ס' תרצה ד"ה והנה מ"ש (19-1).

בית יצחק (וייס) - בתוס' שם (19-1).

עורה שחר - אות פ בענין פורים ד"ה אכן המג"א
{26-2}.

דברי הפורים (ראטה) - פורים תשד"מ {26-3}.

הובא כראשונים כשינוי לשון.

שבלי הלקט - ענין פורים ס"ו ר.

אוריים בניו.

יש שפירשו טעם הדבר שלא נוהגים היום לומר
'אוריים בניו', שהוא מפני שמכואר בכבלי (גיטין
נז): שמכני בניו למדו תורה בבני ברק, ובמעם
הדבר שרב לא חשש לזה, וטעמים נוספים ומו"מ
בה.

יערות דבש - דרוש ח ד"ה והנה כבר {27-1},
(והובאו הדברים בספר ישועה גדולה - אסתר ט
ז).

תורת אמת - פורים תרל"ח ד"ה איתא במדרש
{27-1}.

אמרי אמת ליקוטים (גור) - גיטין נז ב {27-2}.

ועי' ברכת אברהם (אלברט) - פורים ס"ו עב
{27-2}.

ברך משה - בענין שושנת יעקב אות ה {27-3}.

אור הישר (מס' סופרים) - שם ד"ה רוב {28-1}.

עלי תמר - ד"ה רב ב (ב) הובא לעיל על הירושלמי
'דב' ד"ה גרסאות' {10-1}.

מדוע מקללים את המן [גם לדעות שאין אומרים
'אוריים בניו'], הרי מכני בניו למדו תורה בבני
ברק, ומילת 'אור' נסובה גם על בניו כמו שמצינו
ב'אור כנען'.

יערות דבש - הנ"ל.

יש שגרס 'אוריים בניו', וכיאר שהכוונה שזה
משפט אחד ארוך שהיה אומר אותו כשהגיע
להמן במגילה לאחר שנתלו בניו [וראה עוד לעיל
ד"ה נחלקו] {10-3}.

ידי משה (מדרש) - בראשית רבה מט א הובא
לעיל שם {11-1}.

מקללים גם את בניו, לרמוז שלכל אחד מהרשעים
יש דרך רשע בפני עצמה.

דרשות תורת חסד - דרוש סא לחודש אדר ד"ה
כלל {28-1}, וכע"ז בספרו דברי שערי חיים פר'
וירא עמ' קטז (מהד' ניו יורק תשמח) ->.

**א"ר פנחס, צריך לומר חרבונה זכור
לזוב.**

יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב.

בנין שלמה - ח"ב ענינים שונים ס"ו כה אות ח
'הובא לעיל על הירושלמי 'דב' ד"ה השוואת'
{19-2}.

יש שכתב רמז במה שהאמורא ששמו רב פנחס

זכרון אלעזר - פורים דף עב א {22-2}.

אורות הפורים (בניש) - מגילת אסתר פ"י אות קי
{22-3}.

יש שכתב שהטעם שהכבלי לא הזכיר אמירת
ארור המן, מחמת שזה היה שגור בפהם, ולא
היה צריך לכתבו.

כתר שם טוב (גאגין) - טעמי המנהגים אות תרכו
'הובא לעיל ד"ה גרסאות' {10-1}.

דין זה אינו לעיכובא.

ראבי"ה - ח"ב ס"ו תקסד {23-1}.

תורת חכם - ס"ו כח {23-2}.

ועי' בפירושים ופסקים לרבינו אביגדור צרפתי
- פסק תסב {23-2}.

טעם שמקדימים ארור המן לברוך מרדכי [לגירסת
הראשונים הנ"ל בדברי הירושלמי].

שערי אמת - הל' מגילה ס"ו תרצ"ב פל"ב עמ' מד-א
{23-2}.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - פ"ד ה"ו אות ג
'הובא לעיל ד"ה גרסאות' {9-3}.

ערוך השלחן - או"ח ס"ו תרצ"ב ס"כ' הובא לעיל
ד"ה נחלקו {12-2}.

יפה ללב - ח"ב ס"ו תרצ"ב אות ז ד"ה וטעם {24-1}.

ברך משה (טיטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין
שושנת יעקב' אות ז {24-1}, אות ח {24-2}, אות ט
{24-3}, אות י {25-1}, ואות יא {25-1}.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר עמ' רלט
{25-2}.

ועי' סוגה בשושנים - ליקוטים ס"י אות ח {25-3}.

מכאן מקור למנהג ההכאה בשעה שמזכירים המן
במגילה.

מנהיג - הל' מגילה ס"י יח 'הובא לעיל ד"ה נחלקו'
{10-3}.

חכמת שלמה - ס"ו תרצ"ב ס"ז {25-3}.

אוצר כל מנהגי ישרון - ס"ו נ אות ג {26-1}.

החוט המשולש - שו"ת בקוראי שמו - ס"ו ח
אות ה 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' {15-3}.

לקיים את דברי הירושלמי, נוהגים לומר אחר
קריאת המגילה בבוקר שושנת יעקב, אף שאין
אומרים אשר הניא.

ערוך השלחן - או"ח ס"ו תרצ"ב ס"ה ->.

ביאורים עפ"י דרוש במה שאומרים 'ארור המן
ברוך מרדכי' [בגירסת הראשונים לעיל].

דרשות רבנו יונה - פר' ויקרא (זכור) ד"ה והענין
הזה {26-1}.

שפת אמת - פורים תרנ"ד ד"ה והנה {26-2}.

בנין שלמה (הכהן) - ח"ב ענינים שונים ס"ו כה
אות ח {19-2}.

דברי יהושע (שווארצברג) - עניני פורים ד"ה והנה
בש"ס (לב-ב) {19-3}.

ויצבר יוסף - ס"ו עא אות ג {19-3}.

עלי תמר - ד"ה ובבבלי {20-1}.

פרוי יתן (נד' בספר שו"ת וחיודשי רבי דוד צבאח)
- ס"ו נג אות ו {20-1}.

ועי' בית יוסף - או"ח ס"ו תרצה ס"א ד"ה מצוה
{20-2}.

יערות דבש - דרוש יז ד"ה אבל הענין {20-2}.
(הובא גם בישועה גדולה אסתר ט ז).

מהר"ם בנט - או"ח ס"ו תרצה על מג"א ס"ג (נד'
בש"ע מהדו' פרידמן) {20-2}.

שו"ת דברי ישראל - או"ח ס"ו ריט 'הובא לעיל
ד"ה נחלקו' {14-2}.

מגירסת הראשונים הנ"ל 'אוריים כל הרשעים'
וכו', מבואר שזה תפילה, ואינו כחזרה על סיפור
המגילה.

אור החמה - ס"ו תרצה משנ"ב סק"ד {20-3}.

הטעם שצריך לומר כן הוא על פי המדרש
(בראשית רבה מט) שכל מי שמזכיר הרשע ואינו
מקללו עובר בעשה.

נמוקי יוסף - מגילה ז ב ד"ה בין 'הובא לעיל
ד"ה נחלקו' {11-1}.

עלי תמר - ד"ה והטעם {20-3}.

יש שכתב שבגלל שהמן עשה מעשה נחש, לכן
אומרים עליו לשון 'ארור' שהוא לשון הקללה
שהתקלל בה הנחש.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט
{20-3}.

הוכחה מדברי הירושלמי כאן שאין ענין לאומרו
ג' פעמים ושלא כדברי תורת ימים (הלוי, ח"ב
פ"ג קריאת המגילה אות פב).

יפה ללב - ח"ב ס"ו תרצ"ב סק"ו ד"ה ועיין להר'
{20-3}.

יש מי שדייק מלשון הירושלמי 'צריך' שיש חיוב
לומר כן, ומדברי הבבלי (ז): שחייב להשתכר עד
דלא ידע הוכיח שאינו חיוב אלא מנהג [וראה
להלן ד"ה דין].

חמדת אריה - ס"ו תרצ"ב סק"ג 'הובא לעיל ד"ה
נחלקו' {11-2}.

טעם שתיקנו לומר 'ארור המן' בשונה מהנוכה.
מגילת סתרים (לבעל התיבות המשפט) - הקדמה
{21-1}.

ביאור המשמעות במה שאומרים 'ארור המן' אף
שהוא כבר מת.

מראות הצבאות - ליקוטים דרוש לפורים עמ'
קמב-א {21-2}.

ספר המפתח

ולא אומרים 'ברוך הרבונה' כשם שאומרים 'ברוך מרדכי'.

חידושי רי"ח (מדרש) - אסתר רבה פרשה י אות ט {35-3}.

קול יעקב (קראנץ) - קול רינה וישועה דף סה ב ד"ה ירושלמי {35-3}.

מהרז"ו - דלהלן.

קהלת יעקב - הני"ל.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור 'הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא' <30-1>.

פאר יעקב - ח"ב (שמות) פורים ד"ה איתא בירושלמי {36-1}.

ועי' דרשות חתם סופר - ח"א דרוש לז אדר תקסג ד"ה אחז"ל 'הובא בחי' חתם סופר מהדו' מכון חתם סופר מגילה ז ב ד"ה מיחייב) {36-1}.

יש שפירשו שמוכירים את הרבונה לטובה מחמת שזה היה אליהו זכור לטוב [כמבואר במדרש (אסת"ר י טו)] ומזכירים לטובה את אליהו, ויש שפירשו שמוכירים את הרבונה עצמו לטובה מחמת שאלהו נראה ברמותו.

הגהות מיימוניות - ה"ל מגילה פ"א אות ז {36-2}.

מהר"ל - ה"ל פורים ד"ה אמר {36-2}.

יפה מראה - 'הובא לעיל ד"ה מדוע' (וכפל דבריו ביפה ענף הני"ל) {36-2}.

אור חדש (מהר"ל) - על הפסוק ויאמר הרבונה (אסתר ז ט) {36-2}.

ילקוט חדש - ערך אליהו אות ט {36-3}.

אליה רבה - ס' תרצ סק"ג {36-3}.

מגילת אליהו {36-3}.

שלחן גבוה - ס' תרצ אות לו 'הובא לעיל ד"ה מדוע' <31-2>.

קול יעקב - הני"ל.

מהר"ש מבעלזא - פורים ד"ה וגם {37-1}.

רד"ל - פרקי דרבי אליעזר פ"ג אות קלא {37-1}.

מהרז"ו - שם {37-1}.

ליקוטים מפרסם - ח"ג מגילת אסתר ד"ה מי הוא זה {37-1}.

חסד לאברהם (רבינוביץ) - פורים ד"ה וגם הרבונה {37-2}.

ערוך השלחן - שם סכ"ב {37-2}.

בן יהוידע - בכורות ח א ד"ה אמרי {37-2}.

שפתי חכמים - ז ב בתוס' ד"ה צריך {37-2}.

פני שאול - הני"ל.

טיול בפרסם - קמא אות ו 'הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא' <30-2>.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים 'הובא לעיל שם'.

שלחן גבוה - או"ח ס' תרצ אות לו {31-2}.

קהלת יעקב (קלוגר) - פר' זכור דרוש ו ד"ה ואמר וגם {21-2}.

בגדי יום טוב - או"ח ס' כט {31-3}.

וידבר משה - ב'תיקון משה' (נד' במהדו' תרנה) פורים ד"ה נוסח שושנת {32-2}.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט {32-2}.

תפארת צבי יעקב - בלקוטי צבי יעקב מגילת אסתר ד"ה יעשו {32-3}.

אוצר דרושים נבחרים - עמ' 175 הערה ל {32-3}.

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם משמיה דהגר"ז) {32-3}.

ראה חיים (טרבלסי) - פר' תולדות ד"ה וזה אפשר {32-3}.

פ' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף {33-1}.

מהר"י ט"ב - סוף מגילת אסתר ד"ה וגם הרבונה (נד' בחמשה חומשי תורה עיר התמרים' עמ' קלט) {33-1}.

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' {37-3}.

תולדות חיים - פורים אות יד {33-2}.

דא"ח מכ"ק אדמו"ר מגור שליט"א - פורים נט ד"ה וגם {33-3}.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר שם {33-3}.

אמרי יהודה (רבינוביץ' ידלר) - אסתר ז ט {34-3}.

ועי' יפה מראה (וכפל דבריו בספרו יפה ענף אסתר' י ט) {35-1}.

ראש יוסף (אישקאפא) - ס' תרצ ד"ה צריך שיאמר (עמ' פ-א) {35-1}.

ספר ליקוטי הגר"א - מועדים עמ' רכח {35-2}.

חתם סופר - דלהלן.

חידושי רי"ח (מדרש) - דלהלן.

יש שכתב שחרבונה שאומרים עליו זכור לטוב שמו מסתיים בה"א, ועליו אמרו במדרש (שם) שהוא אליהו הנביא, ואינו הרבונה שהיה באותה עצה הנוכר בכבלי (שם) ששמו מסתיים באל"ף.

ענף יוסף - בביאורו על שושנת יעקב ד"ה הרבונה (נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <->.

יש שכתב שהזכירו את הרבונה לטובה, מחמת שהישועה חייבת לבוא מתוך הרשע כדי שיהיה ניכר הנס, ולכן הישועה תגיעה דרכו.

מאמר אסתר (קלוגר) - פ"ט פס' לא ד"ה וכאשר קיימו 'הוב"ד בחי' ר"ש קלוגר מגילה ל א) {35-2}.

מעם שאין אומרים על הרבונה אלא 'זכור לטוב',

דרש בזכות הרבונה, ש'חרבונה' בנימטריה 'פנחס אליהו' עם הכולל.

יפה ללב - ס' תרצ אות ז {28-2}.

יש שפירש שצריך לומר זאת כשמגיעים למילים 'ויאמר הרבונה' במגילה [וראה לעיל ד"ה נחלקו] {10-3} [לענין אמירת 'ארוור המין'].

מתנות כהונה (מדרש) - בראשית רבה מט א <->.

לפי הגרסא 'וגם הרבונה זכור לטוב' [ע"י לעיל (על הירושלמי 'רב' ד"ה גרסאות)], ביאור הטעם שאומרים 'מס'.

של"ה - ווי העמודים - עמוד התורה פ"א (במהדו' יד רמ"ה אות יז) {28-3}.

קיקיון דיונה - טז א ד"ה אמר ר' אלעזר {28-3}.

עיון יעקב - טז א ד"ה ויאמר הרבונה {29-1}.

פתוחי חותם (אנגיל) - מגילת אסתר ד"ה איתא בשו"ע (עמ' קכז) {29-1}.

חתן סופר - פורים ד"ה וגם הרבונה {29-3}.

אמרי מהר"ן - דרושים וליקוטים מגילת אסתר ד"ה בטור {29-3}.

חידושי רי"ח (מדרש) - אסתר רבה פרשה י אות ט 'הובא להלן ד"ה טעם' {35-3}.

שבט מיהודה - פורים ד"ה וגם הרבונה {29-3}.

כף החיים - ס' תרצ אות ק 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' {39-1}.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור {30-1}.

טיול בפרסם - קמא אות ו {30-2}.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים {30-3}.

תפוחי חיים - בענין 'שושנת יעקב' עמ' צו אות ז {30-3}.

אמרי יהודה - אסתר ז ט 'הובא להלן ד"ה מדוע'.

ועי' אליה רבה - שם סק"ג 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' {36-3}.

בני יהודה - חמדת אריה - מגילת אסתר ז י {30-3}.

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ אות ז 'הובא לעיל ד"ה יש שכתב' {28-2}.

דברי יצחק (פינפר) - ח"ב מגילת אסתר ד"ה וגם {31-1}.

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם בשם הגר"ז) 'הובא להלן ד"ה מדוע' {32-3}.

כונת הלב (ליכטנשטיין) - פורים ד"ה ויאמר הרבונה {31-1}.

מדוע מזכירים אותו לטובה הרי היה אחד מפרסמי המלך, והיה באותה עצה, ולא נתכוון לטובת היהודים אלא לטובת עצמו, כמבואר בכבלי (טו).

חלקו של ידיד - ס' תרצ עמ' סא-ג ד"ה עוד {31-2}.

ספר המפתח

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א

[בוילנא דף כז.]

שו"ת מים חיים (רפאפורט) - ח"א ס' כב אות א
{40-3}.

יצב אברהם - ח"ג עניני פורים ד"ה בתחילה (עמ' רב) {41-1}.

כללי תורה (שפירא) - ערך מגילת אסתר אות ג
{41-1}.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר ז ט >הובא לעיל ד"ה מדוע > {33-3}.

טעמא דקרא - פרק בשיר (קניבסקי) - מגילת אסתר עה"פ ויאמר חרבונה (עמ' קנד) {41-1}. הובא גם בדרך שיחה מגילת אסתר א ט.

מגילת אבי (ספינקא) - פורים יג {41-2}.

אגדתא דמגילתא (נד' בס' מגילת אסתר - יקר תפארת) - פ"ז אות ט {41-2}.

כשמדברים בשבחו של צדיק אומרים 'זכור לטוב' וכמו שנלמד מחרבונה, אבל כשאומרים דבר הלכה אין צריך לומר 'זכור לטוב' כי הוא מוזכר לטובה ברבר ההלכה שאומרים בשמו.

פרדס יוסף - שמות בהקדמה ד"ה והרבה {41-3}.

יש שפירשו שאומרים זכור לטוב כמו שבאליהו אומרים תמיד זכור לטוב.

יצב אברהם - הנ"ל.

ילקוט ישר - ערך חרבונה {41-3}.

פרדס יוסף (בויםגרנט) - פורים ד"ה וגם חרבונה {41-3}.

שו"ת מבשר טוב - יו"ד ס' עה אות ד ד"ה אמנם בברכות {41-3}.

עלי תמר - ד"ה בספר חסידים {40-1}.

שו"ת ממעמקים - ח"ג ס' ח ד"ה ולפי {40-1}.

שו"ת יחוזה דעת - ח"ו ס' ס ד"ה וכן {40-1}.

שו"ת עטרת פז - הנ"ל.

ועי' בגדי יום טוב - א"ח ס' כט >הובא לעיל ד"ה מדוע > {31-3}.

מכאן שיש להזכיר לטובה אפילו מישהו שעשה דבר לצורך עצמו.

דברי פני אריה {40-2}.

לימוד מכאן שיהודי שיצא ממנו דבר טוב אפילו אם לא נתכוון לטובה ודאי 'זכור לטוב'.

שפע חיים (צאנז) - פורים עמ' קיא (הובא גם במגילת אסתר דברות חיים ט כו) {40-2}.

יש שכתב שאומרים כן כדי להדגיש שאין השמחה שלימה מאחר שגם לחרבונה שהיה רשע היה חלק בישועה.

קובץ ישראל סבא (צאנז) - קובץ נו רעוא דרעוין פר' ויקהל עמ' תקסח {40-3}.

טעם הדבר שכאן נכתב 'חרבונה' עם אות ה"א בסוף, ובתחילת המגילה [וכן בבבלי (טו.)] עם אל"ף בסוף.

ענף יוסף - בביאורו על שושנת יעקב ד"ה חרבונה (נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <->.

תולדות חיים - פורים אות יד >הובא לעיל ד"ה מדוע > {33-2}.

ועי' ריח דודאים (דינוב) - מגילה שם ד"ה אף (הובא גם במגילת אסתר דבר המלך) {40-3}.

פ"י ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף >הובא לעיל ד"ה מדוע >.

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ {37-3}.

שיח יעקב יוסף - פורים בענין פזמון שושנת יעקב {37-3}.

שו"ת עטרת פז - ח"א כרך ג אה"ע ס' ה {38-1}.

ועי' כסא רחמים (מס' סופרים) - פי"ד ה"ו בפירוש {39-1}.

(וראה כף החיים - ס' תרצ אות ק {39-1}).

נחלת יהושע - מגילה טז א ד"ה בגמרא אף {39-1}.

תפארת שלמה - פורים רמזי פורים ד"ה או יאמר ועתה {39-1}.

מגילת אסתר - מעשה תקפו - אסתר ז ט ד"ה והנה (עמ' קכד) {39-2}.

טעם שאומרים 'זכור לטוב' בלשון עבר, ולא אומרים 'זכור לטוב' בלשון עתיד.

לקוטי שושנים - כפתור ד ד"ה בסוף הפיוט {39-2}.

מכאן שמך שיש להזכיר לטובה גויים שעשו טובה לישראל, וכן שמונת לומר קדיש על גוי שעשה טובה לישראל.

ספר חסידים - ס' תשצ {39-3}, וס' תשמו {39-3}.

(ועי' תשובות רשב"ן - תשובה ש ד"ה ואחר הדברים {39-3}).

ישע אלהים (צהלון) - עמ' כט ד"ה בירושלמי {39-3}.

מדרש תלפיות - ח"א אות ב"ת ענף בקשה ד"ה אם יש {40-1}.

**אוצר
מפרשי
הידושלמי**

קיסריה

לשון הקודש

מקרא ל'אוצר מפרשי הירושלמי'

אל הלומד: למניעת כפילות, לא הובאו במקרא זה, נקודות שנתבארו במקרא ל'ספר המפתח', ולפיכך מומלץ לעיין גם שם

<p>ובירושלמי צריך לומר ארור המן ארורים בניו, ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל רשעי' ברוכים כל היהודים, וגם חרבונה זכור</p>	<p>קטעים הנוגעים יותר לגוף דברי הירושלמי הודגשו על ידי רקע מרושת</p>
<p>דרשות רבנו יונה - פר' ויקרא (זכור) ד"ה והענין הזה אמר והיה כי יניח לך ה' אלהיך וגו' תמחה את זכר עמלק וגו', ולכן כשמלך שאול צוהו שמואל ועתה לך והכית את עמלק (ש"א טו) שכך</p>	<p>בשונה מספר המפתח בו ציינו את שמות הספרים בזה אחר זה ברצף, ב'אוצר' לא ציינו את הספרים ברצף, אלא לפני כל מובאה צוין שם הספר. לפעמים מיעטנו בהבאת פרטי הספר בהרחבה, ופרטים מורחבים יותר ניתן למצוא בספר המפתח</p>
<p>יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב. בנין שלמה - ח"ב ענינים שונים ס' כה אות ח <הובא לעיל על הירושלמי 'רב' ד"ה השוואת> {19-2}.</p>	<p>ספרים שהובאו באוצר לעיל או לקמן, צוין הדבר באופן זה <הובא לעיל / לקמן></p>
<p>ועי' מלחמות - יט א 'שיטתו שאסור<.</p>	<p>ספרים שהעדפנו מטעמים שונים להביא את תמצית דבריהם הנוגעים לירושלמי, הדברים הוכנסו בסוגריים < ></p>
<p>ניד <הובא לעיל על הירושלמי כלום טעמא דבית שמאי {320-2}>.</p>	<p>במקום שצוין הובא לעיל / לקמן, דברי הספר אינם קרובים, צוין מקומו ב'אוצר' בסוגריים כאלו {1-123}. הסבר לסימונים השונים ראה במקרא לספר המפתח</p>
<p>ערוך השלחן - או"ח ס' תרצב ס"ה <->.</p>	<p>ספרים שלא הבאנום באוצר צוינו בסימון <-></p>
<p>דרשות חתם סופר ח"ג דרוש לשבת הגדול ד"ה וא"ש</p>	<p>ספרים שדבריהם הובאו ב'אוצר', שם הספר ומראה המקום בקצרה, נכתבו באות מודגשת. (ובספר המפתח נכתבו ביתר פירוט). פרטים נוספים (במידת הצורך) נכתבו בשורה נפרדת ובאות רגילה. וכן כשראינו צורך לציין לעמוד בספר</p>
<p>ניד - ד"ה אם <הובא לעיל>.</p>	<p>ספרים שדבריהם אינם מופיעים ב'אוצר' על אתר (ראה מקרא בספר המפתח). שם הספר הודגש, ומראה המקום והערות נוספות באות רגילה</p>
<p>ועי' פרי מגדים - אשל אברהם - או"ח שם סק"א <הובא לקמן>. ועי' אילנא דחייא - חידושי הרג"ת ח"א ס' תלג ענף י שריג ג, 34-ב</p>	<p>כשהספר מובא בדרך אגב עם ציון ועי', הספרים מכאן ואילך נכתבו בסדר הדרות בפני עצמו, וכל שם ספר מהספרים הבאים מחובר לקודם לו ע"י וא"ו</p>
<p>ועי' למודי ה' לימוד קלה ד"ה ובירושלמי וכתב עוד שם וז"ל, ובהכי ניחא מאי דמקשים תוס' דברכות דף ח' ע"ב ד"ה כאלו התענה וכו', ועי' מתא דירושלים ד"ה ומה ומה שהקשה הש"ק אתוס' ברכות נ"ל לתרץ, דרשות חתם סופר ח"ג</p>	<p>במקום שצוין ב'ספר המפתח' ועי' בתוך סוגריים, נכתב שם הספר ב'אוצר' באות רגילה. ובאם ישנם כמה ספרים בקטגוריה זו, גם שמם נכתב באות רגילה. ספרים הבאים לאחר מכן באות מודגשת, שייכים לסדר הספרים שלפני הסוגריים</p>

פרק שלישי

הלכה ז

דף א, א [בוינלא דף כז.]

רב אמר, צריך לאמר ארור המן וכו'.

גראות דכרבי הירושלמי, והשוואת הרבנים למבואר במסכת סופרים (פ"ד ה"ז) ובמדרש (בראשית רבה מט א) ולנוסח שאנו אומרים היום לאחר קריאת המגילה.

תוספות ז ב ד"ה דלא

דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. [בירושלמי] ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים.

ועי' רש"ש - שם ד"ה דלא

תוס' ד"ה דלא. בירושלמי ארורה וכו'. ר"ל דצריך לומר כן, וכו"ה בירושלמי ופוסקים, ובסדורים השמיטו ארורים כו'.

ומהר"צ חיות - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא. בירושלמי ארורה זרש ארורים כל ברוכים כל. ג"כ כן הובא ג"כ בטור וש"ע סי' תר"ץ, אולם בירושלמי שלפנינו ס"פ בני העיר לא נמצא, רק דצריך לומר ארורים המן ובניו ומטיים וגם חרבונה זכור לטוב, ואולם במס' סופרים פ"ג ה"ו נאמר ג"כ ומקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל היהודים, אולם ארורה זרש לא נמצא שמה, ואולי נשתכשו הנוסחאות.

אשכול - הל' חנוכה ופורים ט' ט

אחר קריאת המגלה מברכין הרב את ריבנו, בברכה זו ו' לשונות כנגד ו' מלחמות שנלחמו בעמלק, הרב את ריבנו ע"י יהושע שני ויחלש יהושע את עמלק, הדין את דיננו ע"י אהוד בן גרא שהרג עגלון מלך מואב, והיו עמו עמון ועמלק שני ויאסף אליו את בני עמון ועמלק ויך את ישראל, ויקם ה' להם מושיע את אהוד, והנוקם את נקמתנו ע"י גדיעון, גשני וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו, והנפרע לנו מצרינו ע"י שאול שנלחם בעמלק, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ע"י דוד וצלקל, שני שם והעמלקים פשוטו אל נגב ואל צלקל, והחתימה הנפרע לעמו ישראל מכל צדיהם כנגד הנס של מרדכי ואסתר, האל המושיע, לתעית לבא.

ובירושלמי צריך לומר ארור המן ארורים בניו, ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל רשעי ברוכים כל היהודים, וגם חרבונה זכור לטוב, ומקומות שני שמקדימין פיוט אשר הניא, ומסיימין בארור המן.

ועי' נחל אשכול - שם אות ז

אבל בנוסחון רק ארור המן, אבל נראה ממסכת סופרים פ"ד שכ"כ בירושלמי.

עיתור - ח"ב הל' מגילה סוד"ה במה (עמ' 226)

ירושלמי רב אמר צ"ל ארור המן ארורים

אוצר מפרשי הירושלמי

המן ברוכה אסתר ארורה זרש [גם] חרבונה זכור לטוב, ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר. (וכע"ז שם ד ב ד"ה גרסי') (ב) <-> ובחדושי הר"ן טז ב ד"ה ירושלמי <->.

נמוקי יוסף 41 - דלהלן.

שיטה למסכת מגילה - שם ז ב ד"ה עד <הובא להלן שם> [17-2].

מנורת המאור (אלנאקאה) - עמ' 215 ד"ה וחיבי (וגרסי' בירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ברוכים כל ישראל, אמר ר' פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב

כסא רחמים (חיד"א) - עמ"ס סופרים שם

ברוך מרדכי וכו'. כתב בס' ארחות חיים הל' מגילה אות ל"א וז"ל תנן במס' סופרים אמר ר' פנחס וצריך שיאמר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עמו"ס ברוכים כל היהודים וחרבונא זכור לטוב ואנו לא נהגנו כן כע"ל, והטור סימן תר"ץ הביא נסח זה בשניו כל דהוא בשם הירושלמי. ונסחתנו בירושלמי ובבריתא שלנו דמסכת סופרים אינו כמ"ש הטור וארחות חיים, והיו ענין רואות. ומנהגנו לומר כנסח הטור וא"ח רק שאומרים ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, וכך הביא הנסח וריבנו האר"י וצ"ל ופירש ע"ד האמת. ומ"כ למז"ה מהר"א אולואי ז"ל בכ"י שצ"ל ארורה ושתי וזרש. ורבי' ירוחם כתב כמו נסח הטור וא"ח, וכתב זה פשוט בירושלמי דמגילה ע"ש בסוף נתיב י'.

מאורי אור - ח"ז עמ' קפז-א

סימן תר"צ בטור בשם הירושלמי אינו כך לפנינו, רק ארור המן ארורים בניו וגם חרבונה זכור לטוב, אך לשון גם מוכח שאמר ברוכה אסתר ברוך מרדכי.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם אות ג

ורב אמר כו'. על שם שנא' ושם רשעים ירקב. ומנהגינו עפ"י לשון הירושלמי שמביא הטור לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ולא נזכר ארורים בניו, ובנוסח ירושלמי שלפנינו הוא כנוסח מכילתין, והא דמקדים ארור המן לברוך מרדכי, דהא דהא עפ"י משמעות המקרא יש להקדים תחלה ברוכה אסתר וצדיק תחלה ואלא כ"כ קללת הישע, דהא כתיב וכו' צדיק לברכה ואת"י שם רשעים ירקב, יתכן לפי שרועה לסיים בדבר טוב ולכן מסיים בברכת הצדיק.

המאיר לארץ (סלובייצ'ק) - סי' תרצ סט"ז

סי' תר"צ ש"ע סעי' ט"ז, צריך שיאמר ארור המן כו', ג"כ בתד"ה עד כו', מגילה דף ז', וכן בביאורי הגר"י הביאו כן בשם הירושלמי כו', אכן לא מצאתי שם, ורק במסכת סופרים פ"ד. אמנם בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז איתא בשם רב, דצ"ל ארור המן ארורים בניו ותו לא, גם במסכת סופרים הנ"ל, וכן ב"ר פמ"ט, אסתר פ"י, איתא כן ארורים בניו כו', וכתבתי בחידושינו שם דהיינו עפ"י ויק"ר פ"ט, מכלכא בישא גורי טבא אל נפיק כו'.

בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר, א"ר פנחס צ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, ר' יוחנן כד הוי מטי להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמר נבוכדנצר שחיק טמיה שכל נבוכדנצר דירמיה חי ברם הכא מית הוה.

ראב"י"ה (מהדו' דבליצ'ק) - ח"ב ס' תקסד

ותו מסיק בירושלמי אמר רבי יוסי בר בון צריך שיהא איש בריש דפא ואת כסופה שני[ץ] ונחית כהדין קונטרס, רב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו אמר רבי פנחס חרבונה זכור לטוב, והעם נהגו לומר הנך ארור.

רבינו יהודה אלמנדי - שם

בירושלמי אומר דאחר קריאת המגילה אומר, ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים האויבים ברוכים כל היהודים.

רא"ש - פ"א ס' ח

אמרי' בירושל' (פרק בני העיר הלכה ז), שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל גם חרבונה זכור לטוב.

תוס' הרא"ש - שם ד"ה בין <כעין דבריו ברא"ש>.

תניא רבתי - ענין מגילה ד"ה בפורים וד"ה ירושלמי מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל, יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיוט כגון אשר הניא. ואומרים ברוך מרדכי ברוכה אסתר, ארור המן ארורה זרש. וכו'. ירושלמי רבי ברכיה ור' חלבן בשם רבי שמואל בר נחמן, ר' יונתן כשהיה מגיע לפסוק זה אשר הגלה מירושלים עם הגולה וגו' היה אומר נבוכדנצר שחיק עצמות, ולמה לא היה אמר כן בירמיה, אלא כי כל נבוכדנצר שבידמיהו היה חי, ברם הכא מת, רב אמר צריך שיאמר ארור המן וארורים בניו, רבי פנחס אומר חרבונא זכור לטוב.

רבינו ירוחם - תולדות אדם נתיב י' ח"ג

צריך לומר אחר קריאת המגלה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הערלים ברוכים כל ישראל, וגם חרבונה זכור לטוב, זה פשוט בירושלמי דמגלה.

טור - א"ח ס' תרצ

ירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר (ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים) ארורים כל עובדי עבודה זרה ברוכים כל ישראל, אמר רבי פינחס וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב.

אבודרהם - סדר תפלת פורים ד"ה ואמרינן (א)

אמרינן בירושלמי (פ"ג ה"ז) שצריך לומר אחר קריאת המגלה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש אשתו ברוכה אסתר ארורים כל העכו"ם ברוכים כל ישראל, גם חרבונה זכור לטוב משום שנאמר (משלי י' יז) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב.

ר"ן - ג ב ד"ה מיחייב

מיחייב אינש לבסומי כפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. דאמרינן (בגמ') [צ"ל בירושלמי] דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א

[בויולנט דף כז.]

ואמר ארורה זרש והציבור עונה ברוכה אסתר ג"פ ושוב הוא מהפך ואומר ברוכה אסתר והציבור עונה ארורה זרש, וכן ארורים כל האיובים והם עונים ברוכים כל הצדיקים ושוב מהפך ואומר ברוכים כל הצדיקים והציבור עונה ארורים כל האיובים, והאמירה והעניה כזו בסדר הנכון צריך בודאי צילוחא דתתא ושיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך טועה בקלות ומחליף, ולזה התכוון רבא באמרו חייב איניש לבסומא פפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

והטעם שיש לומר ארור המן וברוך מרדכי וכו' הוא כדברי הבר"ר פמ"ט ס"א כל מי שמזכיר הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מ"ט זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מ"ט ושם רשעים ירקב, ומשמע שדי שאומר פעם אחת ארור על כל הקריאה כמו שאמר רב אחרי קריאת המגילה ארור המן על כל הפעמים שנוכר המן במגילה כמ"ש במסכת סופרים פ"ד, ונראה שה"ה שדי כמשזכיר פעם אחת ארור בתחלת הקריאה על כל הפעמים שנוכרו בקריאה זו.

ובהזכרת מאמר מהאמורא אין צריך לומר לדוגמא רבא אמר זצ"ל, מפני שהשבת כלול בהמאמר, וכענין הפעולה תעיד על פועלה וכעין שאמרו בסוכה פ"ג ה"י ע"ש, ובכורוני שהג"ק רא"ד מבוטשטש זצ"ל בעל דע"ק בספר ח"ב כמשזכיר שמות אמוראים כותב ז"ל, ואין הספר כעת לפני.

נחלקו המפרשים מתי לומר ארור המן וכו', האם כל פעם שמזכיר שמו של המן [וכדמשמע במדרש (בראשית רבה מט א)], או בקריאת המגילה בפעם הראשונה שמזכיר את שמו, או בפסוקים שנוכר שמו לאחר מותו, וכמבואר בסמך לענין נבוכדנצר שרק כשהוכיחו לאחר מיתתו קרלו, או לאחר קריאת המגילה [וכמשמעותו הדברים במסכת סופרים (פ"ח ה')], ובאיובים נוספים וכו' מ"מ בזה, והאם נחשב להפסק לאומרו בקריאת המגילה.

פסקי תוספות - אות ט

לומר בסופה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ברוכים כל ישראלים וחרבונה זכור לטוב.

(ועי' תוספות - ה"ל).

ויפה ללב - המובא לקמן).

אשכול - ה"ל.

מנהיג - ה' מגילה ס"ח יח

ומה שנהגו בצרפת אחר קריאת המגלה לומר ארור המן וארורים בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר, איתא בירוש' דמגלה ובמסכת סופרים ובבראשית רבה בפסיקא וי' אמר המכסה אני מאברהם, רב אמר צריך שיאמר ארור המן וארורים בניו, וא"ר פנחס וצריך לומר חרבונא זכור לטוב, וכי מטי האי פסיקא אשר הגלה נבוכד נצר, בשם ר' יוחנן צריך לומר נבוכד נצר שחיק טמאי, למה שכל נבוכד נצר שבירמיה חי הוה, ברם הכא מת הוה.

ויש קצת סמך בבבלי, ומיחייב איניש לאיבסומי פפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן,

רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו. וכ"ה במסכת סופרים פ"ד וכוה היה מנהג צרפת כמ"ש במנהיג סימן י"ז, ומה שנהגו בצרפת לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ארורים בניו איתא בירושלמי דמגילה ובמסכת סופרים, אולם אבודרהם מעתיק מהירושלמי צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, וכן כנראה היתה גיסת התוס' ותוס' הרא"ש מגילה ז'. בירושלמי בלי הפסיקא ארורים בניו, וכן באו"ח הלכות מגילה ס"ק ל"א מעתיק מן מסכת סופרים ע"ש. הנה שהיו חילוקי נוסחאות בזה בירושלמי ובמסכת סופרים, וכ"ה מנהגינו שאין אומרים ארורים בניו וכן בכמה סידורי תפלה, עיין בהערות ר"מ היג' במסכת סופרים ובבר"ר סמ"ט רב כד הוה מטי להמן כפורים אמר ארור המן ובניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, אולם בבר"ר הוצאת תיאודורו בהערות מנ"י הביא הגירסא כממה כת"י רב כד מטי לארור המן אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, מבואר פירושו רב כד הוה מטי לארור המן שאומרים הציבור אחרי קריאת המגילה הוסיף ארורים בניו, ואם כן גם הנוסח שלפנינו במדרש רבה כד הוה מטי להמן כפורים אמר ארור המן ובניו וכו' ג"כ פירושו שרב הוסיף ארורים בניו.

מכ"ז נראה שהיו בזה חילוקי נוסחאות וחילוקי מנהגים שיש שאמרו ארור המן וארורים בניו, ויש שלא היו אומרים ארורים בניו וכ"ה מנהגינו. ונראה הטעם בזה שאף שבניו של המן היו עמו באותה עצה כמ"ש בקבלת חז"ל, מ"מ אחרי ששמותיהם אינם מפורשים במגילה הרי הם בכלל ארורים כל הרשעים וכמו שכתוב ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה וכו'.

וראיתי בספר שפת אמת על מגילת אסתר פ"ג א בהערות שהביא בשם כ"ק אדמו"ר הגה"ק רא"מ זצ"ל שגור שאמר משמוס כן אין אנו אומרים ארורים בניו משום שאמרו בגיטין נז: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ולפיכך אף שהכוונה בהמאמר ארורים בניו לעשרת בני המן, מ"מ אחרי שיתכן להיות הוראה שניה בפסיקא זו ארורים זרעו של המן לא אומרים פסיקא זו מפני כבודם של בניו שלמדו תורה ע"ש כי כן נ"ל כיוונתו בזה, ומעתה יתכן שחילוקי מנהגים בזה נובע מזה כי אלו שאומרים אומרים שכונתם רק לעשרת בני המן, ואלו שלא אומרים טעמם מפני כבודם של בניו של המן לא היה נראה כאלו הם גם ככלל.

ובבבלי אמר רבא חייב איניש לבסומי פפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכתב הד"מ בסימן תרצ"ה בשם המנהגים שאין הפירושו שישתה ממש בצמדה כזו אלא דפוט אחד היה להם שהיו עונים בבית אחד ארור המן ועל בית אחד ברוך מרדכי, וצריך צלוחא שלא יטעה לפעמים עכ"ל. אכן כבר עיררו בזה שהבבלי מכונן להדא דירושלמי ושיעורו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו'. והנה מנהג התימנים הוא דומני שנוהגים כן גם עדות המזרח שהש"ן אומר ארור המן והציבור עונה לעומתו ברוך מרדכי ג"פ ושוב הוא מהפך ואומר ברוך מרדכי והציבור עונה לעומתו ארור המן ג"פ, ושוב הוא

כתר שם טוב (גאנזי) - טעמי המנהגים אות תרכ הנוסחא בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) רב אמר צריך לומר ארור המן, ארורים בניו, ואנו אין נוהגים לומר ארורים בניו, אמר ר' פנחס צריך לומר חרבונא זכור לטוב, ולא הביא שם לומר ברוך מרדכי וברוכה אסתר ונוסחאתנו, אבל אבודרהם שם כתב בשם הירוש' לומר ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש אשתו, (ובנוסחאתנו אינו מוזכר אשתו), ארורים כל העולים (ובנוסחאתנו הרשעים), ברוכים כל ישראל גם חרבונא זכור לטוב, משום שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב ע"כ. ובמסכת סופרים (פ"ד ה"ו) שם מובא הברוכים ביהוה, ברוך מרדכי, ברוכה אסתר, ברוכים כל ישראל, ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו, אמר ר' פנחס צ"ל חרבונה זכור לטוב עכ"ל.

ובסדר רבי עמרם גאון הגירסא ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר ברוכים אתם וכל ישראל, ואינו מזכיר שם ארורים כל הרשעים, או עולים, וחוחם שם ברוכים אתם שהוא להציבור ואח"כ וכל ישראל, ובנוסחאתנו ברוכים כל ישראל, ובבבלי לא הוזכר שום זכר לזה. ואפ"ל ממה שמצינו בבבלי מגילה, (ד"ז) מימרא דרבא שם ומיחייב איניש לאיבסומי פפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, מכאן נראה שכבר היה שגור בלשונם המאמר הזה, ועי' להמנהיג (בה' פורים אות י"ז), ועי' מ"ר בבראשית על הפסוק וה' אמר המכסה אני מאברהם.

שפתי חכמים - מגילה ז ב בתוס' ד"ה דלא

תוס' ד"ה דלא ידע בין ארור המן וכו', בירושלמי ארורה זרש וכו' עכ"ל. ודע בירושלמי שלפנינו לא גרסין כדברי התוס' כאן, אלא במדרש רבה אית' הכי, ואני מעתיק כאן דברי הירושלמי ודברי המדרש רבה, וז"ל הירושלמי דמלתין פ"ג הלכה ז', רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, א"ר פנחס צריך לומר חרבונא זכור לטוב וכו', ר' יוחנן כד הוה מטי להאי פסיקא, אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות, שכל נבוכדנצר דכתיב כיומי' חי היה, ברם הכא מת היה.

פ"י בקרבן עדה, צריך לומר ארור המן, לאחר שקראו המגילה (דהוה שעת חימום ומת"י אומר כן בכונה), אבל קודם לכן או בשעת קריאת ה'א, שרדיין לא מת וכדלקמן גבי נבוכדנצר: שחיק עצמות. שאף עצמותיו שבקברו יהיו נשחקים, כדי שלא יהי' לו תקומה לעתיד לבא: שכל וכו'. לפיכך דווקא באי' קרא אמר הכי, משום דכל נבוכד נצר דנכתוב כיומי' בחייו מודב, חזק מזה, נבואה זו נאמרה אחר מיתתו של נבוכד נצר עכ"ל.

וז"ל מדרש רבה אסתר ד"ה והמלך קם בחמתו וכו', א"ר פנחס ויאמר חרבונה אחד מן הטרסטים לפני המלך גם הנה העץ וגרי, מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה, ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגרי, דא"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ואמר רב צריך לומר ארור המן, ארורים בניו, ארורה זרש אשתו כדכתיב שם רשעים ירקב, עכ"ל.

עלי תמר - ד"ה רב (ב)

אוצר מפרשי הירושלמי

בשבת ארור המן ברוך מרדכי, וכיון דבשבת אין אומרים בש"ע ולמלשינים ולצדיקים, א"כ חייב לומר אז ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים בשבת הסעודה, כיון דבשבת אינו אומר ולמלשינים.

ועיי' בג"ב מה"ק חלק אר"ח סוף תשובה מ"ב, דהעלה לרב דאמר במס' מגילה דף ל' פורים שחל להיות (בי"ד) [בשבת] מקדימין פרשת זכור, דלא ס"ל כירושלמי וס"ל דעושין הסעודה ביום השבת, וא"כ רב לשיטתו דס"ל דעושין הסעודה בשבת, שפיר אמר בירושלמי דצריך לומר ברוכים כל הצדיקים דזה הוא רב שם, אבל אין דקיימ"ל כש"ע דאין עושין הסעודה בשבת, א"כ בכל ענין אין לנו לומר ברוכים כל הצדיקים ודוק.

וג"ל דגמרא דידן דאמר הלשון חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ס"ל דהא דאומרים ארור המן ברוך מרדכי הוא רק מנהגא ולא חובה, לפיכך אמר חייב לבסומי בפורים כ"כ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כיון דמשתה הוא חיוב והא לא חייב חיוב, אבל רב בירושלמי אמר דצריך לומר ארור המן, וכבר כתב הטו"ז דלשון צריך הוא חיוב, צריך ואין לו תקנה, ועיי' בה' ס"ת סי' רע"ד בטו"ז גבי צריך לתייג שעטני' ג"ץ, וא"כ כיון דהוי חיוב, א"כ אין לבסומי כ"כ עד דלא ידע בין ארור המן.

והשתא לפ"ז י"ל דאנן נוהגין לחומרה כתרוריהו, דצריך לומר ארור המן לכך אומרים תיכף אחר המגילה, ונוהגין כרבא לבסומי ג"כ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ויש לכיון בזה הלשון הרא"ש דהביא רב דאמר רבא דחייב אינש לבסומי בפורים, והביא לשון הירושלמי דחייב לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי, לנהוג חומרה כתרוריהו, ודוק.

מהר"ז (מדרש) - שם ד"ה פורים

בפורים. לרבותא אף שמברכים אין זה הפסק כנ"ל, אך במס' סופרים איתא בהדיא שרב אמר כן אחר קריאת המגילה, ואפשר שהטעם משום הפסק הברכה, והמ"ע יקיים אחר הקריאה, ועיין ביפ"מ בפי"מ העדה, וגיי' המדרש כאן ראה לפירוש היפ"מ, וגיי' המסכת סופרים ראה לבעל קרבן העדה.

עץ יוסף (מדרש) - שם

כי הוה מטי להמן. ולא מפליג בין המן דקודם תליה לאחר תליה. דכיון דלא היה מלך מותר לקללו אף בחייו.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם ה"ז אות א

רבי כו'. שחיק טמאי ישחקו עצמותיו ודוקא בני"ג זה לפי שהי' אחרי מותו אבל בני"ג האמור בירמיה לא אמר הכי לפי ששם חי ה' כן מפורש בירושלמי, וכונתו שפסוקי ירמיה נאמרו בהיותו חי עדיין לכן לא אמר עליו שחיק עצמותו, אבל מגלת אסתר נאמר הפסוק לאחר מותו לכן ה"י אומר כן על שם שנאמר שם רשעים ירקב, דאין לפרש חי ה' שמספר הכתוב מה שעשה בחייו דא"כ גם באסתר מספר הכתוב אשר הגלה ני"ג בחייו וקמ"ט אומר עליו שחיק עצמותו. עיי'

לר"י וכמ"ש בקונ', גם במס' סופרים משמע דלאחר המגילה קאמר רב דלימא ארור המן.

שמחת יהודה (מס' סופרים) - פ"ד אות יג ד"ה ורב

ורב אמר צ"ל ארור המן וכו'. וכ"ה בירוש' פ' בני העיר, וכתב הרב קרבן העדה בשם מהרש"י דלא מפליג בין המן דקודם תליה לדבתי תליה וס"ל דבתי השתא אזלי, ופליג אמר"י בסמוך דכי מטי לאשר הגלה מירושלם הוה אמר ני"ג שחיק טמאי, שכל ני"ג דירמיה חי הוה ברם הכא כבר מת, והוא ז"ל כתב דלא קאמר רב אלא לאחר קריאת המגילה ולא קודם שעדיין לא מת ע"ש, ודבריהם תמויה דנבוכדנצר דירמיה כולם נכתבו בחייו ני"ג שהוי ירמיה היה בימיו, אבל המגלה נכתבה אחרי מות ני"ג במלכות אחשוורוש וכבר ספו תמו ני"ג והמן ומתו גם שניהם, ותו דארור המן שייך גם במותו להכניע שרשו, אבל שחיק עצמות לא שייך רק לאחר מותו.

מדרש אליהו - בניאורי הירושלמי שבסוף הספר

רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, אמר רבי פנחס צריך לומר וגם חרבונה זכור לטוב, רבי ברכיה רבי ירמיה רבי חיאי בשם רבי יוחנן, רבי יונתן כד דהוה מטי לההוא פסוקא (אסתר ב, ו) אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות, שכל נבוכדנצר הכתוב בירמיה חי היה, ברם הכא מת היה.

מוה"ר שמואל יפה ז"ל (ביפה מראה

לירושלמי פ"ג סימן ו), צריך לומר ארור המן וכו'. פירוש כשקוראים שמו במגילה, וכן בבניו, ובאסתר רבתי (פרשה י, סימן ט) אמרו גם כן על זרש, עד כאן לשונו. ונראה דכוונת הרב באומרו דצריך לומר ארור המן כשקוראין שמו במגילה וכו', אין הכוונה שהקורא עצמו יאמר כן, אלא השומעין, שאם הקורא אומר, נראה כאילו ארור המן כתוב במגילה, ואין אדם יכול להוסיף דבר. ועכשיו אנו נוהגים לאומרו אחר סיום קריאת המגילה אחר ברכת הרב את ריבנו וכו', ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים, ובכלל כל הרשעים בניו של המן.

חמדת אריה - שם סק"ג

ארורי' כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. שאלני אחי הרב המאה"ג מו"ה אברהם ר"ב ני"ג, מדוע אין אנו נוהגין לאמר, ונ"ל משום דבירושלמי שלפנינו ליתא כן כלל הגירסא בפ' בני העיר, אלא שהרא"ש במגילה דף ז' הביא כן הירושלמי והי' לו כן הגירסא, ונ"ל דהרי כבר אמרנו בשמונה עשרה ולמלשינים אל תהי תקוה דהוא ארירת הרשעים וברכת הצדיקי' בברכת על הצדיקי', וא"כ למה יאמרו אותו שנית. אלא נראה לפע"ד, דוודאי הא דאמרו בירושלמי הנ"ל דצריך לאמר ארור המן וברוך מרדכי היינו בתוך הסעודה, כמו שאמרו ז"ל חייב אינש לבסומי בפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ש"מ דהמצוה הוא לאמרו בתוך הסעודה.

והשתא לפ"ז בחל ט"ו בשבת דבכל ענין אין קורין המגילה בשבת, ועיי' בסי' תרפ"ח במ"א סי' קי"ד דמהר"ל חביב הורה בחל בשבת לעשות הסעודה עכ"פ בשבת, דלא קיימ"ל כירושלמי דפסק דעושי' הסעודה לאחר השבת, וא"כ צ"ל

נמצא שכן היה מנהגם משום ר' זצ"ל ר"י, ועל כן מנהג התינוקות בצרפת ובפרובנצא לקחת חלוקי הנחל ולכתוב עליהם המן, ומקיישים זו על זו כשהקורא מזכיר המן, שני ושם רשעים ירקב.

פירוש ר"י אלמנודי - הנ"ל.

מאירי - מגילה ז ב >הובא להלן ד"ה השוואת <[17-2].

רא"ש - הנ"ל (וכן הוא בתוס' רא"ש הנ"ל).

אבודרהם - הנ"ל.

רבינו ירוחם - הנ"ל.

נמוקי יוסף - ז ב ד"ה בין

בין ברוך וכו'. אמרין בירושלמי דמשום הכי נקט ברוך מרדכי וארור המן, לפי שכשהיו מזכירין מרדכי היו אומרים ברוך, וכשהיו מזכירין המן היו אומרים ארור. והיינו דאמרין בבראשית רבה כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מאי טעמא זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מאי טעמא ויש רשעים ירקב.

יפה מראה - ד"ה צריך, וד"ה ארור

צריך לומר ארור המן, כשקוראים שמו במגילה, וכן בבניו, ובאסתר רבתי (י, ט) אמרו גם כן על זרש. ארור המן. ולא מפליג בין המן דקודם תליה לדבתי תליה, דסבירא ליה דבתי זמן זכירתו אזלין שכבר מת הוא, ודלא כדרבי יונתן בדסמוך.

יפה תואר (מדרש) - שם ד"ה כי

כי הוי מטי להמן בפורים כו'. ולא מפליג בין המן דקודם תליה להמן דלאחר תליה, ולפ"ז חולק הוא על רשב"ן שאמרו בירמיה חי הוי ברם הכא מת הוי.

יפה תואר (מדרש) - ד"ה וארורים

וארורים בניו פ"י כי הוה מטי לבניו נמי הוה אמר עליהו ארורים, ובמדרש אסתר אמר ג"כ על זרש.

ידי משה (מדרש) - שם

רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו. כל זה הוא בירושלמי פ"ג דמגילה, ופ"י שם בעל י"מ ולא מפליג בין המן דקודם תליה להמן דאחר תליה, ופליג אר' יונתן דלעיל דמפליג אצל נבוכדנצר בין חי למת עכ"ל, ול"ל דלא פליג כי אם תעיי' היטב למה אמר כי הוי מטי להמן אמר ארור המן וארורים בניו, בניו מאן דבר שמהי אלא שרצונו להראות דוקא כשמטי לזה ההמן דאצל בניו דהיינו אחר תליה כני"ל וק"ל.

קרבן העדה

צריך לאמר ארור המן. לאחר שקראו המגילה, אבל קודם לכן או בשעת קריאה לא שעדיין לא מת, וכדלקמן גבי נבוכדנצר.

שירי קרבן

(דף כז ע"א) ארור המן וכו'. כתב הר"ש בספר י"מ, ולא מפליג בין המן דקודם תליה לדבתי תליה, דס"ל דבתי זמן זכירתו אזלין שכבר מת הוא, ודלא כר"י דבסמוך ע"כ. ולא ידעתי מי דחקו לחלוק עלינו את השוין, דלמא גם רב מרדה

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א

[ביוזנא דף כז.]

אור דוד - אסתר ב ו

אשר הגלתה. במד"כ דר הוי מטי ר"י ורבנן להאי פסוקא כו' הוי אמרין נ"ז שחיק עצמות, ולמה לא הוי אמרין כן בידימי, אלא שכל נ"ז שבימימי חי הוי ברס הכי מת הוי. עיין אריח סימן תר"צ במה דנהיג להכות מכו. וצ"ל שם רשעים ירקב, ועיין בבב"ב פמ"ט שכתוב הדמוכזי רשע ואינו אומר שר"י עובר בעשה. כי מטא רב להמן כפפורים אמר ארור המן וארורים בניו. וע' ירושלמי מגילה פ"ג, וכי היפ"מ דצ"ל גבי המן אף במקום דהי' חי, וקרבן עדה בש"ק חולק עליו דרק במקום שמוזכרין שמת הי' צ"ל שר"י אבל לא במקום שהוא חי, ועמג"א סימן תר"צ סקכ"א שכי' לרמ"ז למד"ר בני"ג ופי' המחצית השקל דעת המג"א דאין לקללו במקום שהי' חי, דכמו נ"ג דירמי' לא הוי אמרין משום במדעך אל תקלל מלך כן כי בחדרי משכבך אל תקלל עשיר, וכמו דאמרין גבי הורודס בב"ב ד"ד ולא יהיה אלא עשיר, וקשה לפי"ז הוי למג"א לרמוז לירושלמי דמגילה ולמד"ר בראשית פמ"ט, ועיין ידי משה שם שדייק מדא דאמר רב ארור המן וארורים בניו דרק לאחא שמת צ"ל שר"י אבל לא במקום שהי' חי, ולכאורה כיון דאמרין מגילה ד"ד ע"ב ובתרגום אהא דמרדכי לא ישתחוה משום דהוי ליה עבד פלח ומה שקנה עבד קנה רבו א"כ לא הי' עשיר, ואף דכי' הכסף נתון לך ודמי לנותן מתנה לעבד ע"מ שאין לרבו רשות בו, לא הוי עשיר חדא דאפשר אחשוורו לא ידע דהי' עבד, תו דלא נתן להמן מאוצר שלו רק לא קיבל הכסף, הי' אלפים כבר שרצה לתת לו ולא הי' להמן כלל כיון דהכל למרדכי א"כ לאו בכלל עשיר (ונשיא בעמך ל"ש גבי המן), וכן הבנים שהוליד לאחור שקנאו מרדכי, הן למרדכי, ואפשר זה שא"ר ארור המן וארורים בניו להודיע כי אינו עובר על במשכבך את תקלל עשיר כי הוא ובניו הכל למרדכי, ואין לדמותו להורודס דהיה שבת קול שימרוהו והי' הדבר מן השמים, וזה שכן גבי המן דהיה הכל רק לפנים כדנתי רשב"י מה הן עשו אלא לפנים כו', ול"ד לני"ג דהי' מן השמים ומלכותא דיליה מן השי"ת ובי"ק צוה עליו עבדא לישא אחרב ביתא, ולכן בהיותו חי לא הי' נכון לקללו, אבל לאחר מותו כי' אל שאול תרד שפיר צריך לומר שם רשעים ירקב.

גם כיון דאמרין בבב"ב פמ"ט דיש מצות עשה לומר על רשעים שר"י אמאי לא נימא אתי עשה ודוחה ל"ת דאל תקלל מלך של נ"ג, אך י"ל כיון דמלך הוא כבוד הרבים ול"ת דרבים לא נדחה מניני עשה דיחיד, גם י"ל למ"ש וראשונים בטעם דעשה דוחה ל"ת דגדול עובר מאהבה ובקו"ע משואת"ל, וכיון דאין תקללה שש במפלתן של רשעים לכן בהיותו חי אין לקללו, אבל לאח"מ מצנינו דהע"ה ראה מפלתן של רשעים אמר שירה כיון דנפל ברשעו מיתחו טובה לו וטובה לעולם, ולפ"ז בורע עמלק ימ"ש שכי' בתוה"ק מ"ע למחות זכר עמלק אסור לרחם עליו ועל יוצאיו ממנו ואפילו גרים אין מקבלין ממנו בילקוט שמואל ב', וכי' כי יד על כס י"ה ונשבע שימחה זכר עמלק, ובכל יום אנו מתפללין תמיד שיתגדל ויתקדש שמיא רבא וזכר עמלק ימחה במהר, ל"ש דיאנו שש במפלת עמלק דבדואי שמחה

ארור המן וארורים בניו יע"ש, ש"מ דרב אמר כן אחר הקריאה ולא בעוד שקוראים בה. וכי"כ הרב הרוקח סי' רל"ז וז"ל, לאחר קריאתה במ"ס רב אמר ארור המן וכו' ע"ש.

וכן ראיתי בס' א"ח דק"ך ע"ג אות ל"א שכי' בזה"ל, תנן במ"ס סופרים א"ר פנחס וצריך שיאמר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עכו"ם ברוכים כל היאודים וחברונה זכור לטוב ע"כ, לכל הדברות צריך לממרינהו לכולהו אחר הקריאה והברכה שלאחריה ולא בעת שקוראים לה, וכי"כ בס' זכור אחר קריאת המגילה יאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש וזשתי ברוכה אסתר וגם חברונה זכור לטוב ושם רשעים ירקב ע"כ.

וכן כתב רבינו ירוחם נתיב יו"ד ח"ג דס"א ע"ג וז"ל, צריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל העולמים ברוכים כל ישראל וגם חברונה זכור לטוב, זה פשוט בירוש' דמגילה ע"כ. וכי"כ הרד"א דע"ז ע"ג וז"ל, ואמרין בירושלמי שצריך לוי' אחר קריאת המגילה ארור המן וכו' ע"ש, וכן כתבו בפסקי התוס' בפ"ק מגילה ד"ז ע"ב סוף י"ט ב"ד"ה דלא וז"ל, לומר בסופה ארור המן ברוך מרדכי וכו', דקאי ע"ד הירוש' כיע"ש בדברי התוס' עצמם שם ד"ה דלא יע"ש, הפך ממ"ש היפ"מ בכוננת הירוש' עצמו.

וכן י"ל ממנתי" פ"ג דאבות דתנן המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה וכו' מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, וכי' הר' מוה"ר ש' אוזייה, אף שהוא משבח אליו יתברך ברוך שככה לו בעולמו, אעפ"כ כיון שהפסיק במשנתו מתחייב בנפשו שהשטן מקטרג בשעת סכנה וקרהו אסון, ולזה המהלך בדרך מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, אמנם ליושב בבית עון קל כזה שהוא לשבח לשי"ת ברוך שככה לו בעולמו אין זה מתחייב בנפשו, הא מיהא עון הוא ואיסורא איכא כיע"ש, כ"ש כשהוא אומר ברכה לב"ו או קללה כאמור דאין להפסיק בהם בתוך קריאה, ואפי' לפי מוהרש"י.

ומשמעו" הב"ר כי רב אמרה למילתיה כשקוראים שמה במגילה, אפשר שלא היתה בקריאה שהוא אומר ב"ו וק"ל. וכן מ"ש הלבוש בס"ז כשהקורא קורא שם המן יאמר השומע שם רשעים ירקב לא נהירא, שהרי בעודו אומר כן הקורא ירוץ דברו ולא ישמע השומע מפני הקורא התי' שלאחריו, וכי' הבאה"ט ס"ק י"א ששמאר בתשו' הרשב"א דאם השומע לא שמע תיבה א' לא יצא יע"ש, ורוק.

ערוך השולחן - או"ח ס' תרצ סכ"ב

והקורא לאחר שגמר הקריאה חוזר וכורכה כולה ומברך הרב את ריבנו ואין זה הפסק, ועוד דברכת הרב את ריבנו לא שייכה למגילה, אלא היא ברכת הוודייה להקב"ה [שם] שקי"ט ועמח"ש, ואח"כ אומרים שושנת יעקב, וע"פ הירושלמי צ"ל שם ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וצ"ל וגם חברונה זכור לטוב, ואע"ג דלפי המדרש אליהו נדמה בדמותו, מ"מ כיון נדמה בדמות חברונה נזכרה וזכירה לטוב.

במפרש ירוש' דכתב על הא דאיתא התם צ"ל ארור המן דהיינו לאחר המגילה אבל קודם לכן או בשעת קריאת המגילה לא שעדיין לא מת וכדלקמן גבי נ"ג, ובשם הר"ש בס' י"מ מביא דלא מפליג בין המן דקודם תליה דבב"ב תליה דס"ל דבטר זמן זכירתו אזלינן שכבר מת הוא ודלא כו' יוחנן דבסמוך עכ"ל יע"ש, ולפי מה שביארנו אנחנו כוננת הירושלמי גם ר"י ס"ל דבטר זכירה אזלינן א"כ יכול לומר ארור המן גם על זכירה דקודם תליה כיון דהמגילה נכתבה אחרי מותו ולא פליג כלל רב על ר"י.

חתן סופר - סי' עה ד"ה ולשמחך

ולשמחך בימי שמחה, אודיעך מה שפירשתי מאמר חכ"ל במגילה דף ז' חייב איניש לבסומי כפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ונ"ל הנוכח, דהנה בירושלמי אמרו כד מטי רב במגילה לפעם ראשון שנזכר מרדכי דהיינו איש יהודי וכו' אמר ברוך מרדכי, כד מטי להמן שנזכר פעם שניו ובמגילה אמר ארור המן, והנה בין איש יהודי וכו' לאחר הדברים האלה גידל המלך וכו', נזכר מעשה לקיחת אסתר לבית המלך ושתיקתה כפוזי מרדכי אשר לא תגיד עמה ומולדתה, ואח"כ נזכר מעשה דבתן ותרש וסיפור אסתר למלך בשם מרדכי.

וכבר דקדקתי במקור"א, דלכאורה אחר שהתאמצה בכח תוקף ועוז שלא לגלות את עמה וכו', א"כ אין סיפורה למלך בשם מרדכי דבר סוד שגילה מרדכי לה, הלא מזה יריגיש אחשוורוש שע"כ היא מעם מרדכי, דלולא זאת לא היה מגלה דבר זה לה. אבל אמרתי דעפ"י מש"כ התרגום טעם שאל רצה מרדכי שתגלה עמה, מפני אולי ירגיו המלך עליה ותסתכן, ויש לחוש שתסכנה גם עמה אתה, והנה כיון שעכשיו נצמח ישועה והצלה למלך ע"י מרדכי, אדרבה טובה לה ולעמה לידע מאיזה עם היא ואין לחוש למכשול.

והנה לזה צריך הבחנה ודיעה צלולה, אבל מי ששתה יין הרבה לא ידע לתרץ סתירת ענינים אלו שנואים כמתוהים וסתורים מני' ובי', לזה אמר חייב איניש לבסומי עד דלא ידע לתרץ ב' ענינים הנוכחים בין ארור המן לברוך מרדכי, היינו שמתחילה התרעש מרדכי שלא לגלות, ואח"כ נראה כמגלה עמה, ומי ששתה ואין דעתו צלולה, לא יבחין שיש לחלק כמו שכתבנו, והבן.

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ אות ו

ט"ז. צריך שיאמר ארור המן, כ"כ הטור בשם הירושלמי, והוא כפי' בני העיר סי' וז"ל, רב אמר צ"ל ארור המן ארורים בניו, וכתב הרב יפה מראה ז"ל צ"ל ארור המן כשקוראים שמו במגילה, וכן בבניו, יע"ש. וכן נראה ממ"ש בב"ר סי' וירא פמ"ט סי' א', רב כי הוה מטי להמן כפורי' אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מ"ש ושם רשעים ירקב, ויע"ש שרי' הרב ז"ל מ"ש דבעוד שקורא במגילה היה אומר כן.

אכן מברייתא דמ"ס סופרים פ"ד נראה להדיא, כי זה צ"ל אחר קריאת המגילה ואחר הברכה שלאחריה, דהני הכי ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר בא"י אמ"ה הרב את ריבנו וכו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי וכו', ורב אמר צ"ל

אוצר מפרשי הירושלמי

מהראש ופסקי תוס' ומטור ומחבר דצריך להסמיכה תיכף לאחר גמר קריאת המגילה.

ומה גם למאי דקיי"ל בדרכה שאחריה לא קאי על הקריאה כי אם נתקנה בפני עצמה לתת הודאה לה' על הנס, ומח"ט כתב המחבר שם [ת"רצ"ט ס"י] וכשיגמור חזור ונכונה כולה ומברך, ועיין שם במג"א [ט"ט] דמנייה ג"כ על מקומה והיא מהמהרי"ל, ובמהרי"ל הביא דפסם אחת פתח הקורא ברכת האל אחר הקריאה טרם שכרכו איגרת המגילה ונער בו המהרי"ל והשתיקו עד שכרכו המגילה לפניו ואז חזר והתחיל ובירך עיי"ש, והכל כדי לידע שהברכה לא קאי על הקריאה, וא"כ ודאי דיותר עדיף היה לומר מאמר הירושלמי הנ"ל קודם הברכה כדי להפסיק בין הקריאה לברכה, והיה בזה ג"כ היכר הדברכה לא קאי על המגילה דאלמלא כן לא היה ראשי להפסיק כמו דאין להפסיק בין ההפטרה לברכה, וא"כ טובא יש לתמוה מאין נשתרבה המנהג לומר פיוט דשושנת אחר הברכה, ועפ"י הנ"ל היה צריך לומר תוך הירושלמי הנ"ל תיכף אחר גמר הקריאה ודו"ק.

ש"ת משנה שכיר - או"ח ס' רכח ו' רכט

על דבר ששאלתני אודות מה ששמעת ממני כי הפיוט שושנת יעקב, דיש בו אורו המן וברוך מרדכי צריך לומר תיכף אחר הקריאה קודם הברכה כדי להסמיכה בכל מה דאפשר לא הקריאה, וכאשר ביארתי טעמי במקום אחר בארכה וכאן אזכיר בקצרה, מפני דהטור וש"ע קבעו זאת בסי' ת"רצ"ד דשם דיני הקריאה ולא בסי' ת"רצ"ב דשם דיני הברכה, מוכח דמישך שייך מאמר זה אל הקריאה ולא אל הברכה, ועל זה עוררת דמהירושלמי [מגילה פ"ג הלכה ז'] שהביא הטור וב"י בסי' הנ"ל דשם הוא המקור לזה לא משמע מידי דצריך דוקא להסמיכה אל המגילה, וביותר במסכת סופרים פרק י"ד [הלכה ה'] כתוב ולא אחר קריאתה צריך הקורא לומר ברוך אתה ה' אלהי האל הרב כו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי כו', ורב אמר צריך לומר ארוך כו', הרי מפורש יוצא במסכת סופרים הנ"ל דתחילה אומר הברכה ואח"כ מקלס לצדיקים ואומר ארוך המן, והוא שלא כדברי עד כאן דברין, ובקישת שאבאר לך דברי היטב.

תשובה, אני על משמרתני אעמודה, ומהמקומות שכתבתי אין סתירה לדברי, ואדברא עוד יתחזקו, וכמו שאומר בסי'. תחילה מה שכתבת דמירושלמי לא משמע כדברי. עינתי בירושלמי וראיתי דאדברא משום סמך גדול לי, דהנה מה שדקדקתי על הטור וש"ע שהעתיקו תוך צריך לומר ארוך המן בסי' ת"רצ"ב דיני קריאת המגילה ולא בסי' ת"רצ"ב דיני הברכה, מצאתי שגם הירושלמי כתב כן דהביא הא דרב דצריך לומר ארוך המן בפרק ג' אצל דיני הקריאה ובפרק ד' כתב דיני הברכה, על כן שפיר העתיקו הטור וש"ע זאת בסי' ת"רצ"ד דוקא משום הירושלמי גופא ששם המקור של מאמר זה הוא ג"כ כן, א"כ ממילא מוכח דהירושלמי עצמו סובר כן דמאמר זה מישך שייך לקריאה עצמה ולא לברכה, הא דחא. ועוד קאמינא דהכי איתא בירושלמי שם רב אמר צריך לאומר ארוך המן ארורים בניו, אמר רב פנחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב, ר' ברכיה

לבטלו והרבה מדרשים יש בזה ופוק חזו מה דעמא דבר.

ש"ת משנה שכיר - או"ח ס' רכח

זמן אמירת שושנת יעקב, עמדת על הטור ומחבר בסי' ת"רצ"ד שהעתיקו להאי דירושלמי [מגילה פ"ג ה"ז] דצריך שיאמר ארוך המן ברוך מרדכי כו' כדיני קריאת המגילה, איך שייכא לקריאת המגילה, ומתי יאמרו זאת.

ולכאורה רציתי לומר דהיינו בשעה שהקורא מזכיר המן, וכמו שהביא המג"א שם בס"ק כ"א בשם הלבוש בשעה שאומרים המן יאמר שם רשעים ירקב, אבל באמת לא נראה זאת דא"כ למה הוצרך הלבוש לומר שם רשעים ירקב הא ודאי סגי בארוך המן, וגם הא אסור לשוב בשעת קריאת המגילה כמבואר בסי' ת"רצ"ב ס"ב, ועיין שם במג"א סק"ד ובלבושי שרד ובמה"ש דהטעם דלמא לא ישמע אף רק תיבה אחת ולא יצא, א"כ בשלמא מאמר קצר דשם רשעים ירקב יוכל להזהר לאומרו במרוצה שלא לידי מכשול שלא ישמע את קריאת הקורא אף בתיבה אחת, אבל מאמר ארוך של ארוך המן וכו' ודאי א"א להזהר שלא ישמע ממנו שמיעת תיבה אחת, על כרחך א"א לומר דכוונת הש"ע היתה לאומרו בשעת הזכרת המן.

ולכאורה בגמרא [מגילה ז' ע"ב] משמע מרבא

דאמר מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארוך המן לברוך מרדכי, ועיי"ש בתוס' ד"ה [לא] דהביאו ירושלמי הנ"ל, משמע מזה דחייב לומר זאת בסעודה לכתוב משתה ושמחה, וא"כ לפי"ז היה לו להש"ע לכתוב בסי' ת"רצ"ה גבי חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארוך המן לברוך מרדכי שם הל"ל לומר וצריך שיאמר כו'. וגם לנמנהגים שאנו אומרים אותו בכיח"כ אחר הברכה שאומרים אשר הניא ובפיוט שושנת יעקב א"כ היה לו להטור ומחבר להזכיר זאת בסי' ת"רצ"ב אחר שכתב ולאחריה נוהגים לברך הרב את יריבנו כו', שם היה צריך לכתוב צריך שיאמר ארוך המן כו' אבל מה מקום יש לה בסימן ת"רצ"ב כדיני קריאת המגילה.

שוב עיינתי בראש" [פ"א ס' ח'] בפסקא

אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא, שכתב אמרין בירושלמי שש"ס אחר קריאת המגילה ארוך המן כו', משמע מזה דהכוונה דתיכף אחר הקריאה צריך לומר נוסח זה דירושלמי, וכן מצאתי בפסקי תוס' אות י"ט שכתבו דו"ל לומר בסופה ארוך המן כו', הלשון בסופה משמע דתיכף אחר הקריאה בסופה ממש צריך לומר כנ"ל, ועפ"י יובן היטב כוונת הטור והמחבר דהעתיקו ירושלמי הנ"ל בסי' ת"רצ"ג גבי דיני קריאת המגילה, היינו משום דמישך שייכה להקריאה, להסמיכה לסופה קודם הברכה שמברכין אחריה, והיינו נמי טעמא שכתב המחבר את קודם מה שכתב [שם סע"ז] מנהג כל ישראל שהקורא כו' וכורכה כולה ומברך הרי שהזכיר גם כאן הברכה שאחריה, ואעפ"כ כתב קודם לזה האי צריך שיאמר ארוך המן כו', משמע מזה דמאמר הנ"ל הוי קודם הברכה, וא"כ לפי"ז טובא יש לתמוה מאין לקחו זאת לנהוג לומר האי ארוך המן אחר הברכה, הא משמע

גדולה במרום ממפלת עמלק ולכן אפי' בהיות חס רשאי לקלל עמלק ומצוה להכרית עתו ול"ש לא דלא תקלל גבי עמלק וזרעו ימ"ש, ואפילו דנשאו המלך אין להשיג ע"ז, וכבר כ' הספרים דכל דבר של שורשו כגון מי שעושה עבירה מחמת ממון יש לכנותו חומד ממון ע' בעל עקידה שהאר"ך בזה, וכל מה שנשאו ה"י משום דעמלק רצועה מדרות הוא, והכוונה להחזיר ישראל למוטב. וטעם דעמלק רצועה מדרות אמר מן הקדושה שרשכה"ג מקאצק צ"ל כיון דנכרת מן הקדושה ואין לו שום יניקה מישראל יוכל להעזי, וכיון דאינו מן קדושה כלל והוא טמא ומתועב ל"ש ע"ז לא דלא תקלל עשיר, ויהי"ר שיבוער הרשעה לגמרי במהרה. גם נראה דלאו אל תקלל עשיר במדרש קהלת יש פירושים רבים ונראה מדרשים חלקו זה את זה, ובתרגום פ"י אל תקלל חכם ועיין בסי' תעלומות חכמה מ"ש בזה, ונראה מה דלא פ"י כפשוטו דיש עשירות אשר שמור לרעתו ר"ל ואין לכוונתו בשם עשיר כי תכלית עשירתו למפלותו, וכד חזינון מי שחוטא בעשרו וניתן לו הפסוק ברשעתו וודאי לרעתו הוא, ואף אין ספק הוא אין ספק מוציא מידי וודאי דיש מ"ע לומר שר"י ולכן על חכם קאי דחכמה לטובה נתנו מהחונן לאדם חב"ד ול"ש זה גבי המן, ול"ד להורודוס דעשירות ניתן לי מהשי"ת וראיה מהבת קול.

(עשיר המליו י"ן י"ן ו"ד י"ש עולה תם ובהפוכו אמת הם העשירות וטובתו והוא תם הוי עשיר חי ואין לקללו אבל מת רשאי לקללו הוי מכהמ"ח). עוד נראה דצ"ל עתה הלומד ירמי' למה לא יאמר שר"י בהזכרת נ"ג הא כבר מת הוא, אך כיון דירמי' כ' ספור בחיי נ"ג ולא אמר אז שר"י אנו ג"כ הני נהגינן, ולפי"ז י"ל בשלמא גבי נ"ג שכתוב ירמי' בחייו, אבל מגילת אסתר לא מבעיא אי רק נאמרה לקרות ולא נתנה לכתוב ברוה"ק רק מדרבנן כמ"ש תוס' מגילה ד"ז דודאי בעת שכתבו המגילה כבר מת, ואפילו אי נתנה לכתוב מבואר במגילה ד"ז השנית דבשנה שניה שלחה אסתר לחכמים קבועני לדורות, ואז מצאו רמז בתוה"ק א"כ מה דנאמרה לכתוב ה"י כבר לאחר מיתתו ולא יכתוב בחייו דלומר ע"ז בהיותו חי אין לקללו הא הכל נכתב לאח"י וכבר היה פגר מניול וניבאש, ול"ד לנ"ג דנכתבה בחייו ע"כ נראה דשרי לקללו כ"כ"מ שמוכרין הרשע המן ימ"ש וכמ"ש היפ"מ.

אמנם זה באדם הלומד המגילה אבל בעת

הקריאה יש הפסק, ועלמ"ג מ"ש ע"ז דלא נכון משום דמבלבסין דעת השומעים ואין להפסיק יותר משיעור נשימה הנקרא אגרת, ובה"ל י"ל מה דדייק הידי משה מהא דא"ר ארוך המן וארורים בניו ודייק בניו מאן דכר שמי, ולמ"ש י"ל דעשרת בני המן כאו"א אומר בפני עצמו ובה"ל יש הפסק דסי"ט עד שיאמר כולן יש עת לומר למי שיכול לדבר במהירות גם ארורים בניו, ולבסוד הנדפס לא מצינו ארורים בניו ורב אמר אז ג"כ זאת, והיכא דל"ש הפסק כגון השומע שאינו מברך ובעת שותק הקורא אפשר דשרי לומר בתוך המגילה ג"כ ורק משום הפסק יש לחוש, וכבר כ' המג"א דאי יש למנהג אפילו סמיכות כ"ד אין

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א

[בויולנט דף כז.]

ולא לדיני הברכות, א"כ ודאי דצריך להסמיכה להקריאה כדי לקיים זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב על כל הזמן שזוכרו בקריאה, ומה גם הברכה לא קאי על המגילה כמבואר בפוסקים [בתי יוסף ס' תרצ"ב בשם ר"ן], וברוך מרדכי קאי על הקריאה, בוודאי דצריך להקדימה קודם הברכה, וזה ברור ואמת לדעת, ומקום הניחוח לי מן השמים להגדר.

שו"ת דברי ישראל - א"ח ס' ריט

שלום וברכה רב"ב והמשכה לכבוד יד"ג עוז הרב הגאון כו' מו"ה ישראל וועלץ שליט"א, דומ"ץ בעיר הבירה בודאפשט יצ"ו. אחדש"ה באהבה ואמנה אבקש פני מעלת יד"ג שיתן מקום בעתונו, לדברי בני ה' הניק וחכים נ"י כדי להלהיב לבו לתורה, ובאמת ההערה בעצמה הוא קושיא עצומה לדעת.

ואגב אציע לפני הדרגנ"ב דבר א' דבר בעתו המביא טובה לעולם, הדגנ"ב הוא ידייק גדול במנהגי ישראל וכוונן ובודק אחר שושי המנהגים, והנה זה מכמה שנים אשר תפסתי את מנהגו שאנו נוהגין לומר פיוט שושנת יעקב אחר ברכת המגילה שלאחרי, כוננו דתחלה אומרים הברכה שלאחרי, ובלילה אשר הניא ואח"כ שושנת יעקב וכו"ס שאין אומרים אשר הניא אומרים שושנת עכ"פ אחר הברכה, ולדעתי היא טעות, רק דצריך לקרב את הפיוט דשושנת יעקב תיכף אחר קריאת המגילה בלי הפסק כלל, ואח"כ צריך לברך ברכה האחרונה וכמו שאבאר דברי בעז"ה.

דעמתי על הטור ומחבר השעתיקו האני דירושלמי דצריך שיאמר ארוך המן וברוך מרדכי כו' בסי' יוסף דריני קריאת המגילה, איך שיקא זאת לקריאת המגילה, וגם סתמו ולא ביארו מתי יאמרו זאת, ולכאורה רציתי לומר דהיינו בשעה שהקורא מזכיר שם המן, וכמו שהביא הגמ"א שם בס"ק כ"א בשם הלבוש, בשעה שאומרים המן יאמר שם רשעים ירקב. אבל באמת לא נראה זאת, דא"כ למה הוצרך הלבוש לומר שם רשעים ירקב, הא ודאי די בארוך המן, וגם הא אסור לשוח בשעת קריאת המגילה כמבואר בסי' תרצ"ב ס"ב, ועיין במג"א סק"ד, ובלבש"ד ובמחה"ש הטעם דלמא לא ישמע אף תיבה א' ולא יצא ידי"ח.

א"כ בשלמא מאמר קצר דשם רשעים ירקב, יוכל ליהדר לאמרו במרוצה ושלא יבא לידי מכשול שישמט ממנו לשמוע את קריאת הקורא אף חתיכה אחת, אבל מאמר ארוך כזה של ארוך המן כו', בוודאי א"א ליהדר שלא ישמט ממנו שמיעת חתיבה אחת, על כן א"א לומר דכונת הש"ע הי' לאמרו בשעת הקריאה. ולכא"ו בגמרא משמע מרבא דאמר מחי"ב אינש לבסומי כפוריא עד דלא ידע בירור המן לברוך מרדכי, יע"ש בחו"ס דהביאו לירושלמי הנ"ל, משמע מזה דחייב לומר זאת בסעודה בשעת משתה ושמחה, וא"כ לפי"ז הוי ל"י להש"ע להביא זאת בסי' תרצ"ה גבי חייב אינש לבסומי וכו', שם הול"ל וצריך שיאמר כו'. וגם למנהגינו שאנו אומרים אותו בבכה"נ אחר הברכה שאומרים אשר הניא, ובפיוט שושנת יעקב אנו אומרים ארוך המן וברוך מרדכי וכו', אי"כ ה"י להו הטור ומחבר להזכיר זאת בסי'

קעסיק שם מדיני קריאת המגילה וסידרה, מה יהיה תחילה ומה יהיה לאחר, דיהיה נשמע דהך ארוך המן מקומה דוקא לאחר הברכה אחרונה, רק הכוונה דשם קעסיק דיני ברכות ומשירי היום השני"ך לכל יום, ומסכת סופרים מלא מענינים כאלו, על כן כשעמד אצל ברכות המגילה הזכיר ג"כ ממאמר הנ"ל, אבל כוונתו דצריך לאומרה במקומה הראוי ולא לאחר הברכה, תדע שכן דקתני בתר הך דרב הך דר' ברכיה הנ"ל, ר' ברכיה בשם ר' יוחנן כד הוה מטי להדין פסוקי אשר הגלה כו' אמר נבוכדנצר שחיק עצמותיו, שנאמר [משלי י, ז] זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, והך דר' ברכיה על כרחך בדאמצע הקריאה היה דהא קתני כד הוה מטי להדין פסוקי אשר הגלה, אי"כ ממילא גם הך דרב דארוך המן ג"כ מייירי באמצע הקריאה, וכדמשמע סופרים רבה שהבאתי לעיל, וכן הבין גם בפירושו נחלת יעקב שם שפירש על מה דסיים התנא אמירא דר' ברכיה שנאמר זכר צדיק לברכה וכו' דקאי נמי אדרב בארוך המן, דנמי היה כדי לקיים שם רשעים ירקב, וברוך מרדכי לקיים זכר צדיק לברכה עיי"ש, אם כן על כרחך דגם רב באמצע קריאה קאמר, (והוא כיפה מראה הנ"ל, ולא כשיירי קרבן דרב מייירי לאחר קריאה והביא ממסכת סופרים, ואדרבא כאן מבואר להיפך). נמצא דבין רב ובין ר' ברכיה באמצע הקריאה הוצרכו לומר כנ"ל, ואם לכאורה יש סתירה מיניה וביה במסכת סופרים הנ"ל, דתחילה אומר דצריך לומר לאחר הקריאה ולבסוף הביא מרב ורב ברכיה דמשמע דצריך לומר כך באמצע הקריאה שהוא הרבה קודם מלאחר הברכה, ועל כרחך כדברי הדקדים דיני הברכות משום דהתנא עיקר עסקו דיני הברכות, ואגב מביא ג"כ דצריך לומר ברוך מרדכי וארוך המן, אבל ודאי מקום הראוי לו דהיינו באמצע הקריאה כדרב וכרב ברכיה, כדי לקיים מה שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, אם כן לפי זה אין סתירה כלל גם ממסכת סופרים לדברי, ודו"ק כי זה אמת וברור. נמצא דבין בירושלמי ובמדרש ובמסכת סופרים הצריכו לומר הנ"ל באמצע הקריאה, ועתה שאין אנו אומרים באמצע הקריאה עכ"פ החיוב שזכרנו בכל מה שאפשר וכמו שכתבתי, והיינו טעמא דרא"ש [פרק א' ס"ו ח'] ופסקי תוס' במגילה [פרק א' אות י"ט] שהצריכו לומר הנ"ל בסוף הקריאה וכמו שהבאתי במק"א בתשובה.

והנה עיינתי באשכול ה' פורים ס"ו ט' וראיתי שהביא הך דירושלמי צריך לומר ארוך המן, אחר שכתב דיני הברכה ומה שמברכין באחרונה, וגם כתב דיש מקומות דמקדימין לומר פיוט דאשר הניא ומסיימין בארוך המן וכו', מזה משמע קצת לכאורה דתחילה מברכין והדר אומרים ארוך המן וגו', ממה שהביא ממקומות דמקדימין הפיוט דאשר הניא, אולם אין ראיא כל כך דאולי כיון שראה כן במסכת סופרים העתיק גם הוא כך בספרו, וגם מהמקומות דמקדימין פיוט דאשר הניא ומסיימין בארוך המן אין ראיא דמייירי לאחר הברכה, אולי אמרו קודם הברכה ובפיוט הזה היו חזרוין כל ה"ס שהיה במגילה, עכ"פ לפי הירושלמי שהביא הך דין אצל הקריאה וכן העתיקו כן הטור וש"ע ודאי דשייך רק להקריאה

ר' ירמיה ר' חייא בשם ר' יוחנן ר' יוחנן כד דהוה מטי להא פסקא אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה ח' ה', ברם הכא מת היה, עכ"ל הירושלמי, ובפירושו הקרבן העדה שם כתב צריך לומר ארוך המן לאחר שקראו, אבל קודם לכן או בשעת קריאת קריאה לא, שעדיין לא מת וכדלקמן גבי נבוכדנצר, כך פירש אליבא דרב דאמר סתם צריך לאמור ארוך המן. ופירש בדעתו דרצה לומר דאיירי לאחר הקריאה דכבר מת, כדי שלא יחלוק על רב ברכיה גבי ירמיה דמייירי דוקא כמת, וכמו שפירש על שכל נבוכדנצר שברמיה וזה לשונו, לפיכך דוקא בהאי קרא אמר הכי משם דכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה בחייו הוא מדבר חזק מזה, נבואה זו נאמרה אחר מיתתו של נבוכדנצר עכ"ל, הרי דהקרבן העדה השוה הא דרב עם ר' ברכיה כדי שלא לעשות פלוגתא ביניהם, ומוקי להא דרב לאחר הקריאה. אבל כיפה מראה כתב דרב מדאמר סתם ולא מפליג בין המן דקודם תליה לבתר תליה, פליג על ר' ברכיה דמפליג בין חי למת, והשיירי קרבן הביאו וכתב עליו דלדידה לא מוכרח דרב פליג רק מייירי בלאחר קריאת המגילה, והביא ראיא מן מסכת סופרים דמשמע דאמר אחר קריאת המגילה עיי"ש, ולפע"ד האמת כהיפה מראה דרב מייירי בשעת קריאת המגילה, ומדלא היפה מראה ולא תליה לבתר משמע דפליג על ר' ברכיה, דעיין כמדורש רבה בראשית פ' מ"ט [אות א'], דשם הביא הא דר' ברכיה וגם הביא הא דרב, וכן איתא שם רב כד הוה מטי להמן כפורים הוה אמר ארוך המן כו', (ואם כי שם במדרש הגיוסא רבי אבל צריך לומר רב כדאימא בירושלמי ובמסכת סופרים), הרי לך בהדיא דרב בשעת הקריאה אמר ארוך כו', דהא אמרינן כד הוה מטי להמן, היינו בקריאה וכמו שפירש של במתנות כהונה עיי"ש, ומדסתם על כרחך דלא מפליג ופליג על רב ברכיה, וכדבדי היפה מראה ולא כשיירי קרבן. עכ"פ נשמע דבין רב ובין ר' ברכיה באמצע הקריאה אמרו הנ"ל, וכמו דמשמע בירושלמי ובמדרש הנ"ל, א"כ מישך שייכו להקריאה עצמה, והשתא דאנן לא נוהגים לומר בשעת הקריאה טעם שכתבתי בתשובה במק"א עכ"פ להסמיכה תיכף בסוף הקריאה בוודאי אנו צריכין למיעבד, אי"כ לפי"ז אין סתירה מהירושלמי לדברי, ואדרבא עוד חיזוק פ"י למצוא בין לדברי, וזה ברור באמת ודו"ק.

ומה שהבאת מסכת סופרים דקתני לאחר קריאתה צריך הקורא לומר ברוך א"ה אמ"ה האל הרב כו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי וכו' ורב אמר דצריך לומר ארוך המן וכו', משמע מזה דאומרה לאחר הברכה עכ"ד, לפע"ד אם קרית לא שנית ואם שנית לא דקדקת היטב במסכת סופרים שם, דלפענ"ד לא נשמע משם מידי משום דשם קעסיק התנא דיני ברכות היטב מכל מיני הקריאות כפני התנ"ך, כמו דקתני וחשב שם קודם, דתני דיני ברכות המגילה וקחשיב ותנא איך מברכין ומה שמברכין ועל מי מברכין, עד שהגיע לקריאת המגילה קתני מה שמברכין לפני ולחזרה ואיך מברכין, וברוך אגב משימענו ג"כ מענין מאמר ברוך מרדכי וארוך המן, אבל לא

אוצר מפרשי הירושלמי

ועתה רואה אני בסי' חמדת ארי' לבעל מתא דירושלים [הל' מגילה סי' תרצ"ג], ששאלו אחיו הגאון בעל שו"ת בן יהודא ז"ל, מדוע א"א נוהגין לומר ארורים כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים, משום דבירו' שלפנינו ליתא כן כלל הגירסא בפי' בני העיר, אלא שהרא"ש [במגילה ד"ז] הביא כן היירו' והי' לו כן הגירסא, והרי כבר אמרנו בשמונה עשרה ולמלשינים אל תהי תקוה דהוא ארירת הרשעים, וברכת הצדיקים בברכה על הצדיקים, וא"כ למה יאמרו אותו שנית. אלא נראה וודאי, הא דאמרו בירו' הנו' דצריך לומר ארור המן וברוך מרדכי היינו בתוך הסעודה, כמו שאז"ל חייב אינש לבסומי בפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ש"מ הדמיון הוא לאמרו בתוך הסעודה.

ולפ"ז בחל ט"ו בשבת דבכל ענין אין קורין המגילה בשבת, [ועי' בסי' תרפ"ה במ"א ס"ק י"ד], דמהר"ב"ח הורה לעשות הסעודה עכ"פ בשבת, דלא קיי"ל כירו' דפסק דעושי הסעודה לאחר השבת, וא"כ צ"ל בשבת ארור המן ברוך מרדכי, וכיון דבשבת א"א בש"ע ולמלשינים ולצדיקים, אי"כ חייב לומר אז ארור' כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים בשעת הסעודה, כיון דבשבת א"א ולמלשינים, ועי' בנוב"כ [מה"ק אחו"ח סוף תשו' מ"ב], הדעה לרב לשיטתו דל"ס כירו' ועושי הסעודה בשבת, שפיר אמר איהו בירו' דצ"ל ברוכי' כל הצדיקים, דזה הוא רב שם, אבל אגן דקיי"ל כש"ע דאין עושי הסעודה בשבת, א"כ בכל ענין אין לנו לומר ברוכים כל הצדיקים ודו"ק.

וכי' עוד שם, דגמרא דידן דאמר הלשון חייב אינש לבסומי בפור' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ס"ל דהא דאומרים ארור המן ברוך מרדכי הוי רק מנהגא ולא חובה, לפיכך אמר חייב לבסומי בפורי', אבל רק עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כיון דמשתה הוי חיוב, והא ל"ה חיוב, אבל רב בירו' אמר דצריך לומר ארור המן, וכ"כ הט"ז' דלשון צריך הוא חיוב צריך ואין לו תקנה, [ועי' בה"י סי' ע"ד בט"ז], וא"כ חייב דהוי חיוב, אי"כ אין לבסומי כ"כ עד דלא ידע בין ארור המן.

והשתא לפ"ז י"ל דאגן נוהגין לחומרא בתרווייהו, דצריך לומר ארור המן לכן אומרי' תיכף עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ג"כ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ויש לכונן בזה לשון הרא"ש דהביא הא דאמר רבא חייב אינש לבסומי בפורים, והביא לשון הירו' דחייב לומר אחר קריאת המגילה ארור המן, ברוך מרדכי לנהוג חומרא בתרווייהו ודו"ק. [העתקתי הדברים כצורתן וכלשונם כי אין הס' מצוי כ"כ באוצרן של תח"ת]

החוט המשולש - בקוראי שמו - ס' ח אות ה
כתב הלבוש (סי' תרצ"ג) שבשעה שאומר הקורא במגילה שם המן, יאמר השומע ושם רשעים ירקב, וכן הביאו הגמ"א (אות כא), והוסף שעיין במגילה גבי נבוכדנצר ע"כ. ובמחצית השקל שם ע"ה המג"א (ס"ק כא) ביאר, שר"ל במדרש רבה במגילה אסתר (פ"ו אות ד), [וכן הוא בירושלמי דמגילה (פ"ג הל"ז) מס'

הרשעים וברוכים הצדיקים, יידרו עוז הדבוק באהבתו כל הימים. ה"ק ישכר שלמה טייכטהאל חונה פהקק"י הנ"ל.

אמר העורך, עיין בספר עמק ברכה [למהר"א הלוי הנקרא בפי כל ר' אברהם שעפטליש ז"ל] דיני פורים, מביא בראשית רבה בפי' וירא אליו, ר' ברכי' ור' חלב משום ברי' ור"י, כשהי' מגיע לפסוק הזה אשר הגלה מירושלים עם הגולה וכו' אמר כן בירמי', אלא שכל נבוכדנצר שכי' בירמי' חי הו', ברם הכא מת הו'. רב כי הוי מטי להמן בפורים אמר ארור המן ארור' בניו, לקיים המן שנאמר ושם רשעים ירקב וכו', א"ר פנחס וגם חרבונה זכור לטוב וכו' ע"ש, מעתה ע"ש לדבר מלשון המ"ר שהוא מקור דין זה, נרא' בעליל שהי' אומרי' כן בשעת קריאת המגילה, וזה פשוט ומבואר לכל מעיין.

איברא בסי' מנהיג [הלכות מגילה כ' וז"ל, ומה שנהגו בצרפת אחר קריאת המגילה לומר ארור המן וארורים בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר, אית' בירו' דמגילה ובמס' סופרי' [פ"ד] ובכ"ר בפיסקא וה' אמר המכסה אני מאברהם, רב אמר צריך שיאמר ארור אמן ארור' בניו וכו' הכל כנו"ל, ובאמת ב"מס' סופרי' אית' בזה"ל, ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר הרב את ריבנו וכו', שכן צריך ליתן שבת והודאה על הגאולה ועל הפדות כו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר כו', ורב אמר צ"ל ארור המן וארור' בניו וכו', אר"פ צ"ל חרבונה זכור לטוב, [ועיין במטה משנה], והיכן חזינא מפורש יוצא מ"מס' סופרי' דאחר קריאת מגילת אסתר צריך לומר ברכת הרב, ורק אח"כ מקלס לצדיקים ולומר ארור המן וכו'.

אמנם איכא למידק בלבוש [סי' תרצ"ג סעי' ט"ז] כ', צריך שיאמר אחר המגילה ארור המן, ברוך מרדכי וכו', [ובסעיף י"ז] כ' נוהגין לפשוט את המגילה וכו', וכשיגמור אותה כו' ואח"כ מברך ברכה אחרונה, כשהקורא קורא שם המן יאמר השומע שם רשעים ירקב, ונוהגין התינוקות לנקש בשמעם שם המן, ויש להם סמך משום דכתבי שם רשעים ירקב כו', ואין לבטל ממנהג הנקישה שנהגו התינוקות כי לא לחנם נהגו כן עכ"ל. וכל הוראה בענינו יראה דב' דברי' הם בשעת קריאת המגילה יאמר השומע שם רשעים ירקב, ואפשר ליהדר לומר כן כשהתינוקות מנקשים, וכשיגמור אותה וחוזר וכוונה משום כבודה מברך הברכה כשהי' יראה המעיין בלבוש.

והא דכ' בסעיף ש לפניו זה שיאמר אחר המגילה ארור המן וכו', ר"ל אחר ברכת הרב את ריבנו, רק שהי' צריך לכתוב דין זה אחר סעיף י"ז הנד', אבל אין זה חידוש להמורגל בדברי הלבוש, דמצינו כיו"ב הרבה פעמים בחיבורו, ועיין בדברי הס"מ"ע בהקדמתו לחו"מ, שכי' על הלבוש שהי' עמוס התלאות מטרדות של הציבור והישיבה שהי' מוטלי' עליו, ולא הי' לו פנאי לסדר הדיני' כראוי יע"ש, ועי' מ"ש החיד"א בכסא רחמים על מס' סופרים הנד' עש"ב, וזה כלל גדול במנהגי' כאלה פוק חזי מאי עמא דבר, וע' בהלק"ט ס"ט ודו"ק, וינוח דעתו בזה.

תרצ"ב, אחר שכתב ולאחרי' נוהגים לברך הרב את ריבנו כו', שם הי' צריך לכתוב צריך שיאמר ארור המן כו', אבל מה מקום יש לה לסימן תרצ"ב דיני קריאת המגילה, וידוע דרבותינו בעלי ש"ע כתבו דבריהם בדיוק גדול ובכוונה ונאעם שלימה וברוח הקדש.

ועיינתי בראש בפיסקא אמר רבא מחייב אינש לבסומי כו' שכתב בזה"ל, אמרינן בירושלמי שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן כו', משמע מזה דקפידת חז"ל הי' דתיכף אחר הקריאה צריך שיאמר נוסח זה דירושלמי הנ"ל. וכן מצאתי בפיסקא תוס' אות י"ט שכתבו חז"ל לקמן בסופה ארור המן כו', הלשון בסופה מורה דצריך להסמיכה להקריאה בכל מה דאפשר, ודימה כמו שכתב בסוף המגילה, ועל כן כתבו צריך לומר בסופה, היינו בסופה ממש בלי הפסק דבר אחר.

ועפ"ז יובנו היטב כונת רבותינו הטור ומחברו דהעתיקו להא דירושלמי הנ"ל בסי' תרצ"ג אב"ד דיני קריאת המגילה, דמישך שייך שפיר לדיני הקריאה, משום דשייכה ג"כ להקריאה להסמיכה לסופה קודם הברכה שמברכין אחר', והיינו נמי שעמא שכתב המחבר זאת קודם מה שכתב מנהג כל ישראל שהקורא כו' וכוונה כולה ומברך כו', הרי שהחזיר גם כן הברכה שאחריה, ואנפ"כ כתב קודם לזה האי צריך שיאמר ארור המן כו', משמע מזה ג"כ דאמאר הנ"ל הוי קודם הברכה.

וא"כ לפי"ז טובא יש לתמוה מאין לקחו זאת לנהוג לומר האי ארור המן אחר הברכה, והא שמע מהרא"ש ופסקי תוס' ומטור ומחברו דהעתיקו זאת דיני קריאת המגילה, דצריך להסמיכה תיכף לאחר גמר קריאת המגילה, ומה גם למאי דקיי"ל דברכה שאחרי' לא קאי על הקריאה, כ"א דנתקנה כפי"ע לתת הודאה לה' על הנס, ומה"ט כתב המחבר שם וכשינוגמו חוזר וכוונה כולה ומברך, ובמג"א שם בשם מהר"ל דמניחה ג"כ על קומה.

ובמהר"ל הביא דפ"ע אחת פתח הקורא ברכת האל אחר הקריאה טרם שכרכו איגרת המגילה, גער בו מהר"ל והשתיקו עד שכרכו המגילה לפניו, ואז חזר והתחיל ובין עיי"ש, והכל כדי לידע שהברכה לא קאי על הקריאה, וא"כ ודאי דיותר צריך הי' לומר מאמר דירושלמי הנ"ל קודם הברכה כדי להפסיק בין קריאה לברכה, והיי' מה ג"כ היכר דהברכה לא קאי על המגילה, דאלמלא כן לא הי' רשאי להפסיק בינה ובין הקריאה, וכמו דאין להפסיק בין ההפטורה לברכה.

ועוד כיון דאמאר דירושלמי הנ"ל שפיר קאי להקריאה וכמו שבבאתי לעיל, והברכה אינה שייכה להקריאה, בודאי החיוב להקריאה קודם הברכה, והי' ברור ואמת לדעת' על כן טובא יש לתמוה מאין נשתרבה המנהג לומר פיוט דרשונת לאחר הברכה, ולדעתי הוא טעות שנשרש בעולם בלי מקוין, והחייב הפוסק את הסדר ולומר תיכף אחר הקריאה את פיוט שושנת יעקב, כן נראה לי, וכבר נתפרסם זאת בי' מלשיני, ואוחזים במנהג כמו ששמעו מפי לומר תיכף שושנת יעקב, ורצוני לשמוע דעתו בזה. ואחתום בברכה השי"ת ישמח אותנו בישועה קרובה, ונזכה לראותו בישועתו במהרה, ויקיים בימינו ארורים כל

ובמנהיג הלכות מגילה סימן י"ז עיי"ש, ואכן אין אנו נוהגין באמירות אלו בשעת הקריאה, ובטור וש"ע ת"צ שהעתיקו הלכה זו לא נזכר שצריכים לומר זה אחרי קריאת המגילה, ועיין בפ"ת תר"צ שהגאון רבינו הח"צ בזכירת המן רקע ברגלו וטפח בסגנון אבל לא להפסיק באמירה, ותמוהים לי דברי הלבוש בסימן תר"צ ס"ז כשהקורא קורא שם המן יאמר השומע שם רשעים ירקב, ובסעיף ט"ז כתב צריך שיאמר אחרי קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי וכו' וכמנהגינו, ולמה לא יאמר כן בשעת הקריאה לדעתו שאינה חשובה הפסק, ובמג"א סי' תר"צ בשם הלבוש בשעה שאומרים המן יאמר שם רשעים ירקב והוא כמשמעות המדרש בפרוס כפשוטו במ"ב בשעה"צ שם הפסק לא הוי משום דהוא מענינו של יום, אבל יש לחוש שעי"ז לא ישמעו איהו תיבות מהש"ץ ולא יצא י"ח, עיי"ש.

ובספר זה השלחן מנהיג ק"ק אלגרי לר"א גיג סימן לה כשאומר הש"ץ ויאמר חרבונו עונים הקהל זכור לטוב והוא כדברי המדרש, ומה שאין המנהג כן כשמזכירין את המן אולי סמכו ע"ז שיוצאים בהקאת המן וברקיעת הרגל בשעת אמירת המן כמ"ש היעב"ץ בשם אביו הח"צ. וכו'. ולשון המסכת סופרים ואח"כ מקלס לדייקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל ישראל, ורב אמר צריך לומר ארור המן וכו', משמע לכאורה ומקלס לאחר קריאת המגילה, אולם י"ח דה"ק כמו שרב אמר בשעת הקריאה כן יש לקלס לאחר קריאת המגילה. ועיין באבודרהם שכתב ג"כ ש"ל לאחר קריאת המגילה עפ"י הירושלמי, ברם גייסחו בירושלמי הוא כגירסת התוס' שיש לומר ברוך מרדכי ארורה זרש וכו', אבל לגירסת שלפנינו נראה כמ"ש בבר"ר כי מטי להמן ולחברונה צמר כן, אמנם צ"ע למא לא אמר המן רב כי מטי למרדכי אמר ברוך מרדכי כדכתיב זכר צדיק לברכה, כמ"ש בבר"ר שם, ואולי קריאת המגילה עצמה הרי היא זכור לברכה. והנה גם מנהגינו לומר בפיוט שושנת יעקב לאחר קריאת המגילה ארור המן וכו', וכבת בהמ"א פ"א אות ו. שהוא עפ"י ירושלמי דידן, אולם במחזור ויטרי עמוד רי"ד מעתיק שושנת יעקב בלי הפיסקא ארור המן וכו' עיי"ש.

שו"ת אגרות משה - ח"א או"ח ס"ק קצב

בענין להפסיק לומר שם רשעים ירקב כשקורין המן בקריאת המגילה בפורים. פורים תשט"ו, מע"כ ידידי תלמידי הרה"ג ר' אפרים גרינבלאט שליט"א, ומה שהקשת על הלבוש ששבת שאומרים שם רשעים ירקב כשאומר המן בשעת קריאת המגילה בפורים והובא במג"א סי' תר"צ ס"ק כ"א, הא הוא הפסק, ותירצת שאולי זה מענין קריאת המגילה, הנה איתא קושיא זו ותירצת זה בשער הציון בס' משנה ברורה אות נ"ז, ועיי"ש שהביא אריה מסוף סעי' י"ג שהוא מהא שברדשו שקורא פסוק הוצאת מצרים ודורשו א"ס כיוון לבו לצאת ידי חובתו יצא ולא יפסיק בה בענינים אחרים כשדורשה שאסור להפסיק בה בענינים אחרים אלמא דהוא אף לכתחלה אין מה שדורש הפסק דאם לבריעבר הא אף בשב בינתים דברבים אחרים נמי יצא כדאיתא ברמ"א סעי' ו'.

פתוחה, לא חמור מק"ש, משא"כ לענות ולהפסיק באמצע הפסוק י"ל דהוא הפסק, וצ"ע.

ובס' דברי חיים (בביאור באר חיים) איתא, וא"ת הא בבר"ר (פרשת וירא) על הפסוק וה' אמר המכסה וגו', דרב כי מטי להמן בפורים אמר ארור המן, והרי זה הפסק, וי"ל שלא אמר ארור המן בקריאת המגילה, אלא בפורים וכל היום זמניה, ובמסכת סופרים (פ"ד מ"ו) אמרו להדיא שרב אמרה, והיפה ללב הביא כמה ראשונים למימר יתיה אחר הקריאה, ושם העיר על הלבוש, דאם יאמר ארור המן בקריאת המגילה, לא ישמע מפי הקורא התיבה שלאחריו ע"ש.

וכן מצאתי בס' חזון עובדיה (הל' מקרא מגלה דף צז) שכתב ע"ד הלבוש, שלכאורה יש מקום לחוש בזה משום הפסק, ושכן ראיתי להר"ג רבי אברהם חיים נאה בס' שמות חיים (ס' לב הערה טז) שהאיר כן, והניח בצ"ע, וכן הביא ד' המדרש רבה (פרשה מט ס"א) דמסיים עלה, כד היה מטי להמן בפורים הוה אמר ארור המן וארורים בניו ע"ש, ומשמע שהיו אומרים זה בעת קריאת המגילה ולא חשו להפסק, אמנם יש לדחות שזה היה בשעה שהיו קוראים בנביאים וכתובים כמו שהיו קוראים בס' ירמיה, אבל ממסכת סופרים (פרק יב הל' ז) משמע שזה היה באמצע המגילה ממש וכו', והוה הפסוק שם רשעים ירקב מאותו ענין שפיר הוה.

אמנם (בס' תרצ ס"ק יא) כתב ע"ד הלבוש שלא ראה נוהגים ויש לחוש להפסק, וכן יש לחוש שמה לא ישמע איהו תיבות מפי הש"ע ע"כ, ושם ואל תעשה עדיף, ודי במה שאומרים בסוף המגילה ארור המן וכו', והוא ע"פ הירושלמי (פ"ג במגילה ה"ז) והובא בתוס' (מגילה ז:), וכן הגאון רבי אליהו הכהן בספרו מדרש אליהו (וואראש תרל"ח, דף פא ע"ב), כתב ע"ד שאין כוונתו שהקורא עצמו יאמר כן, שא"כ נראה כאלו כתוב במגילה אחר המן וכו', (וע"ש שם דף פא ע"ג ד"ה למדנו) ע"כ, ועל כן נראה מרוב הפוסקים הנ"ל שאין לומר שם רשעים ירקב, שיש לחוש להפסק שאנו יוצאים י"ח בקריאת המגילה מפי הש"ע, ושם ואל תעשה עדיף כנזכר.

עלי תמר - ד"ה רב אמר (א)

רב אמר צריך לומר וכו'. פירש בקה"ע ובשי"ק לאחר שקראו המגילה וכו', וכ"ה במנהיג הלכות מגילה סימן יז, ומה שנהגו בצרפת לומר אחרי קריאת המגילה ארור המן וארורים בניו ברוך מרדכי וברוכה אסתר, איתא בירושלמי דמגילה וכו', ומבואר כן במסכת סופרים פ"ד, והי"פ"מ פירוש שאמר כן בשעת קריאת המגילה כשהגיע להמן ובניו, ובשי"ק השיג עליו דמי דחקו לפרש כן, ובמכ"כ נעלם ממנו שכי"ה בבר"ר ריש פמ"ט רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן ארורים בניו, ובע"ז יוסף פירש וכי מטי לבניו הוה אמר ארורים בניו עיי"ש. ברם בבר"ר הוצאת תלמודו ובמדרש כתי"ב ובמדרש שמואל פ"א ב המלות כי מטי להמן אינן, ובכתי"ב אחד כתובות בגליון ראה בהערות שם, ונראה כי פירוש שהיה כתוב בגליון ונכנס לגוף נוסח, וכ"ה משמעות הפוסקים שהביאו הלכה זו רק בנוגע לאחרי קריאת המגילה וכמ"ש במסכת סופרים

סופרים (פ"ד הל' ז) בר"ר (ריש פ' מט) מדרש שמואל (פ', א), על הפסוק אשר הגלה מירושלים, ר"ב ור"י ור"ח בשם ר' יוסי, כד הוה מטר ר"י ורבנן להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר, היו אומרים שחיק עצמות, ולמה לא היו אומרים כן בירמיה, שכל נבוכדנצר שבירמיה היה חיה והכא מת הוי, עכ"ל.

והטעם כי בס' מתנות כהונה, שכל זמן שהיה חי לא קללו אף שעתה הוא מת, ע"ש אל תקלל מלך, ועיין בס' מטה משה (פ' אמרו פ' לב). ומה למד המג"א שה"ה להמן כ"ו שמוכרים אותו כשהיה חי אין לומר ושם רשעים ירקב, ואע"ג שהמן היה אדם ולא מלך, ש"ל כמ"ש בבא כן בוטא ריש מס' ב"ב להורדוס, ולא יהיה אלא עשיר, וכתבי ובחזרי משכבך אל תקלל עשיר [דהיינו שגם בצניעות לא יקלל], ע"כ. וע"ע בס' חכמת שלמה מה שכתב בזה.

והוסיף על מה שכתוב בפ"ק דמגילה, דקאמר שם רנב"י פתח לה לההיא פרשתא מהכא, לולא ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולא ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם, ולא מלך וכו', ובפרשת וארא בפסוק ויצום את בני ישראל ולא פרעה מלך מצרים לחלוק כבוד, ע"ש. וא"כ לפ"ז אחי שפיר, התיח דנבוכדנצר שהיה מלך, אבל המן שלא היה מלך אין צורך לחלוק לו כבוד, לכך אף בחייו מותר לומר ארור המן, ולכן זה קמ"ל רנב"י, לולא ה' שהיה לנו וכו' בקום עלינו אדם ולא מלך, וא"ע לחלוק לו כבוד, וראוי לו מיד ארור המן, רק כיון דאסור להפסיק בדיבור בין המגילה, לכך מכין אותו דלא הוה הפסק, וא"כ הוה זה מדינא דגמ'.

והירושלמי (שהביא שם) לומר שאף בחייו ארור המן, והכאה זו הוה במקום אמירה וכו', ע"ש. וכן הובאו דברי הלבוש הנ"ל בשלמי ציבור (דף שכתב ע"ג). ובס' נמוקי יוסף חיים (אות ב) תמה על ד' הלבוש, איך יפסיק דברבים אחרים באמצע קריאת המגילה, שהרי נפסק במרן הש"ע (ס' תרצב ס"ב) אין לשוח כבוד שקורין אותה, וכן לעיל בסימן זה (סעיף ה), ועיין במג"א (ס"ק) בשם הב"י דהשומע גם בדיעבר לא יצא אם הפסיק.

ותירצן ע"פ מה שכתב בשו"ת מהר"ם שיק (אור"ח ס' נא), לענין ברוך הוא וברוך שמו בכרכה שיוצא בה השומע, די"ל כמו מין במינו אינו חוצץ, ויוכל לענות ברוך הוא וכו', (ועיין בדבריו במנחת אלעזר ח"א סי' כ) ומ"מ אינו דומה, כיון דשומע כעונה, ואם יאמר ושם רשעים ירקב, כאילו משנה לשון הפסוק שאחר המן קורא ושם רשעים ירקב, וזה שינוי בקריאה, וי"ל דלא יצא, ולא נהגו כלל לומר זה, ורק להכות קצת ברגל וכו', לקיים המנהג מדרשת חז"ל (אסתר רבה פ"ו, ד) ומדקדקים לא להפסיק כפה.

ושמעתי בלחש מאממור"ה הגה"ק יזע"א כשהיה אומר הדעת אחר קריאתו ותלו את המן וכו' וחמת המלך שככה, היה אומר בלחש כן יאברו כל אויבך ה' (שופטים ה, לא), ואמר לו שזה מנהג אבותינו הג' והק"ז ז"ל דור אחר דור, אבל כל זה בק"ש שמותר לענות בין הפרקים ומפני הכבוד, וגם הכא זו לצורך והוא במקום

אוצר מפרשי הירושלמי

אסתר וכו'. וכ"ה רבינו יוחסן ס' אדם נתיב י ח"ג דף סג ע"ג, והשווה גם תוס' ד"ה דלא, ולנסוחא זו אינה קושיא, אך רבינו מקשה לפי נוסחתו בירושלמי. ובעיקר הקושיא יש לומר שהירושלמי ומסכת סופרים מירי במה שאומר לאחר קריאת המגילה, ואז עדיין לא ישבו לסעודה ולא שחו יין, והפירוש שהביא רבינו והאשכול מדברים באמירות אחרות שאמרו בתוך הסעודה, ומ"מ מקשה רבינו שמסתמא כל אימת שקילסו לצדיקים ואיורו את הרשעים במשך פורים אמרוה במטבע שנקבע.

זרע ישראל - שם ד"ה אמר רבא

אמר רבא מתחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ופירש תוס' דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארור' זרש ברוכ' אסתר ארוריים כל הרשעים ברוכים כל היהודים. ונלע"ד לבאר ולפרש הפי' של התוספ', נקדים תחלה מה שמצאתי כתוב בכ"י הספר של א"א מ"ו ז"ל מה שלא נרפס בספר בכ"י שלו שייך לפרשת מקץ.

בפסוק ואל שדי יתן לכם רחמים ואני כאשר שכלתי שכלתי וגו', יתורץ דאיתא במסכת חגיגה מן השמים לארץ ת"ק שנים, הובא בתוספת שם העולם מן שדי עולה ת"ק וכו', ואיתא אבות העולם היהים היה תק"ב שנים נגד ת"ק הנ"ל, וב' יתירים נגד כ' של בראשית' שנבא העולם בהתחלת הב' שהוא ברוך, ולא בלא"ף שהוא ארור, ואיתא ברוך מרדכי וארור המן כ"א בפ"ע גי' תקי"ב מנין הנ"ל, באשר שהעולם נברא בשביל ישראל הנקראים ראשית וכו', ונתקיים עולם בברוך מרדכי.

וזהו פי' הפסוק ואל שדי, היינו נעלם מן שם הנ"ל שהוא עולי ת"ק רמז לשנו' אבו', ושנותו עולי מן שמי' לאר', וב' יתיר' נגד כ' של בראשית שהוא ברוך יתן לכם רחמים, וקאי על מרדכי שבא מן בנימן, לכן אמר כפל כאשר שכלתי וגו', רמז על בנימין גבי פלגש בגבעה וגבי בימי מרדכי כ"א בפ"ע. ועיין מ"ש הרב הב"י סכסבי' שכתב א"א מ"ו ז"ל הנ"ל, באשר שארור המן וברוך מרדכי עולים למספר א' כ"א ת"ק, לכן מפ' הרב ב"י הנ"ל שאינו מחוייב לבסומי בפורי', רק שלא יוכל לכוון החשבון של המספר הנ"ל, עיין שם.

ונלע"ד לפרש מני"ל להרב ב"י הנ"ל, דלמא אע"ג שארור המן וברוך מרדכי עולים למספר א', מי"מ פי' הגמרא כפשוטו שמחויי' לבסומי כ"כ שלא יחא יודע כלל לחלק בין ארור המן לברוך מרדכי. וע"כ נראה לענ"ד דהוי קשה להרב ב"י, דא"צ וזו ליה להגמרא לומר סתם אמר רבא חייב אדם לבסומי בפורים עד דלא ידעי בין ארור המן לברוך מרדכי פרט בפ"י בין המן למרדכי, דאפי' אי הו אמר ומתמילא לא היה יודע לחלק בין המן למרדכי שזה בכלל ארור ומרדכי בכלל ברוך, אלא מוכח דסביר' הב"י הנ"ל ברור ונכון כנ"ל.

אבל מ"מ צ"ע לפי' הרב ב"י הנ"ל, שלפ"ז ק"ק דאמרנו בגמרא הנ"ל רבה ור' זירא עבדי עבודת פורים בהרדי', איבסם קם רבה ושחטו לר' זירא עיין שם, וא"כ לפי' הרב ב"י הנ"ל הביא הגמ' ב' דברים דסתי' אהרדי', שלפי סברת הב"י

ושם רשעים ירקב, אע"ג דהמן אדם ולא מלך מכל מקום יש לומר כמו שאמר רבא בן בוטא ריש מסכת בבא בתרא [ד, א] להרודוס ולא יהיה אלא עשיר וכתוב [קהלת שם] ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר.

ואור דוד - הנ"ל.

לפי הרעה שיש לומר 'ארור המן' בתוך קריאת המגילה, יש מי שכתב שרק השומעים אומרים זאת ולא הקורא.

מדרש אליהו - בבבאורי הירושלמי שבסוף הספר >הובא לעיל ד"ה נחלקו< [11-2].

לפי הרעה שאומרים 'ארור המן' אחר קריאת המגילה, יש שהקשו מדוע אומרים זאת אחר הברכה של 'הרב את ריבנו' הרי יש להסמיכו לקריאת המגילה.

ש"ת משנה שכיר - ח"ב או"ח ס' רכח >הובא לעיל ד"ה נחלקו< [13-2].

ש"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריש >הובא לעיל ד"ה נחלקו< [14-2].

השוואת דברי הירושלמי לדברי הבבלי (ז: מ'חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', והאם הכוונה עד שלא ידע לומר את המוכרח בירושלמי כאן, וביאור דברי התוספות (שם ד"ה ראל) שהביאו על הגמרא הנ"ל את דברי הירושלמי הללו.

מנהיג - הל' מגילה ס' יח >הובא לעיל ד"ה נחלקו< [10-3].

מאיירי - שם ד"ה חייב

לענין ביאור מיהא זה שאמר בין ארור המן וכו', הוא כמה שאמר בתלמוד המערב שצריך לומר אחר מקרא מגלה ארור המן ברוך מרדכי ברובה אסתר ארורה ורש, וכן שצריך לומר הרבונה זכור לטוב, ואמר שחייב להתבשר עד שלא ידע בכיורו מה יאמר, אלא שכבר נדחית לדעתנו כמו שביארנו, וגדולי המחברים כתבו עד שירדם.

נמוקי יוסף - שם ד"ה בין >הובא לעיל שם<.

שיטה למסכת מגילה - שם ד"ה עד

עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. פי' שיטתה ויאמר ברוך המן וכו' ולא נהירא שהרי אמר' בירוש' צריך לומר ארור המן ארוריים בנין ברוך מרדכי וברוכה אסתר, א"ר פנחס צריך לומר הרבונה זכור לטוב. ואני שמעתי שישתכר עד שלא ידע לחשוב כמה עולה בגימט' [ארור המן וברוך מרדכי, ברוך מרדכי עולה חמש מאות ושנים] ארור המן עולה חמש מאות ושנים, והיינו דאמר עד דלא ידע שעולה זה כזה.

(ועי' >בהערות המהדיר - שם הע' 30)

כוונתו להקשות, כיון שאומר בלשון ארוך 'ארור המן ארוריים בניו', ברוך מרדכי וברוכה אסתר', אינו עלול להתבלבל ולהחליף בנקל, כיון שאינו אומר מילי מילי, ועיין בתוס' הרא"ש ד"ה בין ארור המן בירושלמי מפרש שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברכה

אבל בני הר"ר דוד נ"י הקשה שמלן שאף לתחלה מותר לדרוש בתוך הקריאה הא מלשון המשנה היה כותב דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא מוכרח שלא בריך לפניה כמפורש בתוס' ברכות דף י"ג על הא דהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון לבו יצא בשם הירושלמי דמוכיח מזה דברכות אינן מעכבות והראיה פשוט שהוא שאם בריך אין לך כוונה גדולה מזה, וא"כ גם הכא מוכרח לומר מלשון אם כיוון לבו דאיירי בלא בריך לפניו ולכן נוחא מה שיכול לדרוש דבלא דמקרא נמי יהיה מותר לדרוש, ומ"ש מק"ש הלל דר"ח דאם אין מברכין אין שייך הפסקה, וא"כ גם במגילה במי שלא בריך אין שייך הפסקה לתוס', וכן מפורש בטור ס' תרצ"ב שחלוי הפסקה בברכה, ועיין בב"י שם, וא"כ מלן דאף כשמברך כמו שציינו נמי יהיה מותר לדרוש, ומ"ש מק"ש שפשוט שאסור לדרוש פירוש הפסוקים ומה שנדרש עליהם, וכן הוא בש"ע כיון שגם כן כתב אם כיוון לבו צריך לאוקמי בלא בריך ומשכחת לה בקרא עוד הפעם מחמת שנסתפק אם יש קריאה ראשונה דמספק א"צ לברך שאז מותר לדרוש, שמ"מ אסור להפסיק בענינים אחרים לתחלה והטעם אולי משום שסובר המחבר כהר' יונה בברכות שם שאף בלא ברכה כיון שהתחיל בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשיחה בטלה, וכ"כ במגילה אין לו להפסיק באמצע פרסום הנס בדברים אחרים שאין שייך זה בדרשת הפסוקים, אבל בבידן גם בדרשות הפסוקים אפשר אסור, וא"כ אין ראיה משם להתיר לומר של רשעים ירקב בקריאה שמברכין עליה וצ"ע. ואולי סובר הלבוש שמה שביירושלמי פ' בני העיר ה"ז איתא שר' יונתן הוה אמר כד מטי להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר אמר דבוכדנצר שחיק עצמות היה זה בשעת הקריאה וכן איתא בשירי קרבן שהר"ש בס' י"מ פי' על מה שרב אמר צריך לומר ארור המן הוא בעת הקריאה וא"כ מפורש שאינו הפסק וטוב לומר זה, אבל הא ברא"ש פ"א ה"ח מפורש שהוא אחר קריאת המגילה וכמו שאנו נוהגין, ובהא דר' יונתן אפשר לפרש שהיה בעת למודו ולא בעת הקריאה, ולכן מספק אולי יותר וזהו שלא לומר זה. ידירו, משה פינשטיין.

מגן אברהם - ס' תרצ שם סקכ"א

ולבוש [סעיף יז] כתב בשעה שאומר המן יאמר של רשעים ירקב, ועיין ברבה [אסתר רבא ו ח] גבי נבוכדנצר.

מחצית השקל - שם

ועיין ברבה גבי נבוכדנצר. ר"ל ברבה במגלה אסתר על פסוק [אסתר ב, ו] אשר הגלה מירושלים רבי ברכיה רבי ירמיה רבי חייא בשם רבי יוסי כד הוו מטו רבי יונתן ורבנן להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוי אמרין שחיק עצמות, ולמה לא הוה אמרין כן בירמיה, אלא שכל נבוכדנצר שבימיה חי הוי ברם הכא מת הוי ע"ל. והטעם תבא במתנות כוהנה [על המדרש שם, ד"ה ח] שכל זמן שהיה חי לא קללו אף שעתה הוא מת על שם מלך אל תקלל [קהלת י, כ], ועיין בספר די משה [על מדרש רבתי] פרשת אמור [ירוש] פרשה ל"ב, ומיניה יליף מ"א הוא הדין לענין המן כל זמן שמזכירים אותו כשהיה חי אין לומר

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א
[צולנא דף כז.]

וזה שאמר רבא חייב לבסומי בפוריא, דמבוסס אינו מבולבל כשיכור, דאמרין בגמרא מבוסס כל שיכול לדבר לפני המלך, ושיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך, ע"ז צ"ל עד דלא ידעי להכריעו בין תרי אמוראי ליעיל, אי שיחלק בין אורח המן לברוך מרדכי אי לאו, לפי דק"ל אם שתה רביעית יין אל יורה, וק"ל.

משחת אהרן - בתוס' שם

ע"ב בתוס' ד"ה דלא ידע בין אורח המן כו' ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים עכ"ל. וכתב הגאון מהרש"א בשם הב"י, דצ"ל בירושלמי ארורה זרש כו' עכ"ל. וכבר אספוקי כ"ע לברא זתא, ואענה גם אני את חלקי שחגני אלהי' בזה, דהנה שמעתי מפרשים האי דלא לידע בין אורח המן לברוך מרדכי, היינו דלא יוכל לחשוב דמספר א' לתרויהו, עכ"ל. וע"ז יקשה דהא תינח בלשון הקודש מספר א' להם, משא"כ במקומות שאינן מדברים בלשון הקודש אלא בשאר לשונות, וודאי לא מספר א' הוה להו.

והנה א"י בב"ק (ד' פג ע"א) בא"י לשון סורסי למה, אלא או לה"ק או לשון יונית, בבבל לשון ארמי למה, אלא או לה"ק או לשון פרסי כו', וכתבו תוס' שם דלשון סורסי הוא לשון ארמי, והוא א"י בא"י לשון לע"ז שלהם כו', עכ"ל. והנה א"י בשבת (יב:) אר"י אל תפלה אדם בלשון ארמי כו'.

ובזה יובנו דבריהם ז"ל בירושלמי היינו בא"י, דשם הוה לעז שלהן לשון סורסי דהוה לשון ארמי, שם תיקנו לומר ג"כ ארורי' כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, דה"ל תפילה, ותפילה אין לומר בלשון ארמי, וע"כ היו צריכין לומר אותה בלה"ק, (דבלשון יונית וודאי לא, דוודאי עדיף לה"ק מני, דבשלמא לשון ארמי הוא לע"ז שלהן, אבל כיון דאין להתפלל בלשון לעז שלהן, וודאי היו מתפללין בלה"ק עדיף מלשון יונית), ובלה"ק מספר א' לארור המן וברוך מרדכי וא"ש, וק"ל.

בריית יעקב (טולדאנו) - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא ידע בין אורח המן וכו'. ארורה זרש וכו'. פירוש דאל"כ בין אורח המן לברוך מרדכי לחוד אי אפשר שיטעה, אפשר הפילו יגיע לשכרותו של לוט, אבל כשיאמר כל סדר זה אפשר לטעות, וק"ל.

שרבטי הזהב - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא ידע בין וכו'. ארורה, וק"ל מה הלשון הזה אורח המן, ברוך מרדכי וכו', ועל זה כתבו בקצת גירסאות, שבירושלמי יש שצ"ל ארור המן וכו', ומהיות הלשון הזה גיגיל אצלם, על זה אמר עד לא ידע בין אורח המן. ועי"ל התוס' ורצים בזה שיע ידע להשלמי כל הלשון הזה מכה השכרות, אבל ארור המן וכו', שני אלו אפי' יגיע לשכרות לוט ידע אותם.

אדמת יהודה - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא ידע וכו' בירושלמי, וכו' עכ"ל. יש מפרשים דהוקשה להם, מי אמר דחייב לומר ארור המן וברוך מרדכי, עד דקאמר רבא מחייב איניש וכו' עד דלא ידע וכו', ולכך כתבו בירושלמי אמרו לומר ארורה זרש וכו', וזה דוחק, דהיה

יצא ידי חובתו, ואהא מייתי נמי הך עובדא דרבה שחטיה לרבי זירא לפי שהיה שיכור ביותר, ואם כן אין צריך להשתכר כולי האי, אלא כמו שאמר רבא וקיימא הא דרבא אדוכתיה.

ומהאי טעם לא הביא הבית יוסף דעת יש אומרים בשלחן ערוך שמביא הרמ"א, משום דבגמרא ליכא שום פלוגתא כלל, ומהתימה על הרב רבי אפרים והר"ן והרמ"א והט"ז, שהבינו דהך עובדא מייתי הגמרא כדי לסתור מימרא דרבא, ולא היא, דהא התוספות הרגישו בזה, ותירצו כנוצר ליעיל, וקל להבין.

בדרך אחר נראה לתרץ, דהרב מגן אברהם (סעיף קטן 2) כתב דהא שכתב הרמ"א ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלמודו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין אורח המן לברוך מרדכי, ויש אומרים שלא ידע לחשוב שארור המן בגימטריא ברוך מרדכי, עד כאן לשונו. היינו נמי משום דקשיא ליה אהא דרבא דאמר מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, הא קאתי לידי תקלה כיון דמשתכר כל כך דלא ידע הא מילתא זוטרתא, לזה כתב ויש אומרים שלא ידע לחשוב שארור המן בגימטריא ברוך מרדכי, ואם כן אינו משתכר כל כך, אלא שאינו דעתו צלולה לכוון חשבון מספרים יצא ידי חובתו, וקל להבין.

ולפי זה אתי שפיר, דהוקשה להתוספות אמימרא דרבא דאמר חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ואיך לא חש לתקלה כאשר אירע בעובדא דרבה שחטיה לרבי זירא, ותו למה לא מייית הגמרא דא עובדא אדברי רבא בלשון פלוגתא, והכי הוה ליה למימר ולא היא וכנ"ל, וכי תימא דרבא נמי לא קאמר שישתכר כל כך עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, אלא שלא ידע לכוון חשבון שארור המן בגימטריא ברוך מרדכי, קשה מנא ליה דרבא אחושבניה קאמר, דילמא כפשוטו.

לזה כתבו התוספות בשם הירושלמי ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים, ברוכים כל היהודים, ואם איתא דרבא קאמר כמשמעו, אמאי לא אמר נמי מהני דאמרין בירושלמי, אלא ודאי דרבא אחושבניה קאמר, להכי לא קאמר נמי הגי' משום דהני אינו מכין חושבניהו, ואי הוה קאמר נמי כל הני, הוה אמינא מדהני לאו אחושבניה קאמר הא נמי לאו אחושבניה קאמר, להכי לא קאמר אלא בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד, לומר דרבא אחושבניה קאי, וקל להבין.

בית לוי - שם

ברך ד' ע"ב, אמר רבא חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וכבר נחבטו כל המפרשים בזה. ואפשר לומר דאיתא בירושלמי רב ירמיה כשהיה קורא את המגילה, כשהגיע למרדכי אמר ברוך מרדכי, ובהמן מה דקרא קודם מעשה תלי' לא אמר כלום, ולאחר מעשה תליה אמר ארור המן, ורב הונא הוה אמר אף קודם מעשה תליה שחיק טמיא, דהרי עכשיו מת הוא. ממילא לרב ירמיה יש חילוק בין ארור המן לברוך מרדכי, דברוך מרדכי אמר בכל המגילה וארור המן לא אמר בכל המגילה, ולרב הונא אין חילוק בין ארור המן לברוך מרדכי.

מוכח שאין מחייב להשתכר כ"כ רק שאינו יכול לכוין כחשבון הנ"ל. ולכן נלע"ד לפרש מה שכתבתי לעיל ראי' לדבר הב"י למה פרט הגמ' בין ארור המן לברוך מרדכי, ולא אמר סתם אינו ראי' גמורה לפי ה' התוס' הנ"ל שהביא הירושלמי, ומסיים ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודי, לפ"ז לק"מ דקדוק הנ"ל, דלעולם עד דלא ידע כפשוטו שלא ידע כלל לחלק ולא כפי' הב"י.

ולפ"ז א"ש דאמר' בסמוך רבה ור"ז איבסו כו' קם רבה ושחט'י, וכ"ת א"כ הוה ליה לגמ' לומר סתם בין ארור לברוך, לזה מתרץ התוס' ומסיים ארורים כל הרשעים וברוכים כל היהודים, וע"כ אינו דומה, ויש לחלק שהפרש גדול בין ארור המן לפי שהיה רשע וצורר היהודים יותר מדאי, לברוך מרדכי שה' צדיק גמור יותר מדאי, ולפ"ז הוכרח לפרש כנ"ל ולא אמר סתם בין ארור לברוך, שרבותא אתי לאשמעינן, ולפ"ז שפיר מביא הגמרא ראי' אח"ז המעשה של רבה ור' זירא כדי לפ' כנ"ל.

יזמרג כבוד - מגילה שם ד"ה אמר רבא

ז' ע"ב. אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ומפרשים התוספות בד"ה דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, בירושלמי ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים, ברוכים כל היהודים, עד כאן לשונו. יש לתמוה מה רוצים התוספות לתרץ בזה.

ונראה לפרש, דאיתא באורח חיים הלכות מגילה (סימן תרצ"ה סעיף ב'), מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכתב הרמ"א ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך. וכתב הטורי זהב (סעיף קטן ב) והא דאמר רבא בגמרא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דנחה מימרא זו, כיון שבגמרא מביא על זה דרבה שחטיה ליה לרבי זירא, שמע מינה מסקנת הגמרא שאין לעשות כן, כתוב בית יוסף בשם הר"ן בשם רבינו אפרים, עיין שם.

ויש לתמוה למה לא הביא הבית יוסף בשלחן ערוך האי יש אומרים שמביא הרמ"א, ותו יש לתמוה, דלפי דבריהם מייתי הגמרא מעשה לסתור מימרא דרבא, ואם כן הכי הוה להגמרא למימר, ולא היא דהא רבה ור' זירא כו'. על כן נראה דגם להתוספות הוקשה בגמרא שמביא כסתמא תרי מילי דסתרי אהדיי ולא בשלחן פלוגתא, ותו איך לא חש רבא לתקלה, דהא רבא חייש לתקלה כדאיתא בפרק ו' דינוא (יטו:), שמע מינה דליכא פלוגתא בזה. ומה שנראה דסתרי אהדיי, לזה מביאים התוספות בשם בירושלמי דחשיב שם נמי ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים, ברוכים כל היהודים.

ואם כן קשה אמאי לא אמר רבא הכי מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר כו', אלא ודאי דרבא נמי חייש לתקלה דאי איבסום כל כך עד דלא ידע בין כל הני, להכי אמר עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד, אף על גב דאכתתי ידע בין הני תרתי ולא אשתכר כולי האי

אוצר מפרשי הירושלמי

ארור המן, והוא שעורא זוטא, כך היו מפרשים התוס' בגמ', והיה קשה להתוס' על הגמרא שגם הוא שעורא רבה לשכרות.

ונקדים הגמרא בגיטין (דף ג') לענין בפ"ג ובפ"ג, חדא מתרתין לא גיין וחדא מתלתא גיין, והכא חדא מתרתין ארור המן וברוך מרדכי, ואין יטעה בהתחלה לומר ברוך מרדכי ארור המן, על כן מביא התוס' לשון הירושלמי, שצריך לומר גם כן ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, והוא חדא מתלתא גיין, ויטעה לומר בהיפך. וכונת הגמרא שבנוסח שושנת יעקב שמתחיל ארור המן ברוך מרדכי ארור המן, יטעה לומר הברוך קודם לארור, ודו"ק.

דברי יהושע (שווארצברג) - עינינו פורים ד"ה והנה בש"ס

והנה בש"ס מגילה (דף ז' ע"ב), אמר רבא חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ובתוס' ד"ה דלא ידע הביאו הירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, ע"כ. ונראה דהתו' מפרש בזה הפירוש על האי דלא ידע, דהנה הנוסח שאנו אומרים ארור המן אשר ביקש לאבדי ארורה זרש אשת מפחידו ברוכה אסתר בעדי, והיינו שאנו מקללים את המן יען ביקש לאבדנו, וכן זרש יען היתה אשת מפחידו, ומברכין את מרדכי ואסתר יען על ידיהם ה' לנו הישועה, כי כן הפירוש ברוכה אסתר בעדי היינו שהיתה בעדנו.

וע"ז אמר רבא דצריכין אנתנו לבסם בפורים, שנהי' במדרגה לשנוא ולקלל את המן הרשע אף אם לא הו' מבקש להרע לנו לאבדנו, רק לשנוא אותו יען הוא רשע, ולברך את הצדיקים כמרדכי ואסתר אף אם לא היה לנו על ידם טובה. וזה הוא כונת התו' שהביאו הנוסח שבירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, והיינו שבירושלמי לא נזכר על הרשעים עשיית רע לנו, ועל הצדיקים לא שום עשיית טובה, רק שכ"כ נהיה במדרגה אשר היה בווער בנו אהבת הבורא והתורה הקדושה, ידה שנהי' ארורים הרשעים ומברכים באהבה גדולה את הצדיקים.

ומעתה כונת הש"ס עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, היינו דלא ידעינן מה שכתב בנוסח ארור המן לברוך מרדכי, אשר ביקש לאבדי, רק לקלל את המן יען שהוא רשע וכן כל הרשעים, ולברך כל היהודים מתוך אהבה גדולה.

ויצבר יוסף - ס' עא ע"א ג

ואורו מ"ש פ"ק דמגילה (דף ז' ע"א) דמיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברך מרדכי, הנה כמה דיות נשתפכו וכמה קולמסין נשתברו בהבנת מאמר זה בפוסקי' ומפורשי', ומו"ח הגאון ה' רגיל לומר כמעט בכל שנה ושנה פ'י חדש, וגם אנכי הצעיר כבר דרשתי הרבה בזה, ונזכרו אנכור כאשר למדתי כפוטנאק שמעתי לפרש, דבירושלמי מייתי זכר צדיקי' לברכה, והיינו דבעת שהקורא הזכיר המן אמרו קהלה ארור, וכשזכור מרדכי אמרו ברוך, (ולא בשעת קריאת המגילה, ועי' דבר פלא בנמוקי אור"ח סוסי' תר"צ מ"ש בשם מר אביו הגאון

צ"ל בירושלמי אמרו דצריך לומר אחר קריאת המגילה ארורה כו'), וא"כ מ"ש שחייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן כו', היינו שלא ידע מה לומר וק"ל.

וכן מבואר מלשון הר"ן ז"ל שכתב בין ברוך מרדכי לארור המן, דאמרין בגמ' (רצ"ל בגמ' ירושלמית) דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור המן, ברוכה אסתר כו', ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר ע"כ. וראיתי להב"י בס' תוציה שפי' כונת התוס' והר"ן, דרצו בזה משום דקשיא להו דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו שנתה טובא עדיין ידע, לר"ה הביאו הירושלמי דצ"ל גם ארורה זרש כו', וכ"כ הב"ח. ולענ"ד אין צורך לזה, וע"ש בד"מ כמה פירושים בזה.

בנין שלמה (הכהן) - ח"ב ענינים שונים ס"ה כה אות ח

ויספר המן וכו' עד דא"ר פנחס כו' ואמר רב כו'. ולפעד"ג בהג"ה מדרשים שצ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, דאמר רב צריך להיאו הירושלמי ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וכ"ה בירושלמי, וכך הביאו תוס' בשם הירושלמי מגילה (דף ז' ע"ב) לשון הירושלמי בדה"ה שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

והואיל ואתא לידן הגמרא דמגילה נימא בה מילתא, וז"ל הגמרא, אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וז"ל התוס' בירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, רביס ראו כן תמהו מה בעו התוס' בזה, דבשלמא אם היה אומר רבא שצריך לומר ארור המן כו', הוה ניחא סיום התוס' שהביאו בשם הירושלמי שצריך לומר ג"כ ארורה זרש כו' כלשון המדרש והירושלמי, אבל השתא דאמר רבא שצריך איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו', מאי שייכות הירושלמי לדברי רבא, ועיין בספר שו"ת אסיפת זקנים מ"ש בזה.

ולפעד"ג כפועד"ג שהיה קשה להתוס' לשון הגמרא, ששעור השכרות שיתעה לומר בהיפך ברוך המן וארור מרדכי, וע"ז קשה להתוס' דהאיך אפשר שיהי' חיוב השכרות כ"כ גדול עד שיתעה לומר בהיפך, וע' באה"ג ובט"ז ע"ז. ע"כ מפרשים התוס' להגמרא, בהקדם מדרשם פ' יורא על פסוק וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול וז"ל, כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה דכתיב זכר צדיק לברכה (משלי ט'), וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, שנאמר ושם רשעים ירקב, והעשה הוא מדברי קבלה הנ"ל.

ואמר עוד במד"ד פ' תולדות, שהצדיקים תחלתם יסורין וסופן שלוה, ושנאמר ביצחק אררין ארור ומברכין ברוך, והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין, שנאמר בבלעם מברכין ברוך ואררין ארור, מברכיהם קודמים לארריהם והכל הולך אחר התחום. ובפורים שאנו מזכירים בפרסומי ניסא את מרדכי והמן, אנו מחויבים לקלל תחלה את המן ואח"כ לברך את מרדכי, וא"כ אנו צריכין לומר מקודם ארור המן ואח"כ ברוך מרדכי, ומתוך שכרותו יטעה לומר ברוך מרדכי מקודם ואח"כ

צריך להביא תחילת העניין ארור המן וכו'. על כן נ"ל דבין ארור המן לברוך מרדכי שתי תיבות הללו לא אפשר למטעי, לזה כתבו דלא דוקא זה אלא ארורה זרש וכו', ובאריכות טעי איניש.

מאורי אור - ח"ה מגילה שם

תוס' ד"ה דלא ידע. בירושלמי ארורה זרש, כוונתם כמ"ש הב"י שם בחד לא טעי, רק שיש הרבה ע"ש והב"י לא גרס תיבת בירושלמי, ואיננו לפנינו, ובדפוס הקטינו מה"ט.

פקודת אלעזר - ח"ה ס' תרצה ד"ה והנה מ"ש

והנה מ"ש התו' במגילה ד"ז דלא ידע וכו', בירו' יש בין ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש וכו' ע"ש כמו שהגיה מהרש"ל ז"ל, והנה פשפשו בירו' ולא מצאנו כלל דין לחייב לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' הנו', כי אם שצ"ל אחר קריאת המגילה כן, ופסקו מר"ן ז"ל בב"י ובש"ע. ויזכנו השי"ת וראיתי בתוספי הרא"ש למגילה ד"ז ז"ל, בין ארור המן, בירושלמי מפורש שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, ויאמר נמי וגם חרבונה זכור לטוב, עכ"ל הרא"ש ז"ל.

והר"ן ז"ל עמ"ש הרי"ף ז"ל, אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, ופי' הר"ן ז"ל מיחייב איניש לבסומי וכו', דאמרין בגמרא דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור המן ברוכה אסתר ארורה זרש, ויאמר נמי וגם חרבונה זכור לטוב, ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר, וכתב רבינו אפרים ז"ל מההוא עובדה דקם רבה ושחטיה לר' זירא בגמרא, אידיחי ליה מימרא דרבא ולא שפיר למיעבד הכי, עכ"ל הר"ן ז"ל.

נמצא שהגם שלא נמצא זה הנסחא ארוכה כי אם אחר מקרא מגילה, הנה הרא"ש והר"ן ז"ל מביאים אותה גבי ביסום עד דלא ידע מאי קאמר, בעת שמתה ושמתה דפורים, וזהו שיעור ביסום עד דלא ידע וכו'. וכן נלע"ד בכונת מ"ש התו' בירו' יש וכו', דקאי למ"ש בירושלמי על אחר מקרא מגילה, והביאו אותו כאן ע"ע ביסום ע"ד ע"ש הרא"ש ז"ל להדיא כנו'. ואפשר שט"ס יש, וצ"ל בירושלמי מפורש שצ"ל אחר קריאת המגילה וכו', והיינו כנסח שבתוספי הרא"ש ז"ל כנו'.

בית יצחק (וי"ס) - בתוס' שם

בתוס' ד"ה דלא ידע כו'. בירושלמי ארורה זרש כו', נלע"ד דרצו בזה לפרש מהו הכוונה באמרם עד דלא ידע בין ארור המן וכו', ולזה הביאו הירושלמי, דשם מבואר שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארורה זרש כו', וממילא משמע נמי דצריך לומר ג"כ ארור המן ברוך מרדכי. והרא"ש והר"ן העתיקו בשם הירושלמי שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש כו', וכן העתיק הטור בס' תר"צ.

וקרוב לומר שכצ"ל ג"כ בתוס', וכן ראיתי בפסקי תוס' שהעתיקו דצריך לומר בסופה ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש כו', (ובלא"ה נראה שיש כאן השמטה וחסור בלשון התוס', דאל"כ אין הבנה כלל למ"ש בירושלמי, ארורה כו', ועכ"פ

המן בגימטריא ברוך מרדכי. לפי הירושלמי שהביא התוספות [מגילה ז, ב ד"ה דלא] ארורה זרש ברוכה אסתר וכו' לא שייך תירוץ זה, גם הט"ז [ס"ק א, ב] ליתא.

ש"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריש הובא לעיל ד"ה נחלקו (14-2).

מגירת הראשונים הנ"ל 'ארורים כל הרשעים' וכו', מבוואר שוה תפלה, ואינו כחורה על ספור המגילה.

אור החמה - ס' תרצה משנ"ב סק"ד

[חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי]. מ"ב ס"ק ד, שזה מפלה ראשונה שניטל נקמה רבה ממנו גדולת מרדכי שעלה למעלה ראש, והוא מהט"ז והג"ר, משמע שהם מכארים ארור המן, היינו שמספרים עכשיו שהמן נתאר ומרדכי נתברך, ונמצא דהוי ענין אמירת לשון זה כחורה על ספור קריאת המגילה. ואולם ממש"כ תוס' שם בשם הירושלמי דצריך גם להוסיף ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, משמע לכאורה דהוי כהתחלת תפלה, וה"ק דכמו דהמן נתארר אז, כמו"כ יתאררו הרשעים של היום, וכל היהודים של היום יתברכו.

הטעם שצריך לומר כן הוא על פי המדרש (בראשית רבה מט) שכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה.

נמוקי יוסף - מגילה ז ב ד"ה בין הובא לעיל ד"ה נחלקו (11-1).

עלי תמר - ד"ה והטעם

והטעם שיש לומר ארור המן וברוך מרדכי וכו', הוא כדברי הבר"ר פמ"ט ס"א, כל מי שמזכיר הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מ"ט זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מ"ט ושם רשעים ירקבו.

יש שכתב שבגלל שהמן עשה מעשה נחש, לכן אומרים עליו לשון 'ארור' שהוא לשון הקללה שהתקלל בה הנחש.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט ומפני שהמן עשה מעשה הנחש [כמ"ש לעיל בפ' ט"ז ס"ז], לכן אמר עליו ארור, כמו הקללה של הנחש שנתקלל מהקב"ה.

הוכחה מדברי הירושלמי כאן שאין ענין לאומרו ג' פעמים ושלא כדברי חמדת ימים (הלוי, ח"ב פ"ג קריאת המגילה אות פב).

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ סק"ו ד"ה ועיין להר' ועיין להר' חמ"י בפ"ג דע"ז ע"ד שכתב וז"ל, ומורי נהג לומר ארור המן ג"פ ברוך מרדכי ג"פ, שכל דנות חכמים צ"ל ג"פ, כון נהגתי ע"פ, אנחנו לא נהגנו כן, דהעיקרא בעיקר אמירת, הנה הרא"ה דק"ט ע"ג אות ל"א כת' ז"ל, ואנו לא נהגנו כן כיע"ש בדק", הבו דלא לוסיף עלה דאיכא משום טירחא דציבורא יתירה, ואפי"מ במ"ה גמירי דיכא דשנו שנו.

ומצאתי תנא דמסייע לן הוא הר' אורה ושמחה

ומתי לומר ברוך מרדכי, ואין הכוונה ששתה לפני קריאת המגילה, אלא שזהו השיעור בלבד.

בית יוסף (סימן תרצה) כתב, וכתבו התוספות (ד"ה דלא) דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, וכן כתב הר"ן, כלומר דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד, אפילו שטה טובא לא טעי ביה עכ"ל, והיינו שיטעה בכל המאמר, ולא רק בין ארור המן וכו'. ויש שכתבו פירוש אחר בתוספות, שאין כוונתם רק לומר מהו הפתגם הזה שהזכירה הגמרא, ואמרו שמקורו מירושלמי שאמרין ליה אחר קריאת המגילה, עיין בחידושי למגילה.

ועי' בית יוסף - או"ח ס' תרצה ס"א ד"ה מצוה מצוה להרבות בסעודת פורים, וצריך שישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. מ"מרא דרבא בפרק קמא דמגילה (ז:), וכתבו התוספות (ד"ה דלא) דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וכן כתב הר"ן (ג: ד"ה גמ'), כלומר דאי ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו שטה טובא לא טעי ביה.

יערות דבש - דרוש יז ד"ה אבל הענין

אבל הענין כן, מ"ש [מגילה ז:] חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע מה בין ארור המן לברוך מרדכי, והדבר תמוה, וכבר אמרתי עליו באופנים שונים. אבל אופן אחר הצריך לענינינו הוא, דמבוואר בירושלמי [עיין במגילה פ"ג ה"ז] ומדרש [עיין ב"ר מ"ט, א], רב כד מטי למגילה למרדכי ראשון הנזכר במגילה, אמר ברוך מרדכי על שם זכר צדיק לברכה, וכד מטי להמן הראשון הנזכר במגילה, אמר ארור המן על שם שם רשעים ירקבו. והנה בין פסוק איש יהודי היה בשושן ושמו מרדכי, לפסוק אחר הדברים גדל המלך את המן, ענין כל הפרשה כי אסתר אין מגדת עמה ומולדתה. ואחשוורוש עשה פעולות רבות, כמבוואר בגמרא ומדרש, שקיבץ בתולות רבות, והנחה למדינות עשה, וכנהנה פעולות רבות. ועם כל זה אין אסתר מגדת, ובאמונה שמרה מאמר מרדכי לבלב הגיד. ואמרו במדרש [אס"ר פ"ו, טז] כי תפסה פלך שתיקה, אין לך טוב יותר לגוף אלא שתיקה, והחיים והמות ביד הלשון, וברוב דברים לא יחדל פשע. וכבר אמרו [ירושלמי סוף ברכות] כל פטופטים אסורים בר פטופטי דאורייתא, ולכן אין לך דבר מוזיק לגוף ונפש רק הדיבור, ולכן אמרו תפסה פלך שתיקה, שהיא מזרועה של שאל, שרבו מלוכה לא הגיד, ומזרועה של רחל, ששתקה ולא אמרה רמיות אביה בלאה. וידוע מ"ש [עירובין מה]. נכנס יין יצא סוד. כי ברוב דברים לא יחדל פשע, ולמי שר ורבות דברים, כי אם לאנשים השותים במזוקי יין. וזהו מאמרם, חייב אינש לבסומי וכו' עד דלא ידע להבין מה בין ארור המן לברוך, שהוא הסיפור שביניהם, שהוא מענין שתיקת אסתר בכל החקירות, כי המבסם ומשכר אין מבין זה. כי הוא מהמרכבה דברים ואין מעצר ברוחו כלל.

מהר"ם בנעט - או"ח ס' תרצה על מג"א סק"ג מג"א סק"ג. וי"א שלא ידע לחשוב שארור

ז"ל(ה), וכשמעורב דעתו אז כשהקורא מזכיר המן, מדמה שהזכיר מרדכי, ואומר ברוך.]

עלי תמר - ד"ה ובבבלי

ובבבלי אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וכתב הר"מ בסימן תרצה"ה בשם המנהגים שאין הפירוש שישתה ממש במדה כזו, אלא דפויט אחד היה להם שהיו עונים בבית אחד ארור המן ועל בית אחד ברוך מרדכי. וצריך צלותא שלא יטעה לפעמים עכ"ל. אכן כבר אעירי בזה והצביע מכוון להדא דירושלמי ושיעורו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו'.

והנה מנהג התימנים הוא ודומני שנוהגים כן גם עדות המזרח, שהשי"ן אומר ארור המן והצביור עונה לעומתו ברוך מרדכי ג"פ, ושוב הוא מהפך ואומר ברוך מרדכי והצביור עונה לעומתו ארור המן ג"פ, ושוב הוא אומר ארורה זרש והצביור עונה ברוכה אסתר ג"פ, ושוב הוא מהפך ואומר ברוכה אסתר והצביור עונה ארורה זרש, וכן ארורים כל האויבים והם עונים ברוכים כל הצדיקים, ושוב מהפך ואומר ברוכים כל הצדיקים והצביור עונה ארורים כל האויבים. והאמריהו הענייה כזו בסדר הנכון צריך בוודאי צילוטא דעתא ושיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך טועה בקלות ומחליף, ולוה התכוון רבא באמרו חייב אינש לבסומא בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

פריו יתן (נד' בספר ש"ת וחיודשי רבי דוד צבאח) - ס' נ"ג אות 1

לשאר ראשונים שס"ל שהוא שכרות גמורה, יש לעיין מהו שיעור עד דלא ידע. וז"ל ה"ב, וקשה אפילו שטה טובא לא טעי בה, ונזכיר ביאורי הראשונים. הר"ן כתב עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דאמרינן בגמרא דמחייב לימיר ברוך מרדכי ארור המן ברוכה אסתר ארורה זרש גם חרובנה זכור לטוב, ומיחיה לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר עכ"ל, והיינו שאין הכוונה שחילף ארור לזה וברוך לזה, אלא שלא ידע פירושה.

נמקי יוסף כתב, אמרינן בירושלמי דמשום הכי נקט ברוך מרדכי וארור המן, לפי שכשהיו מזכירין מרדכי היו אומרים ברוך, וכשהיו מזכירין המן היו אומרים ארור. והיינו דאמרינן בבראשית רבה כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מאי טעמא זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מאי טעמא ושם רשעים ירקבו, ע"כ. ויש לעיין שלפי זה גם בקריאת התורה כל מקום שמזכירין משה יש לומר ברוך משה וכדומה.

יש לומר שאין הכוונה ששייך כאן דין דוכר צדיק לברכה, (דזה שייך רק כשמזכיר סתם, או מי שמעשיו סתומים, אבל כשידוע ומפורסם אין צורך), אלא שהיו עושים כן להרבות שמחה, וסמכו זה על מקרא דזכר, ולכן אמרו באופן זה ולא עשו השמחה באופן אחר. עכ"פ מדבריו התיישבה קושיית ה"ב, שהוא שטה יין וטועה בקריאת המגילה ואינו אוזוה מתי לומר ארור המן

אוצר מפרשי הירושלמי

שהמן בלבד הוא שביקש להשמיד וכו', ולא הניחוהו מן השמים להוציא מחשבתו אל הפועל. ב. למה הוקשה להם באותו הדור יותר מבכל דור דור שעומדים עלינו והקב"ה מצילנו מידם, כמו שהי' בימי חנוכה ושאר ימים הכתובים במגילת תענית. ג. יש להפליא אחר שכתב הונח להם התרת הספק הזה עם מה שהשיבו הם בעצמם לרשב"י שהוא מפני שנהנו מסעודתו וכו', א"כ למה שאלו עוד.

ד. יש להפליא בתשובת רשב"י שהשיב להם אמרו אתם, וכי כך משיבין להשואל שיישיב הוא עצמו על שאלתו, שאם הי' בידם להשיב על מה היו שואלים. ה. כמה שהקשו לרשב"י וכי משוא פנים יש בדבר, דלכאורה אין מקום לשאלה זו, ולמא עשר תשובה ונתקבלו, וכן הי' באמת. ו. ותו דקושי' זו עצמה אל חיקם תשוב, שגם לפי דבריהם שהי' זה מפני שנהנו מסעודתו וכו', יקשה כמו כן וכי משוא פנים יש בדבר, וא"ת שעשו תשובה, א"כ גם לרשב"י נמי ניחא דהלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה.

ז. ותו יש להעיר בפירושי' על המגילה ומרדכי ידע וכו', בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכן, לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכד נצר ושנהנו מסעודת אחשורוש ע"כ. יראה מפירושו שנגזר עליהם כלי' באמת, וזהו נגד מסקנת הש"ס כאן דהקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, שאל"כ וכי משוא פנים יש בדבר. גם קשה למה צירף שני הטעמים יחד, וכתב גם הטעם של תלמידי רשב"י שהוא מפני שנהנו וכו' עם טעמו של רשב"י, תסגי בטעמא חדא, ועוד שהרי רשב"י דחה טעם זה.

והנלע"ד בהתרת הספיקות הללו אשר יאמר כי הוא זה, דהנה הטי"ו בא"ה סי' תרע"ג, ובעל סי' יוסף לקח הקשו לשאול, דמה ראו על ככה ומה הגיע אלינו לקבוע ימי הפורים חלילה במשתה ושמחה לקריאת המגילה, יותר מימי חנוכה ושאר ימים הכתובים במגילת תענית שנעשו בהם נסי' גדולים לישראל, ועוד שבכל דור דור עומדים עלינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם ע"ש.

והנה התרת ספק זה יתבאר מדברי רז"ל, דבפרקי' ז' ע"א אמרו שמצאו סמך לקריאת המגילה בן התורה, מ"ש בס' בשלח כותב זאת זכרון בספר ודרשו בספר היינו מה שכתוב במגילה ע"ש, הנה כי כן שמצאו סמך הגון מה"ת לקריאת המגילה, הנה יתחייב מזה ג"כ המשתה ושמחה על מחייתו ורעו של עמלק יותר מבאשר הנסים, כמו שאנו רואים שהקפידה תורה על קריאת המגילה בנס זה יותר מבאשר הנסים. אולם כל זה למ"ד מגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה ומטמא את הידים, אבל למאי דפסק שמואל הלכתא בש"ס שם דמגילת אסתר לא נתנה לכתוב אלא מדרבנן כדאי' בתוס' שם, א"כ חזו הספק למקומו אורבנן גופי' דלמה תרבי כן בימי הפורים יותר מבאשר ימים.

אולם מצינו לרז"ל עוד טעם אחר לקריאת המגילה, הוא בפרקי' י"ד ע"א, ת"ח מ"ה נביאים ו' נביאות עמדו להם לישראל ולא פתחו ולא הותרו על מ"ש בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש, אמר ר"ח ב"א אמר ר' יהושע ב"ק ק"ו,

ולזה חייבנו חז"ל בראותם שיש קצת דין על מרדכי וקצת הזכרת זכות להמן, לכן חייבין כל ישראל לומר כפורים בעת שנזכרו לפני הש"י, ארור המן להורידו מטה מטה שלא יזכר לו זכות זה, וברוך מרדכי להעלותו מעלה מעלה ולהסיר מעליו דין של מעלה שיש קצת עליו, וכן באסתר וורש, כי אסתר מחמת שזימנה את המן גרמה צער, וורש יש לה זכות באמרה נפול תפול, ומעלין לאסתר ומורידין לורש.

והנה ידוע כי מי שנתכוין להרע לאחר אף שלא נגמר כוונתו, מ"מ הוא שונא לו על כוונתו להרע, משא"כ אם אחר נתכוון לעשות רעה קטנה לחבירו, ומחמת זה נמצא לו טובה גדולה עד בלתי תכלית, אשר רעה זו לא נחשבת לאמומה נגד הטובה ההוא, ואפילו אלף רעות כאלו היה מקבל על עצמו בכדי שיוצמח לו מהם טובות כזו, ודאי שאין לו שום שנאה על חבירו על הרעה קטנה שעשה לו, כיון שהרעה אינו עורך כלל נגד הטובה שנצמח לו, ולא זו שאינו מקללו כשזכרו, אלא אף שמברכו כיון שעל ידו נצמח לו הטובה ההיא.

והנה אם לא נעלה על לבנו שמחת פורים רק כמה שניצלנו ממות לחיים, ודאי שיש לארר ולקלל להמן שהוא היה סיבת הרע, ולברך למרדכי שהוא היה סיבת ההצלה, אמנם אם נעלה על לבנו שמחת פורים כמה שאז קבלנו התורה ברצון, ובוודאי עלינו בגרם המעלות עין לא ראתה אליקים וזולתן, כי בוודאי יותר נתעלתה קבלת התורה ברצון, ממה שזכינו לעלות על ידי קבלת התורה באונס.

וכשנעלה על לבנו זה על מה יש לקלל המן כיון שהוא היה סיבת הטוב ההוא, כי הלא הסרת טבעת גדולה מ"מ נביאים, והנה בערוך פ"י ביסוס הוא לשון הנאה, כעין שאמרו בסימא בשילא דנהרדעא, וזהו אמרו חייב אדם לבסומי בפורי'א, כלומר שהנאה והשמחה שיהיה בפורים, יהיה עירוק על טובת עולם הבא הנצמח לנו בזמן ההוא שקבלנו התורה ברצון ועלינו בגרם המעלות ונתדבקנו בהש"י, וכשנעלה זאת על לבנו, לא יהיה לנו לב לדעת על מה ולמה יש לארר המן, כיון שטובה גדולה נצמח מזה.

ביאור המשמעות כמה שאומרים 'ארור המן' אף שהוא כבר מת.

מראות הצבאות - ליקוטים דרוש לפורים ד' י"ב ע"א (אגדה). שאלו תלמידיו את ר' שמעון ב"י, מפני מה נתיחייב שונאי'הן של ישראל שבאותו הדור כלי', אמר להם אמרו אתם, אמ"ל מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, א"כ שבשושן הירגונו שבכל העולם כולו אל הירגו, אמרו לו אמרו אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלכו וכו'.

הנה הספיקות הנופלות במאמר הזה רבו כמו רבו. הא' בתחילת השאלה ששאלו מפני מה נתיחייב וכו', קשה מאין להם זה שנתחייבו ח"ו כלי', דלמא באמת מעולם לא נתחייבו כלי', אלא

בדכ"ג ע"ב, שכת' ע"ד הר' ח"י הני' וז"ל, ולא נהירא, שהרי במסכת סופרים וכן בירוש' שהביא הטור וכו' והדר"א תלמידו אין א' מהם שזוכר לו ג"פ, ומה שאנו אומרי' שמדות חכמי' כן הוא, באותם המקומות שהם עצמם זיל שלשו דבריהם, כההיא דשבת זו, קופה זו, מגל זו וכו', וכיוצא בשאר מקומות, אבל בדבר שלא הזכירו הם ולא הראה לנו שום שינוי, למה נתייב עצמינו לאומרו ג"פ לו כל מדות חכמים כן, ע"ש.

יש מי שדייק מלשון הירושלמי 'צריך' שיש חיוב לומר כן, ומרדכי הבבלי (ז): שחייב להשתכר עד דלא ידע הוכיח שאינו חיוב אלא מנהג [וראה להלן ד"ה דין].

חמדת אריה - סי' תרצ סק"ג >הובא לעיל ד"ה נחלקו < (11-2).

טעם שתיקנו לומר 'ארור המן' בשונה מחנוכה.

מגילת סתרים (לבעל הנתחבות המשפט) - הקדמה קיימו וקיבלו חכמי הש"ס שהמגילה הזאת החיוב לקרותה מראשה ועד סופה, הורו לנו בזה שכל הדברים הכל לצורך הנס, וזה כל פרי נועם שיח המגילה הזאת, לפאר ולרומם השם יתברך אשר לא עזבונו אף ביום פקדו חטאתינו ועונותינו הרבים, וימוגגנו ביד עונינו, עכ"ז לא זו מחבבינו חיבה יתירה. ועינינו הרואות גודל אהבתו אלינו, כי בשעת הכאה ממש מכין הסמים לרפאותנו רפואת עולם, כאשר עשה בימי מרדכי ואסתר, שלא בלבד הצילנו מהצרה שהיה לנו והוציאנו ממות לחיים, אף גם ראה והכין לנו רפואת עולם להגביה אותנו בגרם המעלות, אשר לענין זה אמרו חייב אדם לבסומי בפורי'א עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שהוא תמוה דמה ענין יש לתלות השכרות דוקא בזה, וגם מה ענין יש למצוה הזאת לשכר עצמו, שידוע שהשכרות מביא לכל דברים שאסרה תורה.

ולזה נראה, דהנה אמרו שחייב אדם לומר בפורי'א ארור המן ברוך מרדכי, שהוא גם כן תמוה, דלמה לא התחייבו בכל פעם שהיה הצלה לישראל, כגון בפסח לומר ארור פרעה ברוך משה, וכן בחנוכה לומר ארורים הצרים ברוכים החשמאנאים. לכן נראה הטעם, דהנה אמרו בש"ס קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני, אמרה כ"י לפני הקב"ה, חיה מזה עשה לי ימיני דלא קטלי שאול לאגן דנפיק מיניה המן דבעי למקטלי, ומה עשה לי יהודי דלא קטלי דוד לשמעך דנפיק מיניה מרדכי דאיקינה ביה בהמן וכו'.

והנה בצרת המן אף שהיה הרבה חייבים בהעונש, מ"מ היה בהן צדיקים גדולים, דהא היה התרש והמסגנו אלף, ולהם היה הצער הגדול על מגן. וכיון קמרדכי היה סיבה לצער הגדול ההוא, יש עליו קצת דין. והנה גם להמן יש קצת הזכרת זכות, כי אמרו חז"ל גדולה הסרת טבעת יותר מ"מ"ח נביאים ונביאות שעמדו להן לישראל, והרי המן היה סיבה להטוב הגדול ההוא.

והנה אמרו שדוד המלך ע"ה אמר ז' פעמים בני בני אבשלום והוציאנו מזו מדורי גיהנם, והיינו מחמת הזכירו וזכותו על בנו אבשלום, וכ"ש כשכל ישראל מזכירין ומברכין הצדיק ומקללין הרשע,

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א
[בויולנט דף כ.ז]

המן כנ"ל ולא יצטרך הצדיק לבערו, אבל מי שהוא מבוסס בשיכרות בשמחת פורים, נדמה לו שטוב יותר שיחי' עור המן ומרדכי יבערו, ויהי לו עוד ימי פורים וישתה עוד, וזה פי' עד דלא ידע, שעיקר אצלו בברוך מרדכי, וכנ"ל.

אורות הפורים (בניש) - מגילת אסתר פ"א אות קי
וצריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי (שו"ע אר"ח תרצ, טז. מירושלמי). שומה עלינו לברר מהי התכלית בחיוב זה וצריך שיאמר, ומה באה היא לציין, שהרי ודאי לא שייך לארור את המן אשר ביקש לאבדי ולברך את מרדכי אחי שאינם כדי לעמוד על יסודם של דברים, עלינו להגדיר תחילה את מושג הברכה בצדיק והקללה ברשע.

רשע וצדיק אינם מושגים שונים, הם הפוכים, והדבר מתבטא בין היתר בחמשה בחינות. א. הצדיק ממשיך ברכה מלמעלה ככה השלום, [השלמות חיבור חלק תחתון בפורש עליון, ויחי נה, א], שהיא מרת הצדיק (זהר ח"ג קטו, ב), וזאת היא ששנינו (עוקצין ג, יב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, מחזיק הוראתו ממשיך, כמו אבר מחזיק אבר, שהצדיק ממשיך ברכה ככה השלמות. ולעומתו הרשע מגמתו להמשיך דינים וקללות בעולם, וכדאיתא (סנהדרין קיא, ב) כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם.

ב. הברכה נדבכת בצדיק בעצם, שכן הוא כלי מחזיק ברכה, ומחזיק הוראתו גם אוהו תופס. ולעומתו הרשע הקללה נדבכת בו בעצם, כדכתיב (תהלים קט, יז) ויאהב קללה ותבא כמים בקרביו וכשמן בעצמותיו. ג. הברכה חלה על כל מה שניתן לצדיק, כדכתיב (איוב א, י) מעשה ידיו ברכה, ולעומתו הרשע על חפץ בברכה ותרחק ממנו (תהלים סט). ד. הצדיק כלי מוכן לקבל הברכה, כדכתיב (בראשית כז, לג) ואברכנו גם ברוך יהיה, פירוש שיצחק אמר לעשו שברוך ליעקב כי ראה שהוא מוכן לקבל הברכה, ולעומתו הרשע הברכה אינה יכולה להתדבק בו, כמו שאמרו חז"ל (בר"ר נט, ט) אין אורו מתדבק בבורן, לכן ניטלו הברכות מעשו וניתנו ליעקב. ה. הצדיק נעשה עצם הברכה, כענין שנאמר באברם (בראשית יב, ב) והיה ברכה, ולעומתו הרשע נעשה עצם הקללה, ובני ישראל מהפכים אפילו הקללה לברכה, כמו שנאמר (דברים כג, ו) ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה.

התכונה הראשונה הן של הצדיק והן הרשע, הינה תכונה בעלת הקרנה לאחרים, ומכאן שפעת הברכה של הצדיק יונק גם הרשע, ומכאן קללת הרשע ניווק גם הצדיק. דבר זה הוא ביטוי של תערובת טוב ורע הקיימת בבריאה מאז חטא אדם הראשון, שבעטייה בכל טוב קיים רע וכל רע טוב, טוב זה הקיים ברשע ניצוצות הקדושה שניק ושבה מחלק הטוב, הוא מקור חיותו ושורש קיומו, כתוצאה מכך לעיתים הרע גובר ויש לו שליטה על הטוב, כדכתיב (קהלת ח, ט) אשר שלט האדם באדם לרע לו, וגם גורת המן על עם ישראל, כיתרונם בפני אחרושו ישנו עם אחד היתה מכה תערובת זו.

תערובת זו כח הקללה והקטרוג, היא תערובת

יש ליישב לדעתם עפ"י מה דאי' בספ"ק דקדושין, שאפי' חוטא אחד יכול להכריע את כל העולם כולו לכף חובה, משום שהעולם נידון אחר רובו, והכי נמי יתכן שבחטא זה שנהנו אותן שבשושן מסעודתו של אותו רשע, הכריעו את העולם לכף חובה, דכל ישראל ערבי' זה לזה. וכר'.

ועפ"י יש ליתן טעם לשבח, על הא דאיתא בירושלמי הביאו התוספ' והרא"ש פ"ק דמגילה סי' ח', וכ"ה בש"ע סי' תרצ"ט, צריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי וכר', ולכאורה יפלא על מה ולמה חייבנו רז"ל באמירת דברים אלו, ומהו התועלת שייצגנו מזה לקלל הכלב המת הזה.

אולם לפי דרכינו יתכן, שכונת חז"ל הוא לעורר אותנו בזה על הנס האמיתי הזה שנעשה בפועל ממש ויצאנו ממות לחיים גמורים, ושלא נחשוב שהי' על דרך מקרה שהמן בלבד הוא שביקש להשמד ח"ו, אבל לא היתה גזירה מן השמים כי לא נתחייבו כלי', אשר ע"כ לא עלתה בידו כי מן השמים לא הניחוחו. כדרך שארי נסים הנעשים בכל דור ודור, ויתחייב מזה לומר שגם הצלת מרדכי ג"כ לא הי' כי אם מדרך הסיבה שהוא הי' הסיבה להצלה בלבד, אבל גם לולא הצלתו לא הי' מקום לגזירה זו מן השמים, וא"כ לא הי' מקום לקלל את המן יותר מאשר שונאי השם ב"ה, וגם לא לברך את מרדכי ביותר, דהא לא אהנו מעשייהו אחר שלא הי' ממש במעשה המן להרע, ומעולם לא הי' מחשבתו הרעה ראוי' לצאת אל הפועל.

לכן כדי להוציא זאת מלבנו, חייבנו רז"ל לומר בפה מלא ארור המן וברוך מרדכי, כדי לעורר אותנו אל הנס האמיתי הזה, והוא שמחשבת המן כמעט שלא יצתה אל הפועל ממש, לפי שע"י הי' באמת גור מן השמים, כדאיתא במדרש שהוא הי' סיבה שייחטאו ישראל בסעודה זו ע"י שתן עצה לאחשורוש להעמיד זונת ע"ש, ואהנו מעשיו באותה שעה שיצא מחשבתו אשר זמם, ומשום זה ראוי דניקו עלי' בארור בפה מלא. ולעומת זה הנה כי כן יבורך גבר יד א' זה מרדכי הצדיק, שע"י יצאנו ממש ממות לחיים, שהוא החיובנו בתשובה שלימה ונקרע גז"ד, וזהו עיקר הנס שנתחייבו בבעבור בקריאת המגילה ומשתה, ומשמה כאשר נהפך להם מיגון לשמחה ומשתה, וכן יהי' לנו בב"א.

זכרון אלעזר - פורים דף עב א
עוד צריכין להבין בגמרא הנ"ל מה יוצא לנו מזה מה שמקללין להמן אשר כבר הוא מת. ויש לומר שהוא כעין תפלה להשי"ת כשמגיע זמן הנס, שיכרת שונאנו שלא יקום עלינו עוד שום המן, והילדים מכים על הרצפה, לרמוז תפלה הנ"ל, כמו שאנו אומרים ב"ה ברחמי (הרורית יב) שיכרתו שונאנו, שהיא רמזיה להשי"ת בלי דיבר, כי הי' מבין כוונתנו, והמקטרינים אינם יודעים מחשבה בלי דיבר, ולא יוכלו לטקטג, וכן ברוך מרדכי כוונתנו בתפלה, שאם ח"ו לא יקום לנו תפלת ארור המן ויקום עלינו רשע כהמן, יתן לנו כח לצדיק הדור כמרדכי לבערו.

וכל בר דעת מבין שטוב יותר לבקש ארור

ומה מעבדות לחירות אומרים שירה (פי' ביציאת מצרים), ממתה לחיים לא כ"ש ע"כ. ולכאורה עדיין לא הותר הספק הזה, שהרי גם בתנוכה יצאנו ממות לחיים, כדאיתא בס' יוסיפון באורך שמעט שלא כלו שונאייה של ישראל לגמרי, לולא השם ב"ה ברחמי הותר לנו שארית לחיותנו כיום הזה.

ותו דלכאורה ק"ו פריכא הוא, דמה ליציאת מצרים ששם הי' הנס בפועל, שהיינו עבדים ממש לפרעה ונשתעבדו באבותינו בחומר ובלבנים ואח"כ יצאנו לחירות, משא"כ בפורים שלא הי' הנס בפועל, אלא שהמן הוא שביקש להשמד ח"ו, ולא עלתה בידו כלל לא הניחוחה מן השמים, והקב"ה לא עשה כן מתחילה אלא לפנים כדמסיק רשב"י.

אשר ע"כ נלע"ד דריב"ק לא ס"ל כהרשב"י בזה, אלא כדאיתא במדרש רבה וכן בתרגום, שאיליהו ז"ל גילה למרדכי איך שהסכימו על זה מן השמי' וכבר נתחנן גז"ד ח"ו, ועוד אמרו במדרש שהשמן קטרג על שנהנו מסעודתו של אותו רשע שיכלו ח"ו ויסתפק בעליונים, והשוה הקב"ה לדעתו, אלא שאח"כ נתקרע הגז"ד ע"י תשובה. וא"כ א"ש, שכיון שהי' אחר גז"ד שהסכימו עליו מן השמים, ששיב כאלו נעשה בפועל ממש, כמ"ש רש"י בחומש פ' לך לך פט"ו פסוק י"ח, לזרעך נתיי, אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשו' וכר' ע"כ.

ולכן יליף שפיר בק"ו מיצ"מ, דמה מעבדות לחרות אמרי' שירה, ממות לחיים לא כ"ש, לפי שזה הי' ממש כמו מות אחר שכבר נגזו והסכים עליו הקב"ה, ואחר שחזרו בתשובה יצאו ממות לחיים, ובזה הותר הספק הראשון מה שלא קבעו בימי תנוכה ימים לימי משתה ומשתה וקריאת המגילה כמו בפורים, לפי ששם לא הי' הסכמה בשמים שיכלו ח"ו, ומתחלה היו עומדים לנס, משא"כ בפורים שנתחייבו כלי' ח"ו ויצאו ממות ממש לחיים, וזה לא הי' ולא יהיה.

ובכחי ניתח גם מה דאי' בסנהדרין פ' חלק ד' צ"ד שחוקי' לא אמר שירה על מפלתו של נטחויב, וקש' אמאי לא דרש ק"ו דמה מעבדות לחירות וכי' כדדרשנין כא. ולפי דרכינו נתן ששם מתחילה היו עומדי' לנס כמו שהתנבא עליהם ישעי', וא"כ ליכא ק"ו, דלא דמי ליצ"מ ששם הי' הענין בפועל, משא"כ בנס אחר, אבל בימי פורים הי' הנס בפועל שיצאו ממות לחיים, ור' שמעון ב' יוחאי שהשיב לתלמידיו שהקב"ה לא עשה עם ישראל אלא לפנים ולא הי' גזר מעולם, לטעמיה אויל דאמר לעיל מגילת אסתר מטמא את הים, דס"ל דניתן לכתוב מן התורה ומקרא דכתוב זאת וכי' בספר מ"ש במגילה, ולרא מטיעם ק"ו, דאליבא וליבא ק"ו.

אבל ריב"ק ס"ל דמגילת אסתר לא ניתן לכתוב מה"ת אלא מדרבנן מטעם ק"ו, א"כ בהכרח לומר שנתחייבו כלי' באמת בשביל שנהנו מסעודת אחשורוש כדעת התרגום ומדרש בזה, ולהך טעמא לא יקשה וכי' משא פנים יש בדבר כמו שיתבאר בסמוך. ומה שהקשה רשב"י לתלמידיו א"כ שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו,

אוצר מפרשי הירושלמי

בפה, הרי המ"ע הוא בפה לומר ארור על זרע עמלק לכן ראוי להקדים מה שהוא מ"ע, אע"פ שאזיל בילקוט פ' וירא על קרא וה' אמר המכס' זני מאברהם וכו' ואברהם ה' יחי, אר"י זכר צדיק מכל כלי שם מזוכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בשעה, זה הוי רק אסמכתא, משא"כ אריות המן ועמלקים כפורים הוא מ"ע וראוי להקדים כנ"ל ע"ד הפשוט, ועוד נ"ל הרי ביזמא דף כ"ט איתא אמר ר"א למה נמשלה אסתר לאילת השחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, והא איכא חנוכה נתנה לכתוב קאמרין, הניחא למ"ד אסתר נתנה לכתוב אלא למ"ד לא נתנה לכתוב מא"ל יעיי"ש, וקשי' לי הא בירושלמי פ' א"ל הממונה ה' ב' איתא ר"ח רובא ור"ש ב"ר הוה מהלכין בהרא בקעת ארבל בקריצתא ראוי אילת השחר שבקע אורה, אמר ר"ח רובא לר"ש ב"ח כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימעא קימעא כל שהיא הולכת היא הולכת ומאיר, מ"ט כי איש בחושך ה' אור לי כך מתחילה ומרדכי יושב בשער המלך, ואח"כ יושב מרדכי אל שער המלך, ואח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס, ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, ואח"כ ליהודים היתה אורה עכ"ל, וכ' ק"ע שמביא ה' פסוקים נגד ה' זמנים שהאור מאיר מעלות השחר עד נכון היום ע"כ אי"כ מאי פריך הגמרא למ"ד לא נתנה לכתוב מא"ל דלמא משו"ה נמשלה לאילת השחר שהאור הגאולה בא קימעא קימעא, וי"ל דהגמרא מקשה דלא הו"ל לקראתה על הארת התחלה שהאור קימעא יותר הו"ל לקראה על סוף הגאולה שהי' האור שלם.

ובחידושי על הירושלמי גהתי דכצ"ל ובתחילה ומרדכי יושב בשער המלך, ואח"כ ועשה כן למרדכי היוודי הוישב בשער המלך, ואח"כ ויקח המן את הלבוש, משום דהי' קשה לי מה גאולה היא זאת ששב לשער המלך ואדרבה רז"ל דרשו בדף ט"ז ששב לשקר ולתעניתו, ועוד דהו"ל לירושלמי להקדים האי ויקח המן את הלבוש דהרי ה' קודם דאח"כ שב לשער המלך ע"כ גהתי ועשה כן למרדכי היהודי הוישב בשעה"מ אל תפל דבר דאמרו ז"ל במגילה דף י"ו דא"ל די בחד נהרא א"ל הא נמי הב לי, אמנם כעת נפלה בדעתי דאין צריך להגיה דהרי בהאי קרא וישב מרדכי כתיב ג"כ גאולה מפלתו של המן והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש ודרשו ז"ל אבל על בתו, וא"כ דמתחילה חשב עקירת רשעים ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש ונעקרו ב' רשעי' שהיו סרסיה המלך, ואח"כ וישב מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו אבל על בתו רשעה, ואח"כ מתחיל עליו הגדלת הצדיקים ויקח המן את הלבוש והי' עליו הצדיק והשפלתו של המן נכנע לפניו, ואח"כ הגדולה להצדיק ומרדכי יצא, ואח"כ גדולה לכל ישראל היהודים היתה אורה וזה ואור צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום הכל בהדרגה מעלה מעלה לתפארת וגדולה, וא"כ ברש הזה מוקדם עקירת רשעים שהחושך הלך נאבדו הרשעים כמו שאמרו ולחושך קרא לילה אלו הרשעים ומתחיל השחר או הצדיקים, ולזה מקרימי' גי"כ אריות הרשעים

ובפרק שני דמכילתין בגמרא דידן (ז): גרסינן אמר רבא מחייב אינש לבסומי נפשיה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, נראה דכל הני צריך למצוה בעלמא ולא לעכוב.

תורת חכם - ס' כח

ומ"ש עוד שם משם הירושלמי וכן מובא בש"ס דילן מגילה דף י"ו דעשרת בני המן צריך לאומרם בנשימה אחת. וכן מובא שם משם ר' נתן דהמגילה צריך לסדרה כולה כאחד מפני שהיא איגרת וכן שם צריך שיאמר ארור המן וכו'. וצריך שיאמר וגם חרבונוה זכור לטוב וכו'. כל הני צריך ודאי לכתח' ולא לעיכובא. ואף לדעת מר"ן דס"ל דסתם צריך עיכובא היא, הכא מסתבר לומר דלכתח' הוא ולא לעכב. והכי כתבו התו' בהדיא גבי הך דצריך לומר עשרת בני המן בנשימה א' שכתבו שם בדף י"ו דהיינו לכתח' אבל בדעבד יצא והובאו דברי התוס' הנ"ל בכ"י שם. ועיין בד"מ שם ומדברי התו' הנ"ל שהוצרכו לפרש זה שהוא לכתח' משמע דסתם צריך וזכור בכל דוכתינן הוא עיכובא רק הכא אין סברא לומר שזה עיכובא.

ועי' בפרושים ופסקים ברבינו אביגדור צרפתי - פסק תסב

טעם אחר קללת אלקים תלוי, שמכו מכאן פסק מצות עשה לקלל המן שהוא תלוי. ובגמרא מפרש כל שלא אמר ארור המן לא יצא, וסמך לזולל וטובא, כמו שפי' רבותינו חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כלומר ביום שמצוה לקלל המן התלוי להיות זוללים וטובאים.

טעם שמקרימים ארור המן לברוך מרדכי [לגורסת הראשונים הנ"ל ברברי הירושלמי].

שערי אמת - הל' מגילה ס' תרצו פ"ב עמ' מד-א שנאלתי בהא דאנו נוהגין לאמר ארור המן, ואח"כ ברוך מרדכי ומקדימין הארור לברוך, ואמאי והא במס' סוטה דף ל"ז ע"ב איתא ת"ר ונתת את הברכה על הר גריזים וכו' אלא להקדים ברכה לקללה יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללה ת"ל ברכה וקללה ברכה אחת קודמת לקללה וכו' יעיי"ש, ע"כ מבוואר משם דיש להקדי' ברכה קודם הקללה, ומדוע אנתנו בזה מקדימין הארור קודם ברוך. והשבתי הנה בשירת דבורה חזינן דאמרה ארור מרוז אמר מלאך ה' וכו' תבורך מנשים יעל וכו', כן יאבדו כל אויבך ה' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, הרי הקדימה ארור לברוך, וכן ראוי' לפי האמת לסיים בטוב אי"כ ראוי' לסיים בברכה, אלא דממעמד הר גריזים והו עיבל דהי' כריתות ברית לישראל והי' ע"י הכהני' ואמרין לקמן דף ל"ח אמר ריב"ל מניין שהקב"ה מתאוה לברכות כהנים שנא' ושמו את שמי ועיי' שם ברש"י דלא עשאה צורך ישראל אלא צורך מקום, אי"כ מה"ט הקדי' ע"י הכהני' הקב"ה הברכה לקללה, ואדרבה מדאיצטרך לכתוב ונתת את הברכה להקדי' הברכה ש"מ דהו סברא לומר להקדים הקללה מטעם שכתבתי, ועוד הרי לומר ארור המן הוא מ"ע מחא תמחה, ורז"ל בדף י"ח דרשו יכול בלב כשהוא אומר לא תשכה הרי שכתת הלב אמרה הא מה אני אומר זכור

טוב ורע הקיימת בדיבורו ובלשונו של אדם, כמו שאמר הכתוב (משלי יח, כא) מות וחיים ביד לשון, לשון חיים שביד לשון קיבל יעקב כאמור (בראשית כז, כב) הקול קול יעקב, וכמו כן מרדכי כאמור (י, ג) ודובר שלום, ולעומת מות שביד לשון קיבל המן, כמו שאמרו חז"ל (מגילה ג, ב) ליכא ידידע לישנא בישא כהמן, ובגורת המן מכח התערובת הטוב המחייבה, קטרג המן על עם ישראל.

ישועה הפורים היתה מתוך ברור התערובת, שבכח דברי הצומות ועזתם (ט, לא), שהוא בתיבת הקול קול יעקב, הוציאו בלעז מפי השבט המחייהו, והיה ארור המן וברוך מרדכי, כלומר כל אחד לקח את שלו נותר בתכונותיו העצמיות ולא הקרינן על אחרים, והיתה הקללה להמן והברכה למרדכי, ונתבררה התערובת. והדברים רמוזים בפסוק (ז, י) ויתלו את המן וחמת המלך שככה, ודרשו חז"ל (מגילה טז, א) חמת מלכו של עולם, שחמת הקב"ה על ישראל שככה, (שאם הכונה על המן, מדוע מציינן זאת, הלא עדיף היה שלא תשכה).

ותמוה, מדוע תלוייה שככת חמת הקב"ה על ישראל בתלוייתו של המן, אלא שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, שהרשע מגמתו להמשיך מהשמים דינים וקללות בעולם, וכשנתבררה התערובת שנתהפכה הקללה עליו חמת המלך שככה, פסקו הדינים והקללות.

עתה ניתנה ראש ונשובה לענין בו פתחנו וצריך שיאמר, ההכרה בעמקה של הישועה והמשכתה בזמן הזה, היא המטרה והיא הסיבה שתיקנו חכמינו ז"ל לומר בכל פורים ופורים כמצות היום, ארור המן ברוך מרדכי, כי שורש הישועה היה טמון בהתבררות תעובת זו, והני זה בדומה לכל המעשים שנתהפכה חמת הים הניח מעשה מעין הנס, זאת במטרה לפרס הנסים, ולהמשיך ולחזק את ההשפעות המיוחדות שזכינו להם בימים ההם גם לזמן הזה.

יש שכתב שהמעם שהבבלי לא הזכיר אמירת ארור המן, מחמת שזה היה שגור בפייהם, ולא היה צריך לכתובו.

כתר שם טוב (גאונים) - טעמי המנהגים אות תרכו >הובא לעיל ד"ה גרסאות <101>.

דין זה אינו לעיכובא.

ראב"ה - ח"ב ס' תקסד

בירושלמי רבי חייא בר אבא דמן יפו צריך לומר בנשימה אחת ועשרת בני המן עמהם, ודכותיה איתא בגמרא דידן (טז): בני המן ועשרת בנשימה אחת, ולא מסיים בני המן כמו בירושלמי, ואנן סמכינן בגמרא דידן, ונמסקא לי אי למצוה אי לעכב ולהחזיר, ובירושלמי (לעיל מיני') בעי דכותיה [לענין] אריה על גבי אריה דבני המן, ומסיק דלעכב, ולא בירא לי הכא מאי. ותו מסיק בירושלמי אמר רבי יוסי בר בון צריך שיהא איש בראש דפא ואת בסופה שניין ונחית כהדין קונטרס, רב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו, אמר רבי פנחס [צריך לומר] חרבונוה זכור לטוב, והעם נהגו לומר ארור [ואין] אומרים וארורים [בניו].

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א
[בזילאן דף כ.ז.]

ואמרו ארור המן אשר ביקש לאבדי, וכיון שנמחה שמו של המן נצו דודן מזרע עמלק, מעתה ברוך מרדכי היהודי, רומז על מאמרם ז"ל (סוטה לו:): יהודה שקדיש שם שמים בפרהסיא קרא כולו על שמו של הקדש, פירש"י שם בן ארבע אותיות כלול בשמו של יהודה. והיינו ברוך מרדכי היהודי, שזכה לבחינת יהודה שיהא השם הקדוש בן ארבע אותיות. ועל דרך זה ממשיך ואומר, ארורה זרש אשת מפחיד, וכיון שנמחה שמה של זרש מעל פני האדמה, מעתה ברוכה אסתר בעדי, בעדי במספר קטן גימטריא כ"ג, ובצירוף ג' תיבות ברוכה אסתר בעדי, הרי הוא גימטריא כ"ו כמספר שם הוי"ה, והיינו על ידי שנמחה זרע עמלק, נתמלאו ארבע אותיות שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ט

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי. יש לדקדק מה טעם מקדים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, והלא שלמה המלך אומר (משלי י ז) וזכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, מקודם מברך את הצדיק, ואחר כך מקלל את הרשע.

ונ"ל בהקדם מאמר מרן דודי זללה"ה לפרש הגמרא (מגילה ז:): מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. דהנה אמרו חז"ל (מגילה טז:): ליהודים היתה אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב, ששון זו מילה, ויקר אלו תפילין, ופרש"י שעל כל אלה גזר המן. וחזינון מזה שהמן הרשע מנע בעד ישראל לקיים מצוות ה', והכשילם בחטא ופשע. אך לאחר הנס מצינו בגמרא (שבת פח.) הדור קבלוה בימי אשורוש, ופירש"י מאבת הנס. וידוע מה שכתב בקדושת לוי (פ' האזינו) לבאר מאמרם ז"ל (תנחומא אמור ס"ב) ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון עונות, כי בסוכות שהוא זמן תשובה מאהבה וזדונות נעשות לזכיות, אז הקב"ה מונה וסופר העונות כדי לעשותן זכיות, עכ"ל. ולפי זה גם כנס פורים שגשור תשובה מאהבה, נתהפכו כל אלו העונות שגרם להם המן ונעשו זכיות. וזהו ביאור מאמרם, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כי גם על ארור המן יצא להם טובה שזכו לחשבון עונות שנעשו כולם זכיות, עכ"ל.

והנה ידוע העובדא (שפתי צדיקים בליקוטים) שהרה"ק בעל קדושת לוי מבארדיטשוב זי"ע, אמר פעם לרשע אחד שהוא מקנא בו, כי בזמן שעשה תשובה מאהבה, יהיו לו זכותים רבים יותר מצדיקים גדולים. וברוך זה כתב בקדושת לוי (פ' תבא) לבאר מאמרם ז"ל (ברכות לו:): במקום שעבלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, שנאמר (ישעיה נז ז') שלום שלום לרחוק ולקרוב, לרחוק ברישא והדר לקרוב. טעם הדבר, כי על ידי תשובה מאהבה וזדונות נעשות זכיות וניתוספו לבעלי תשובה זכיות הרבה, מה שאין ביכולתו של צדיק גמור לעשות, עכ"ל.

ולפי זה י"ל בטעמא דמילתא שהקדימו לומר ארור המן אשר ביקש לאבדי, ואחר כך ברוך מרדכי היהודי, שהוא כענין לרחוק ברישא והדר

עשרה, ברכת ולמלשינים ואחר כך ברכת הצדיקים, דכיון שכלו הפושעים מתוומת קרן צדיקים, דכתיב (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק. ובהיות כי ביום הפורים הוא זמן גידת קרני הרשעים, על כך תקנו לומר מקודם ארור המן ואחר כך ברוך מרדכי, להורות כי לאחר שכלו הרשעים התרומם קרן הצדיקים.

אמנם עוד דברים בננו, על פי מה דאיתא בגמרא (שבת עז:): רבי יוירא אשכח לרב יהודה, אמר ליה מאי טעמא עיזי מסגן ברישא (פירש"י, סתם עזים שחורות), והדר אימרי (פירש"י, סתם רחלות לבנות), אמר ליה כבירייתו של עולם, דברישא חשוכא והדר נהורא. והנה איתא במדרש (בר"פ פ"ב ס"ה) ויקרא אלקים לאור יום, אלו מעשיהם של צדיקים, ורחוק קרא לילה, אלו מעשיהם של רשעים. ועל כך מאחר כי ביום הפורים אנו באים להעלות על נס החילוק שבין מעשיהם של צדיקים למעשיהם של רשעים, לזה אמר קודם ארור המן ואחר כך ברוך מרדכי, וכמו כן הקדים לומר ארורה זרש ואחר כך ברוכה אסתר, כי מעשיהם של רשעים הוא בחינת חושך, ומעשיהם של צדיקים הוא בחינת אור, וחזינון כבירייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ח

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי. יש לדקדק מה טעם מקדים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, והלא שלמה המלך אומר (משלי י ז) וזכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, מקודם מברך את הצדיק ואחר כך מקלל את הרשע.

ויבואר על פי דברי דודי זללה"ה בדברי יחזקאל (לפורים) מצינו במגילת אסתר, קודם מפלת המן אמרה אסתר שתי לשונות, אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב, והמלך אמר מה שאלתך אסתר והמלכה ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש, ולאחר שנתלה המן אמרה אסתר בקשתה בארבע לשונות, אם על המלך טוב, ואם מצאתי חן לפניו, וכשר הדבר לפני המלך, וטובה אני בעיניו, וגם המלך שינה את טעמו ואמר, מה שאלתך ונתתן לך ומה בקשתך עוד ותעש. וי"ל כי ידוע (אסתר"ר פ"ג ס"י) דהמלך הנזכר במגילה מרמו למלך מלכי המלכים הקב"ה. גם ידוע מאמר חז"ל (הובא בריש"י ס"ז פ"ב בלשא) על הפסוק (שמות יז טז) כי יד על כסי יי, שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק. ולפי זה אתי שפיר מה שאמר בתחלה עד חצי המלכות, היינו ששם הוי"ה נחלק לחציו, וגם היא לא היתה ביכולתה לבקש יותר משתי לשונות כנגד שתי אותיות שם הוי"ה, אבל לאחר שנמחה שמו של המן ובניו, אז נתגלה שם הוי"ה במלואו, ולכן הרהיבה ואמרה אם על המלך טוב אלו מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו, ארבע לשונות כנגד שם הוי"ה שנתגלה בד' אותיותיו, עכ"ל ודפ"ח.

ועל פי דבריו הקדושים יתפרש כוונת דברי החרדו, שבא להשיענו תוקף הנס, שעל ידי מפלת המן נתגלה שם הוי"ה ב"ה בארבע אותיותיו, וזהו

ואח"כ ברכת הצדיקים כנ"ל, והרי בתפילה מקדימין ולמלשינים היינו קללת הרשעים ואח"כ ברכת הצדיקים, וכן אמרו רבותינו ז"ל במס' מגילה דף י"ז ע"ב וכיון שנעשה דין ברשעים מתרומם קרן צדיקים שנא' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וא"כ הרי ג"כ מתפלה אנו מקדימים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, א"כ מה"ט אמרינן ג"כ מתחילה ארור המן, והי' ראוי לומר ארור המן ארורה זרש ואח"כ ברוך מרדכי ברוכה אסתר וגם הרבנו, אלא דאנו נוהגים לומר ברוך באחת וארור באחת כמ"ש התוס' בסוטה דף ל"ז הנ"ל ברה"ב ברכה באחת ע"פ הירושלמי כנלפענ"ד.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - פ"ד ה"ו אות ג
>הובא לעיל ד"ה גרסאות - [9:3].

ערוך השלחן - או"ח ס' תרצ ס"ב >הובא לעיל ד"ה נחלקו - [12:2].

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ אות ז ד"ה טעם וטעם שמקדימין ארור המן לברוך מרדכי, ע' להר' חמ"י שם. ולי הפעוט נ"י פשוט, לפי שכ מצינו בשופטים ס' ה', שכתו' ברישא ארור המן אמר מלאך ה' ארור ארור יושביה כי לא באו לעזות ה' וגו', ושוב אח"ז כתיב תבורך מנשים יפ"ל וגו' מנשים באהל תבורך, וכתב הרד"ק ז"ל, לפי שאמר שמררו יהיה ארור, אמר אבל יעל תהיה ברוכה שהיתה זריזה לעזות ישראל, וכ"כ הרלב"ג ומהר"א כמ"ש הרי' כלי יקר והר' מצו"ד שם, א"כ ה"נ שצריך שיאמר ארור המן ארורה זרש משום תמחה את זכר עמלק כדכ"ה הר' חמ"י, לכן אומרים אחריהם ברוך מרדכי ברוכה אסתר, על כי הם היו עזרה ליש' דומיא דיעל'.

וכ' הר' קה"י פארדו ז"ל שם דל"ו ע"ג משם מו"ה מרדש תלפיות, שאסתר היא ניצוץ יעל, וזהו כפל הברכות, ונטוירקון באה"ל 'בזמן אסתר' 'הרגה להמן, ואז תבורך פעם אחרת יע"ש, ועוד קדמיה לרשיעיה, שבתחילה נתאדר המן כמו ארור כנען עבד וכו' במה שהיה עבד למרדכי לרחצו ולהדורו וללבושו ולהרכבו עד הסום עבד לרבנו ממש, ושוב נתברך מרדכי בגדולה, כמבואר בסדר הכתובים אשר במגלת ספר כתוב בסו' ומרדשי רז"ל שם, וכן ממש אח"ז בסו' ז"ח, שבתתי' כתוב ויתלו את המן וכו', ושוב כתוב לאמר ביום ההוא נתן המלך וגו', ומרדכי בא לפני המלך וגו', ויסר המלך את טבעתו וגו' ויתנה למרדכי וכו', ועמ"ש הר' ט"ז לקמן ס' תרצ"ה סק"א, ויעש"ב ודוק, ועיין במ"ש הר' ישועות יעקב שאשכנזי בסו' תרצ"ה.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ז

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי, אוריים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. יש לדקדק מה טעם מקדים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, והלא שלמה המלך אומר (משלי י ז) וזכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, ומקודם מברך את הצדיק ואחר כך מקלל את הרשע.

ובפשטות יש ליישב על פי מה דאיתא בגמרא (מגילה יז) (בטעם שסדרו חכמים בתפלת שמונה

אוצר מפרשי הירושלמי

דמוכזרין רשעים, הרי יש להזכירין לקללה, ובוה
הרי ודאי עדיף לדבר מענין הצדיק לפני שמדבר
מענין הרשע וכפשוטו.

וכן איתא במדרש רבה לבראשית (פרשה
מ"ט א') דקאמר התם, א"ר יצחק כל מי שהוא
מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מ"ט
זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע
ואינו מקללו עובר בעשה, מ"ט ושם רשעים
ירקב וכו', רבי כי הוה מטי להמן בפורים אמר
ארור המן ואורוים בניו, לקיים מה שנאמר ושם
רשעים ירקב ע"כ יעו"ש. הרי מבואר כנ"ל, דהך
קרא איירי על כל אחד בפני עצמו, דהכרת שם
הצדיק צריך להיות לברכה, ולהיפך בהזכרת שם
הרשע, וכמ"ש.

וכאן בפורים הרי אנו מדברים בענין המן אשר
ביקש לאבדו ומרדכי שהביא הצלה, ובוה הוא
דאמרינן דארור המן ואח"כ ברוך מרדכי, ומשום
דבכה"ג כן הוא באמת הסדר, וכל קרני רשעים
אגדע תרוממנה קרנות צדיק, וכמ"ש.

ועי' סוגה בשושנים - ליקוט' ס' י' אות ח
אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוראי עד
דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז'
ב). עי' באלפס וברא"ש דגרסי עד דלא ידע בין
ברוך מרדכי לארור המן. ולכאורה יש לתמוה,
דהלא הרא"ש גופי' מביא שם בשם הירושלמי
דצריך לומר ארור המן ברוך מרדכי כו', וכן הביאו
התוס' שם, וא"כ מדוע נתהפך הסדר במימרא
דרבא, ולא ראינו מי שהעני' בוה.

אמנם לפי קוצר דעתי יש לומר, דהאלפס
והרא"ש כוונו בוה להפירוש מבעל צידה לדרך,
הביאו הב"ח על הטור ריש סימן תרצ"ה, שישתכר
עד שלפנמיים יטעה לומר להפך ברוך מרדכי ארור
המן עכ"ל, ומשו"ה מוקדם הסדר במימרא דרבא
עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, היינו
שלא ידע במה להקדים, וק"ל. ונלע"ד דטעם
הקפידא להקדים ארור המן לברוך מרדכי, משום
שכן היה סדר הנוס', דמפלת המן היה מוקדם,
ועי"נ נתברך מרדכי כדכתיב ויסר המלך את
סבעתו אשר העביר הממן ויתנהג למרדכי ותשם
אסתר מרדכי על בית המן (מגילת אסתר ח'
ב'), ועי' ג"כ מגילה (ו' א) אם יאמר לך אדם
כו', ודו"ק.

**מכאן מקור למנהג ההכאה בשעה שמזכירים
המן במגילה.**

מנהגי - ה'ל' מגילה ס' יח >הובא לעיל ד"ה נתחלקו<
{10:3}.

חכמת שלמה - ס' תרצ ס"ז
עוד כתבו שנהגו התינוקות לצור צורת המן
על עציים ואבנים וכו' ומזה נשתרבה המנהג שמכים
המן כשקורים את המגילה בבית הכנסת וכו'. ג"ב,
ועיין מג"א ס"ק י"ט מה שכתב שהבנתי אחרי
מהר"ל שלא היה חושש להכות את המן וכו',
ולפענ"ד יש לזה מקור בש"ס בפרק קמא דמגילה
{א, א} דקאמר שם רב נחמן בר יצחק פתח לה
להיאי פרשתא מהכא [תהילים קכד, א-ב] לולא
ד' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולא ד' שהיה לנו
בקום אלינו אדם, ולא מלך, ולכאורה מה בעי

בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים,
שכן מפורש באבות דרבי נתן (פ"ל מ"ג) כל
המדבק לרשעים אף על פי שאינו עושה כמעשהם
נוטל שכר כיוצא בהם, עכ"ל.

ובכן י"ל כי לכוונה זו תקנו לומר מקודם
ארור המן אשר ביקש לאבדו, לקלל את הרשע
להשפילו ולבוותו, ואחר כך ברוך מרדכי היהודי,
להורות שרק אם יש התבדלות גמורה מן הרשעים,
אז יתעלה ויתנשא מעלת הצדיקים, מה שאין כן
אם יש איזה התחברות דקה מן הדקה לרשעים
ז"ו, הרי זה פוגם במעלת הצדיקים, שכל המדבק
לרשעים אף שאינו עושה כמעשהם נפריעם ממנו
כיוצא בהם, ועל דרך זה מקדים לומר ארורה
זרש, ואחר כך ברוכה אסתר, וכן ארוריים כל
הרשעים, ואחר כך ברוכים כל הצדיקים, כי רק
לאחר שמתרחקים ומתבדלים לגמרי מעושי רשע,
אז ראוי להלל ולשבח בזהקת הצדיקים.

ויש להוסיף ולומר בזה בדרך צחות, דאיתא
בשולחן ערוך (ארור המן סימן תר"צ סט"ז) צריך
שיאמר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה
אסתר, ארוריים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים.
וציין על זה בביתאור הגר"א, ירושלמי שם. ולפי
דרכינו רמזו בוה תוכחת מוסר, כי כתב הרמ"ע
מפאנו בעשה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ב
פ"ז) על הפסוק (זכריה ג) יגער ה' בך השטן
ויגער ה' בך הבוהו בירושלים, כי לצד גודל
קדושת ירושלים עיר הצדק, השטן בוחר בה
להתגבר שם ביותר, עכ"ל. ואמנם כן רואים בימינו
אלה בארצנו הקדושה ובירושלים עיר קדושנו
אשר שם גדלה הנסיון בענין התחברות לרשעים,
ורבים משלומי אמוני ישראל מאשרים זדים גם
בונים עושי רשעה להצטרף לשלטון הכופרים
רח"ל, ולכן כאשר מבחי המחבר שתקנו ככמים
לומר ארור המן ואחר כך ברוך מרדכי, להורות
על ענין התבדלות מרשעים, ציין על זה בביתאור
הגר"א ירושלמי שם, לרמז כי בעיר ה' שמה
בירושלים עיר קדושת יש על כך התגברות היצר,
ושם צריך לעורר על זה ביותר להבדל מן הרשעים
מהם ומהמונם.

אור אברהם (גורביץ') - מגילת אסתר עמ' רלט
ואגב נראה להעיר במה דאמרינן ארור המן
וכו' ברוך מרדכי וכו', דלא מקדים הרשע לפני
הצדיק, והרי בקרא דמשלי (ז') כתיב זכר צדיק
לברכה ושם רשעים ירקב. אלא דעי' במגילה דף
יז: דמבאר שם סדר הברכות בתפלת י"ח, וקאמר
התם בהא דמקדימין ברכת זדים לפני ברכת על
הצדיקים, וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קול
צדיקים, רכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה
קרנות צדיק וכו', הרי דמקודם צריך לבטל כח
הרשעים ורק אח"כ יש תקומה לצדיקים.

ועי' מש"כ כעין זה לעיל (ו' י"א) לענין הא
דמחייב עמלק קודם לבנין בית המקדש, והיינו
דכל היכא דאנו מזכירין גם מן הרשעים וגם את
הצדיקים ביחד, הרי בוה הוא דיש להקדים מפלת
הרשעים לתקומת הצדיקים. אולם ההוא קרא
דמשלי הרי אינו מדבר במקום שמזכירין שניהם
ביחד דוקא, אלא דאיירי בכל אחד מהן בנפרד,
והיינו דרצה לומר דכל היכא דאנו מזכירין את
הצדיק, הרי יש להזכירו לברכה, וכל היכא

לקרוב, והכוונה לרמז בוה שהמצוות והזכיות
שהיה להם לישראל בגרמתו של המן, היו הרבה
יותר מן המצוות ומעשים טובים שעשו מכה
התעוררות של מרדכי הצדיק, כי לאחר שעשו
השבויה וההכאה על הזדונות שגרם להם המן
נתהפכו כולם לזכיות רבות ועצומות, ולזה הקדים
ארור המן לברוך מרדכי.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין
שושנת יעקב' אות י

ארור המן אשר ביקש לאבדו, ברוך מרדכי
היהודי, ארורה זרש אשת מפחידו, ברוכה אסתר
בעדי, ויש להבין מהו הענין להקדים קללת
הרשעים קודם ברכת הצדיקים.

ונראה דהנהגה אמרו חכמים (אבות פ"ה מ"ב)
לפום צערא אגרא, וביאר רבינו עובדיה
מברסגורא, כפי רוב הצער שאתה סובל בלימוד
התורה ועשיית המצוות, כן יהיה שכרך מרובה.
וזהו הענין שאנו רואים בכל דור ודור איך שיראי
ה' ותושבי שמו יש להם נסיונות רבות ועצומות
בתורתם ועבודתם, ולא עוד אלא שכל דור ודור
עומים עליהם פושעים וחטאים לשטן בדרך
העולה בית אל, ולכאורה היד ה' תקצר לגודע
קרנות רשע שיכולו הצדיקים לעסוק בתורה
ועבודה במנוחת הנפש והרחבת הדעת, אך
התשובה על כך אנו למדים בדברי המשנה לפום
צערא אגרא, ובהיות כי מקור הטוב רוצה להטיב
להגדיל ולהאדיר שכרם של הצדיקים, על כן הוא
מעמיד עליהם נסיונות עצומות מצד רשעי הדרך
ופניעי הזמן, בצרכים להתחזק במסירות נפש בדרך
הטובה והישרה ברוב עמל וצער, ועל ידי זה
מתגדל ומתרחב זכותן ושכרן עד מאד.

ועל כן כאשר אנו באים ביום הפורים לברך
ולקלס את מרדכי היהודי ואסתר המלכה, יש מן
הענין להזכיר עד כמה גדלה צדקתה ומה רב טוב
צפון בידם, ולכן תקנו לומר מקודם ארור המן
אשר ביקש לאבדו, למען דעת שהיה בימים ההם
רשע גדול כהמן דהוה רב חיליה בסטרא דמסאבא,
ואחר כך אומרים ברוך מרדכי היהודי, כי מעתה
נוכל להשיג כמה גדלה צדקתו של מרדכי הצדיק
שהתגבר כנגד כוחות הרשע במסירות נפש לפום
צערא אגרא, ועל זה הדרך ממשיך ואומר ארורה
זרש אשת מפחידו, שהיתה זרש רשעה גדולה
וכוחה גדול בקליפה, ואחר כך אומרים ברוכה
אסתר בעדי, כי מעתה נשכיל ונבין גודל צדקתה
של אסתר המלכה, שהוצרכה להלחם עם כוחות
הטומאה כדי להחזיק מעמד בדרכי ה'.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין
שושנת יעקב' אות יא

ארור המן אשר ביקש לאבדו, ברוך מרדכי
היהודי, ארורה זרש אשת מפחידו, ברוכה אסתר
בעדי, ארוריים כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים.
ויש להבין מהו הענין להקדים קללת הרשעים
קודם ברכת הצדיקים.

ו"י"ל כי הנהגה מודעת זאת גודל ענין התבדלות
מרשעים שהוא יסוד גדול בקיום התורה והיהדות,
וכתב רבינו יונה בפירוש המשנה (אבות פ"א מ"ז)
ואל תתחבר לרשע, שהוא עונש גדול שאין כמותו,
כי החטא החמור אם פשע בו עשה עבירה אחת,
אבל זה בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א
[בילולא דף ת.ז.]

רעה נגד פניכם, היינו מול מאדים הולך לקראתם לשפוך דם, והקב"ה הפכו לדם מילה, כי מילה היא קטורת כמבואר ב"ד, ובקטורת נמתק החלבנה שהוא המן הבא מעשו הוא אדם שברכו אביו חברב שהוא מאדים.

ולפי שמאדי"ם מכה את האדם בממונו כמבואר בלקוטי שושנים למהר"ש מאוסטרפליא, לכך הקטרת מעשרת שמבטל רעת מאדי"ם, וכן המילה, ומרדכי שהוא ראש הבשמים, וגם שמו עם האותיות מספר רעה עמד נגד המן הרע הזה וכו' ע"י מילה, כאומרם וששון זו מילה שהוא בקטרת. והנה כתיב (דברים ל"ג) יורו משפטין ליעקב כו' ישימו קטורה באפק, והוא עפמ"ש המפרש יואל משה על הע"מ בענין אדמוני עם יפה עינים, שביטל כח מאדי"ם שמספרו צ"ה ע"י ע"ב סנהדרין גדולה וכ"ג סנהדרין קטנה שבין כולם צ"ה, ומה כח ב"ד יפ"ה ע"ש, א"כ סנהדרין מורי הוראות הם קטורת לבטל המן הרע, והנה מרדכי שהי' מן הסנהדרין הי' קטורת לבטל המן הרע.

ואיתא בספ"ק דמגילה גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, דמתחילה חשבו למרדכי בתר רביעי שבסנהדרין ואח"כ חשבו בתר חמישי ללאכורה שמעו שירד מרדכי מן מדריגתו ע"י נס פורים. אך זה מצד עצמו, אבל כיון שהציל נפשות ע"י נס גדול עד הדרד קבלוהו בימי אחרשוש, זכות הרבים תלוי בו, ומצד זכות הרבים נתעלה יותר ממעלת עצמו של קודם לכן. וזה תחת הנעצוץ יעל' בראש, להיות עוד ראש הבשמים שהם הסנהדרין מבח זכותא דרבי, ולכן עם שירד ממעלת עצמו שהי' עומד בשמו לבד נגד המן הרע, חייבין לומר ארור המן ברוך מרדכי דמתברך מריבם, וזכות הרבים מהני שיעמוד נגד המן הרע, לכך הגמטריאות דארור המן וברוך מרדכי שויין.

דברי הפורים (ראטה) - פורים תש"ד

חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, מה הוא הענין דלא דלא ידע. ונראה הענין הוא, דמובא בספ"ק דאם יש התעוררת להשפיע רחמים, יכול לבוא הרחמים גם על אינם ראויים, ואם חלילה משפיעים דין, יכול לבוא גם על אותן שאין צריך לבוא עליהם, ולהיות ב' דברים אהרדי רחמים ודין ששפיע דין על רשעים ורחמים על צדיקים, זהו תרתי דסתרי, ואי"א להיות בב"א, או רחמים או דין. אבל פורים הי' שניהם בב"א, למרדכי ולבנ"י היה השפעת הרחמים והחסדים, ולעמלק המן וכת דילי' הי' השפעת דינים, וכמו שתלו כולם והרגו חמש מאות איש, וכל הרשעים נפל פחד היהודים עליהם, עליהם נפל המן השמים פחד המדיינים.

וזהו שאיתא בספ"ק דשני הפכים בנושא אחד שיבוא נגוף ורפא, הוא מפלאות תמים דעים, שזהו תרתי מילין דסתרין אהרדי, וזהו למעלה למעלה מן השכל, למעלה למעלה מן הדעת, ופורים נתתו שניהם ביחד, נגוף הי' להמן, ובחי' רפא לבנ"י ולהם הי' הישועה, וזהו מדריגה גדולה על פחד, דבר שאין השכל תופסו ואי"א להשיג כ"כ, עיי' בבניה לעתים בררוש דקיי"ם. וזה"פ חייב אדם וכו' עד דלא ידע וכו', עד שיוע שגיגה להעד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דבאמת לאבוד רשעים מן העולם זהו ג"כ טובה, וכמו

היתה מצוה בתורה שאחר ירושה וישיבה ימנו עליהם מלך, וכאשר מנו את שאול למלך אז נתחייב למחות את זכר עמלק, וצוהו שמואל ולא תחמול עליו, והוא לא עשה כן אלא עבר על דבר ה' הוא והעם, כאמרו ויחמול שאול והעם על אבג (שם ט), ולכן אמרו רבותינו כי עונש על החטא ההוא הוא המן שהיה מזרעו של אגג ונטפל למרדכי שהיה מזרעו של שאול או ממשפחתו, ולפי שחטאו העם עם שאול כאמרו ויחמול שאול והעם וגו' (שם) נאמר ויבו בעינו לשלול יד וגו' ויבקש המן להשמיד את כל היהודים (אסתר ג ו), והנה המן הרשע אחז מעשי אבותיו בידו להתברך בעת גאותו על החלשים שהיו בבלות, ולכן אמרו חז"ל שראוי לומר ארור המן ארורים בניו, ארורה זרע ארורה ושתי, לקיים ושם רשעים ירקב, ולומר ברוך מרדכי ברוכה אסתר לקיים זכר צדיק לברכה.

שפת אמת - פורים תרנ"ד ד"ה והנה

והנה תקנו לומר ארור המן ברוך מרדכי, כל הנה הרשע הוא היפוך הצדיק שגו' שלום כלי מחזיק ברכה, פ"י מחזיק כמו אבר מחזיר אבר, שהצדיק ממשך הברכה מלמעלה בכח השלום שהוא מדת הצדיק. ועוד פ"י מחזיק שנברך בו הברכה בעצם, לא עוד אלא כל מה שניתן לצדיק מחברך כמ"ש מעשה ידיו ברכת, וזהו פ"י הפסוק ואברכהו גם ברוך יהי', פ"י שיצחק אמר לעשו שראה כי הוא מוכן לקבל הברכה ונעשה עצם הברכה, כענין שנאמר באברהם והי' ברכה וכתוב ויהפוך ה' אלקיך לך כו' הקללה לברכה, והיו שבני ישראל מהפכין אפילו הקללה לברכה, והיו הרשע הוא ממש להיפך עצם הקללה, והברכה א"א להתדבק בו כמ"ש ז"ל אין ארור מתדבק ברוך, ולכן ניטלו ממנו הברכות וניתנו ליעקב, וכמ"ש ויאהב קללה כו' ותבוא כמים בקרבו כו', שבו נדבקת הקללה בעצם, ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו. והנה מות וחיים ביד לשון כמ"ש מזה בפרשת זכור, ולשון החיים קיבל יעקב וכמו כן במרדכי ודובר שלום, ובהמן אמרו ליכא ידיע לישנא בישא כהמן, שזהו המות שביד לשון, והרשע היפוך הצדיק, וכיום זה לקח כל אחד שלו, ארור המן ברוך מרדכי, ונתברר התעורבות. וכתוב וחמת המלך שככה ודרשו חז"ל חמת המלך מלכי המלכים, וכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם כמ"ש לעיל כמו שהצדיק כלי מחזיק ברכה כן הרשע כל מגמתו להמשיך דינין וקללות בעולם, וכשנתהפך הקללה עליו אז חמת המלך שככה.

עורה שחר - אות פ בענין פורים ד"ה אכן המג"א

אכן המג"א כתב דחייב לבסומי עד דלא ידע הגימטריא דארור המן הוא כגמטריא דברוך מרדכי, ולהבין זה, וגם הא דאיתא בירושלמי דחייב לומר ארור המן ברוך מרדכי, אפשר דהנה תחת הנעצוץ יעלה הרשע, תחת המן עלה מרדכי שנקרא ראש לכל בשמים, דמתרגמינן מר דרוז מרי דביא, והוא כי החלבנה בקטרת הוא כנגד המן מספר חלבנה, עיין שו"ת ח"ס א"ח סי' קפ"ט, ומרדכי הוא ראש סממני הקטרת והוא מדם חיה טמאה, עיין מג"א סי' ר"ו כי הרע בא מכה מאדי"ם מספר המן, והוא שאמר פרעה ראו כי

בוה ומי לא ידע שהמן היה אדם פשוט ולא מלך, אך נראה על פי דברי הירושלמי בפרק ג' דמגילה בסופו וז"ל שם רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, אמר ר' פנחס צריך לומר וגם הרבונא זכור לטוב, רב ברכיה וכו' כד הוי מטי להאי פסוקא [אסתר ב, ו] אשר הגלה נבוכדנצר הוי אמר נבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר האמור בירמיה חי היה ברם הכא מת היה עכ"ל הירושלמי, והנה הרקבן העדה בשיירי קרבן [שם] ד"ה ארור] הביא בשם יפה מראה [שם] דלא מפליג בין המן קודם תלייה [להמן] שלאחר כן, דפליג על רבי יונתן דבסמוך, והוא כתב שלא ידע מי דחקו לכן, שכונת רב הוי נמי לאחר שקראו המגילה לאחר שנתלה, עיין שם היטב. ואני אומר דלא ידעתי מי דחק את שניהם לזה, דאין לנו דמיון זה לזה, דבעל כרחך כוננת רבי יונתן הוי מה דלא אמר בחייו כן, ולאחר מיתה היה אומר, היינו מכח דבחייו ראוי לחלוק כבוד למלכות, אבל אחרי מותו אין צריך לחלוק לו כבוד. וכן הוא במדרש פרשת וארא [שמות רבה פשה ו. אות ב] בפסוק [שם ו, יג] ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים, לחלוק כבוד למלכות, ע"ש. ואם כן לפי זה אתי שפיר, דתינת נבוכדנצר שהיה מלך, אבל המן שלא היה מלך אין צריך לחלוק לו כבוד, לכן אף בחייו מותר לומר ארור המן, ולכן זה קא משמע לן רב נחמן בר יצחק לולא ד' שהיה לנו וכו' בקום עלינו אדם ולא מלך, ואין צריך לחלוק לו כבוד, וראוי לומר מיד ארור המן, רק כיון דאסור להפסיק דביבור בין המגילה, לכן מכין אותו דלא הוי הפסק, ואם כן הוי זה מדינא דגמרא והירושלמי לומר אף בחייו ארור המן, והכאה זו הוה במקום אמירה. ובחידושינו שנה זו שנת תר"ב נכתב דרך אחר ככונת האי פתיחא, ע"ש ודו"ק.

אוצר כל מנהגי ישורון - סי' נ אות ג

נהגים להקיש כשזוכרים שם המן בקריאת המגילה, ונהגין להתחפש ולתת מסוה על פנים בפורים, בשביל התינוקות שאינם יודעים לומר שם רשעים ירקב, כי חייבים לומר כן כשזוכרים רשע כדאיתא בירושלמי מגילה ובבבלי יומא ל"ה. ובב"ר מ"ט, רב כי הוי מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מה שנאמר (משלי ז) ושם רשעים ירקב, ומהו שנתרבר המנהג שמכים להמן כשקורין המגילה.

החוט המשולש - שו"ת בקוראי שמו - סי' ח אות ה 'חובא לעיל ד"ה נתחלקו' (15:3).

לקיים את דברי הירושלמי, נהגים לומר אחר קריאת המגילה בבוקר שושנת יעקב, אף שאין אומרים אשר הנאי.

ערוך השלחן - או"ח סי' תרצב ס"ה <<.

ביאורים עפ"י דרוש במה שאומרים 'ארור המן ברוך מרדכי' [בגמרא הראשונים לעיל].

דרשות רבנו יונה - פר' ויקרא (זכור) ד"ה והענין הזה

אמר והיה כי יניח לך ה' אלהיך וגו' תמחה את זכר עמלק וגו', ולכן כשמלך שאול צוהו שמואל ועתה לך והכית את עמלק (ש"א טו) שכן

אוצר מפרשי הירושלמי

בתרא (דף ח, ב עה"פ דניאל יב, ג) ומצדיקי הריבים ככוכבים לעולם ועד, אלו מלמדי תינוקות, כגון מאן, אמר רב כגון רב שמואל בר שילת, דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא [נ"א בגינתיה], אמר ליה שבקתיה להימנותך, אמר ליה הא תליסר שנין דלא חזיא לי, [נפירושו איתא בפי הרגמה ז"ל ובמרדכי, שלא ראה את אלני הגן כבר שלש עשרה שנה, ולא כהעושים ומפרשים שאת תלמידיו כבר לא ראה שלש עשרה שנה], והשתא נמי דעתאי עלויהו (על התלמידים).

והנה מאז מעשה זה ידע רב שרב שמואל בר שילת יש לו כח ידיעה, שאפשר להמשיך אל הלב של השני גם מרחוק מקום, כשהוא אינו נראה לעין המודרין. והוא היודע שנשמתו של רב היא גם היתה בבחינה הזאת, להיותו עומד שם בשעת ההספד עליו והיותו קשור לעומדים שם.

ברך משה - בענין שושנת יעקב אות ה

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחדי, ברוכה אסתר בעדי, ארורים כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים. כתבו התוס' (מגילה ז: ד"ה דלא) בשם הירושלמי, שצריך לומר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים. אך באמת ליתא נוסחא זו בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז), והתם איתא לומר ארור המן ארורים בניו, עיי"ש. ועל נוסחא דילן קשיא תרתין, חדא למה אין אנו אומרים ארורים בניו, ותו מהו הענין לקלל עתה שאר רשעים באמרנו ארורים כל הרשעים.

ונראה בהקדם מאמרם ז"ל (גיטין נז:): מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, והקשה במנות הלוי (אסתר ג ח) איך קבלו גרים מבית המן, הא איתא במכילתא (סו"פ בשלח) נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, אם יבוא מכל האומות שיקבלו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו. והגם שעל חכמי ישראל שגייורם לא קשיא, כי יתכן שלא ידעו שהם מורד המן ועמלק, אבל הקשיא לאלהינו איך גיחור מן השמים שתיגיירו בני בניו של המן וילמדו תורה, והלא נשבע המקום שלא יקבלום.

ייל על פי דברי א"ז זללה"ה בייטב פנים (מאמר קול מגילה), בביאור הכתוב (אסתר ח א) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן, כי זאת תורת האדם לברר הטוב מרעה ולהעלות ניצוצי הקדושה הטמונים בתוך הקליפה, ואסתר בצדקתה וקדושתה פעלה להפירד חלק הטוב וניצוצי הקדושה שהיו ספונים וטמונים בהמן הרע ועשרת בניו, ונתרוקנו המה מכל חלקי הקדושה ונשארו אחוים בשורש הרע ותלו אותו ואת בניו על העץ, וחלק הטוב וניצוצי הקדושה שבהם עלו ונתעלו לרשות הקדושה, והמה בני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק, וזהו הענין שנתן המלך לאסתר את בית המן, רומז על ביתו ובניו בניו אחריו שנתעלו אל הקדושה של אסתר, עכת"ד.

ומעתה יש לומר כי מה שנשבע הקב"ה בכסא כבודו שלא יקבל גרי צדק מעמלק וביתו, היינו דווקא באלו הגוים מורד עמלק האחוזים בשורש

כדאיתא בתוספות, ארורים כל העכו"ם ברוכים כל היהודים, והתימא מפני מה אין אומרים גם ארורים בניו כנוסח המד'. ו"ל כי בנוסח שלנו מהירושלמי נכלל הכל, כי עיקר המכוון לעקור אותו מהשרש, ולמחות אותו מכל וכל, והנה נאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, כי זה לעומת זה, כמו שבקדושה יש ראשית ואחרית כמו שנאמר מגיד מראשית אחרית, שהוא סוף מעשה שעלה במחשבה תחלה, ישראל עלה במחשבה, כן לעומת זה בקליפה הוא ראשית גוים עמלק, וממנו התפשטות כל הענפים, גם האומות שאינן מורד עמלק והם נקראים אחריתו שיהי עדי אובד.

והנה במדרש מרמז שצריך למחות הקליפה מהשרש, המוליד והיולדת והתולדה, ובירושלמי כולל יותר, שצריך למחות גם כל הענפים המסתעפים מקליפת עמלק שהם כל העכו"ם, שהוא ענין אחריתו עדי אובד, ולנגד זה ברוכים כל היהודים, היינו גם האחרית של הקדושה, כל הענפים שיש להם איהא אחיה בקדושה שרוצה להתקרב, כש"נ ורבים מעמי הארץ מתיידיים, כי נפל פחד היהודים עליהם, היינו שאז הופיע הקדושה כ"כ גם בהענפים שנתרחקו לבוא ולהתקרב, כש"נ כי נפל פחד מרדכי, היינו לא מצד יראה על גופם, רק מכח הופעת היראה עילאה, וזה נקרא פחד מרדכי כידוע מספ"ק.

אמרי אמת ליקוטים (גור) - גיטין נז ב

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, הלא איתא במכילתא נשבע המקום וכי' אם יבא מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו, ומביתו של עמלק לא יקבלו, ואולי היתה אמם מישראל. והנה אי' במדרש רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו, ואפשר שמה שאין אנו אומרים כן, הוא משום שמבני בניו למדו תורה, ורב הייתה כוונתו על בניו שנתלו.

ועי' ברכת אברהם (אלברט) - פורים ט"ו עב

בתלמוד ירושלמי מט' מגילה (פ"ג ה"ז), ובאסתר רבה (פ"י ט), ובמס' סופרים פ"ד, איתא על רב כשהיה מגיע להמן בפורים, אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מה שנאמר (משלי י ז) ושם רשעים ירקב. ובלקוטי יהודה למגילת אסתר, מביא שמות האמרי אמת ז"ל אמר טעם למה אנו לא אומרים כן, משום דאיתא דמבני בניו של המן לילמדו תורה, וכוונת רב הייתה על בניו שנתלו. ועוד תירץ, שרב אמר כן מקודם שלימדו מבני בניו של המן תורה, [והוא רב שמואל בר שילת כנ"ל], ולכן אנו לא אומרים כן.

ומה נפלא הדבר שרב הוא רבו של רב שמואל בר שילת, וביקש רב דווקא ממנו שיחמם את הציבור בהספדו עליו, אחים בהספדא דהתם קאימנא, כדאיתא במס' שבת (דף קנ"ג, א), ופירש רש"י, ונודו בהספדא, בשעת מיתת התאמן בהספד שלי שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויכבו, דהתם קאימנא בשעת הספד ואשמע איך תתחמם.

ובספרי אהבת אברהם (ס"י י"ח) ביארתי שרב ידע מקדם את מעלת רב שמואל בר שילת שהוא הגבר המסוגל לזה, מעובדא דאיתא במסכת בבא

ברכה לצדיקים, כמו"כ איבוד רשעים ג"כ טובה בעולם, וכמס"כ באבוד רשעים רנה.

אלא דקשה להבין דהוה ממקור הדינים וזהו ממקור ההמים, אבל באמת שניהם באים ממקור הברכות ממקור הטובה והאמת, באבוד רשעים רנה, צדיקים שחיים לעולם ג"כ טובה, ושניהם ממקור העליון הוא ממקור מעין הברכות, והענין דההארה כ"כ נתגלה עד דלא ידע בין ארור וכי' ואין חילוק, באבוד רשעים, זהו רנה להקב"ה זהו טובה לעולם, ארור המן ג"כ טובה, וברוך מרדכי ג"כ טובה, וזהו עד דלא ידע וכי'.

וזהו מש"כ בירושלמי וכן נפסק בשו"ע ת"ר צ"ט ט"ז, שצריכים לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, שכידוע שעי' קריאת המגילה מתעוררים הארת הניסים הגלוי הגדול הנקרא בספ"ק התגלות הגדול הבא ע"י קריאת המגילה, שאז אפשר להגיע כ"כ להבחי' דההארה ואין חילוק. ומשום זה מחויבים לומר שעכשיו הוא הזמן, ששניהם בין ארור המן ובין ברוך מרדכי הם בהדדי, ששניהם באים ממקור הברכות ממקור הטובות, והיינו דעי' קריאת המגילה מעוררים הזמן וההארה שיהי' שניהם ביחד, הקב"ה יצור שנוכח כן. ועומדים עכשיו בין גאולה לגאולה, נזכה שיהי' ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, הקב"ה ישפיע רוח טהרה רוח קדושה.

הובא כראשונים בשניו לשון.

שבלי הלקט - ענין פורים ט"ו ה.

ארורים בניו.

יש שפירשו שצריכים הדבר שלא נוהגים היום לומר 'ארורים בניו', שהוא מפני שמבואר בבבלי (נשין נז:): שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, ובתעם הדבר שרב לא חשש לזה, ומעמים נוספים ומו"מ בזה.

יערות דבש - דרוש ח ד"ה והנה כבר

והנה כבר נודע הקושיא, איך נאמר ארור המן, כי מלת ארור נופל גם כן על זרעו, כמו שנאמר ארור כנען וכל זרעו ככלל ארור, והא מהמן יצאו גרים גמורים [גיטין נז:ז]. ולכן אפשר לא אמרינן ארורים בניו כמו שכתב התוספות הנוסחא [מגילה ז: ד"ה דלא] דהא בניו היו גרים, אבל עדיין על המן קשה. אבל כבר הדבר מבואר דאנו מאררים להמן, וטוב היה שלא בא לעולם, והגרים היו באים על ידי תולדות ישראל כנ"ל.

וזהו מה שאמרו (מגילה ז:): חיוב אינש לבסומי בפוריא, היינו משום תוספת גרים דבאים בפורים, והם היו סבה לבנין בית המקדש, וזהו עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וזה עיקר השמחה הוא כעת בפורים על קבלת גרים, ומהמן יצאו גרים ואיך שייך לומר ארור המן, כי זהו שמחה שלנו בפורים, וצריך לומר עד דלא ידע וכי' וא"ש.

תורת אמת - פורים תרל"ח ד"ה איתא במדרש איתא במד' שצריך לומר ארור המן ארורה זרש ארורים בניו, ונוסח שלנו הוא עפ"י הירושלמי

אליהו עם הכולל ע"ש, וכמ"ש הרב עיון יעקב בחי' לזכחים לדף ק"ח ע"ב ברב יוסף, דלפי ששמו יוסף היה חוכך עצמו לדרוש בזכות יוסף כיעוין שם בד"ק, ה"ג לפי ששמו פנחס חוכך עצמו לדרוש בזכות פנחס דהיינו חרבונה שהוא גימ' פנחס אליהו.

וכ' הר' חמ"י בפ"ג דע"ז ע"ד, דיכוין בזה לעלות בזכורו באומרו וגם חרבונה שהוא גימ' פנחס אליהו, ועל כן גומרין עליו זכור לטוב, שכן אומרים כשמזכירין לאליהו, וטעם כעיקר הלא כתבתי בראש אמיר בס' אב"ה ד"ז ע"ג בשם אדם יקר, ע"ש לשוננו, וטעמו כצפחית בדבש, נפש יקרה תרושן בגן עדנו.

יש שפירש שצריך לומר זאת כשמגניעים למלים 'ויאמר חרבונה' במגילה [וראה לעיל (ר"ה נחלקן) 10:3] לענין אמירת 'ארור המן'.

מתנות כהונה - בראשית רבה מט א <->

לפי הגרסא 'וגם חרבונה זכור לטוב' [ע"י לעיל (על הירושלמי 'רב' ד"ה גרסאות)], ביאור הטעם שאומרים 'גם'.

שלה - ווי העמודים - עמוד התורה פ"א (במהדו' יד רמ"ה אות יז)

אמרתו לפרש מה שהביא הטור אורח חיים סימן (תר"פ) [תרצ"ב] בשם הירושלמי דמגילה (כז א) וזה לשונו, צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל הכותיים וברוכים כל ישראל, אמר רבי פנחס, וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב (עכ"ל), למה יאמר מלת גם גבי חרבונה.

ונראה לי על דרך הגמרא (ירושלמי כלאים פ"ט תר"פ) [תרצ"ב] בשם הירושלמי דמגילה (כז א) וזה לשונו, רבינו חשש י"ג שנים בשינוי היה כו', כעס רבינו על רבי חייא הגדול, נכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו בדמותו של רבי חייא, ונתן ידו על שינוי ומיד נתפא. לאחר נכנס רבי חייא אצלו, אמר לו רבי אותו שנין מה היא עשירה, אמר משעה שנתת ידך עליה נתפא כו', ידע רבינו שאליהו זכור לטוב היה, מאותה שעה התחיל לנהוג כבוד ברבי חייא, (עכ"ל המדרש).

ובמהרי"ל בהלכות פורים הביא בשם מהר"י סג"ל, חרבונה הוא היה אליהו, לפיכך אנו אומרים חרבונה זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו (עכ"ל). ובהו אחי שפיר מימרא דרבי פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונה, ממה נפשך, אם חרבונה הוא אליהו מה טוב, ואם חרבונה ממש הוא, מכל מקום מאחר שנדמה צורתו לחרבונה, כמה טוב היה חרבונה שאליהו נדמה בצורתו, לכן אמר וגם חרבונה, הגם שהוא חרבונה כפשוטו, מכל מקום זכור לטוב.

קיינון דיונה - מגילה טז א ד"ה אמר ר' אלעזר שם. אמר ר' אלעזר אף חרבונה רשע היה באותו עצה וכו'. וז"ל בתרגום שני על פסוק ויאמר חרבונה, והא חרבונה זכר לבישת', אלא על הדא זכר לטו', מטול דהוי עם המן בעצ' וכו', וכד חמא דשלמת בישתא על המן, אמר אוף לך מלכא בעי המן למקטול ולינסבית' ית מלכות'

פרעה אמר שוטה ה' עשו, וכי לא ה' יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו, אני איני עושה כך, אלא עד דאינון דקיקין תחת כריסי אמותיהן אנה מחנק להון, הה"ד כל הבן היולד היאורה תשליכוהו.

המן אמר פרעה שוטה ה' שאמר כל הבן היולד היאורה תשליכוהו, וכי לא ה' יודע שהבנות נשואות פרות ורבות, אני איני עושה כך, אלא להשמיד להרוג ולאבד וגו', ואף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקין בעצות עם מלכיהם על ישראל, ולא היו יודעין שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כן, אלא הריני מודווג לפטרונם תחלה ואח"כ אני מודווג להם, הה"ד יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, אמר לו הקב"ה רשע לי אתה בא להדווג, כמה גדודים יש לפני כמה בריקים כמה רזמים וכי'.

כל גדול בישראל שאין שנהא כשנאת הדת, וכל האומות שונאים לישראל, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, אם הם בדודים ישכנו לבטח, וכאשר יגדלו ויתנשאו בהאומות יתהפך לבבם להם לשנוא אותם, כמו הפך לבם לשנוא עמו להתנכל כעבדיו. באמת היו בני ישראל אהובים למצריים, רק קם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף, וחשב על בני ישראל כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאנו ונלחם בנו ועלו מן הארץ, כי מראש צורים נראה שנאת הדת, רק כי לא רעת רשע זה כרעת רשע אחר, כי דרך רשעים שקך רבים הם, ודרך אמת אחד ודרך צדיקים אחד.

זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, ופלא שבצדיק נקט לשון יחיד וברשעים לשון רבים, רק הצדיקים המה באחדות, הקב"ה הוא תל תלפית שלהם, ויחן שם ישראל נגד ההר, אבל רשעים כל אחד יש לו פני אחרת, וכל אחד אומר שחבירו שוטה ה'. לכן רמזו חז"ל (רבה פ' וירא פמ"ט), רבי כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, רמז שיתנו בני ישראל ללבם שהמן ה' לו דרך רשע לעצמו ולבניו דרך רשע לעצמן, על כל רמז שלמה ושם רשעים ירקב, לדעת שכל אחד רשע בפני עצמו ה', והבן.

וכע"ז בספרו דברי עערי חיים פ' וירא עמ' קטז (מהד' ניו יורק תשמא) <->

א"ר פנחס, צריך לומר חרבונה זכור לטוב.

יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב.

בנין שלמה - ח"ב ענינים שונים ס' כה אות ח <הובא לעיל על הירושלמי 'רב' ד"ה השוואת > [19:2].

יש שכתב רמז כמה שהאמורא ששמו רב פנחס דרש בזכות חרבונה, ש'חרבונה' בגימטריה 'פנחס אליהו' עם הכולל.

יפה ללב - ס' תרצ אות ז

וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב, הכי א"ר פנחס שם בירוש' ובב"ר ובמסכת סופרים, וכי' הטור בהדיא, וראים הדברים למי שאמרו, שכי' הר' כסא רחמים בפ' למסכת סופרים שם משם גורי האר"י ז"ל, כי חרבונה גימט' פינחס

הרע, אבל בני בניו של המן שהמה חלקי הטוב שנתבררו ונתלבנו מתוך קליפת המן ועמלק בכח עבודתה של אסתר המלכה, כגון הני שפיר דמי להכניסם תחת כנפי השכינה, וכלפי שמאי גליא מי הוא זה ואיזה הוא מורע המן ועמלק שנפטר ממנו חלק הרע, ועל אלו סבבו מן השמים שיתגייירו וילמדו תורה בבני ברק.

ובזה ידוקדק נוסחת הירושלמי שצריך לומר ארור המן ארורים בניו, בניו דווקא אבל לא בני בניו, כי המן ובניו האחוזים בשורש הרע המה ארורים יהיו, מה שאין כן בני בניו שנתעלו אל הקדושה על ידי אסתר המלכה ולמדו תורה בבני ברק, הם יצאו מכלל ארור ובאו לכלל ברוך.

ובדרך זה יתיישב גם נוסחא דידן, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, ואין הכוונה על רשעים וצדיקים דעלמא, אלא ארורים כל הרשעים מורע המן ועמלק האחוזים בשורש הרע, והמה ארורים יהיו עד עולם, כאשר נשבע המקום בכסא כבודו שלא יקבל מהם נין ונכד שם ושאר, וברוכים כל הצדיקים היינו הצדיקים מבני בניו של המן, שנתעלו אל הקדושה וזכו להתקרב תחת כנפי השכינה וללמוד תורה בבני ברק, והמה יצאו מכלל ארור ובאו לכלל ברוך, ולפי זה נוסחא דידן ונוסחת הירושלמי בקנה אחד עולים.

אור הישר (מס' סופרים) - שם ד"ה ורב

ורב אמר צריך לאמר ארור המן וארורים בניו כו'. וכה"ג בב"ר פמ"ט, ולפי"ז צריך להבין מדוע לא קבעו בשו"ע ס"י תרצ"ט גבי ארור המן וארורה זרש גם ארורים בניו, ונלע"ד ע"פ דתניא בגיטין נ"ז ע"ב מכני בניו של המן למדו תורה בבני ברק.

עלי תמר - ד"ה רב (ב) <הובא לעיל על הירושלמי 'רב' ד"ה גרסאות > [10:1].

מדוע מקללים את המן [גם לדעות שאין אומרים 'ארורים בניו'], הרי מבני בניו למדו תורה בבני ברק, ומילת 'ארור' נסובה גם על בניו כמו שמצינו ב'ארור כנען'.

יערות דבש - ה"ל.

יש שגרס 'וארורים בניו', וביאר שהכוונה שזה משפט אחד ארוך שהיה אומר אותו כשהגניע להמן במגילה לאחר שנתלו בניו [וראה עוד לעיל ד"ה נחלקן 10:3].

ידי משה (מדרש) - בראשית רבה מט א <הובא לעיל שם > [11:1].

מקללים גם את בניו, לרמז שלכל אחד מהרשעים יש דרך רשע בפני עצמה.

דרשות תורת חסד - דרוש סא לחודש אדר ד"ה כלל

רב (אסתר פ"ז) עה"פ ויקראו סופרי המלך, א"ר לוי ארורים הם הרשעים שהם מתעסקים בעצה רעה על ישראל, וכל אחד ואחד מהם יועץ לפי דרכו ואומר עצתי טובה מעצתך, עשו אמר שוטה ה' קין שהרג את אחיו בחיי אביו, ולא ה' יודע שאביו פרה ורבה, אני אינו עושה כך, אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי,

אוצר מפרשי הירושלמי

בגלגול של חוה שגרמה לאותו חטא, וע"ז באה לחקן הדבר עמ"ש וצומו עלי, וכמה וכמה רמזים יש בכל הסיפור כשנענין, (ועל כן יש חיוב אכילה בפורים, ואכילה ששמחה כנגד העונש של בעצבון תאכלנה כל מי חיין) ואכ"מ.

וממילא בסוף פסוק אחר תשובת עם הנבחר (בנוגע לחטא הנ"ל), אז שב המלך מגינת הבייתן ופגש בחרבונה היינו אליהו שבא לחתימת הדבר, ואמר למלך (סתם מלך הוא הקב"ה), על עשיית העין (חטא העין) בלשון וגם הנה העין, דהיינו דכבר מצינו דכל פגם של החטא של אדם הראשון סובב כבוד גם, וכל ימי העולם תלוי בתיוקן גם זו, ומשכטל גזירת כליה על מה שפגמו היהודים, הגיעה הזמן לתלות את המן הוא הנחש על העין, (העין עם אות ה' הידיעה), ועל זה חמת המלך שכחה, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, וכל זה רמז השו"ע בלשונו ההובש של וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב.

חנת סופר - פורים ד"ה וגם חרבונה

וגם חרבונה זכור לטוב. הכוונה דהרי חרבונה אמר גם הנה העין אשר עשה המן למרדכי וכו', ובעצה זו נתלה, ע"כ אומרים וגם חרבונה, היינו עצתו של גם הוא זכור לטוב.

אמרי מהר"ן - דרושים וליקוטים מגילת אסתר ד"ה בטור

בטור סי' תר"ץ כתב בשם הירושלמי וצריך שיאמר ארור המן כו', אר"פ צריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב, והקשה הגאון בעל ווי העמודים, אמאי קאמר דיאמר וגם חרבונה זכור לטוב ולא וחרבונה זכור לטוב. ויובן דבאמת איכא למידק מאי טיבותא דחרבונה זכור לטוב, הלא בקרא לא כתיב אלא שאמר גם הנה העין העומד בבית המן גבוה חמשים אמה כו'.

אמנם רש"י ז"ל פ"י מ"ש גם, כלומר עוד רעה אחת עשה המן שרצה לתלות לאוהבו של מלך אשר דיבר טוב על המלך, אי"כ ממלת גם אנו למדין שלטובה נתכוין, אבל באמת גם הוא באותה עצה ה' כמו שאמרו חז"ל אלא שחזר. וא"כ היינו דקאמר ר' פנחס וגם חרבונה זכור לטוב, כלומר כיון שאמר גם כו' נראה שלטובה נתכוין, ע"כ זכור לטוב, וא"ש.

שבט מיהודה - פורים ד"ה וגם חרבונה

וגם חרבונה זכור לטוב. יש להבין הפירוש הזה, כי ממה נפשך אם לדעת המאן דאמר (אסתר' ז, ט) חרבונה זה אליהו, מאי וגם, כי מאי צורך לרביה, כי הלא הוא תמיד זכור לטוב. ואם לדעת המאן דאמר (מגילה טז, א) אך חרבונה רשע וכו', רק כיון שראה וכו', על מה ולמה זכור לטוב. אך יש לומר בזה על פי דברינו הג"ל, שפורים הוא אחד עם יום הכפורים, וידוע לנו מדברי כ"ק מר אבא זצוקל"ה, שהוא מפני שביום הכפורים ניתנו לוחות שניות, וכן בפורים הדר קבלה מאהבת הנס (שבת פח, א. וברש"י שם), והיינו שבשניהם נתעורר ענין המתן תורה שהיה בעצרת, וידוע (פסחים סח, ב) הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכס, וגם בפורים הכל מודים דבעינן נמי לכס (פסחים סח).

וידוע לנו מספר הקדוש תורת אמת (כפרשת

בטפל מזכירים את חרבונה לטוב אבל לא לברכה. (ובפשוט הכינוי זכור לטוב הוא לרמוז למה שאמרו חז"ל שחרבונה היינו אליהו הנביא הנקרא אליהו זכור לטוב).

ורחש לבי לבאר הדבר באופן אחר, דמקורו של השו"ע אינו מהירושלמי הנ"ל אלא מהמדרש (אסתר רבה י"ט ז"ל), מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה וא"ל לאדוני המלך גם הנה העין וגו', דא"ר פנחס צריך לומר גם חרבונה זכור לטוב, ואמר רב צריך לומר ארור המן ארורים בניו ע"ש, שמדרש יש לנו גירסא דברבי ר' פנחס ע"ש, תיבת גם, וא"א לומר דכונתו לחבר להדין הקודם, שהרי במדרש הובא הדין של ר' פנחס קודם דינא דרב, ואינו להוסיף עליו, וא"כ מהו גם.

ונקדים במה שהקשו המפרשים על מה שאמר חרבונה, גם הנה העין אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך וכו' (דמשום זה הוא זכור לטוב), דבכלל מה הוועיל והוסיף חרבונה באמירתו כנגד המן הרשע, הרי כתוב עליו כי כלתה אליו הרעה מאת המלך (פסוק ז), ופני המן חפו (פסוק ח), דהיינו שכבר נגורה עליו מיתת מאת המלך, ומה אכפית לנו אם נהרג על ידי תליה או על ידי סיף, ועל זה יש לזכור חרבונה לטוב אתמהא. ועוד קשה על חרבונה במה שהתחיל לדבר למלך במלת גם, דלא מצינו שאמר דבר לפני זה, ועל מה בא הגם'.

ועל כן יש לפרש, דאע"פ שכבר נגמרה הדין לרעה כנגד המן הרשע, אמנם עדיין היו צריכין היהודים להפוך דינם ממיזת הדין למיזת הרחמים, והדין לזה הוא באמירת גם זו, ולמה שכביאנו בהקדמה בענין נחום איש גם זו, (ובפתיחה הבאנו שגם' בר"ת למפרע הוא ממתין גבורות), וא"כ פתח חרבונה דיבורו דוקא בתיבת גם'. ומטעם זה הוסיף השו"ע מלת גם, דהיינו שאנו צריכים לקשרו בתיבה זו לכונת חרבונה כשהוא בעצמו אמר תיבת גם בתחילת דיבורו, של גם הנה העין אשר עשה המן למרדכי וכו'.

ולפ"ז יצא לנו דבר חדש בפירוש הג"ל, דאין פירושו שגם חרבונה עצמו זכור לטוב כמו שמכרך את מרדכי וכו', אלא כונת ר"פ הוא שצריך לחשוב על הוי"גם שאמר חרבונה, (הגם של חרבונה) שהוא זכור לטוב, היינו שעל ידי גם זו זכור היו עם ישראל לטוב, וראיתי במסיבות פורים (סי' א) שמרגיש בכל זה.

ועל פי מה שביארנו שמה שאמר חרבונה גם אינו מלשון וכן, אלא שיש בו כונה עמוקה, עוד אפשר ע"פ המדרש שהובא לעיל על הפסוק (א, ט) גם ושתי המלכה, שהגיע זמנה של ושתי ליגמם ע"ש, דהיינו שרמו שהגיע זמנו של המן הרשע ליגמם. (ואפשר שזה מרומז למ"ש בפתיחתו על המלאך ששמו מגנומ"א שרוח זו הוא הגורם למיתה, וא"כ חרבונה היינו אליהו קרא אל מלאך זו לבריא כנגד המן הרשע להרגו).

ולסימא דמילתא י"ל עוד דבר יפה ע"פ מה שנתגלה לך בס"ד בענין גם, והוא דידוע וברור מספרים הקדושים, דכל מעשה המגילה מראשיתה לאחרייתה סובב מעשה חטא עין הרעה, שכן נתנו מסעותו של אותו רשע, ובוה מתעורר חטא אכילתו, והמן הוא הנחש, ואסתר המלכה היתה

מנך, ואם לא מהמני' לי, שדר וחזית ית צליבא דעביד, ומרדכי דמלל טבת על מלכא וכו', עני מלכא צליבא עלווי, ועל מרדכי אתקיים מה דכתיב בכתב קדיש', כד בעי מן קד' ה' אורחי' דגברא, אף בעלי דבבא יתמונן עמי'.

זהו נראה דתקנו לומר הלשון וגם חרבונה זכור לטוב, מאי לשון וגם, הל"ל וצריך לומר וחרבונה זכור לטוב, אלא זה גם מן השבחה, וגם חרבונה ר"ל שחרבונה אמר בלשון שלו גם הנה העין, זה יזכר לטובה שעשה למרדכי טובה ונתקיים ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו.

או יש לומר בדרך הלצה, וגם חרבונה, ר"ל וגם חרבונה ר"ל בלשון שאמר גם הנה העין, הל"ל ויאמר חרבונה הנה העין וגו', אלא אמר בלשון גם ריבוי, רמז עוד רמז אחר, ר"ל שגם למלך רצה לקטול, וזה נתן לסימן, דאם לא מהמנית לי הנה העין וגו'. או יאמר וגם חרבונה זכור לטוב, ר"ל שגם מה דהיה חרבונה עמו בעצה, זה היה רפואה קודם למכה, דמכח זה שנתן סימן איך עשה העין האמן לו המלך, ואם כן כל זה הוא לטובת מרדכי ולגאולה.

עיון יעקב - מגילה טז א"ה ויאמר חרבונה

ויאמר חרבונה. לכאורה תיבת גם של חרבונה איך לו דביקות כלל עם הקודם לזה, גם מה שאמר הנה עין וגו' עומד בבית המן גבוה חמשים אמה מה ספר בזה, לכן נראה לי דחרבונה פ"י בא להוסיף על דברי המלאכים שהיו דומין לבני אדם, ואמרו שהמן צוה להם לעקור האילנות מגן המלך, אמר חרבונה כנים ואמתים, וזה גם ראייה לדבריהם שהרי המן עשה עין בביתו גבוה חמשים אמה, מהיכן לקח עצים גבוהים כל כך אי לאו שנטלם מגן המלך, לכן צוה המלך לתלותו עליהם ולהיט אמינן בפיוט גם חרבונה זכור לטוב כלומר תיבת גם שאמר זכור לטוב וק"ל.

פתוחי חותם (אנג"ל) - מגילת אסתר ד"ה איתא בשו"ע (עמ' כז)

איתא בשו"ע (א"ח תר"צ סי' ט"ז) צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי וכו', וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב. ונראה שמקורו הוא מהירושלמי (פ"ג מגילה א"ר א"ר פנחס א"ר לומר חרבונה זכור לטוב. וקצ"ע לפ"ז שהשו"ע כאן (וכן הוא בטור) שינתה שנינו גדול בהעתקת דינא דר"פ, שלא הזכיר כלל לומר וגם חרבונה, זהו תמוה.

ובפשוט מדברי השו"ע נראה שתיבת גם של וגם חרבונה בא רק לחבר ולהוסיף על מ"ש צריך שיאמר ארור המן וכו', דהיינו שצריכים גם לזכור חרבונה לטוב, יותר על הזכירתו של מרדכי ואסתר. אמנם אינה נראה, דהמעין יראה דיש תרי דינים כאן, דינא דרב (ארור המן וכו'), ודינא דר"פ (של חרבונה). והשו"ע בעצמו חילקם לתרי בני, כמו שכתב עוד הפעם וצריך שיאמר, שמהו נראה דמ"ש וגם יש לו כונה אחרת בעצם אמירתו, ולא סתם להוסיף ולחבר לדינא דרב.

ובלאו הכי צ"ב בשינוי הלשון אצל חרבונה, דבשאר הזכירות אומרים בלשון ארור וברוך, וכאן הוא זכור לטוב. ואפשר דהי"גם הוא מלשון טפל, דהיינו שאנו מברכים את מרדכי ואח"כ

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א
[בויילא דף כז.]

שרה בה'א לא ילדה, והובא באגרת הטיוול עיי"ש, וע"כ חרבונו כ"ז שנקרא בא' ה' סריס, ועכשיו ע"י שנתלכש בו אליהו זכה להקרא בהא, ממילא ה' בו כח הלידה, וע"כ חרבונו עם ר' האתיות עולה רע"ז אותיות ור"ע, כן עלה על לבי. ואפי' נשאר סריס, מ"מ כיון דסייע להצלת ישראל, הרי נחשב כאלו ה' לו זרע שישאל הם זרעו, דהמקיים נפש כאלו ילדו והבן. וי"ל דמזה יצא המנהג שבפורים משנים את פניהם, משום דאליהו שינה את פניו והי' נראה כחרבונו.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים

בס' ווי העמודים (עמוד התורה פרק א') כתב לפרש, הא דאיתא בטור או"ח סי' תר"צ בשם הירושלמי דמגילה (פ"ג ה"ז) ז"ל, צריך שיאמר ארוו המן ברוך מרדכי ארווה זרש ברוכה אסתר וכו', אמר ר' פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, למה אמר מלת גם גבי חרבונו.

וני"ל על דרך הגמרא (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג), ומדרש רבה בפרשת ויחי (ס"פ צו), רבי חשב שבשני י"ג שנה, פ"א כעס רבינו על רבי חיאי הגדול, וכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו בדמותו של רבי חיאי ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר נכנס רבי חיאי אצלו א"ל רבי אותה שינך מה היא עשויה, אמר משעה שנתת ידך עליה נתרפא, א"ל לא אני הייתי, ידע רבי שאליהו זכור לטוב היה, מאותה שעה התחיל לנהוג בו כבוד בר' חיאי.

ומהרי"ל בהלכות פורים הביא בשם מהר"י סגל, חרבונו הוא אליהו היה, (וכ"ה בילק"ש אסתר תרנט), לפיכך אנו אומרים חרבונו זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו. ובוהא אתי שפיר מירא דר' פנחס, וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, וממה נפשך אנו חרבונו הוא אליהו מה טוב, ואם חרבונו ממש הוא, מכל מקום מאחר שנדמה צורתו של אליהו לחרבונו, כמה טוב היה חרבונו שאליהו נדמה בצורתו, לכן אמר וגם חרבונו, הגם שהוא חרבונו כפשוטו, מכל מקום זכור לטוב. ואני אמרתי רמז על זה, כי ראשי תיבות ו'גם ח'רבונו ז'כור ל'טוב הוא מספר ג"א, ועם הכולל נ"ב כמספר אליהו, וגם מלת וגם עם הג' אותיות גימטריא אליהו.

תפוחי חיים - בענין 'שושנת יעקב' עמ' צו אות ז וגם חרבונו. מ"ש 'וגם' י"ל רמז למה שאמר חרבונו (אסתר ז ט) 'גם' הנה העץ וכו'.

אמרי יהודה - אסתר ז ט >הובא להלן ד"ה מדוע.<
ועי' אליה רבה - שם סק"ג >הובא להלן ד"ה יש שפירשו< [36:3].

בני יהודה - חמדת אריה - מגילת אסתר ז י ויתלו את המן על העץ. במדרש (אסתר"י י ט) איתא, דחרבונו זה אליהו, וא"כ ויתלו קא"ג ע"ל אליהו, והלא אליהו כהן הוא, אמנם כבר הקשו אחא דאיתא במתני' (נדר ז טה) נזיר היה שמואל כדברי ר' נהוראי, וא"כ איך היה מטמא לאגג, והלא נזיר אסור לטמא למתים, ותירצו דעשה דמחית עמלק דוחה לל"ת, וא"כ א"ש גם כאן דאף דחרבונו הוא אליהו היה מטמא, לקיים עשה דמחית עמלק.

היה המגיד, וא"כ אין ראוי חרבונו לברכה, שהרי הוא עצמו לא דיבר טוב, לכן לא אמר יהי זכור לטוב להבא דמדוע יזכה לברכה, אלא אמר זכור לטוב, ירצה במגילה דכתיב ויאמר חרבונו זהו זכותו, אמר שאליהו ז"ל נדמה בדמותו מסתמא היה קצת מחשבו טובה בלבו, ע"ד משז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי.

והרב קול יעקב מדובנא ז"ל המתקן זאת, ע"ד הנהוג בעולם למי שנוסע על חתונת בתו או בנו ואין לו מלבוש כבוד כראוי, והוא שואל מאת רעהו, אז מדרך העולם כי אחר החתונה בהחזירו לרעהו את המלבוש יכבדוהו במשלוח מן המגנות, כדי ליהנות גם אותו מהחתונה אחר שהתלבש במלבושו על החתונה. כמו כן ראוי חרבונו להזכר לטוב, בעבור שאליהו ז"ל התלבש בו ונדמה להיות כמותו. לכן ניחא מה שאומרים וגם חרבונו כי מ"מ, אם היה אליהו מה טוב, דזכור לטוב הוא אליהו, וגם אם היה חרבונו ממש, ג"כ הוא זכור לטוב כיון שאליהו ז"ל נדמה בצורתו ולא בצורת שר אחר, מסתמא היה קצת טוב בחרבונו.

טיול בפרדס - קמא אות ו

חרבונו. בטור או"ח סי' תר"צ הביא בשם הירושלמי דמגילה, צריך שיאמר ארוו המן ברוך מרדכי ארווה זרש ברוכה אסתר ארווים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, אר"פ וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, ויש להבין למה אנו אומרים וגם גבי חרבונו, ולדברי הז"ל דגם הוא ה' באותו עצה אתי שפיר. וראיתי בס' ווי עמודים שכ' עפ"ימ שאחז"ל, רבינו הקדוש חשב שבשני י"ג שנים, כעס רבינו על ר' חיאי הגדול, וכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו הקדוש בדמותו של ר"ח ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר נכנס ר"ח אצלו א"ל רבי אותה שינך מה הוא עשויה, אמר משעה שנתת ידך עליו נתרפא כו', ידע רבינו שאליהו זכור לטוב היה, מאותו שעה התחיל לנהוג כבוד בר' חיאי.

ובמהרי"ל בהל' פורים הביא בשם מהר"י סג"ל חרבונו הוא ה' אליהו, לפיכך אנו אומרים זכור לטוב, משום דזכור לטוב היינו אליהו, ע"ש. וגם באבע"ז למגילת אסתר הביא בשם י"א דה' אליהו, והוא דחז"ל במדרש, וז"ש וגם חרבונו, מ"מ, אם חרבונו הוא אליהו מה טוב, ואם חרבונו ממש, מ"מ מאחר שנדמה צורתו לחרבונו, כמה טוב ה' חרבונו שאליהו נדמה בצורתו, לכן אמר וגם חרבונו, הגם שהוא חרבונו כפשוטו, מ"מ זכור לטוב, עכ"ל.

ולא זכיתי להבין, דאם הוא חרבונו כפשוטו, א"כ ל"ה אליהו נדמה בצורתו כלל. ואולי י"ל להיפוך, דאם ה' חרבונו ממש בודאי זכור לטוב, אמנם וגם חרבונו שהי' אליהו רק נדמה בצורתו ג"כ זכור לטוב, כיון שנדמה בצורת חרבונו די ורב זכיה לחרבונו שהתלבש בצורת חרבונו. ואולי י"ל דהרי חרבונו ה' א' מהסריסים, וכבר נזכר לעיל בתוך שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך, ובלי ספק הוא זה שנוכח לעיל, ויש להבין דשם כתיב חרבונו בא' וכאן כתיב חרבונו בה'א.

וי"ל עפ"ימ דאיתא במדרש דאות ה' מועיל ללדה, ולכן לאה זלפה בלהה שהי' בהן אות ה' ילדו, ורחל היתה עקרה, וכן שרה כ"ז שלא נקרא

יתרו), בטעם שם המקום אשר בחר ד' לנתינת התורה נקרא חורב, שעיקר מקום תורה מיוחד בנפשות חריבות מתענגות בני אדם וכו', ושיהיה נפשו ורצונו חרב ויבש מלחלוות חרבונו תענוגות בני אדם, וגם יהיה חרב ומחרב בעיני עצמו, אך בעצם היום מתן תורה הכל מודים דבעיני נמי לכם, ומצד זה לא היה עוד שלימות הקיום למתן הלוחות ראשונות שהיה עוד לרצונו יתברך בהבחירה, ענין (שמות לב, ו) וישב העם לאכול ושתו וכו', שלזה היה התיקון ביום הכפורים שאין בו אכילה ושתייה, וכל ישראל חרבים ויבשים מכל תענוגות בני אדם ונשבר לכם בתשובת עשרת ימי תשובה, ואז ניתנו הלוחות אחרונות לקיום עולם.

אמנם כן היה רצונו יתברך, שיתברר זאת שיכול נפש ישראל להיות מקום תורה גם בנפש שבעה ומלאה כל טוב באכילה ושתייה בקדושה וטהרה ובתקוותה והתחזקות, כנס פורים ומאהבת הנס הזה הדר קבלוה בימי אשורוש, ומזה נתברר מצות היום כמשתה ושמהה בהרבות אכילה ושתייה, שהוא ממש אחד עם חריבות הנפש של יום הכפורים, ומכאן אותה חריבות הנפש של יום הכפורים, שעל ידי זה זוכים לתורה שנית כראשונים שניתנו בחורב הרומז למקום התורה בנפש חריבה כדבריו הקדושים.

ואך מצד היום טוב של עצרת בעיני נמי לכם, עתה כפורים הדרר קבלוה מאהבת הנס, מתהפך ונעשה מתובת חרב אותיות רחב ככמאמר הקדוש הנ"ל בותרת אמת ע"ש, ולזה מתרחבין ברחבת גדול באכילה ושתייה ביתר שאת מכל השנה, אך העיקר שבעת ההתרחבות וההתפשטות באכילה ושתייה וכדומה, לא ישכח ויזכור לטוב בתכלית המכוון מזה, שיתאחד כאחד יחד עם החריבות והיבשות מתענגות בני האדם והיריבות עצמו שהוא קריותם יום הכפורים, שמה זוכים ללוחות השניות כהראשונות במקום הנקרא חרב.

וזהו הסיוע של הפיוט הנקבע לשמחת פורים (יש לרמז הר סיני עם הכולל מספר פורים, מקום תורה כדברי קדשו) וגם חרבונו זכור לטוב, היינו התיבת חרבונו שכולל בתיבה אחת החריבות וההתרחבות גם יחד זכור לטוב, זה העיקר, שיזכר בהעיקר שיהיו שניהם כאחד טובים יחד, ואז יהיה הכל טוב בטובה שלימה אמן.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור

והנה התוס' במגילה (דף ז' ע"ב) בשם הירושלמי הביאו, שצריך לומר ארוו המן ברוך מרדכי וגם חרבונו זכור לטוב, וק' מ"מ"ג אם הוא ראוי לברכה היל"ל ברוך חרבונו, או היל"ל וגם חרבונו יהי זכור לטוב להבא, ואם הוא ראוי לקללה, היל"ל ארוו חרבונו ומאי מלת וגם. והענין הוא ע"ד מאז"ל, שבינו הקדוש חש בשינוי י"ג שנה, ובסוף י"ג שנה כעס רבינו על ר' חיאי הגדול, בא אליהו ז"ל אצל רבינו בדמותו של ר' חיאי ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, ואם ראהו בא ר' חיאי אצלו א"ל רבי שינך מה היא עשויה, א"ל משעה שנתת ידך עליה אמטול נתרפאה, וידע רבינו שהוא אליהו ז"ל, ומאותה שעה הנהיג כבוד בר' חיאי.

כן כאן באמת לא היה חרבונו המגיד מעשיית העץ, רק אליהו ז"ל התחפש בדמות חרבונו והוא

אוצר מפרשי הירושלמי

לטובת מרדכי רק לשנת המן, וכעין שאמר חז"ל [מגילה טז, א] לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן, וכן אמרו חז"ל [שם] שאף חרבנות באותה עצה היה, אי"כ לא היה אוהב את מרדכי, רק שהיה שונא להמן ג"כ, וכשראה שגיע זמן מפתלו פירש, או שנתירא עבור עצמו פן גם עליו יצא הקצף וכו'.

וא"כ קשיא ממ"נ, אם נלך בטר המעשה מה שנעשה באמת, אין ראוי לקלל את המן, כיון שלא אהנו מעשיו, ולא היה מקום לחול בתחלה. ואם נלך אחר המחשבה, כיון שעכ"פ הוא חישוב לעשות רעה, אי"כ שוב לא נברך את חרבונא, דמחשבתו לא היה לטובת ישראל רק עבור כוונה אחרת, ובפרט ממ"נ, אם הגזירה לא היה מקום לחול כלל, אי"כ ממ"נ מעשה ליכא בחרבונא, שבלעדו הוא לא היה נעשה, ומחשבה ג"כ ליכא, שהוא לא התכוין לטובה. לכך אמר ממ"נ צריך לומר וגם חרבונא זכור לטוב, דהעושה רעה לישראל אפילו רק במחשבה צריך לשלם לו רעה, ולהיפוך מי שיש לו רק נגיעה כל דהו לטובה צריך להזכירו לטובה.

ויש להמתיק עוד, לפי מה שאיתא בילקוט פירשת תצא [רמז תתקלח] בפסוק [דברים כה, יז] זכור את אשר עשה לך וז"ל, אל תהיו כסוס כפרד אין הבין [התלים לב, ט], הסוס הוא אתה מכתור והוא בולס וכו', אתם אל תהיו כן, אלא הו זהירין למיגוי לטבא טיבותיה ולמיגוי לבישא בישותא, [למיגוי] לטבא טיבותא לא תתעב אדומי [דברים כג, ח], ולמיגוי לבישא בישותיה זכור את אשר עשה לך עמלק.

ולפ"ז הי"א אמר כאן, כיון שאנו זוכרין את עמלק והמן וזרש מה שבקשו לעשות לנו רעה, ואנו משלמין להם רעה על שבקשו לעשות לנו רעה, צריכין אנתנו לעשות גם להיפוך לשלם לטבא טיבותיה, כי אף שהיה רק במעשה ולא בכוונה, ממ"נ הרי גם בהמן היה רק מחשבה ולא מעשה, ואם אנו משלמין רעה על מחשבה לבר, מכל שכן שצריך לשלם טובה למי שעשה לנו טובה אף בלי מחשבה, ולכן צריך לומר וגם חרבונא זכור לטוב, ואתי שפיר.

בגדי יום טוב - א"ח ס"ה כט

נסתפקתי במאי דק"ל דכשמוכר לצדיק דצ"ל זכר צדיק לברכה וכשמוכר לרשע דצ"ל ושם רשעים ירקב, אם מוכר לאיזה רשע ששעה איזה טובה על ידו, כשמוכרו אם צ"ל גם בזה ושם רשעים ירקב כיון דעכ"פ הוא רשע, אי"כ כיון דהא מיהא עשה ג"כ טובה, אדרבא אפשר דצ"ל עליו כשמוכרו זכור לטוב.

הנה מן הקדוש ז"ל בא"ח ס"ה תר"ץ כתב דצ"ל וגם חרבונא זכור לטוב, והרי חרבונא רשע גמור היה, ועל מה שירבו טוב לטוב על מרדכי, כתב דצ"ל וגם חרבונא זכור לטוב. אלא דחזה הוית להה"ג ראש יוסף ז"ל הי"ד הרב ש"ג ז"ל שם באות לו, שכתב שאין לו זכור לטוב כיון דס"ס רשע הוה, יע"ש. והרב ש"ג כתב עליו ז"ל, ויש לרהות האי סברא המרס, דנהי דהוא לא היה אליהו, עכ"פ נדמה כדמותו ראוי הוא לכל כבוד, וכוותיה מצינו בעובדא דר' הקדוש עם ר' חייא

מכש"כ נפש המלך שהוא מלכו אוהבו ואין זה הוכחה על יושר לבו וצדקתו של מרדכי - אבל אחר שהוא זכה לזה שיוודע לו הובר ויציל את המלך זה הוכחה שמן השמים זיכו אותו בדבר זה - וזה בא לו בשכר שתמיד הי' רק משתדל ומתאמץ לדבר טוב ולחשוב מחשבות טובות להיטיב למלכו ולעמו ולאצרו. - וזשה"ה - אשר דבר טוב על המלך, והבן.

ועד"ז יובן וגם חרבונא זכור לטוב - שבעל הפייט הסביר לנו מאין בא לו לחרבונא לדבר דברים הגונים - כל זה בא לו ע"י שונשפע השפעת הרצון לעשות טוב. ממרדכי הצדיק שהכל בא ע"י מרדכי אשר דבר טוב. - וז"ש וגם חרבונא מה שדבר חרבונא דברים הגונים הי' ע"י מרדכי - זכור לטוב - שדבר מרדכי תמיד טוב וזה גרם שפע שגם אחרים ידברו טוב והבן.

מדוע מזכירים אותו לטובה הרי היה אחד מפרסי המלך, והיה באותה עצה, ולא נתכוון לטובת היהודים, כמבואר בבבלי (טו).

חלקו של ידיד - ס"ה תרצ עמ"א - ד"ה עוד וגם חרבונא ז"ל עכ"ל. כתב הרב ראש יוסף ז"ל דכפי ת"ד אין לומר עליו ז"ל ועי"ש. ואני אומר דמה שפירש הפסוק אחרי המחילה אינו כדבריו, דרש"י ז"ל פ"י וישלח עליו הקב"ה משלך פורענות על הרשע בלי חמלה מידו ברוח יברח בני סיעתו וחבריו בורחים מידו עי"ש, וא"כ אפילו לפי ת"ד צ"ל אי משום דההצלה באה על ידו ואם היה רשע חזר בו וכן העוה"ב הוא, ואי משום דמדבא אליהו בלמותו כנודע ש"מ שראוי הוא וברוכי נמי מברכין וק"ל.

שלחן גבוה - א"ח ס"ה תרצ אות לו

וגם חרבונא כו'. סוף פ"ק דמגילה דף י"ו ויאמר חרבונא, אמר רבי אלעזר אף חרבונא רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה מיד ברה, והיינו דכתבי וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח, וכתב ראש יוסף ז"ל דכיון דרשע היה אין לומר עליו זכור לטוב, כי לא אליהו רעה, ולפיכך נמנעים רבים מלאומרו, עכ"ד. ויש לרהות הך סברא אחר המחילה, דנהי דהוא לא היה אליהו, נדמה כדמותו וידבר טוב על מרדכי, וכיון דזכה דאליהו ז"ל נדמה כדמותו ראוי הוא לכל כבוד, דכוותיה מצינו בעובדא דרבינו הקדוש עם רבי חייא כשחש בשנינו כנודע, דמכאן ואילך נהג בו כבוד כיון שאליהו נדמה לו כדמות רבי חייא.

קהלת יעקב (קלוגר) - פר' זכור דרוש ו ד"ה ואמר וגם

ואמר וגם חרבונא זכור לטוב. הנה זה מן הש"ס ירושלמי [מגילה פ"ג ה' ז'] הוא, דאמר ר' פנחס צריך לומר חרבונא זכור לטוב וכו', והובא בסור [א"ח ס"ה תרצ], וכנראה שכל הנוסח הוא מן הש"ס, ולכן בודאי כוונה גדולה כיוונה ביה. ואפשר דר' פנחס עצמו סידרו, והוא ס"ל כר' יוחנן שפתיח לה פיתחא אימתי ראו כל אפסי ארץ, ולשיטתו אזיל דהגזירה נעשה רק לפרסם הנס, ולא בא רק לזכר לדורות, ולכן סידר שושנת יעקב.

ולכן אמר הוא צריך לומר וגם חרבונא, משום דלפי הנ"ל תקשה ממ"נ, דהנה חרבונא לא נתכוין

זהו הוא דאנו אומרים וגם חרבונא זכור לטוב, דאף דהיה אליהו וטמא את עצמו אפ"ה זכור לטוב, כי הותר, דעשה רוחה ל"ת. והנה כמו כן אסתר, אע"פ שאכ"כ נבעלה ברצון לאחשוורוש כמו שאמרה [לעיל ד, טו] כאשר אבדתי אבדתי, דמעיקרא באונס והשתא ברצון [מגילה טו ע"א] אפ"ה הותר לה להצלת ישראל, וזה שאנו אומרים "ברוכה אסתר בעד", אע"פ שנבעלה ברצון, מ"מ הואיל והיה בעדי בשביל עם הקודש, היא ברוכה בדכתיב [שופטים ד, כד] מנשים באהל תבורך, וגם חרבונא זכור לטוב, אף דגם עבר עבירה כנ"ל שהוא אליהו אפ"ה גם הוא בזה זכור לטוב.

יפה ללב - ס"ה תרצ אות ז 'הובא לעיל ד"ה יש שכתב <282>.

דברי יצחק (פינפר) - ח"ב מגילת אסתר ד"ה וגם וגם חרבונא זכור לטוב, וכן נאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה, אותו לשון שיטילה המלכות מזקינה שאול שנ' לרעך הטוב ממך, באותו הלשון נמדר לה לרעותה וגו'. כי מלת טוב יאמר על ב' אופנים, או על צדיק אמרו לצדיק כי טוב, אף שתראה ממנו כמה אכזריות שמכה ורודה לפושעים, עכ"ז נקרא טוב, שכן צוה ה', והוה טוב לשמים, שמתלבש במידות הפכויות כפי הזמן. ויש שנקרא טוב על מזוג הטוב שהוא חונן ומרחם על זכאים ורעים בשוה, ואינו בכחו להכניע ולרדות את הפושעים והחטאים.

והוה ההבדל בין שאול לדוד, כי שאול היה טוב במזוג, כי גם על אגג חמל, אבל לא לשמים, כי עבר על דבר ה' שאמר והחרמת את עמלק ולא תחמול, לכן ניטלה ממנו המלוכה. ורוד היה טוב לשמים שידע איך להשתמש הכל לפי הית הנצרך, הגם כי היה רחמן על ישראל, עכ"ז היה אכזר על מואב, ומדדס ב' חבלים להמית, ע"כ נ' לשאול ונתנה לרעך הטוב ממך, שהטוב שלך הוא במגו, והטוב של רעך יהיה טוב לשמים, ומזה הסיבה ניטלה המלוכה משאול.

ועכשיו שהושבה המלוכה לאסתר היתה צריכה לתקן חטא זקנה שאול, וע"כ השתמשה במדות הפכויות, ונתאכזרה על המן כאשר עמד לבקש על נפשו ממנה ולא שמעה בקולו, והוה באותו לשון שנטלה משאול נתנה לנכדה אסתר תחת ושתי, וזה חרבונא שהיה רשע משני הצדדים, רע לשמים שהיה באותו עצה לתלות את מרדכי, ורע לביתו להמן, אי"כ לא שייך עליו מלת טוב, רק שעכ"פ על ידו נתלה המן, ע"כ גם חרבונא זכור לטוב, (ע"כ מכתבי ש"ב הרי"א בביאור הרבה משל').

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ" 196 (ומקור הדברים שם בשם הגר"י) >הובא להלן ד"ה מדוע< [32-3].

כונת הלב (ליכטנשטיין) - פורים ד"ה ויאמר חרבונא ויאמר חרבונא אחד מן הסריסים וגו' אשר עשה המלך למרדכי אשר דבר טוב על המלך אשר יליד - דה"ל אשר הציל את המלך - אבל יש לומר שחרבונא השפיעו לו מן השמים שכל ישר לעורר על יקב ערכו של מרדכי הצדיק, ואמר שלפעמים אפי' לאדם פשוט ואפי' רע מעללים נתעורר בקרבו מדת רחמנות, להציל נפש אחד

תפארת צבי יעקב - בלקוטי צבי יעקב מגילת אסתר ד"ה יעשו

יעשו עין גבוה חמשים אמה ובבוקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו (ה, יד), וכי הוא ביד המלך לתלות איש על לא חמס בכפן, ומה גם שכתוב בתחילת המגילה כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין, הרי שנהג מלכותו על פי דין. והגם שמצינו בהמן שאחשורוש בעצמו דנו תהליה, זה היה משום חרבוה שהיה שם, והוא היה משבעת שרי פרס ומדי שהיו ממונים על הדין.

(ובזה יש לתרץ גם שאנו אומרים במזמור שושנת יעקב וגם חרבוה זכור לטוב, וקשה לדעת רבותינו ז"ל שהוא היה עם המן בעצה לעשות העץ, וכי בשביל זה יהיה זכור לטוב, והגם שהוא אמר לאחשורוש גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך, זה היה מחמת שהיה ירא על נפשו, כיון שגם הוא היה עם המן בעצה, ועל כל פנים היה צריך לצאת שכרו והפסדו ולא יהיה זכור לטוב ולא לרע. אבל לרדכינו ניהא, שאם לא היה הוא אומר לאחשורוש גם הנה העץ וגו', שמרבריו ראה אחשורוש שגם דעתו מסכמת לתלות את המן, לא היה ביד אחשורוש לתלות אותו מדעת עצמו, ובשביל זה יהיה זכור לטוב.)

אוצר דרושים נבחרים - עמ' 175 הערה ל

הוא היה בין שבעת הסריסים ורעו של ממוכן הוא המן, וכיון שראה שלא נתקיימה העצה ברח מחבורתו, ובשעת כשלונו נהפך למקטר, ולא מאהבת מרדכי. ומה שאנו אומרים וגם חרבוה זכור לטוב, אפשר שפירושו זכור על מה שאמר אשר דבר "טוב" על (היהודים) [המלך].

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם בשם הגר"י)

צריך ביאור מש"כ הפייט וגם חרבוה זכור לטוב, והרי להדיא בגמרא דחרבוה רשע היה. ויאמר חרבוה זכור, אמר רבי אלעזר אף חרבוה רשע, באותה עצה היה [מגילה טז, א].

יש לומר דמטו משמיה דמרן הגר"י, דבקר א כתיב, ויאמר חרבוה זכור, 'גם' הנה העץ אשר עשה המן למרדכי זכור, עומד בבית המן, גבוה חמישים אמה, ויאמר תלוהו עליו [אסתר ז, ט] ואמר מרן הגר"י, דחרבוה רשע היה, אך אמירתו 'גם' הנה העץ, טובה היתה הדויעלה לתלות את המן על העץ. ועל זה נישא דלא על חרבוה אומרים, חרבוה זכור לטוב, היינו דה'גם' שאמר חרבוה זכור לטוב.

ראה חיים (טרבלסי) - פר' תולדות ד"ה זה אפשר וזה אפשר מ"ש אומרים וגם חרבוה זכור לטוב. וקשה. והא גם חרבוה היה שונא יהודים כמו המן, ואין אנו מברכין אותו וגם חרבוה זכור לטוב. ולפי זה נישא דלא על חרבוה אומרים, רק וגם חרבוה, דהיינו תיבת וגם שאמר חרבוה, הוא זכור לטוב דבשבילה אנתנו נושענו, דהיינו ממת קטרוגו אמר את הנה העץ זכור, ואמר חרבוה. זה אפשר תהלים (כ"ג) גם כי אלך בגיא צלמות, דהיינו ע"י שיש גם, אלך בגיא צלמות, דהיינו ע"י קטרוגו. אבל אם אתה ה' עמדי לא אירא, דהשי"ת מונע ממנו קטרוגו. על דרך גם

עליו וגם חרבוה זכור לטוב. ולמאי דאתאן עלה נ"ל, דבהזכרת רשע שעשה טובה גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו, אבל בהזכרת רשע שעשה טובה ועל ידי זה היה הצלת רבים בענין, אזי מברכין ליה זכור לטוב, דאלים כחא ההצלת רבים ובפרט כל ישרי לברכו בפה מלא זכור לטוב, וכמו שמצינו בחרבוה זכור לטוב, וכמדובר.

וידבר משה - ב'תיוקן משה' (נד' במדהו' תרנה) פורים ד"ה נוסח שושנת

נוסח שושנת יעקב כו' ארור המן כו' ברוך מרדכי כו' ברוכה אסתר בעדי וגם חרבוה זכור לטוב, ותיבת בעדי אין לו מוכן. ומר"ח הרב הצדיק חו"ב מוה' אליעזר הרש הלוי זצלה"ה ממגיד י"ע, א"פ עפמרו"ל בחרבוה לא מאהבתו של מרדכי אלא משנאתו של המן, לכן אמר ברוכה אסתר שכונה בעדי, אבל בחרבוה לא עשה בעדי מה שעשה, אלא מחמת פני' אחת ודי לו שזכור לטוב, ודפח"ח.

ובאופן אחר נ"ל, כי צריכין לחקור מה תכלית כזה מה שמברכין לצדיקים ומקללים לרשעים, וכי מה תועלת יש לצדיק בזה כשהוא בעלמא, דקשטו כשמברכין אותו בעלמא דשקרי הדין, וכן מה הפסד לרשע במה שמקללין אותו בזה העולם. אמנם באמת אין התכלית עבור המתים שכבר מתו, כי אם עבור החיים אשר עונתה המה חיים, שישמרו על לב לעשות הטוב והישר בעיני ה' ואדם, ולמנוע מלכת בעצת רשעים בראותם כי הרשע הוא לתרפות ולדראון עולם, והצדיק לשם ולתלה ולחיי עולם.

ובזה מוכן מה שמזכירין לטובה את חרבוה הגם שלא ה' כונתו לטובתו, כי ודאי אם התועלת בזה לו לבדו לא ה' ראויה, אבל מאחר שהתועלת בעד החיים שגם הם יתאמצו לעשות מעשים טובים, א"כ אין שום נפקא מיני' בכונת חרבוה רק במעשה שעשה וממנו יראו וכן יעשו. וד"ש ארור המן וברוך מרדכי וארורו זרש, כל זה הוא כעדי לא לתועלתם ולא להפסדם כי אם בעדי, שנקח מוסר לעשות כמעשיהם, וממילא גם חרבוה זכור לטוב, וא"ש.

וב"מ משלי י' זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב חכם לב יקח מצות כו', ה"ק שכל תכלית שמזכירין צדיק לברכה ורשע לגנאי, כדי שחכם לב יקח מצות מוסר וראיה לעשות מע"ט וישרים. ועי' יומא דף ל"ח ע"ב, הוקשה להם אהך קרא בדצדיק אמר לשון יחיד וברשעני' לשון רבים, א"ר אלעזר צדיק מעצמו, רשע מחביריו. הכו' שהעונשים להרשעני' כב"ד של מטה, אין כונה לנקמה ח"ו רק למען ישמעו וייראו, [ע"י רמב"ן שופטים בטעמ' דהרגו אין נהגין], וזהו רשע מחביריו, שעי"כ חביריו יקחו מוסר ולא יירדו בראותם מפלתו. ובז"מ תהלים ק"ד יתמו חטאים מן הארץ, על ידי שיראו שרשעים עוד אינם, כלומר אינן נחשבי' לכלום, וק"ל.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט

א"ר פנחס וכו'. מלמדנו שהגם שהוא ה' ג"כ באותה עצה כמ"ש וז"ל, אך כיון שעל ידו לגלגל הקב"ה המפלה להמן שעיי"כ היתה לנו הישועה, מחייבים אנתנו לזכרו לטוב.

דחשש בשינוי כנועד דמכאן ואילך נהג בו כבוד, כיון שאליו נדמה לו כדמות ר"ח ע"כ.

ואחרי נע"ר אני הפעוט לא ידעתי מה דמות יערוך, דאי רבינו הקדוש פליג ליה כבוד לר"ח, היינו משום דס"ס ר"ח היה אדם גדול בתורה, וקודם שנהג בו ר' הקדוש ז"ל נזיפה בר"ח כבר היה נוהג בו כבוד בר"ח, וכידוע, וכדאיא במד"ר ס' נח פל"ג וז"ל, רבינו הוה מתני שבחיה דר"ח רבה קמיה דר' ישמעאל בר' יוסי, א"ל אדם גדול אדם קדוש ע"כ, אלא רשעו אחר שנהג בו נזיפה על מ"ש לו דר"ה היה עומד בחוץ נהג בו נזיפה ופסק מלעשות בו כבוד.

וכדאיא במד"ר שם פ' ג"ז וז"ל, רבינו הוה ענותן סגי, והוה אמר כל מה דימיר לי בר נש עבדי חוץ ר"ח, ואי סליק ר"ה ריש גלותא והכא אנא קאים ליה זכור, וא"ל ר"ח רבה והרי הוא עומד בחוץ, נתכרכמו פניו של ר' ליוקן שהלכו דמיו, א"ל ארוננו הוא, א"ל פוק חזי מאן בעי לך לברא, נפק ולא אשכח בי"ג וידע דהוא נוף ואין נזיפה פחותה משלשים יום.

לסוף תלתין אתא אשכח זכור לטוב כדמותיה דר"ח רבה אצל ר', ויהב ידיה על שיניה ואתסי, כיון דאתא ר"ח רבה לגביה דר' א"ל מה עבדו בשיניך, א"ל מן עונתה דיהבת ידך עילוהי איתחסימת, אמר לית אנא זכור, כיון דשמע כן שרי נהוג ביה יקרא ע"כ, הרי דר' כבר הוה פליג ליה יקרא לר"ח והוה מתני שבחיה זכור, אלא משום דנתכרכמו פניו בסביחו נהג בו נזיפה תלתין יומין.

ובתר הכי דכבר נשלמו ימי נזיפתו וכבר היה ראוי להתחיל לעשות בו כבוד כמקדם, ע"ז בא אליהו ז"ל בדמותו של ר"ח והעביר ידיו על פיו של ר' הקדוש ונתפא, כדי לרמוז לו לרבינו דעת הזמיר הגיע להתיר לו נזיפתו ולנהוג בו כבוד כמו שנהג הוא ונדמה בדמותו, ותכף הבין ר' כונת אליהו ז"ל, וע"ז כשכא אצלו ר"ח התחיל לנהוג בו כבוד, נמצא דמאי דפליג ליה יקרא לאו היינו עיקר טעמא משום דאליהו נדמה לו כדמותו.

וזהו כונת המד' שאמר שרי נהיג ביה יקרא, דהיינו הכונה הדפסיק מלמעבד ליה יקרא כל נהנה תלתין יומין, וכשומעו דהוה אליהו דהעביר ידוהי על פיו והבין רמז הרומז כנו', אזי שרי נהיג ביה יקרא, משא"כ חרבוה שהיה שרשע גמור, הגם דאליהו נדמה כדמותו, עכ"ז אינו ראוי לנהוג בו כבוד.

ומה גם דהדרבן היה מוכרח לדמות אליהו ז"ל כדמות חרבוה, דכיון שהיה אחד מן הסריסים, בודאי דברבו עם המלך יהיו דבריו נשמעים, ועל הצלת כל ישראל ראוי והגון הדבר לדמות כדמותו בצלמו הגם שהיה רשע, ולפי"ז מסיבתים שלא לו' עליו ושרי אמנם לברכו הוא קשה לשמוע, אלא דלפי האמור קשה על המנהג דפוק חזי מאי עמא דבר דנהיגי ליה וגם חרבוה זכור לטוב.

ולרידי נ"ל דה"ט, דכיון שהיה בענין הצלת כל ישרי, דע"י שדבר טוב על מרדכי נתקן גזר אומר המלך ויאמר תלוהו עליו ועי"ז ניצולו כל ישרי, כל כ"ה"ג שהיה הצלת רבים ראוי ליאמר

אוצר מפרשי הירושלמי

דבר להמלך מהעץ, ומן השמים הגידו לו כבמדרש הג"ל שאליהו ז"ל נדמה לחרבונו, והוא ידע בעצמו שלא הגיד והבין שמלאך נדמה כדמותו, וכיון שראה זאת התחרט ועשה תשובה.

ובזה יש ליישב מה שהקשו המפורשים על יתיר הלשון "ויאמר חרבונו גם הנה העץ" דתיבת "גם" מיותרת, אבל בהג"ל א"ש דמבואר במדרש שכל מקום שנאמר במגילה "המלך" סתם יש לפרש לשון חול ולשון קודש דקאי על הי"ת מלכו של עולם, ולכאורה מה שייך כאן לשון קודש, אמנם י"ל שהתוודעה על חטאו לפני הקב"ה מלכו של עולם, ואמר גם הנה העץ אשר עשה המן, ו"גם" הוא ריבוי וקאי עליו שגם הוא היה באותה עצה.

וכיון שאליהו ז"ל נדמה כדמותו ועל שהתחרט ועשה תשובה נאמר כאן חרבונו בה' לשון הצלה, ולכן אומרים וגם חרבונו זכור לטוב, ושפיר מדייק מכאן ר"א ור"ח שחרבונו מקודש רשע היה ובאותה עצה שבעצמו התוודעה על חטאו, ורב שפיר מדייק שחרבונו זכור לטוב כיון שהתוודעה ועשה תשובה ואליהו ז"ל נדמה בדמותו והציל בזה את מרדכי וכל היהודים ע"כ זוכרים אותו לטוב, ומיושבים בזה כל הקושיות והדיוקים בס"ד.

ד"ח מ"ק אדמו"ר מגור שליט"א - פורים נט ד"ה וגם

וגם חרבונו זכור לטוב, והרי אף חרבונו רשע באותה עצה הי' וכו' (מגילה טז), וכי לפי שאמר דבר טוב כבר הי' זכור לטוב ושיהי' נכלל עם הצדיקים, אכן בפורים יש להכל אחיה ויכולין להתעלות להיות נזכרים לטוב, והוה שהתקינו חז"ל להזכיר תמיד בימי הפורים וגם חרבונו זכור לטוב (ירושלמי מגילה פ"ג ה"ז, כז).

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר שם ויאמר חרבונו אחד מן הסריסים לפני המלך, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי היהודי אשר דבר טוב על המלך עומד בבית המן גבוה חמשים אמה, ויאמר המלך תלוהו עליו, כתב האבן עזרא וז"ל חרבונו יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סריס עכ"ל. וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר פרק ג', דקאמר התם באותה שעה מה עשה אליהו ז"ל, נדמה כחרבונו אחד מסריסי המלך, וז"ל ש עץ בביתו של המן מבית קושי הקדשים גבוה חמשים אמה, שנאמר ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארוכ, מיד צוה המלך לתלותו עליו, שנאמר ויאמר המלך תלוהו עליו וכו', ע"כ.

ועי' בהג' מ"י פ"א מהל' מגילה אות ד' שכתב וז"ל, ירושלמי, רב אמר צ"ל ארוה המן ארוים בניו, אמר י' נתחום חרבונו זכור לטוב, ועיין בבראשית רבה (פרשה מט"ט) פ' וה' ויהי המכסה אני מאברהם, לכך נהגו לומר להודיע שכל קוויך וכו', ארוה המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארוורה זרש אשת מפחדיו ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונו זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונו אחד מן הסריסים ליה לחרבונו, עכ"ל.

ובביאור הרד"ל על הפרקי ד"ר הג"ל הביא

זכור לטוב, ולמה נטלו לרשע הזה שקבר רשע אחר ואחר כך ברח, בשביל זה יזכרו אותו לטוב, מאי כל הרעש הזה עמו והוא הפלא ופלא לכאורה. וגם על המדרש שאמרו שחרבונו זה אליהו ונדמה לחרבונו, למה נדמה וקא לחרבונו שהיה רשע, וגם יש להבין דלפי זה שאליהו נדמה לחרבונו, אם כן היו שם שני חרבונו אחד הרשע ואחד אליהו, וכל אלו הם מהדברים הפליאים.

ונראה שאלו ואלו דברי א' חיים, כי הבורא כל העולמים רצה שרשעים הללו יקברו אחד כל חיבור, וכמו שהיה שחרבונו צוה לתלות את המן, אבל הוא נשאר גם אחר כך רשע כמו שהיה מקודם, והיה מתנהג גם לחלן בדרכו הרעה להלשיץ תמיד על מרדכי ועל ישראל, לזה בא אליהו ואמר אני חרבונו, אני אנהג מעשיו את שכתך, וכשראה חרבונו שבא לשם אחד מצד הקדושה, אמר כנפשו אי מה עשיתי, וראה שפיר טוב לו עוד לישאר שם, וברח לנפשו ונשאר אליהו במקומו, ואלו ואלו דברי אלקים חיים הכל אמת ויציב, כי מקודם היה חרבונו הרשע, ואחר כך נעשה חרבונו אחר והוא אליהו הנביא.

וזה שאומרים וגם חרבונו זכור לטוב, על דרך הכתוב (בראשית טו יד) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, ואיתא שם במדרש (כ"ר פא"ט) גם לרבות ד' מלכות. וגם כאן אומרים וגם חרבונו, כלומר אותו חרבונו שאנו מרבים, לא את חרבונו האמיתי שהוא היה רשע ואין מזכירין אותו לטובה, רק אותו שנדמה לחרבונו ונתרבה לחרבונו, זה הוא זכור לטוב.

ויתיישב בזה מה שפירש במקרא סופרים על קושיא הנוכר לעיל למה אנו מקדימין לומר ארוה המן אשר בקש לאבדי, אחר שהפסוק מקדים ברכת הצדיקים. ויתירץ שאנו אומרים כן כדי לסיים בדבר טוב, ולכאורה אנו מסיימין בוגם חרבונו זכור לטוב, ומאי דבר טוב הוא זה לסיים עם חרבונו שהיה רשע, אבל לפי הנוכר לעיל שקאי על אליהו הנביא, הוי שפיר סיים בדבר טוב. [פורים תשי"ז בחי' א']

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ 'חובא הלחן ד"ה יש שפירשו' [37-3].

תולדות חיים - פורים אות יד

ויאמר חרבונו גם הנה העץ אשר עשה המן גבוה חמשים אמה עומד בבית המן וגו' ויאמר המלך תלוהו עליו. ובבמ' מגילה (ט"ז). ויאמר חרבונו וגו' א"ר אליעזר אף חרבונו רשע באותה עצה היה. ויל"ד איך למד ר"א מכאן שחרבונו רשע היה. ובח"א למהרש"א כתב מפני שידע במכוון מדת גבהו של העץ חמשים אמה ומראה בעלמא אין יכולין לידע זאת. וקשה כיון דרשע היה, מה זה שאנו אומרים 'וגם חרבונו זכור לטוב'. ובמדרש רבה איתא דזה הי' אליהו ז"ל שנדמה לחרבונו, והוא סתירה למאמרו של ר"א, ולדברי המדרש ג"כ קשה מאי 'וגם חרבונו זכור לטוב'. הלא לא חרבונו דיבר אל המלך אלא אליהו ז"ל שהתחפש כדמות חרבונו.

וי"ל בדאמת חרבונו רשע היה ובאותה עצה, ולכן נאמר מקודם (א') חרבונו בא', דא' מבואר במדרש הוא לשון אסור, אבל כיון שראה שנודע

אחשון וכו', דמונע ממנו קטרוגו כנזכר גבי אבימלך לעיל.

פ' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף

אף חרבונו רשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח. רבנו תננאל ובתרגום שני (אסתר ז, ט) ואמר חרבונו חד מן סריסיא קדם מלכא והוא חרבונו דכיר לבישתא, אלא על הדא דכיר לטב מטול דעם המן הוה בעצתא די נסיב למעבד צליבא למרדכי, וכד חמא דשלימת בישתא על המן ועל ביתיה אול אף הוא לגרמיה ואמר ליה למלכא אופך לך מלכא בעי המן נקטול וניסה ית מלכותא מינך. ובאסתר רבה (י, ט) מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונו ואמר לי אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי גו', דא"ר פנחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב, ובראב"ע (שם) יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סריס. וראה פרקי דר' אליעזר (פרשה נ) מה עשה אליהו ז"ל נדמה כחרבונו אחד מסריסי המלך ולכן אנו אומרים וגם חרבונו זכור לטוב אעפ"י שהיה רשע אבל מפני שאליהו נדמה לו, זכור לטוב.

מהר"י ט"ב - סוף מגילת אסתר ד"ה וגם חרבונו

וגם חרבונו זכור לטוב. לכאורה הוא פלא מאי כל הרעש הזה עם חרבונו, הלא בגמרא (מגילה ט"ז ע"א) מבואר שחרבונו היה רשע, שהוא נתן העצה להמן לעשות תליה ח"ו למרדכי, וכשראה אחר כך שהעצה שלו לא נתקיימה, עמד וברח, וכמו שאין אומרים על אחרושו שיהיה זכור לטוב אף על פי שברשותו ועל ידו נעשה כל הענין, אף על פי כן אין מבכירין אותו לטובה מפני שידוע שהיה רשע, רק שהקב"ה סיבב על ידו כל הסיבות, ואם כן ילא מדוע דוקא חרבונו זכה שמזכירין אותו לטובה, הלא יש הרבה צדיקים אחרים שיזכרו אותם לטובה.

אמנם במדרש (אס"ר פ"י) איתא שחרבונו זה אליהו שנדמה לחרבונו, ועל חרבונו זה שפיר אומרים זכור לטוב. אבל יש כאן קושיא גדולה, דבגמרא אמרו שחרבונו היה רשע, ובמדרש אמרו שהוא אליהו, וכלל גדול הוא בכל פלוגתא חכמינו ז"ל שאלו ואלו דברי א' חיים, ובפלוגתא שהוא לענין דינא, כבר כתב הריטב"א ז"ל שהתורה ניתן מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, לזה הוי שפיר שניהם דברי א' חיים, אבל בפלוגתא דמציאות כזה א' חרבונו היה רשע או אליהו, איך אפשר לומר שאלו דברי א' חיים.

ונראה ולמר שכל דברי חכמים חיים וקיימים, וכמו שאני ורגל בזה הדרך להשוות דברי חכמים שיהיה כל דבריהם ז"ל קיימים ואמתיים, דהנה איתא במדרש ילקוט שחרבונו היה שונא גם את המן, וכשראה שיוכל לקיבורו, עשה הכל כדי לקיבורו, וכל הרשעים כן הם ששונאים את יהודי כשר, אבל גם ביניהם עצמם יש שונא גדולה מאחד על חבירו, ואם יכול אחד לקיבור את חבירו, עושה כל מה שבידו, אבל בשביל זה עדיין אין נעשין צדיקים שיזכרו אותם לטובה.

ולמה מזכירין את חרבונו לטובה אחר שהיה רשע, הלא היו הרבה צדיקים וקדושים צדיקי אמת שהיה לבם שותת דם בשביל ישראל, יאמרו עליהם

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א
[בויולנט דף כז.]

שעקרו משם, גם על שכתב שטנה הוא ובניו בתחלת מלכות אחשוורוש לבטל בנינו עכ"ל, ועיי מש"כ בזה לקמן (ט' י"ג).

וא"כ הרי י"ל דזהו נמי מה שהזכיר חרבונה דהך עץ שהכין המן למרדכי היה מביהמ"ק, ומשום דמטעם זה הוא נדגור עליו מיתה, והיינו במה שרצה לבטל בניו ביהמ"ק, ולכך רצה לתלות את מרדכי על עץ זה בדוקא, ומשום דמרדכי ירד לשושן כדי לבטל עצת המן ובניו, יעו"ש כל ע"הם מיתה בגלל זה וכנ"ל, ורק חרבונה לבר נשאר בחיים משום שלא היה באותה עצה, וזהו מה שרמז לדבר זה בהזכירו להאי עץ שהיה מבית קדשי הקדשים, וכמש"כ.

אמרי יהודה (רבינוביץ' ידלר) - אסתר ז ט

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבה חמישים אמה, ויאמר המלך תלחו עליו. בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) איתא, אמר רבי פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב ע"כ. והנה חרבונה היה מסריסי המלך כמבואר בפסוק כאן, והוא חרבונא הנזכר בתחילת המגילה (לעיל א'), ביום השביעי כטוב לב המלך כיון, אמר למהומן בוחא חרבונא בנתא ואבנתא זתו וכרסם שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשוורוש, וא"כ צריך ביאור מדוע מזכירים אותו לשבח.

ולפי פשוטו היה נראה, דכיון שעל ידו התגלגל הדבר שתלו את המן, לפיכך אנתנו מזכירים אותו לשבח, אך בגמרא (מגילה טז.) מבואר שרשע היה, וז"ל הגמ', אמר רבי אלעזר אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב (איוב כז כב) וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח ע"כ, ומעתה צ"ב מדוע מזכירים אותו לשבח. ואפשר שרבי פנחס בירושלמי אינו סובר בזה כרבי אלעזר, אלא ס"ל שחרבונה לא היה רשע, שהרי מגלגלים זכות על ידי זכאי, ואם על ידו נגרם שתלו את המן בודאי שאינו רשע, ולכן אנתנו מזכירים אותו לשבח, כיון שטובה זו התגלגלה על ידו.

אמנם במדרש (אסתר י ט) מבואר שלדעת רבי פנחס לא היה זה חרבונה אלא אליהו הנביא זכור לטוב, שנדמה כחרבונה מסריסי המלך, ולכן צריך לומר זכור לטוב. וז"ל המדרש מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו', דאמר רבי פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב ע"כ, וכן כתב מהר"ל בהלכות פורים (אות ד') חרבונה זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו.

וכתב הרד"ל בפירושו לפרקי דרבי אליעזר (פרק ו, א) שגם לדברי הגמרא במגילה (שם) אליהו נדמה לחרבונה שהרי חרבונה ברח משם, ואין אמר גם הנה העץ, אלא ודאי היה זה אליהו שנדמה לחרבונה. אך לכאורה קשה, מדוע אומרים וגם חרבונה זכור לטוב, אם את אליהו אנו רוצים להזכיר היה לנו לומר וגם אליהו זכור לטוב, ומה לנו להזכיר את חרבונה. ותירץ הרד"ל שיש מפרשים שגם את חרבונה עצמו אנו מזכירים

לטובה, וכמש"כ.

אולם רב פליג בזה דקאמר דחרבונה זכור לטוב, וכן היש אומרים קאמרי דהיה זה אליהו ז"ל שנדמה לחרבונה, והרי י"ל בזה דכרבי הרד"ל ז"ל, והיינו דרב ס"ל דחרבונה עצמו היה צדיק וראוי להזכירו לטובה, או דאף דהיה אליהו ז"ל שנדמה לחרבונה, ע"כ דהיה בו צד מעלה מכיון דאליהו בחר להדמות אליו וכנ"ל, [וזהו מה שהוסיף הרד"ל ז"ל וכתב, דלכך כאן נכתב חרבונה בה"א ולא באל"ף כפי מה שנכתב מתחלה, ומשום דחרבונה בה"א עולה בגימטריא פינחס זה אליהו דמספרו רע"ב, ואשר זהו גם מספר חרבונה עם הכולל].

ובדבר טוב וצד מעלה שהיה בחרבונה זה, אולי י"ל עפ"י מה דאיתא במדרש אבא גוריון פרשה ב', דקאמר התם אחר הרברים האלה כשוך חמת וכו', ומי נתן לי עצה להרגה, אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי, מיד הרגו, לפיכך לא הוזכר ע"ד. ויש אומרים שנתנו לו עצה לבטל בניו בית המקדש, לפיכך נגזר עליהם מיתה ע"כ. הרי מבואר מדברי המדרש, דבמה דמצינו דלא נזכרו שמתן של הני שבעת שרי פרס ומדי, הרי מוכח מזה שנהרגו, ובטעם הדבר שהנהיגו או מתו, היינו שנתנו לאחשוורוש עצה לבטל בניו בית המקדש.

ולפי זה היה לכאורה שוב י"ל כן גם לגבי הני שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשוורוש דהיינו מהומן בוחא וכו', דהרי כמו"כ לא מצינו דנזכרו ע"ד, וע"כ דגם הם מתו מאותו הטעם הנ"ל, ואולם מכל אלו השרים והמשרתים, הרי רק אחד מהן הוא, להזכר שמו שוב, דהיינו חרבונה דהכא, ויאמר חרבונה וגו', וא"כ מוכח מזה דהוא לא היה באותה עצה לבטל בניו בית המקדש, ולכך לא נגזר עליו מיתה. ואי נימא כן, הרי י"ל דזהו כוונת רב במה דקאמר, חרבונה זכור לטוב, והיינו דבא לתלות על רבי חמא בר חנינא דקאמר דחרבונה היה רשע וכנ"ל.

וראיתו של רב היא, ממה דמצינו דחרבונה שפיר נזכר לטובה כאן במגילה, ואילו היה באותה עצה וכמו שאר השרים והמשרתים, הרי היה נגזר עליו מיתה ושוב לא היה נזכר כאן לטובה, אלא ע"כ דהוא היה בעצם צדיק, ולכן שפיר יש להזכירו לטובה. וכן לפי דעת היש אומרים, דהיינו בעצם דברי הפרקי דר"א שהבאנו לעיל, דנדמה אליהו ז"ל לחרבונה, הרי כמו"כ י"ל דהיינו משום דלא היה באותה עצה לבטל בניו ביהמ"ק, ואם נדמה אליהו ז"ל לחרבונה, ע"כ דהיה עדיין בין החיים, והיה בו צד מעלה זו וכמש"כ.

והיה נראה להביא סמך למה שכתבנו, דהרי בפרקי דר"א הנ"ל קאמר, מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרבונה וכו', אמר לו יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים וכו', מיד צוה המלך לתלותו עליו וכו', הרי מבואר דאליהו ז"ל בדמותו של חרבונה, הרי הוזכר דהך עץ הוא מבית קדשי הקדשים. ויש לעיין בזה, דלשם מה יש לו להזכיר דבר זה כאן, דמאי נפקא מינה יש בזה לדעת דהך עץ הוא מבית המקדש דוקא.

אלא דעי' בביאור הרד"ל שם שכתב וז"ל, תלוהו עליו לקיים מה שנאמר כו', אפשר דיש עליו ר"ל כשבילו של העץ, שהיה מבהמ"ק ע"ש

לדברי הה"ג מיי, וכתב על זה וז"ל, ונראה דר"ל שאליהו ז"ל נקרא כן בירושלמי בכל מקום בשם זכור לטוב סתם, וז"ש וגם חרבונה, לא חרבונה ממש היה, אלא זכור לטוב היה שנדמה לחרבונה. וי"מ שז"מ שגם אל חרבונה ממש, אע"פ שבאמת לא היה המדבר למלך כי אם אליהו בדמותו, מ"מ הואיל ונבחר אליהו להדמות לחרבונה ולא לאחר, מוכח שהיה בו דבר טוב, [וכמש"כ במגילה שם שכשראה שירך ונעשתה עצתו ברח], לכן גם הוא זכור לטוב. [ולא רמז י"ל, שלכן שינה כאן לכתוב חרבונה בה"א ולעיל בו' הסריסים כתיב חרבונה באל"ף, לרמז על גימטריא פינחס זה אליהו עם הכולל וכו'], עכ"ל.

והנה מדברי הרד"ל ז"ל היה משמע, דאיהו ס"ל דמה דקאמר בגמ' מגילה דף טז. אמר רבי אלעזר אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח ע"כ, ופירש רש"י וז"ל, מידו ברוח יברח, בני סייעתו וחרביו בורחים מידו עכ"ל. והיינו דחרבונה זה היה בין אהביו וחכמיו של המן שיעצו לו לעשות להך עץ כ"י תלוח את מרדכי היהודי עליו, ורק כשראה שלא נתקיימה עצתו לגבי מרדכי ונהפך הרעה על המן, הרי ברח מלהיות מאוהביו דהמן ונצטרף לצידו של מרדכי.

ומדברי הרד"ל הנ"ל היה נראה, דהוא הבין בזה דשפיר נחשב הדבר כמעלה, במה שעכ"פ לבסוף עבר חרבונה לצידו של מרדכי, אלא דלפי פשוטו ודאי נראה, דאין בזה צד מעלה וצדיקות במה שעשה, אלא דר"א בא לומר דבעצם הרי חרבונה אדם רשע היה, ובודאי דאין ראוי לומר עליו דגם חרבונה זכור לטוב.

וכן נראה מדברי הילקוט כאן, דבאמת פליגי בזה אם חרבונה היה רשע או צדיק, דאיתא התם ויאמר חרבונה, אמר רבי חמא בר חנינא אף חרבונה הרשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו וגו', רב אמר חרבונה זכור לטוב, ויש אומרים באותה עשה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונה, אמר אדוני המלך יש עץ אחד בביתו מבית קדשי קדשים וכו', ויאמר חרבונה אף חרבונה שונאו של מרדכי, ומהחייב להמן, על זה נאמר נפל שור הבא שוחטין, אמר חרבונה וכי הרעה הזאת בלבד עשה לך, הוא היה עם בגתן ותרש באותה עצה וכו', יעו"ש.

ומדברי הילקוט ודאי נראה דפליגי בזה, והיינו דלפי דעת רב חמא בר חנינא דהוא כדעת ר"א דגמ' דידן, הרי חרבונה זה רשע היה, וכן נראה הדעה האחרונה שהובא, דקאמר דחרבונה היה שונאו של מרדכי, וכל מה שעשה כאן היה רק לתועלת עצמו ולא מאהבת מרדכי, וממילא שוב אין לומר עליו וגם חרבונה זכור לטוב.

וכן ע"י במגילה דף ז': דקאמר התם, אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין אורו המן לבורן מרדכי ע"כ, ובתוס' שם כתב וז"ל, בירושלמי אורורה ורש ברוכה אסתר אורוים כל הרשעים ברוכים כל היהודים עכ"ל, הרי דלא הוזכר דכמו"כ יש לומר וגם חרבונה זכור לטוב, ואולי דה"ש משום דהרי בגמ' דידן קאמר ר"א דחרבונה רשע עכ"ל, וא"כ אין להזכירו

אוצר מפרשי הירושלמי

ואף דלא היה מעמלק וזרעו, כיון דהוי באותו עצה נחשב מיניה וביה והוי דרך נס. אך הרי הוא היה המתחיל לבד, אך הגומר היה מרדכי ואסתר, וא"כ י"ל דהגומר עיקר ועדיין אינו מיניה וביה, אך צ"ל דהמתחיל עיקר והוי מיניה וביה.

והנה ראה דאתחלאת עיקר הוי, ממה דנתקן ט"ב ביום ט', והרי אחז"ל [תענית כט, א] דרובו של היכל נשרף בעשירי ולכן רצה רבי יוחנן לקבעו בעשירי, רק דרבנן אמרי דלכן הוי בט' דאתחלאת דפורענותא עדיפא, וא"כ מוכח דהתחלה עיקר, א"כ מכ"ש דלטובה הוי התחלה עיקר. וז"ש [אסתר ט, א] לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם וכו', גם וכאשר קיימו עליהם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם דהתחלה עיקר, כן ה"נ יעשו כפורים ההתחלה עיקר, ומזה למדו דחז"ל לומר וגם חרבונו זכור לטוב, לומר דהמתחיל עיקר והוי מיניה וביה, ומוכח דהוי דרך נס, וא"ש בעזוה"י.

טעם שאין אומרים על חרבונו אלא 'זכור לטוב', ולא אומרים 'ברוך חרבונו' כשם שאומרים 'ברוך מרדכי'.

חידושי ר"ח - אסתר רבה פרשה י אות ט

מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונו ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ וגו', דא"ר פנחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב כו'. עיין ברפשי רבה יום פ' מ"ט, דכל מגילה את הצדיק ואינו מברכו ואת הרשע ואינו מקללו ועובר בעשה, ועיין מגילה דף ז ע"ב בתוס' ד"ה דלא ידע כו', משמע שצ"ל ארורה ורש ברוכה אסתר כו' וע"ש.

אבל כאן לגבי חרבונו מלמדינו ר' פנחס שאין לומר עליו ברוך חרבונו, מפני שהוא עצמו לא עשה טוב, ואדרבה מצינו מגילה ט ע"ב א' שהיה עם המן באותה עצה, ורק מזה שאליהו זכור לטוב נדמה בדמותו, אנו למדים שיש לו איזה זכות, ולכן צריך לומר חרבונו זכור לטוב, וכן הוא לשון הירושלמי מגילה פ"ג ה"ז ומסכת סופרים פרק י"ד. ואנו מנהיגין לומר וגם חרבונו זכור לטוב, ואפשר לומר שהמנהג בא לרמוז שלא הוא העיקר בזה להזכירו לטוב, והוא רק כטפל לגבי העיקר אליהו זכור לטוב, ולכן גם הוא זכור לטוב.

קול יעקב (קראנץ) - קול רינה וישועה דף סה ב ד"ה ירושלמי

ירושלמי. צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי וגם חרבונו זכור לטוב (הביאו התוס' מגילה ז). הנה לכאורה יקשה בענין חרבונו ממה נפשך, אם הוא ראוי להתברך למה לא יהיה מכלל המתברכים לומר עליו ברוך חרבונו, ואם ראוי הוא לארורו היה לומר עליו ארור.

והנראה שהענין הוא ע"פ המדרש ילקוט במקומו, ויאמר חרבונו אמר ר"ח ב"ח כו' עד וי"א באותה שעה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונו ע"ש, נמצא שבאמת לא היה חרבונו המגיד מעשיית העץ, רק שאליהו ז"ל התחפש בדמות חרבונו, וא"כ למה יזכה לברכה אחר שהוא לא דבר טוב. אולם עכ"ז יזכר שמו לטוב אחר שאליהו ז"ל לא נדמה לשר אחר זולתו, על כרחך שהיה

לא אליהו היה ולפיכך נמנעים רבים מלאומרו ועיין, עד כאן.

ספר ליקוטי הגר"א - מועדים עמ' רכח

ארור המן ברוך מרדכי וגם חרבונו זכור לטוב. כתב רבינו הגר"א (אד"א פר' נצבים), שהטובה הצומחת מן הברכה נראית לבסוף ולא דוקא באופן מיידי, וכן הקלה ח"ו פעולתה והשפעתה אינן נראות דוקא מיד אלא לבסוף. והנה לא היה אדם בעולם בדור ההוא יותר מוצלח מהמן בעושר בכבוד ובנים, אמנם בהיותו רשע היה ארור ולכן אחריתו מרה כלענה, ומאידיך לא היה אדם יותר מסכן ממרדכי שנלקחה ממנו אסתר למלך ערל וטמא, ולא עוד אלא שגם לכאורה על ידו נגרמה גזירת המן על ישראל.

ושמע מינה שכן הוא בכל הרשעים, שלמרות הצלחתם לשהיה הם ארויים וסופם מר, וכן כל הצדיקים אף על פי שסובלים צער ויסורים, מכל מקום ברוכים הם ואחריתם טובה, וגם חרבונו שהיה רשע והיה בעצת המן לתלות את מרדכי, מכלל מקום לבסוף התחרט וגורם למיתו של המן, וזה שאומרים וגם חרבונו זכור לטוב, לרמוז על כך שעשה תשובה (הגר"ש ברדווע).

חתם סופר - דלהן.

חידושי ר"ח (מדרש) - דלהן.

יש שכתב שחרבונו שאומרים עליו זכור לטוב שמו מסתים בה"א, ועליו אמרו במדרש (שם) שהוא אליהו הנביא, ואינו חרבונו שהיה באותה עצה הנזכר בבבלי (שם) ששמו מסתים באל"ף.

ענין יוסף - בבבאורו על שושנת יעקב ד"ה חרבונו (נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <<>

יש שכתב שהוכיחו את חרבונו לטובה, מחמת שהישועה חייבת לבוא מתוך הרשע כדי שיהיה ניכר הנס, ולכן הישועה הגיעה דרכו.

מאמר אסתר (קלוגר) - פ"ט פס' לא ד"ה וכאשר קיימו (הוב"ד בחו"ר ש"ק קלוגר מגילה ל א

א"ר פנחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב. הנה ידוע דמיניה וביה אבא ליזול ביה נרגא [סנהדרין ט, ב], ואין יכול לפעול רק מי שהוא משלו, ועיין בילקוט ראובני פרשת מטות [ע"פ] וישלח אותם משה], דלכן נלחם יהושע עם עמלק ופנחס עם מדין, כיון דהיה חלק מהם יע"ש. וכן כתבנו בכמה דוכתא [חכמת התורה וירא עמ' טט], דלכן היה משה רבינו בן בניה, כדי שיהיה נקרא איש מצרי כדי להפיל על ידו המצרים יע"ש.

וא"כ ה"נ הרי מה שנפל המן וסיעתו ע"י מרדכי ואסתר, לא היה משלו ולא היה להם חלק בעמלק, וא"כ יהיה נראה דהוי דרך הטבע, כי דרך הטבע נעשה אף שאינו משלו, אך דרך נס אינו נעשה רק במי דהוי משלו, כדי להגדיל הנס להראות שהוא היפוך הטבע. דבטבע כל מה דהוי משלו ראוי להיטיב לו, ואם עושה לו רעה ניכר דהוי דרך נס, וא"כ בהמן דלא הוי מפלתו משלו, יהיה ניכר דהוי דרך הטבע, ולכן צריך להיות נתלה הדבר בחרבונו דהוא העיקר והוי מיניה וביה.

ומזה למדו דגם חרבונו היה באותו עצה [טז, א], וכיון דהיה באותו עצה נחשב מיניה וביה,

לטוב, וכיון שאליהו התלבש בדמותו מוכח שהיה בו דבר טוב, ולכן אנו אומרים וגם חרבונו זכור לטוב, שלא רק אליהו זכור לטוב, אלא גם חרבונו עצמו זכור לטוב, וכן כתב הערוך השלחן (סי' תרצ סכ"ב).

וכבר כתב כן הגאון רבי שבתי הורוביץ זצ"ל בן השל"ה בספרו ווי העמודים (עמוד התורה פ"א), והביא לזה ראייה ממה שמצאנו בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג) ובמדרש (כ"י צו ה), שרבינו הקדוש חשש בשינוי י"ג שנה, ובסוף י"ג שנה כסע על רבי חייה הגדול, נכנס אליהו ז"ל אל רבינו בדמותו של רבי חייה ונתן ידו על שניו ומיד נתפא, למחרת נכנס רבי חייה אצלו ושאל בשלמו והאם שינו כואבת, אמר לו רבי משעה שנתת ידך עליה אתמול נתרפאה, אמר לו רבי חייה לא אני הוא זה שנתן את ידו על שינך, מיד הבין רבינו הקדוש שאליהו זכור לטוב היה, ומאותה שעה התחיל לנהוג כבוד ברבי חייה.

ומבואר בזה, שזכות היא למי שאליהו הנביא נראה בדמותו, ולכן אומרים וגם חרבונו זכור לטוב, ואומרים 'וגם' להורות כי לא רק אליהו עצמו זכור לטוב, אלא גם חרבונו זכור לטוב, כיון שאליהו נדמה לו. ומכל מקום נראה שלא לחינם אנו מרדקים לומר 'וגם', אלא להדגיש שאת עיקר התואר זכור לטוב אנו מזכירים על אליהו הנביא עצמו, ורק בגדר 'וגם' אנו מזכירים את חרבונו שאליהו הנביא התלבש בדמותו.

יפה מראה (וכפל דבריו בספרו יפה ענף אסתר י"ט)

חרבונו זכור לטוב. על מרדכי ואסתר לא איצטריך לאשמעין, דפשיטא שיברכו, אלא חדושה קא משמע לן בחרבונו, דסביכרי ליה שהוא אליהו זכור לטוב, וכדאמר באסתר רבת' (שם) מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונו ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו', דאמר רבי פינחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב. ופליגא דרבי חמא בר חנינא, דאמר אף חרבונו הרשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח. ושניהם טעם אחד דרשו, כי מאחר שעדיין לא בקש המן תלית מרדכי מהמלך, אין ספק שלא עשה העץ בפרהסיה רק בידיעת חכמו ונאמני בריחו, ואם לו חרבונו המגיד יהיה מנאמני שנהפך לאכזר לו, או יהיה אליהו זכרונו לברכה, דאם לא כן מנא ידע.

ראש יוסף (אישקאפא) - סי' תרצ ד"ה צריך שיאמר (עמ' פ-א)

ירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי וכו', אמר ר' פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, ובגמרתנו אמרו בסוף פ"ג דמגילה ויאמר חרבונו אף אותו הרשע באותה עצה היה, כלומר לעשות העץ כדי לתלות עליו שונאו של מרדכי, כיון שרא' שלא נתקיימה עצתו ברח, והיינו דכתי' וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח, רוצה לומר שהשליך על המן הרשע עצתו שיעץ לו ואמר גם הנה העץ וגו', ולא חמל עליו שהיה אוהבו, וזה משום דמידו ברוח יברח כלו' אמר כן כדי לברוח מענשו כדי שלא יאמרו שהוא יעץ ע"ז ובהו ברח עצמו מרעת המן, אי"כ כפי גמרתנו נראה שחרבונו זה שאמר גם הנה העץ בו רשע היה וא"כ אין לומר עליו זכור לטוב כי

לומר שתבא הגאולה זאת על ידי חרבונה, אפילו אם תאמר שלא היה הדבר שספר חרבונה רק ספור דברים בלבד ולא היה זה העצה, מ"מ אין ראוי שתבא הגאולה כי אם על ידי אסתר ומרדכי, ולכן אמרו כי גם זה על ידי אליהו זכור לטוב והיה זה ג"כ מן השמים כך דעת הירושלמי, ואפילו אם תאמר דלאו אליהו היה, סבר הירושלמי כי אליהו היה עושה שליחות ע"י חרבונה, כי גם אליהו שליח הוא אל מה שהש"י רוצה לעשות וכיון שלא היה עושה רק שליחות הש"י אין לומר בזה שהיה על ידו ג"כ הגאולה, ולכן צריך לומר וגם חרבונה זכור לטוב כי היה שליח אליהו.

ובמדרש (ילקוט שמעוני אסתר סי' תתרט) ויאמר חרבונה אמר ר' חמא בר תינאי אף חרבונה הרשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, היינו דכתבי (איוב כז, כב) וישלך עליו ולא יחמול ברוח יברכה, רב אמר חרבונה זכור לטוב, ויש אומרים באותו עשה בא אליהו זכורנו לברכה ונדמה לחרבונה, אמר אדוני המלך יש עץ אחד בביתו מכית קדיש הקדשים גבוה ממימים אמה, ויצא המלך לתלות המן לקיים מה שנאמר (עזרא ו, יא) יתסח אצא עם ביתיה וזקן יתמחי עלוהי, ולקח המלך כל אשר להמן ונתן לאסתר לקיים מה שנאמר (שם) וביתיה נוולא יתעבדי על דגא, ויאמר חרבונה אף חרבונה שונאו של מרדכי היה על זה נאמר נפל שור הביא שוחטיו, אמר חרבונה וכי הרעה הזאת בלבד עשה לך, הוא היה עם בתן ותרש באותה עצה, תדע לך שכן היה שמדי כשהוריעך הדבר מיד שוטמו והכין לו צלוב והנה הוא בביתו של המן, מיד אמר המלך תלוהו עליו, וגם אל המדרש הזה הקשתו לו איך היה הגאולה על ידי חרבונה ומה ענין לו אל הגאולה, לכן אמרו שהיה חרבונה עם המן באותה עצה, וכאשר לא נתקיימה עצתו ברח והיה ירא שיהיה נודע לאסתר כי חרבונה היה באותה עצה, ולכן אמר אלו דברים, וסוף סוף בשביל שהיה ירא מן אסתר דבר הדברים האלו והיה הכל מצד אסתר אבל מצד עצמו לא היה זה, וכן למ"ד שהיה חרבונה שונא את מרדכי רק בשביל שראה פרועניות של המן היה גומר הפרועניות של המן כמו דאמרי אנשי (שבת לב, א) נפל תורא חדר סכינא ולכן היה דבר זה בשביל המפלה שבא על המן תחלה, ולכן לא שייך דבר זה אל חרבונה רק שהיה נמשך דבר זה אל עיקר הגאולה שבא על המן תחלה מן הש"י ולא היה מן חרבונה, ורב שאמר כי יש לומר ואף חרבונה זכור לטוב סבר כי הש"י היה עושה דברים אלו ע"י אליהו ולכן צריך לומר ואף חרבונה זכור לטוב.

ילקוט חדש - ערך אליהו אות ט

הא דכתיב ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים, לאו חרבונה היה אלא אליהו נראה בדמות חרבונה, מ"מ כיון שנראה בדמות חרבונה, לכן גם חרבונה זכור לטוב (שם פ' צ').

אליה רבה - סי' תרצ סק"ג

וגם חרבונה וכו' במהר"ל חרבונה הוא אליהו ע"כ, ושמעתי לפרש גם חרבונה ר"ל אף שהפשוטו אמת שהוא חרבונה, מ"מ יהא ברוך כיון דזכור לטוב, ר"ל שנוכר לטובה די"א שהוא אליהו.

כל השערים, ואינו אלא או בקצה האחרון כהמן כי יתן בכוס עינו יתהלך במשרים כל העריות דומות לו למישור, וי"ג וי"ג נאמרו על היין ולמי מדנים ולמי פצעים וגו' (סנהדרין ע' ע"א), וההפך כל המתפתה בינו וכן המתיישב בינו, יש בו מדעת קונו ואמרו הרי הוא כשבעים סנהדרין [עירובין ס"ה ע"א], ות"ח לעולם שותהו וטוב לו שנאמר ושתו ביין מסכתי [ברכות נ"ז ע"א], וע"ז האופן תהי' השתי' בפורים, עד שלא יודע בו מה שבין אורו המן לברוך מרדכי, ר"ל המדרגות ההמה.

יש שפירשו שמוכרים את חרבונה לטובה מחמת שזה היה אליהו זכור לטוב [כמבואר במדרש (אסתר י ט)] ומוכרים לטובה את אליהו, ויש שפירשו שמוכרים את חרבונה עצמו לטובה מחמת שאלהו נראה בדמותו.

הנהגות מיימוניות - הל' מגילה פ"א אות ז ירושלמי (פ"ג ה"ז בסוגיין) רב אמר צ"ל אורו המן ואורוים בניו, אמר ר' תנחום [ציל] חרבונה זכור לטוב. ועיין בבאראשית רבה פר' וה' אמר המכסה אני מאברהם (מט א), לכן נהגו לומר להודיע שכל קוויך וכו' אורו המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי אורוה זרש אשת מפחידי ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונה זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונה אתא אליהו אידמי ליה לחרבונה.

מהר"ל - הל' פורים ד"ה אמר

אמהר"י סג"ל חרבונא הוא היה אליהו לפיכך אנו אומרים חרבונה זכור לטוב משום דזכור לטוב הוא אליהו.

יפה מראה

צריך לומר חרבונא זכור לטוב. דכל שמוכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה דזכר צדיק לברכה, ומהאי טעמא צריך לומר דכל שמוכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה דשם ושעים ירקב כדאיתא בבב"ב פמ"ט, ועל מרדכי ואסתר לא איצטרין הכא לאשמעינן דפשיטא שיברכום כדאיתא בירושלמי מגילה פ"ג, אלא בחרבונא איצטרין לאשמעינן לאפוקי פמ"ד דאינו אליהו.

אור חדש (מהר"ל) - על הפסוק ויאמר חרבונה (אסתר ט ט)

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים (אסתר ז, ט) מה שהוצרך לומר הכתוב שהיה אחד מן הסריסים, מפני שאם היה זה על ידי אחר שאינו המלך ויועציו, היה הנס על ידי אותו איש אשר יעץ למלך לעשות זה, וכאלו לא היה הגאולה על ידי אסתר המלכה ודבר זה אינו ראוי להיות דבר שהוא שייך אל הגאולה שלא היה ע"י אסתר, ולכן לא היה על ידי אחד מן היועצים אשר המלך שואל לעצתו, רק היה זה על ידי אחד מן הסריסים שהיה אצל המלך וספר לו המעשה בלבד כמו שדרך הסריסים לספר הדבר אשר היה, ולא היה זה עצה כלל, ולכן אמרו בירושלמי (מגילה פרק ג, הלכה ז) שגם כן צריך לומר וגם חרבונה זכור לטוב, ונראה כי דעת הירושלמי כי חרבונה זה היה אליהו זכור לטוב, מפני שקשה דאין אפשר

הרהור טוב קצת בלבד, וכענין שאמרו חז"ל מגלגלין זכות ע"י וכו' (שבת ל"ב). והדמיון בזה, למי שנוסע על חתונת בנו ואין לו מלבוש כבוד כראוי לו, והוא שואלו מאת רעהו, שמדרכו בשובר מהחתונה הוא מחזיר לרעהו הבגד ועמו מגדנות כדי להנאותו ג"כ מהחתונה, אחרי שבמלבושו התלבש על החתונה, וכמו כן ראוי חרבונה להזכר לטוב, בעבור שהתלבש בו אליהו ז"ל ונדמה להיות כצלמו ודמותו.

מהר"ז - דלהלן.

קהלת יעקב - הנ"ל.

פני שאול - דרוש פ ח לשבת זכור הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא (130-1).

פאר יעקב - ח"ב (שמות) פורים ד"ה איתא בירושלמי איתא בירושלמי [מגילה פ"ג ה"ז] הנוסחא שצריך לומר אורו המן וכו', ושצריך לומר חרבונה זכור לטוב, ועיין בס' קול יעקב שעמד על הלשון, דממה נפשך או יאמר אורו או ברוך, ולמה נקט הלשון זכור לטוב.

אמנם נראה, דהנה אמרו חז"ל [מגילה ט"ז]. דהא דאמר חרבונה [אסתר ז, ט] גם הנה היצן אשר עשה המן למרדכי וגו', שגם חרבונה באותה עצה היה ר"ל בעצת המן, וא"כ קשה ביותר למה הוא זכור לטוב, הלא אדרבה הוא היה גם בעצת המן, ועל מה מחזיקין לו טובה. אמנם זה גופא התירץ, דהא זה שהיה בעצת המן אינו מוכר במגילה כהדיא, מש"כ העצה תללות המן זה זכור כהדיא, ולכאורה הלא דבר הוא, אלא ודאי שחזר בתשובה על מעשיו הראשונים, וממילא שפיר הנוסחא וגם חרבונה זכור לטוב, ר"ל שאינו מוכר כהדיא אלא לטובה, ולכן אנו ג"כ מחזיקין לו טובה, וק"ל.

ועי' דרשות חתם סופר - ח"א דרוש לו אדר תקסג ד"ה א"ח (חובב בחי' חתם סופר מהדו' מכוון חתם סופר מגילה ז ב ד"ה מייח"ב)

מייח"ב איניש לבסומי כפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. י"ל כי קצוות האנשים הם ישראל ועמלק, כי תכלית קנינו של הקב"ה הם ישראל והם קצה הראשון, ותכלית שנאתו ואנשי מלחמתו הם עמלק, כי לא שנא הקב"ה כ"א אתם, באופן שישראל ועמלק הם ב' קצוות וביניהם אמצעים.

וצא וחשוב הממוצעים, ארור המן קצה האחרון, כי המן הוא הקצה שבאמתו וברוך מרדכי קצה הראשון, למטה משניהם בארורה וברכה, וארורה זרש, ברוכה אסתר שהם בנוקבא, למטה מהם ארורים הרשעים ברוכים הגדולים סתם רשעים וסתם צדיקים שאינם מגיעים להמן וזרש ולא למרדכי ואסתר, וא"כ ארורים הגוים ברוכים ישראל, כי עמך כולם צדיקים (ע"י תוס' ד"ה דלא), וא"כ מגיע מה שבין גוים לישראל ומה שבין ארור לברוך, והוא חרבונה זכור לטוב, כי גם חרבונה באותה עצה ה' וברח [לקמן ט"ז ע"א], ואינו כלל ישראל ולא בכלל גוים, לא הגיע לשער ארור ולא לשער ברוך רק זכור לטוב, כל אלו המדרגות יתבונן אדם ועלה יעלה לאשר יבחה.

אמנם המחטטה או מתפתה בינו, לפניו נענלו

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילת אליהו

חרבונה זכור לטוב. איתא באסתר רבתי (שם), מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה ואמר לאחשורוש אדוני המלך (אסתר ז, ט) גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי. ונראה דכיון שאלהיו נדמה לחרבונה צריך לחלוק לו כבוד לומר זכור לברכה, על דרך אמרם רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי כלאים מב.), שאלהיו נדמה לרבי כדמות רבי חייא ומשם ואילך התחיל רבי לחלוק כבוד גדול לרבי חייא, כיון שאלהיו נדמה לו, ואפילו בלא זה אם רואה אדם טובת הנאה מגוי כמותו, כשמוכירו יאמר זכור לברכה, כדאיתא בספר החסידים (סימן תשמ"ו), כל שכן וקל וחומר שהצלת כל ישראל נתגלגל על ידו.

שלחן גבוה - סי' תרצ אות לו - הובא לעיל ד"ה מדוע.

קול יעקב - הני"ל.

מהר"ש מבעלזא - פורים ד"ה וגם

וגם חרבונה זכור לטוב. לפי שאלהיו בא בדמותו ואמר שהכין המן העץ, כדאיתא במדרש רבה בפרשת ויחי, שאלהיו בא לרבי בדמות רבי חייא ונתן אצבעו על שיניו ונתרפאו, ומאז נהג רבינו ונתן כבוד בר' חייא לפי שאלהיו בא בדמותו, ולכן גם כאן חרבונה זכור לטוב, משום שאלהיו בא בדמותו.

רד"ל - פרקי דרבי אליעזר פ"ג אות קלא

אליהו ז"ל נדמה לחרבונה. בהגמיה פ"א מה' מגילה אות ז' הביא על הא דוגם חרבונה זכור לטוב שפירושו כדאמרין ויאמר חרבונה אתא אליהו אימינו לחרבונה, ונראה שר"ל שאלהיו ז"ל נקרא כן בירושלמי בכ"מ בשם זכור לטוב סתם, וז"ש וגם חרבונה לא חרבונה ממש היה אלא זכור לטוב היה שנדמה לחרבונה, וי"מ שז"ש וגם חרבונה ממש אע"פ שבאמת לא היה המדבר למלך כ"א אליהו בדמותו, מ"מ הואיל ובהר אליהו להדמות לחרבונה ולא לאחר מוכח שהיה זה דבר טוב, (וכמ"ש במגלה שם שכשראה שלא נעשה ע"ש צדקה ברוח) לכן גם הוא זכור לטוב, (וודק) רמז י"ל שלכן שינה כאן לכתוב חרבונה בה"א ולעיל בוי' הסריסים כתיב חרבונא באל"ף לרמזו על ג' פנחס זה אליהו עם הכולל, ובמ"א כתיב בגי' פנחס אליהו, ולא ידעתי לכיון המספור.)

מהרז"ו - שם

חרבונה זכור לטוב. במדרש אסתר פסוק והמלך קם בחמתו הגי' דאמר ר' פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, וגירסת רש"י כאן כי הוי מטי לחרבונה אמר חרבונה זכור לטוב, ולענין אי הוי הפסק ע"ש בדברי רב ז"ל חרבונה שם מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ דאמר ר' פנחס וכו' כני"ל, ואין הכוונה שצריך לברך את חרבונה כמו ברוך מרדכי היפך אורו המן, דא"כ הי"ל ברוך חרבונה, אלא הכוונה על שנדמה אליהו ז"ל בדמות חרבונה ואליהו נקרא בכל מקום זכור לטוב, וכשמוכרו את חרבונה צריך להזכירו בשם זכור לטוב לרמז שמו של אליהו עליו על שנדמה בשעה זו בצורתו, וכדומה לזה לעיל פרי' ל"ג בסימן ג' ע"ש.

ליקוטים מפרס - ח"ג מגילת אסתר ד"ה מי הוא זה

ורמזו חרבונא גימ' פנחס והוא אליהו וטעם שאומרים חרבונה זכור לטוב אמרו המפרשים לפי שאלהיו הנביא בא דמות חרבונה ולא בסריס אחר לזה אומרים זכור לטוב כמו שאומרים לאלהיו הנביא כמעשה בשם (ירושלמי כלאים ט' ג') רבי חלש על לגביה רבי חייא וכו' ונהגו כבוד, טעם אחר שמנהג דתי פרס כשהורגים אדם מכריזים לפניו עונו ושכשרה המלך ששמן רצב לכבוד המלכה ואז נבהל אם ימרו עונו שכבש המלכה גנאי למלך בא חרבונה והזכירו שיש ענן אחר וכו'.

חסד לאברהם (רבינוב"ץ) - פורים ד"ה וגם חרבונה וגם חרבונה זכור לטוב. איתא בכוננות חרבונה מספר אליהו פינחס עם האותיות והכוללים. ונ"ל הטעם בדרך פשוט, ולכן צריך לזכור אותם לטוב בנס זה, והנה מבואר במדרש ז"ל באותה שעה רץ אליהו ז"ל בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם וכו', א"ל משה כלום יש אדם כשר באותו דור, א"ל יש ושמך מרדכי, א"ל לך והודיעו, כדי שיעמוד הוא בתפלה משם ואני בכאן וכו' ע"ש. והנה זאת ידוע כי פנחס הוא אליהו, נמצא שהנס היה ע"י שאלהיו היה מעורר למשרעה להתפלל עבורם.

וכן מבואר בתרגום על פסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ז"ל, ומרדכי ידע על ידא דאליהו כהנא רבה, ית כל דאתעביד בשמי מרומא ע"ש, ולכן צריך להזכירם לטוב. גם הפי' וגם חרבונה זכור לטוב, היינו אליהו פנחס הזכירו לטוב, היינו שהמה היו מזכירין המעשה הזאת למשה הנקרא טוב. ועוד יש לומר בדרך פשוט, כי כן מבואר במדרש בפסוק והמלך קם בחמתו, ז"ל, מה עשה אלי' זכור לטוב, נדמה לחרבונא ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי.

ערוך השלחן - שם סכ"ב

אומרים שושנת יעקב, וע"פ הירושלמי צ"ל שם ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וצ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, ואע"ג דלפי המדרש אליהו נדמה לדמותו, מ"מ כיון נדמה בדמות חרבונה נזכריהו לטוב, [ומה שמקדים ארור המן לברוך מרדכי, משום דרשעתו היתה מקודם, והענין כמו זכר צדיק לברכה ושם רשעים כשמוכירין ירקב, ותמיהני שבסידורים לא הדפיסו ארורים כל הרשעים ברוכים וכו'.]

בן יהוידע - בכורות ח ד"ה אמרי

אמרי במערבא הואיל ודיברה עמהם שכינה. נ"ל בס"ד אע"ג דמ"ש ויאמר אלקים אל הנחש לאו עם נחש התחתון דבר אלא עם מזלו למעלה, וכן ויאמר ה' לדג לאו עם דג התחתון דבר אלא עם מזלו למעלה, עכ"ז כיון דבתורה נכתב הדיבור על שם התחתון נכתבו שניהם ביתרון זה שיהיה להם דמיון עם האדם כשהמישם ע"ד שארז"ל שאומרים וגם חרבונה זכור לטוב מפני דאלהיו זכור לטוב נדמה כדמות חרבונה ודבר.

שפתי חכמים - ז ב בתוס' ד"ה צריך

צריך לומר חרבונה זכור לטוב. י"ל והנה

(ברכות ג' ע"א) כשמוכר אליהו פעם הראשון בש"ס נקט בא אליהו זכור לטוב, וכן הוא בנוסח ברכת המזון שלנו הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב וכו', והנה לפי דברי המדרש כאן הרי אליהו נדמה לחרבונה, נמצא חרבונה שמוכר במגילה אליהו היה, לכן צריך לומר זכור לטוב וקאי על אליהו, ורמז לדבר "לטובה" בגמטריא נ"ב, כמנין אליהו.

פני שאול - הני"ל.

טיוול בפרס - קמא אות ו - הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא <302>.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים - הובא לעיל שם.

פי' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף - הובא לעיל ד"ה מדוע.

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ

אמר ר"פ צריך לומר חרבונה זכור לטוב. באסתר רבה פ"י ס"ט מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה וא"ל אדוני המלך גם העץ וגו', דאמר ר"פ צריך לומר חרבונה זכור לטוב, וכן בפדר"א פ"ג שחרבונה הוא אליהו, ומשמע מהמדרש שמפני כן אומר ר"פ צריך לומר חרבונה לטוב מפני שחרבונה הוא אליהו, אבל על חרבונה עצמו אין לומר זכור לטוב, וכו"ה בהג"מ הלכות מגילה פ"א סק"ז צ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונה אתא אליהו אידימי ליה לחרבונה, והעתיקו הר"מ בסימן תר"צ, ולפי"ז יש לכוון באמירתו וגם חרבונה זכ"ל שר"ל לאלהיו, וכן ראינו בסידור ספרדי "תפלת כל פה", אכן הרמ"א בהגהת השו"ע לא העתיקו, אבל כדעת האר"י כתוב גם במהר"ל ועיין באר"י. אולם בתרגום שני ז ט ואמר חרבונא חד מן סריסיא קדם למלכא, והוא חרבונה דכיר לבישתא, אלא על הדא דכיר לטב, מטול דעם המן היה בעצתא די נסיב למעיד צליבא למרדכי, וכד חמא דשלימת בישתא על המן ועל ביתו, אזל אף הוא לגרמיה ואמר ליה למלכא וכו'. וכו"ה במגילה טו, הנה לפי הת"ש שהכוונה היא לחרבונא ממש ואף שהיה רשע ובעצה אחת עם המן ודכיר לבישתא, מ"מ דכיר לטוב וכו'. ומסיים בתרגום שם ועל מרדכי אתקיים מה דכתיב, כד רעי מן קדם ה' ארחתיה דגברא אף בעלי דבכוי יתמכין עמיה, וא"כ אנו אומרים וגם חרבונה זכור לטוב, אף שהיה מקודם יועצו של המן לתלות את מרדכי, הרי בסוף נזר לגדולתו שנתקיים במרדכי "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו". ולפי דרכינו למדנו שאין ישראל מקפחים שכרם של אלו מהגויים שבאו לעזרתם אף שמקודם לכן היו חורשים עליהם רעה, ומזכירים אותם לטובה.

שיח יעקב יוסף - פורים בענין פזמון שושנת יעקב ידוע מה שמובא בהרבה מדרשי חז"ל על הפסוק (מגילת אסתר ז ט) ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך, דחרבונה זה אליהו הנביא זכור לטוב שבא לפני אחשורוש כדמות חרבונה שהיה אחד מסריסי המלך, ועל זה אנו משבחים וגם חרבונה זכור לטוב, אך יש להבין מה זכה אותו חרבונה שזוכר שמו לטובה, הוי צריכין לומר דגם אליהו הנביא זכור לטוב.

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א
[בויולנט דף כז.]

של פנחס אליהו והכולל ע"ש, וראה עוד בזה נמי להרב יפה ללב (סי' תקצ סק"ב) שכתב עפ"י דלכן צריך להקפיד ולומר וגם חרבונוה זכור לטוב שיהיה ד' אותיות ולא יאמר וחרבונוה זכור לטוב ב' אותיות, והוי כ' הא וכתב הרב חיד"א בס' דבש לפי (מערכת א אות יז) שיש להזכיר תמיד אליהו הנביא ב' אותיות ולומר אליהו הנביא זכור לטוב, והווי ג"כ סוד שאמרו אליהו בארבע [ברכות ד ע"ב, גבריאל בשתיים אליהו בארבע עפ"יפוט ד' וכו'], פירוש שאומרים ד' תיבות אלו אליהו הנביא זכור לטוב הם בגי' ת' שמכניע קליפות וכו' ע"כ, ועל כן הכא נמי כיון שחרבונוה הוא אליהו צריך שיאמר וגם חרבונוה זכור לטוב שהם ד' תיבות ע"ש, [וראה בהגהות מקור חסד על ס' חסידים (סי' תשמו אות א) שכתב, דלפי שחרבונוה הוא אליהו צריכים לומר עליו זכור לטוב כדנקטו בני אליהו בגמ' ברכות (ג ע"א) ובעוד כמה מקומות, והטעם שהזכירו לשון זה זכור לטוב ביחוד באליהו הוא לאשר מציונו שנאמר בו (מלכים א' יז יח) באת אלי להזכיר את עוונתי, ולזאת מתפללים שתהא אלהי הזכרתו לטוב ע"ש]. וראה עוד בס' חזקוני רבה (סי' תקצ ס"ק יג) שכתב בזה נמי דלהכי אמרינן וגם חרבונוה זכור לטוב, כלומר דאף שפשוטו אמת שהוא חרבונוה, מ"מ יהיה ברוך, וזאת כיון וזכור לטוב, ר"ל שזוכר לטובה ד"א שהוא אליהו ע"ש.

וא"כ לפי כל הל"ן דחזינן דחרבונוה הנוכר לטובה הוא אליהו הנביא זכור לטוב א"כ ליכא ראייה מהאמור, דלעולם משרי"ה מזכירין לחרבונוה לשבח באע"ג שהיה גוי כיון שהכונה לאותו חרבונוה שהזכיר למלך על ענין העץ תלות בו את המן, ואלהיו הנביא זכור לטוב היה, אבל גוי דעלמא מנלן, [בסר אולי עדיין יש לומר וליישב בהכי גם את דברי המדרשות הנ"ל, דלעולם האי חרבונוה הנוכר לטוב אליהו הנביא יהוה, אבל מ"מ כן שנדמה והתלבש בדמותו של חרבונוה סריס המלך, כנראה דהוה ליה לחרבונוה הוה אייה זכות שבא אליהו דוקא בדמותו כצלמו של חרבונוה הסריס, והיינו שחזר בו ממעשיו הרעים שמקדם, וגמלה החלטה לביכור של חרבונוה הוה סריס, המלך להיטיב עם היהודים, ומן השמים צרפו מחשבה למעשה ובא אליהו בדמותו והביא הישועה, ולכן אומרים וגם חרבונוה זכור לטוב כלומר גם לרבות את חרבונוה אליהו ובין חרבונוה הסריס. ושור"ר עתה בכיבור הרד"ל בפרקי דרבי אליהו הגדול (פרק נ אות קלא) שכתב שם ז"ל, בהגמ"ז פ"א מהל' מגילה אות ז הביא על הא דוגם חרבונוה זכור לטוב שפירושו כדאמרינן ויאמר חרבונוה אתא אליהו אידימי לחרבונוה, ונראה שר"ל שאליהו ז"ל נקרא כן בירושלמי בכמה מקומות בשם זכור לטוב סתם, וזה שאמר וגם חרבונוה לא חרבונוה ממש היה אלא זכור לטוב היה שנדמה לחרבונוה, ויש מפרשים שזה שאמר וגם חרבונוה ממש, אע"פ שבאמת לא היה המדרש למלך כי אם אליהו בדמותו, מ"מ הואיל ובחר אליהו להדמות לחרבונוה ולא לאחר, מוכח שהיה כן דבר טוב, וכמ"ש במגילה (שם) שכשראה שלא נעשתה עצתו ברח, לכן גם הוא זכור לטוב, ודרך רמז י"ל שלכן שינה כאן (אסתר א' ז) לכתוב חרבונוה כה"א, ולעיל בו' הסריסים (אסתר ז ט) כתיב חרבונוה באל"ף לרמזו על ג"י פנחס זה אליהו עם הכולל,

בשור"ע הל' מגילה (סי' תרצ סעיף טז) שבסיום קריאת המגילה צריך לומר ארוה המן ברוך מרדכי וכו' וגם חרבונוה זכור לטוב ע"ש, וא"כ כאמור מבואר מהכי כי אע"ג שחרבונוה היה אחד מסריס המלך, וממילא היה גוי, וכאשר מבואר נמי מדברי המדרש (ספרי דאגדתא על אסתר, מדרש פנים אחרים, נוסח ב פרשה ו ד"ה ויאמר) דדרשינן התם על הפסוק (משלי טז ז) ברצות ה' רדכי איש גם אויביו ישלים איתו, שחרבונוה שונוא של מרדכי היה ועוד היה בעצת המן, אולם כיון שראה שעתה המן אינה נעשית, ברח מעצת המן ואף הכביד עליו את חמת המלך, ואמרו עליו משל נפל השור רבו הרוצים לשוחטו וכעין הא דאמרינן בגמ' שבת (לא ע"ב) נפל תורא חדר לסכניא, ומיד התחיל לקטרג על המן, ואמר למלך וכי רעה זו לבלב עשה לך, הלא הוא היה באותה עצה עם בגתן ותרש שרצו להרוג את אדוני המלך, תדע לך שמיד שהודיין מרדכי הדבר שיש סם הורג בקיתון שאתה רוצה לשותו, התחיל המן לטוטמו והכין לו צלב והרי הוא בביתו של המן, ומיד אמר המלך תלוחו עליו וכו' ע"ש, ומבואר מהכי שפיר שהיה גוי ואף היה בעצה אחת בתחילה עם המן, והיינו נמי דאמרינן בגמ' מגילה (טז ע"א) אמר רבי אלעזר אף חרבונוה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח וכו' ע"ש, ואפ"ה הא חזינן דל' להזכירו לטוב וזאת כיון שהיטיב עם מרדכי ועם ישראל שהזכיר בסופו רע על המן שהכין עץ למרדכי וכו' ותלו את המן, וא"כ לפי"ז לכאורה יש ללמוד אף לנידון דידן שכיון שאלו החיילים הדרוים מטיבים עם ישראל ומוסרים נפשם על כן, לכן אע"פ שהם גויים, שפיר יש להזכירם לטוב.

הן אמת דהנה כמדמש אסתר רבה (פ"י אות ט) דרשינן עה"פ והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גינת הביתן וכו' ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עימי בבית, ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו, מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונוה ואמר אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגוי, דאמר רבי פנחס צריך לומר חרבונוה זכור לטוב יעו"ש, ולפי דברי המדרש הללו מתבאר דחרבונוה זה שמזכירין לטוב היה אליהו הנביא זכור לטוב, ועל כן קאמר רבי פנחס דיש לומר חרבונוה זכור לטוב כיון שהוא אליהו, וראה נמי בפרקי דרבי אליעזר (פרק מט ד"ה איש יהודי) שאף שם מבואר כיו"ב, דאמרינן התם מה עשה מיכאל המלאך הגביה את המן מעל אסתר וכו' באותה שעה מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרבונוה אחד מסריס המלך אמר אדוני המלך יש עץ בביתו של המן מבית קדש הקדשים וכו' מיד צויה המלך לתלותו ע"ש, וראה גם ברשות מהר"ל (הלכות פורים) שכתב נמי דחרבונוה הוא אליהו, ולפיכך אנחנו אומרים וגם חרבונוה זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו ע"ש, וראה גם בהגהות מימוניות הל' מגילה (א אות ז) שמבואר כן דחרבונוה הוא אליהו יעו"ש, וראה נמי לרבינו החיד"א בס' כסא דחיים במס' סופרים הנ"ל (פי"ד ה"ג) שכתב בזה עוד בהא דאמרינן חרבונוה זכור לטוב, בשם גורי האר"י ז"ל, דחרבונוה בגימטריה פנחס אליהו עם הכולל ע"ש, ופירש בס' כף החיים (סי' תקצ ס"ק ק) דר"ל עם עשר אותיות

ושמעתי מזה"ק בעל החקל יצחק ז"ע לבאר על פי מה המעשה מרכינו הקדוש רבי יהודה הנשיא (ירושלמי מסכת כלאים דף מ"ב ע"א), רבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנין, וקרא על גרמיה ויתו יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ויחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנה, ומן גובעין עבד תלת עשרה שנין חשש בשניו וכו', לסוף תלת עשרתי שניא ותלתתו יזומיא עאל אליהו לגביה בדמות רבי חייה רובה, אמר ליה מה מרי עביד, אמר ליה חיי שניי מעיקרא לי, אמר ליה חמי לה לי, וחמי לה ליה ויהב אצבעתיה עלה ואינשמת.

למחר עאל רבי חייה רובה לגביה א"ל מה עביד, אמר אי לכס חיות שבארץ ישראל אי לכס ועוברות שבארץ ישראל, אמר ליה אנא לא הוינא, מן ההיא שעתא הוה נהיג ביה ביקר, כד הוה עליל לבית וועדא והוה אמר רבי חייה רובה לפנים, אמר לו רבי ישמעאל בי רבי יוסי לפנים לפני, אמר לו חס ושלום, אלא ר' חייה רובא לפנים, ורבי ישמעאל בי רבי יוסי לפני לפנים.

כשנודע לרבינו הקדוש שבא אליהו הנביא בדמותו של רבי חייה, הבין שמן הסתם רבי חייה אינו אותו רבי חייה שהכיר, אלא בודאי גדול הוא משכמו ומעלה והסתיר זאת ממנו, והוה גוי חרבונוה אם בא אליהו הנביא בדמות חרבונוה, מן הסתם חרבונוה זה היה הרבה יותר חשוב ממה שידענו אותו, לכן וגם חרבונוה זכור לטוב.

שו"ת עטרות פז - ח"א כרך ג' אה"ע ס' ה

ב"ה יום ה' ח' שבט תשנ"ד. נשאלתי הלוס אודות אדם שרצה לתרום ארון קודש גדול ומפואר לביה"כ"נ פעה"ק ירושלים תובכ"א, אולם דא עקא שנתבאו כעירי שמתיון שהוא תורם ארון קודש זה לעיני בני יחידו שנספס ונהרג בתקריח מתחבילים בצבא עם עוד כמה חבריו הי"ד, לכן הוא רוצה שיינתן שלט מצבה קטן בצד ארון קודש אשר יהיה חרות בו שמו של בנו וחרבריו שנפלו יחד עימו לעיני ולמוכרת נצח, והנה בין אותם חברים אשר נפלו עימו היה גי"כ חיל דרוזי, וכאמור רוצה האב במפגיע שיחרטו את שמות כל החיילים ואף את שמו של חייל זה, ונפגשם של גבאי ביה"כ הנוכר לשאול הגיעה האם יש איהו קפידיה בדבר המצד ההלכה לחרות אף את שמו של חייל זה על השלט שיינתן על ארון הקודש בביה"כ"נ.

תשובה בירושלמי מגילה (פ"ד ה"ז) גרסינן, רב אמר צריך לומר ארוה המן ארוה בניו, אי"ר פנחס צריך לומר חרבונוה זכור לטוב ע"כ, ופירש הרב קרבן העדה (שם) צריך לומר ארוה המן לאחר שקראו המגילה, אבל קודם לכן או בשעת קריאה לא שעדין לא מת ע"ש, וכן הוא גם במסכת סופרים (פ"י"ד ה"ג) אמר רבי פנחס צריך לומר חרבונוה זכור לטוב ע"ש, וכן הוא כיו"ב גם במדרש בראשית רבה (מט יח), ובילקוט שמעוני (פר' וירא רמז פב), ובמדרש שמואל (ב א) רבי פנחס אמר חרבונוה זכור לטוב ע"ש, ומבואר מן הדברים שיש להזכיר לטוב את חרבונוה על אף שהיה גוי, וזאת כיון שדיבר טוב על מרדכי ועוד לישראל, וכי"כ גם הטור או"ח (סי' תרצ) להלכה כדברי הירושלמי הללו, שבסוף קריאת המגילה צריך לומר וגם חרבונוה זכור לטוב ע"ש, וכן הוא גם

אוצר מפרשי הירושלמי

להעלות בחי' הרע בתוך הקדושה קטורת לד'.

והנה זהו הענין ברמז של מרדכי אצל השמן בתיבת מר דרור כי הנה ידוע בהארי" ז"ל כי מרדכי הוא בחי' יסור"א. ואורות אב"א נקראים שמן בסוד שמן וקטרת ישמה לב. והם המברכים כל החיצונים ומעלים ניה"ק מתוך הקליפה. ולכן מרדכי הוא הכניע את קליפת המן זה עמלק שנקרא מ"ר גימ' עמלק והעלה הני"ק ממנו ונעשו דרור וחפשי כמ"ש ביובל וקראתם דרור בארץ שהוא החזרת ניה"ק אל מקומם בשלום. ולכן מרדכי רמזו בתיבת מר דרור אצל השמן שהעלה מרדכי שיש הטומאה להיות דרור והוא כדברי הרמב"ם ז"ל שהמר הוא דם חי' טמאה וצריך להעלות ממנה אל הקדושה כמ"ש מי יתן טהור מטמא.

והנה לכן בסוד שמן וקטרת כי גם הקטורת מורה על ענין העלאת ניה"ק נצרך עמה חלב"ה שהוא גימ' המ"ן להעלות בחי' הקדושה מתוך הקליפה הרעה של עמלק. ולכן בשמן ובקטרת נאמר להיות לדורותיכם כמ"ש אצל עמלק מלחמה לד' בעמלק מדור דור. והנה כאשר מרדכי בחי' יסור"א הבריח כל החיצונים והעלה ניה"ק לכך פחד מרדכי נפל על כל העמיתים ויהיה הים היתה אורה ורבים מעמי הארץ המהימים הם הני"ק. וכן אומרים וגם חרבונה זכור לטוב שהוא אליהו זכור לטוב כי בהשם הזה של שמן הכניע אליהו את נביאי הבעל ועי' העלאת ניה"ק יבא אליהו במהרה שהוא תיקון חרבונה חרבן ויה' ויהי' היחוד בשלימות זכור לטוב. והבן.

מגילת אסתר - מעשה תקפו - אסתר ז ט ד"ה
והנה (עמ' קכד)

והנה חז"ל אמרו (ירושלמי מגילה ג, ז) וגם חרבונה זכור לטוב, והיינו שאלהו ז"ל נדמה בצורת חרבונה (אסתר רבה יט), לכן אומרים ז"ל. ואפשר וגם עם האותיות גי' אליהו.

טעם שאומרים 'זכור לטוב' בלשון עבר, ולא אומרים 'זכור לטוב' בלשון עתיד.

לקוטי שושנים - כפתור ד"ה בסוף הפיוט
בסוף הפיוט שושנת יעקב אנו אומרים וגם חרבונה זכור לטוב, לכאורה צריך להבין מפני מה לא אמר גם חרבונה יהיה זכור לטוב להבא, כמו שאנו אומרים ברוך מרדכי, ומפני מה אמר זכור לשון עבר.

לדעתי יובן זאת על פי מה שראיתי בספר קול יעקב על הפסוק ויאמר חרבונה וגו' בשם מדרש ילקוט, אמר ר"ח ב"ח כו' עד וי"א באותו שעה בא אליהו ז"ל ונרמה לחרבונה עי"ש, ומצא שבאמת לא היה חרבונה המגיד מעשיית הני"ק רק שאלהו ז"ל נדמה בצורת חרבונה והוא היה המגיד, א"כ אין צריכים לברכו אחר שהוא לא דיבר טוב, לכן אמר שחרבונה זכור לטוב, פי' במגילה נאמרה ויאמר חרבונה, וגם זה וכות הוא לו דהטוב קראו על שמו, כי בוודאי היה לו איהו זכות מה שאלהו נדמה בצמתו. ולפי זה ניחא שלא אמר יזכר להבא, דמפני מה יזכה לברכות.

מכאן סמך שיש להזכיר לטובה גויים שעשו טובה לישראל, וכן שמונת לומר קדיש על גוי שעשה טובה לישראל.

ובמ"ח כתוב בגי' פנחס אליהו ולא ידעתי לכיין המספר עכ"ל ע"ש, וכאמור לעיל שאכן המספר עולה במכון עם י' אותיות ועם הכולל, ועכ"פ שפיר חזינן מדבריו אלה של הרד"ל דקאמר הכי שאע"פ שחרבונה האמור היה אליהו מ"מ מתכוונים גם על חרבונה הסרים וזאת כיון שאף הוא נתכוין טוב על ישראל ועל כן בא אליהו בדמותו, וממילא לפי זה שוב חזינן דגוי המיטיב עם ישראל וזכרין אותו לטובה.

ועי' כסא רחמים (מס' סופרים) - פי"ד ה"ו בפירוש חרבונה, כתבי גורי הארי" ז"ל שהוא גימטריא פינחס אליהו עם הכולל.

וראה כף החיים - ס' תרצ אות ק
וצריך שיאמר וגם חרבונה וכו'. כ"כ הטור בשם הירושלמי והוא בס"פ בני העיר. ובמד"ר דמגילה איתא, מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה ואמר וכו' יע"ש, וכ"כ בדרשות מהר"ל ה' פורים דחרבונה הוא אליהו, לפיכך אנחנו אומרים וגם חרבונה זכור לטוב משום וזכור לטוב הוא אליהו עכ"ל. ושמעתי לפרש וגם חרבונה, ר"ל אף שפשוט אמת שהוא חרבונה, מ"מ יאה ברוך כיון דזכור לטוב ר"ל שזכור לטובה, דייא שהוא אליהו. א"ר אות י"ג. והרב חיד"א בפירושו למסכת סופרים פי"ד כתב בשם גורי הארי" ז"ל, דחרבונה בגי' פינחס אליהו עם הכולל עכ"ל, ור"ל עם עשר אותיות של פינחס אליהו והכולל.

נחלת יהושע - מגילה טז א ד"ה בגמרא אף שם בגמ' אף חרבונה רשע באותה עצה היה. בפיוט אשר הניא איתא וגם חרבונה זכור לטוב וי' ע"פ מה דאיתא במדרש רבה בפסוק והמלך קם בחמתו אליה נדמה לחרבונה ואמר הנה העין ואלה עולה גימטריא מ"ו עם ג' שמות יהוסף והיינו תשבי ומתושבי גלעד והיינו גלעדי ובפסחים דף ס"ח [ע"א] איתא גלעד זה אליה והנביא שנתייחס בו סוף תתי עשה עולה מ"ט כמספר וי"ג"ם הם שאומרים וגם חרבונה אותו חרבונה שהוא וגם ז"ל וכן רגילין בגמ' לומר על אליה לשון זכור לטוב כדאיתא בברכות דף ג' [ע"א].

תפארת שלמה - פורים רמזי פורים ד"ה או יאמר ויעה

א"י ואתה קח לך בשמך ראש מר דרור. ואי' בגמ' מר דרור זה מרדכי ע"ש. יש לבאר בזה מה ענינו לשמן המשחה. אמנם הנה הרמב"ם ז"ל כפ"א מהלכות כלי המקדש כתב. המר הוא הדם הנצטר בחי' שבמדינות הודו הידוע לכל וכו'. והראב"ד ז"ל השיג עליו כי לא יתכן לערב מדם חי' טמאה בשמן משחת קדש ע"ש. אך הנה כנים דברי הרמב"ם ז"ל ע"פ דברי הגמ' והוא כי מרדכי הוא עולה ברמז מר דרור כי הנה זה הוא תכלית כל העבודות של הצדיקים להעלות הני"ק מתוך הקליפה ולהפוך את הרע לטוב להעלותם אל הקדושה. והוא כמו שאמרו חז"ל כל תפלה שאין בה מתפלל פושעי ישראל אינה כלום. וקשה וכי מחויבים אנחנו לחזור אחר פושעי ישראל אל התפלה. אבל הענין הוא להעלות את הפושעי ישראל ע"י התפלה של הצדיקים. והוא הוא המבורך בחלבנה שצפרה התורה עם סמני הקטרת

ספר חסידים - ס' תשצ

אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים, יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדנין, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים, וכן אמר ר' יוחנן על חרבונה זכור לטוב לפי שדבר על המן. אבל נכרי רע וכן מומר רע אין לבקש עליו, ויצחק אמר על עשו יוחן רשע (ישעי' כ"ו י'), והשיב לו כל למד צדק (שם).

ספר חסידים - ס' תשמו

אשר אמרו על חרבונה זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גוים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה יאמר ז"ל.

ועי' תשובות רשב"י - תשובה ש ד"ה ואחר הדברים

והנה תמוה בעיני, כי בספר חסידים ס' תשמ"ה כתב כשמוזכרים תלמידי חכמים אין צריכין לומר זכרונם לברכה כמו שאין אומרים על משה ואהרן ועל הנביאים ועל התנאים וזכרונם לברכה, ואשר אמרו על חרבונה זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין נכרים אותו פלוני עשה טובה יאמר 'זכרונם לברכה', עכ"ל. ופלא עליו בחתני א' שאנו חייבין לקלס הצדיקים הוא הסכמה חכמי התלמוד ובעל ספר חסידים לא השגיח עליהם, ב' לומר על נכרי שעשה טובה לישראל 'זכרונם לברכה' הוא דעת יחיד ר' פנחס, וקיבל דעת יחיד ופנה עורף לדעת רבנן.

ישעיהו (צחלון) - עמ' כט ד"ה בירושלמי

בירושלמי איתא רב אמר צ"ל ארור המן ארורים בניו, אמר רב נתנחום חרבונה זכור לטוב, עכ"ל. ויש לראות מה צורך לומר להמן ארור המן ארורים בניו ולחרבונה זכור לטוב וכו' שהוא נכרי וכו'. אלא הניאה כדאיתא ביומא על אותן שלא רצו ללמד מעשה הקטרת שמזכירים אותם לגנאי, כמ"ש עליהם ושם רשעים ירקב, כי על אשר לא רצו לעשות טובה לישראל ללמד מה שהיו יודעים מהקטרת, אם כן מכ"ש שלהמן הרשע צ"ל ארור המן וכן בניו ארורים בניו על מה שעשו לישראל מהרעה.

בספר החסידים אומר חרבונה זכור לטוב, שכל אדם שמדבר בשבח הצדיקים בין יהודים בין גוים כמו חרבונה שעשה לישראל אותה טובה צ"ל זכור לטוב, אם כן ז"ש רבי נתנחום חרבונה זכור לטוב, כלומא אפילו גוי צ"ל זכור לטוב אחר שעשה טובה עם ישראל בדבריו, כמה שאמר וגילה לפני המלך שיעקר העץ למרדכי היה על אשר דבר טוב על המלך, ולא נתיח לעשות רצון בגתנא ותרש להשקות למלך סם המות רועץ, אשר גם חרבונה ז"ל בדבריו אלו עזר להוסיף האף והחמימה למלך.

ואמר מיד אחר שהוא חפץ ברעתי כ"כ תלוחו עליו, ומיד ויתלו את המן הארור על העץ וחתם המלך שככה, אם כן בודאי שצריך לומר לו זכור לטוב מדיו וזכרו בכל פעם, וכן להמן אחר קריאת המגילה צריך לומר כן ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארווה זרש אשת מפחידי ברוכה אסתר דברה בעדי, לקיים מה שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב.

מעשיהם לשם שמים א"כ כמה שמחו, ולכן מסיים וגם חרבונה זכור לטוב שאע"פ שכוונתו לא הי' מאהבת מרדכי אלא משנאת המן אפילו הכי זכור לטוב א"כ כל שכן בישראל אפי' שאין מעשיהם הכל לשם שמים ג"כ יהיו זכורים לטוב ולכן צהלה ושמחה.

יש שכתב שאומרים כן כרי להדגיש שאין השמחה שלימה מאחר שגם לחרבונה שהיה רשע היה חלק בישועה.

קובץ ישראל סבא (צאנז) - קובץ נו רעוא דרעיון פ"ר ויקהל עמ' תקסח

ובזה יובן מ"ש בשושנת יעקב וכו' ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי וכו' וגם חרבונה זכור לטוב, ותמוה דמה ענין חרבונה לכאן, ובפרט לפמ"ש בגמ' מגילה ט"ז אף חרבונה רשע באותה עצה היה וכו' ע"ש, וא"כ מדוע מזכירין חרבונה לטוב.

אלא שמרמז בזה שאין לנו לשמוח כ"כ על ישועה זו כי אין השמחה שלימה משום שגם חרבונה א' מרסיפי המלך נוטל חלק בישועה זו, וגם לו יש לנו להודות קצת ואוי לנו שכך עלתה לנו שלרשע כחרבונה הי' חלק בגאולתנו, ולא זו בלבד שכל הישועה היתה בהסתר בהנהגת השי"ת בדרך הטבע וע"י שאתר לנו נלקחה אל בית אחשוורוש, ולא היתה ישרעה זו אפי' כבימי צאתנו מארץ מצרים שאז נאמר אני ה' אני הוא ולא אחר, וכעת נוסף על כל הסתרת הפנים עוד באה הישועה בסיועו של רשע כחרבונה, ולא רק שלא זכינו לכליון הרשעה כולה אלא עוד מתערבים בהישועה גויים ורשעים, ועיי"ז אין מאמינים שיד ה' עשתה זאת וחושבים שהכל כטבעיות ואין מכירים בכעל הנס האמיתי וע"כ אין השמחה בשלימות והבן.

טעם הדבר שכאן נכתב 'חרבונה' עם אות ה"א בסוף, ובתחילת המגילה [וכן בבבלי (טז)]. עם אל"ף בסוף.

ענין יוסף - בבבאיורה על שושנת יעקב ד"ה חרבונה (נד) בסידור אוצר התפילות ח"ג <->

תולדות אוצר - פורים אות יד 'הובא לעיל ד"ה מדוע <[33-2]>.

יוח דודאים (דינוב) - מגילה שם ד"ה אף אף חרבונה רשע באותה עצה היה, דרש לה דלעיל כתיב חרבונא "באלף להורות היה "ממלאפי עצה, וכאן כתיב בה"א אותיות "הון ברה"א, גם אות ה' רמו לתשובה ע"כ גם חרבונה זכור לטוב. היינו יזכרוהו בשמו האחרון הנרמז לטובה.

שו"ת מים חיים (רפפורט) - ח"א ס' כב אות א כמה שנכתב במגילה שני פעמים חרבונא הראשון בא' והשני בה"א, ואמר הטעם ע"פ דאיתא בב"ש בשמות גיטין לענין א' לכתוב בסוף בא' או בה"א דשם הקודש כותבין בה"א ושם החול בא'. לואת בראשונה שהיה עדיין חול נכתב בא' בסוף, אבל השני היה קודש כדאיתא בתוספות דזה אליהו ע"כ נכתב בסוף בה"א.

ועי' בגדי יום טוב - או"ח ס' כט 'הובא לעיל ד"ה מדוע <[31-3]>.

מכאן שיש להזכיר לטובה אפילו מישהו שעשה דבר לצורך עצמו.

דברי פני אריה

וגדולה מזו נראה מדרך המוסר, אפילו אם ברור הוא שהי' להעושה פנייה וכוונה אחרת, אעפ"כ מחויב המקבל להזכיר את הטוב לדורות עולם, ודבר זה למדתי מדברי רז"ל אשר אנו צריכין לזכור חרבונה לטוב, כמבואר בש"ע א"ח דצ"ל גם חרבונה זכור לטוב, ואע"פ שנודע לנו ע"פ קבלת רז"ל שלא היתה כוונת חרבונה להטיב למרדכי רק משנאתו של המן, ע"י מסכת מגילה, אעפ"כ אנו חייבין לזכור זאת הטובה לעולם.

לימוד מכאן שיהודי שיצא ממנו דבר טוב אפילו אם לא נתכוון לטובה ודאי 'זכור לטוב'.

שפע חיים (צאנז) - פורים עמ' קיא

על כן קראו לימים האלו פורים על שם הפור וכו'. וצ"ע דכל חג נקרא שמו ע"ש הנס שהיה, כגון חג המצות וחג הסוכות וכן כל המועדים, וא"כ למה פורים נקרא ע"ש הפור שזה היה הצרה, וכאשר הקשו כן כל הספה"ק עיי"ש (בני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ד' אות א'). ונ"ל בהקדם חייב אינש לבסומי בפוריא (מגילה ז, ב) וכו', ונ"ל דוודאי צריך לעשות כל מצוה רק בלתי לשם שמים בלי שום פני' עצמית, אבל הי' מצינו וגם חרבונה זכור לטוב ואתא בגמ' (מגילה טז, א) שחרבונה לא משום אהבת מרדכי אמר אלא משום שנאת המן וא"כ למה זכור לטוב, אלא רואים דכיון דסוף סוף יצא על ידו דבר טוב אפילו שכוונתו לא היתה לשם שמים אפילו הכי זכור לטוב.

ואם רואים שאפילו אצל גוי שחסד לאומים חסאת (משלי יד, לד) שכל מה שעושין לגרמייהו הוא דעבדי (עיי' שבת ג, ב) להתתיר ולהתפאר ואפילו הכי חרבונה זכור לטוב, א"כ מכל שכן בישראל אפי' שאין עושין מעשה בלתי לה' לבדו אבל כיון דסוף סוף הרי עשה מצוה ג"כ יזכרהו ה' לטוב.

שושנת יעקב צהלה ושמחה. ולכן שושנת יעקב צהלה ושמחה וכו' הדנה איתא בגמ' (פסחים ג, ב) כתיב עד השמים חסדך וכתיב מעל השמים חסדך וכו' כאן בעושיין לשמה אז מעל השמים חסדך וכו' וכאן בעושיין שלא לשמה אז רק עד השמים חסדך עיי"ש, והנה תכלת דומה לים וים דומה לעשב ועשב דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב הובא בתוס' סוטה יז, א ד"ה מפני), וזה בחי' מעל השמים חסדך, וזה רומז לתורה לשמה בלי שום פני' עצמית ולכן הכנף פתיל תכלת וכו' ורואים אותו וזכרתם את כל מצות ה' (במדבר טו, לח-לט) אז תזכרו שצריך לעשות המצות בלתי לה' לבדו. וז"ש שושנת יעקב צהלה ושמחה.

אבל קשה מהו השמחה בשלמא תכלת מרדכי, מרדכי שמה מפני שהי' בחינת תכלת שכל מעשיו היו רק לשם שמים אבל ישראל הרי לא עשו כל

מדרש תפילות - ח"א אות ב"ת ענף בקשה ד"ה אם יש

אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים, יכולים לבקש מהקב"ה שיקבל דינו, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובות ליהודים, וכן אמר רבי יוחנן על חרבונה זכור לטוב לפי שדברי על המן לטובת ישראל. אבל נכרי רשע ומומר רשע אין לבקש עליו, ויצחק אע"ה אמר על עשו יוחן רשע, והשיבו הקב"ה כל למד צדק וכו', וגר המבקש על אביו ועל אמו לא יועיל להקל בדינם, ואם אביו ואמו של צדיק החטיאו את הרבים, אפילו לבן אין לבקש להטיב נשמתן דכתיב ושם רשעים ירקב.

עלי תמר - ד"ה בספר חסידים

בספר חסידים סימן תש"צ אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדינו, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים, וכן אמר רבי יוחנן על חרבונא זכור לטוב לפי שדבר על המן וכו' עיי"ש, וכו'. ובספר חסידים סימן תשמ"ו ואשר אמרו על חרבונא זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבט צדיקים בין יהודים בין גויים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה יאמר ז"ל עכ"ל ובסימן תשמ"ה שם פירוש משום שהזכירו בקריאת המגילה טובת חרבונה לפיכך צריכים לומר ז"ל וכו' עיי"ש ובדברינו לעיל.

שו"ת ממעמקים - ח"ג ס' ח"ה ולפי

פשוט הדין שמותר לומר קדיש אחרי הנכרית הזאת שהצילה כמה נפשות מישראל שלא יזכרנו למות על ידי הצר הצורר הארור ימ"ש, שהרי כתב בספר חסידים שמותר לבקש להקב"ה שיקבל חיי דינו של נכרי שעשה טובות ליהודים, ואין לנו טובה יותר גדולה ממה שעשתה הנכרית הזאת שהצילה נפשות ישראל מדרת שחת, לכן בודאי מותר לומר אחריה קדיש, ועי' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ו אמר ר' פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטובה כמו שאומרים זכרונם לברכה מכיון שעשה טובה לישראל להצילם.

שו"ת יחוה דעת - ח"ו ס' ס' ד"ה וכן

הן אמת שראיתי בספר חסידים (סימן תשצ) שכתב, וגר המבקש על אביו ואמו לא יועיל להקל מדינם, וכתב בהגהות מקור חסד שם בשם הרמ"א, דהיינו טעמא לפי שאין הבן מתייחס אליהם, שגר שנגתייר קטן שנולד ממי, נראה שהכוונה שאינו מועיל כל כך כמו הבן, אבל על כל פנים יש תועלת בתפלתו ובקדיש שאומר לא פחות מאיש זר שאיננו קרוב וגואל, וכמו שכתב בספר חסידים עצמו שם (בראש סימן תשצ), שנכרי שעשה טובות לישראל יכולים לבקש מהקדוש ברוך הוא ולהתפלל עבורו שיקל בדינו, וכן אמרו בירושלמי (פרק ג' מגילה הלכה ז') אמר רבי יוחנן צריך לומר (בפורים) וגם חרבונא זכור לטוב לפי שדיבר על המן (וכן הוא בשלחן ערוך או"ח סוף סימן תרצ), וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים ע"ש, ובנידון דידן אין לך טובה גדולה מזו שהביא לעולם הזה, כדי שיוכח לחיי העולם הבא, ובודאי ראוי ונכון שיאמר עליו קדיש.

שו"ת עטרת פז - הני"ל.

אוצר מפרשי הירושלמי

אמה קומתו (מ"א ז, ב). ד"א, קורה אחת היתה בבית פרשנדתא, שנטלה מתיבתו של נח, שכך נאמר בה חמשים אמה רחבה (בראשית ו, טו). ומנא לן דאליה הוא, דחרבונה דהכא כתיבה בה"י, וקדמתא באל"ף. והיינו דאתאמר בירושלמי, ברם צריך למימר חרבונה זכור לטוב.

כשמדברים בשבחו של צדיק אומרים 'זכור לטוב' וכמו שנלמד מחרבונה, אבל כשאומרים דבר הלכה אין צריך לומר 'זכור לטוב' כי הוא מוזכר לטובה בדבר ההלכה שאומרים בשמו.

פרדס יוסף - שמות בהקדמה ד"ה והרבה

הרבה פעמים כשהבאתי דברי גדולים לא כתבתי לשון ז"ל, עיי' בס"ח סי' תשמ"ה תשמ"ו ותתק"פ וילקוט חדש את מיתה כשמוזכרים ת"ח א"צ לומר זכרונם לברכה, כמו שאין אומרים כשקורין בתורה על משה ואהרן ז"ל, והא דאיי' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז וטור או"ח סי' תר"צ דחרבונה זכור טוב, לפי שאם מדבר בשבח צדיקים מה שעשו טובות יאמר ז"ל, אבל כשאומר דבר הלכה קריאתו זו הלולו שממילא מוזכר לטוב.

יש שפירשו שאומרים זכור לטוב כמו שבאליהו אומרים תמיד זכור לטוב.

יצב אברהם - הני"ל.

ילקוט ישר - ערך חרבונה

חרבונה מה שנטבע בפייט שושנת יעקב וכו' וגם חרבונה זכור לטוב אמר הגרד"ל ז"ל שהוא משום שיש מ"ד דאתי אליהו אידמי לחרבונה לכן גם עליו אמרו בסגנון בלשון הזה זכור לטוב כמ"ש אליהו זכור לטוב.

פרדס יוסף (בוימגרוט) - פורים ד"ה וגם חרבונה וגם חרבונה זכור לטוב, ראיתי בסה"ק בני יששכר מדוע אמרו בגמרא על אלי' הנביא לשון 'זכור לטוב' כי הוא בגי' ר"פ, כי הוא השר של יער בגי' ר"פ ונקרא ג"כ סנדלפון ג"כ בגי' ר"פ, וידוע דאלי' נדמה באותה עשה לחרבונה ע"כ אומרים לשון 'זכור לטוב'.

שו"ת מבשר טוב - יו"ד סי' עה אות ד ד"ה אמנם בברכות

[ועיין בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז א"ר פינחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ופירושו הוא כי הלא כמ"ר מגילה מובא וז"ל: מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לו וכו', ומביא גם כן דא"ר פינחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, כי אליהו נדמה לחרבונה, וצריכין לומר כמו שאומרים על אליהו: זכור לטוב, ועיין שם במדרש בחדושי הרד"ל].

וביתו ע"י עצתו, נתעלה להקרא בלה"ק, והוה וגם חרבונה זכור לטוב שהזכירו הפסוק לטוב.

מגילת אבי (ספינקא) - פורים יג

בסוף הפיט שושנת יעקב אומרים, וגם חרבונה זכור לטוב. ויש להבין מהו וגם, הרי לא כתוב מקודם זכור לטוב ולא שייך וגם, ולמה כתוב זכור לטוב ולא ברוך יהיה כמ"ש ברוך מרדכי, ביותר קשה הרי הגמרא אומרת (מגילה ט"ז ע"א) א"ר אלעזר אף חרבונה הרשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, וא"כ למה הוא זכור לטוב, והא כתיב (משלי י"י ז'), ושם רשעים ייקב.

והיה אפשר לומר דלכן באמת לא כתוב עליו ברוך יהיה אלא זכור לטוב, דכיון שהיה רשע לא נותנים לו ברכה, אלא שמ"מ כיון שיצא ממנו דבר טוב לכן זכור לטוב. אבל אכתי קשה דכיון שהגמרא אומרת מיד ברח, משתמא ברח מרדכי כשראה מפלת המן כשהוכרח להרכיב את מרדכי ברחוב העיר, וא"כ איך הוא היה עוד שם אחר הסעודה כשהמן נפל על המטה. עוד קשה דחרבונה כבר נזכר בתחילת המגילה, ושם כתוב שמו באל"ף בסופו ולמה כתוב כאן שמו בה"א בסופו, ובפרט שהיה לשון ארמית ובלשון ארמית באים כל התיבות באל"ף בסוף ולא בה"א.

ואומר הנפש יהונתן (תכ"ח א') דאיתא (מד"ר ט') דאליהו הנביא נדמה לחרבונה, והוא אמר למלך על דבר העץ שעשה המן, ולפי"ז הכל אתי שפיר, דחרבונה באמת היה רשע, וכשראה שלא נתקיימה עצתו ברח מיד, והאומר לאחשוורוש גם הנה העץ היה אליהו שנדמה לחרבונה, וא"כ היה אז האומר אליהו וגם חרבונה ביחד וזה שאומרים וגם חרבונה זכור לטוב, דהיינו אליהו שחז"ל אומרים עליו לשון הזה אליהו הנביא זכור לטוב. ולפי"ז יתכן דלכן כתוב כאן חרבונה בה"א לרמז ע"ז שהוא אליהו. ותיבת חרבונה בה"א בגימטריא זה אליהו, לכן כתוב חרבונה בה"א.

ועי' אגדתא דמגילתא (נד' בס' מגילת אסתר - יקר תפארת) - פ"ו אות ט

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים. אמר רבי חמא בר חנינה, אף חרבונא הרשע באותה העצה היה, כיון שראה שלא נעשתה עצתו, ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח (איוב כו, כב). איתאמר כיון שברח, אתא אליהו ז"ל ואידימי בדמותיה דחרבונא, ואמר למלכא גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי. אמר לו, אדוני המלך, יש עץ אחד בביתו של המן, שנטלו מבית קדש הקדשים גבוה חמשים אמה. ומנין שהוא מבית קדש הקדשים, שנאמר ויבן את בית יער הלבנון מאה איכו וחמשים אמה רחבו ושליש

יצב אברהם - ח"ג עניני פורים ד"ה בתחילה בתחילה פ"א פ"י כתיב חרבונא באל"ף ואח"כ פ"ז פ"ט ויאמר חרבונה בה"א י"ל עפ"י שכ' בהל' גיטין ששם בלשה"ק הוא בה' בסוף וע"כ כאשר עשה תשובה נכתב בה"א גם ה"א רומז על תשובה כרע"י דה"א תלוי (דכתיבא בגמ' מנחוה כט).

כללי תורה (שפירא) - ערך מגילת אסתר אות ג

באליהו רבה סימן תרצ"א בכלל דקדוקי כתיבת המגילה, כתב דחרבונא הראשון יכתוב באל"ף לבסוף, וחרבונה בתרא בהא לבסוף, וכן כתב הגאון ר"ז מרגליות בספר שער אפרים, וכן כתב גם בספר שלחן הקריאה, וצריכין לדעת טעם לזה.

ונראה עפ"י מה דאיתא בתוספות מגילה ז': בדה"מ עד דלא, בשם הירושלמי, לומר אורורה זרש ברוכה אסתר וכו' ובירושלמי איתא עוד אמר ר' פינחס צריך לומר וגם חרבונה זכור לטוב, ולכאורה קשה למה לא נכלל אותו בכלל ברכה ולומר ברוך חרבונה, אחרי שעשה דבר גדול כזה שהביא מפלתו של המן הרשע ימ"ש, והירין המגיד מדובא ז"ל דעל האמת אותו חרבונה שהיה משבעת הסריסים לא אמר כלום. רק איתא בילקוט דאליהו זכור לטוב התלבש בדמות חרבונא וגילה דבר העץ שעשה המן, אבל בשביל זה שאליהו בחר בלבוש של חרבונא שנראה מחמת שהיה טוב מיתר הסריסים, לפיכך מוזכרין אותו בסגנון זה שמוזכרין את אליהו הנביא זכור לטוב.

והסביר בדרך משל, שמי שצריך ללכת על חתונה וזקוק לבקש מחבורו להשאיל לו איזה מלבוש אוי המנהג כשמחזיר לו המלבוש נותן לו איזה חלק ממיני מתיקה שכבדוהו בחתונה, והשתא מובן טעמו של דבר, היות שמבואר בש"ע אהע"ז סימן קכ"ט סעיף ל"ד דשם הקודש כותבין בהא לבסוף ושם לעז באל"ף, ולכן חרבונא הראשון באל"ף כמו בגתא ואבגתא אבל חרבונה בתרא שזכה שאליהו הנביא נתלבש בו נהגין בו קודש לכתבו בהא.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר ז ט חובא לעיל ד"ה מדוע.

טעמא דקרא - פרק בשיר (קניבסקי) - מגילת אסתר ע"ה ויאמר חרבונה (עמ' גנד)

ויאמר חרבונה. כתיב בה' ובפ"א כתיב חרבונא בא'. וי"ל דמבואר באה"ע סי' קכ"ט סל"ד דכל שם שהוא בלה"ק כותבין בה' בסוף, וכל שם שהוא בלעז כותבין בא', והנה חרבונה ה"י ממונה על חורבנות כמ"ש בתרגום (וצ"ל שם חרבונה אחרבי) וכשמניחה המלך על חורבנות קראו חרבונא בא' כמנהג פרס, וכשזכה להחריב המן

רשימת פירושים שנמצאים בשיווק

מסכת	פירושי המכון אור שמחה	מסובסד בעדקאוויטש	אור יעקב	לב ירושלים	שונות	הגדה"ק	ארטסקרול
ברכות		אור יעקב	אור יעקב	לב ירושלים	מתא דירושלים עם 'ביאורים'	ביאורים →	שוטנשטיין 2 כרכים
פאה		אור יעקב כרך א' עם הודיות	אור יעקב	לב ירושלים	ביהמ"ד להלכה	ביאורים	שוטנשטיין
דמאי		אור יעקב כרך א' עם כלאים	אור יעקב	לב ירושלים	ביהמ"ד להלכה ארץ הצבי	ביאורים	שוטנשטיין
כלאים		אור יעקב כרך א' עם דמאי	אור יעקב כרך א' עם שביעית	לב ירושלים כרך א' עם שביעית		ביאורים	שוטנשטיין
שביעית		אור יעקב כרך א' עם תרומות	אור יעקב כרך א' עם כלאים →	לב ירושלים כרך א' עם כלאים	ביהמ"ד להלכה 2 כרכים קב ונקי ארץ הצבי	ביאורים	שוטנשטיין 2 כרכים
תרומות		אור יעקב כרך א' עם שביעית	אור יעקב →	לב ירושלים	הוצאת המכון קב ונקי ביהמ"ד להלכה חלק ב נופי יונה	ביאורים	שוטנשטיין 2 כרכים
מעשרות		קב ונקי כרך א' עם מע"ש וחלה		לב ירושלים	הוצאת המכון קב ונקי → ביהמ"ד להלכה ארץ הצבי	ביאורים	שוטנשטיין

מקרא:

- מהדורה מסובסדת-
- ניתן להשיג בחנויות-
- בהזמנה בלבד (כריכה רכה)**-
- אזלו מהשוק-

עמוד ראשון מרשימת החיבורים לקבלת הרשימה
במלואה, ניתן לפנות: ds1@partner.net.il

בשזטנשטיין, כל מה שיצא בעברית – יצא גם באנגלית.

ביאורים נוספים בחנויות בהסדר מיוחד, לאספקה סדירה וקבועה על המדף, אצל: 'גידסה' ירושלים, 'גיטלר' ב"ב

♦ אוד שמחה ♦ ביאורים ♦ ביהמ"ד להלכה בהתיישבות ♦ בערקאזויטש
♦ שזטנשטיין - בכל חנויות הספרים ♦ המאוד-סט - בכל חנויות הספרים,
מהדורה רגילה, ומהדורת פנינים

מהדורות עם המפרשים הקדמונים, בשיווק בכל חנויות הספרים בעולם

♦ מאודי אוד - עם צורת הדף. מהדורה רגילה, ומהדורת פנינים
♦ עוז והדר - מהדורה רגילה, ומהדורה מורחבת. ניתן לדכוש גם כרכים בודדים

'אוד שמחה' ו'בערקאזויטש' ניתן להזמין גם בחנויות דלהלן:

♦ ירושלים: 'גידסה' חפץ חיים 13, 'ספרים ווינקעל' עלי הכהן 15, 'ספרי הישיבה' בית ישראל 1, 'זולדמן ספרים' ביהמ"ד בעלזא. ♦ בני ברק: 'גיטלר' שלמה המלך 2, 'סאטמער' קדושת יו"ט 7, 'אברמזביץ' קוטלר 5. ♦ אשדוד: 'בלוטניק' אדמו"ד מפיטסבורג 44, 'ספרי שרגא' ר"א בן הורקנוס 18. ♦ בית שמש: 'חנות הספרים שלכם' חזו"א 35. ♦ חיפה: 'קוסטינר' הרצל 64. ♦ גוש עציון: 'צומת הגוש' ליד המשתלה

נציגי המכון בערים נוספות: ♦ אופקים: 05276-73840, ♦ חצוד: 05271-48258, ♦ עמנא-ל: 05041-98822, ♦ ק.גת: 08-8033089, ♦ ערד בית המכון בן יאיר 58/17.

אצל כל הנציגים אפשר להזמין גם דרך המוקד 05276-88939.
בשאר חלקי הארץ, או לסיטונאים, במוקד הפצה: 05276-88939

אדרה"ב:

Shirah Seforim Distributers

4116 16th Avenue | Brooklyn, NY 11204

T. 718-871-8652 | F. 718-871-8412 | E. shirah@thjnet.com

אירופה:

Unit E, Viking Business Park, Rolling Mill Road

JARROW, TYNE & WEAR, NE32 3DP ENGLAND

T. +44(0)-191-430-0333 | F. +44(0)-191-430-0555

E. info@lehmanns.co.uk

LEHMANN'S

הסבר על המבחנים

מבנה המבחן:

במסלולים הקבועים בלוח (שילוב, דף היומי, מועדים, מסכתות), המבחנים נערכים בממוצע אחת לחודש, על דוב המבחנים מתאפשר לענות בשני חלקים, כל חלק אחת לשבועיים. ניתן לאחד את משלוח התשובות לפי הקצב האישי.

בשאר המסלולים, המבחנים נשלחים לפי הקצב האישי. דהיינו, מבחן ראשון נשלח בעת ההרשמה, והבא אחריו לאחר קבלת התשובות מהמבחן.

המבחנים נשלחים בדואר לכתובת שצויינה בעת ההרשמה.

קטעים שיש הנהגים לדלגם, דולגו. אם דולגו קטעים נוספים ניתן לציין בספח [להלן].

תנאי המבחן:

המבחנים נערכים בעל פה על שיטת הירושלמי בלבד.

ניתן לקבל שידותי בחינה [מבחן ובדיקה] במענה מתוך הגמרא. אך ללא זכאות לשי, זיש לציין זאת בספח בכל מבחן.

השאלות הינם לפי הפירוש שנבחר במהדורת בערקאוויטש המסובסדת שיוצאת לאור ע"י המכון, במיוחד עבור תכנית השילוב.

מצורף למבחן:

מעטפת גוביינא למשלוח התשובות, ללא צורך בכול דואר.

ניתן לשלוח ולקבל גם בפקס 0777-952905, או בדוא"ל.

במכתב המצורף למבחן, ישנו ספח מיוחד. בו הינו יכול לנהל התכתבות אישית, בעת הצורך, עם נציג השירות של הקדן.

אין באפשרותנו להתייחס להערות שייכתבו על דף המבחן עצמו.

מצורף גיליון 'שאלו שלום ירושלים' ככלי עזר, לחזרה, לסיכום וכדו'. והוא נשלח בתחילת לימוד המסכת.

למבחן הראשון מצורף לוח-שנה עם ההספקים.

השגת גמדות למבחן ראשון:

גמדות המהדורה נמכרות בחנויות שבהסדר המכון, הרשימה בפרסום המצורף. במחיר מסובסד של 30 ש"ח בלבד לכרך.

שי למצליחים:

על כל כרך שנבחנים בהצלחה, נותן המכון שי – את הכרך הבא לפי תכנית הלימוד, עבור הצלחה של +80% במבחני המסכתות שבכרך, (עם ציוני המבחן שלפני האחרון בכרך, בכדי לאפשר רצף בלימוד).

השני נשלח בדואר-רשום לכתובת שצויינה בהרשמה. [ניתן לציין 'כתובת למשלוח חבלות'].
השני יגיע לסניף הדואר הקרוב, ותישלח הודעה בדואר על החבילה הממתנה בסניף. באזורי
הסדר [כיום: ירושלים, ב"ב, אשדוד] ישלח 'ברטיס-זיכוי' למימוש בחנות קרובה. ניתן להתארגן
בקבוצה, ולקבל את המבחנים והשני ישירות לכתובת שתציינו בעת ההרשמה.

ניתן להשתתף במס' מסלולים בו זמנית. אך לא ניתן לקבל את אותו מדך כשי פעמיים.
מעט לעת נערכים מבצעים לעידוד.

אין באמור לעיל, כל התחייבות שהיא מצד קרן "זכרון משה" / "קרן זכרון משה וישראל" / "קרן
זכרון יהודא" ומכון "דרכי שמחה", כלפי הנבחנים. הרישום ועדיבת המבחן, מהווה הסכמה
שאין אחריה ערעור, לקבלת כל החלטה שהיא בענייני המבחנים והזכייה, שתתקבל על ידי מכון
"דרכי שמחה".

< הרשמה לכל המסלולים / לוחות שילוב על כל הש"ס / פירוט נוסף
'קול הירושלמי' 08-9952460, שלוחה 6

< לשיעורים בירושלמי או בשילוב באמצעות מערכת קול הדף
חייגו: 02-6400000, עם הכניסה יש להקיש < 1 < 2
במערכת זו ניתן להגיע גם לשיעוריו של הגאון רבי דניאל אלטר שליט"א במקש < 3

< לשיעורים בירושלמי או בשילוב באמצעות מערכת קול הלשון
חייגו: 03-6171111, עם הכניסה יש להקיש < 1 < 2 < 8
במערכת זו ישנם שיעורים רבים בירושלמי. כמו גם שיעור ייחודי לפי תכנית השילוב במקש < 5

< לשיעורים מאת הרב הגאון רבי מנשה ישראל דייזמן,
חייגו: 03-6171105, עם הכניסה הקישו < 2

< ניתן לשמוע שיעורים, בעברית או באנגלית, באתר של 'כולל עיון הדף':
<http://www.dafyomi.co.il/>
ניתן באתר גם להוריד לוחות ועוד.

< לתכנית השילוב:
<http://www.dafyomi.co.il/calendars/yeru-meshulavheb.htm>

< לקבלת חומר במייל, ניתן לפנות לכתובת: ds1@partner.net.il
או בפקס, בצרוף פרטים מלאים ומספר פקס מחובר, במספר: 0777-952-905

דוד המלך ביקש: אגודה באוהליך עולמים

(תהלים ס"א)

**שואל רב יהודה בשם רב (יבמות צו ב)
וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות?**

אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, ועל ידי כך, גם כשהייה בעולם הבא, אזכה להיות נזכר בעולם הזה, וכך אזכה לשני עולמות.

בדורנו זכו סגל חבורת אוהבי ותומכי תורה, שאל אף שאין השמועה מפיהם, מכל מקום נזכרים הם לזכות לדור זה ויזכרו לדורות הבאים, באלפי בתי מדרש ובכל העולם בפיות רבבות לומדי התורה, כאלו שבזכותם מאירה ומובנת תורת התנאים והאמוראים - בעלי השמועות בתלמוד ירושלמי.

ומה נמלצים ומתאימים כאן דברי ה'פלא יועץ' שכתב:

"וראוי לעשירים עם אלק"י אברהם לפתוח ידיהם למדפסי הספרים בעיני יפה, ובזרה חלק בחלק יאכלו עם החכם כבי בצל החכמה בצל הכסף'.

ודוק ותשכח שכמעט אין כסף שיהא נחשב למצווה רבה כזו. שכל הוצאה של מצווה היא לשעתו, מתחיל מצווה וגומרת. אבל זה הנותן לצורך הדפוס צדקתו עומדת לעד לדור דורים, והוא מזכה את הרבים, וזכות הרבים תלוי בו, וקנה שם טוב, קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא וגם העולם הזה."

רבי חיים פאלג'י זצ"ל

המדפים ספרים מממונו

זוכה ויושב במחיצת המחבר

בגן עדן

המדפים ספרים מממונו להוציא לאור תורה, זוכה ויושב במחיצת התלמיד הכם. דעל ידו יצא לאור העולם ותרבה הדעת בכל עת, ואילו היה נגזז למקצועות המשכן בירכתים, לא היו לומדים בו.

והנה אמרו רז"ל, דכל שאומרים שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. ולפי זה, הגורם שיהיה צדיק חי אחרי מותו, גם הוא יושב במחיצתו, שגרים להחיותו.

ואין ספק, שהחכם בעצמו, כשזה בא לעולם הבא, יוצא לקראתו עם סיעת מרחמוהי.

כדברים האלה כתב עמיתנו בתורה הר' מהרח"א איסטרוולסר נר"ו בס' 'בן אברהם' בס' וישלח דכ"ג ע"ב.

ושמעתי מאדם אחד שראה בחלום לבעל הבית אחד יושב אצל גדול אחד שנפטר זה כמה שנים. והאיש החולם משתומם ומפליא, איך זכה זה הדיוט להיות בצד האדם הגדול. ובעל החלום לא ידע שזה הבעל הבית הדפים ספר אחד מספריו הקדושים.

והנה לפי מה שכתב הטור בשם הרא"ש 'דעכשיו בזמן הזה חיבורי הש"ס והפוסקים הם בכלל מצות עשה של כתיבת ספר תורה'. אם כן נמצא בידו של המדפים ספר מצווה של כתיבת ספר תורה.

וכן ראיתי להרב 'בירך' יצחק ברכה' בהקדמתו. ועיניך תראנה בספרי 'ממיכה לחיים' בהקדמתי, דשם נאמר עשרה מעלות למי שזוכה להדפיס ספר מממונו. עי"ש בס"ד.

סימן ריז, נושא: ספרים

לקבלת פרטים אודות אפשרויות
שותפות בהנחלת תודת אמודאי ארץ
ישראל לעם ישראל ניתן לפנות:
darsim@zahav.net.il

פקס: 718-337-8512 | אימייל: darsim@zahav.net.il
נייד ארה"ב: 718-308-7139 | 718-213-5450 (זמין במדינות נוספות)
נייד ישראל: +972-5331-70750 | 718-362-8259 נייד אירופה: +32-492-54-33-82